

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Politicorvm Liber primus.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

POLITICORVM

LIBER PRIMVS.

REIPUBLICÆ CAUSA EFFICIENS, MATERIA, FORMA, GÈNERA.

CAPVT I.

Scribendi de Republica causa.

Veritatis
multi ho-
stes.

DOCTRINAM ciuilem mihi tradere instituenti paratam esse acculationem, atque de ipso titulo causam dicendam non ignoro: cum enim honestis se conatibus maleuolorum semper liuor opponat, nec hoc seculo tam vitiorum, quam virtutum fecundissimo, vllus sine multorum obreftatione recte vel doceat, vel agere queat, mirum nemini debet videri, si his in disputationibus, quæ non modo iudiciis, censuris, cauillationibus, reprehensionibus legentium, & scribentium, sed vindictæ etiam regnantium, si erratum fuerit, obnoxia sunt, dura iudicia, auersosque multorum animos sentiamus.

Obiciuntur
doctentibus
varia.

§. 2. Quatuor autem sunt, quæ in ipso operis vestibulo, atque aggressu obices ponuntur. Primo enim religionis, in quam nomen dedi, professio, rerum secularium tractationem, studiumque; vetare atque interdiceret penitus videtur. Quid enim tu, cui mundus crucifixus est, aut esse debet, mundanam ordinas Rempublicam? Cur tu, qui mundo crucifixus es (nisi religionem mentiris) de cruce tua pendens leges regibus, & regnis figis? Quæ tuæ in aula, in curia, in tribunalibus, quæ etiam in seditionibus, & bellis esse partes possunt, quorum omnem tibi memoriam excutere ardor precandi, & sacrarum scripturarum studia debebant? Deinde periculosa plenum opus alea est, non modo leges præscribere dominantibus, sed & consilia, multis enim magno bonâ consilia steterunt. Quam vero facilis sit in hac causa, quamuis absit culpa, & error, offensio; quicumque ignorat, is ad scribenda politica nunquam idoneus est. Tercio. Nimum videtur superba, aut potius insana professio, velle docere senatum, principes, Reges, Imperatores. Non nîces: obtemperare enim illis imperantibus, non imperii leges scribere boni ciuis est. Denique qui nullam vquam Rempublicam partem attingit, de Republica tamen administranda consilia, legesque scribit, Phormionis Ephesi irrisiorem

Inexpertis
doctrina

effugere nunquam poterit; eum autem omnium senum calumniis stultissimū Hannibal indicabat, qui corā veterano, & multorum triumphorum imperatore, de metandis castris, instruenda acie, præliis; declamaret. Haud minor sane stultitia videtur, si mundi rectoribus, quos educatio ad imperium formauit, vius exercuit, varietas euentuum erudiuit, canities, & prudentia firmavit, moderandæ Reipub. rationem modumque obtrudatis, qui ne Formis quidem, aut in Alpibus prætor fuerit. Si enim cunctis artibus, aut artificibus maximum decus vñ venit, si experiendo tantum discitur, quam arduum, quam subiectum fortuna sit cuncta regendi onus; cur non consideras audientium personas, ne prius irredearis, quam audiaris? Non veris ne intempestiua sapientia sit potentibus tædio, sapientibus ludibrio? Ego vero nequaquam ista vercor, nec profecto vereri debeo, causas, tu, quicumque hæc lecturus es, mecum perpende.

§. 3. Initio quidem de Regum, Principumque, ac subditorum mutuis officiis, obligationibus, ac vniuersæ Reipublicæ gubernatione tractare, à Societate nostra non modo alienū non est, sed ita illi proprium, atque connexum, vt munus hoc nec defugere, nec alteri delegare possit, modo constitutionum suarum normis, & patrum vestigiis insistere porro velit. Scripturam Sacram, & vniuersam Theologiam Scholasticam priuatim & publice interpretatur, at tam scriptura sacra, quam Theologia Scholastica Rempublicam accurate format, nec pacis munia duntaxat, sed belli etiam iuste gerendi, vel omittendi rationem præscribit. Nec humana iudicia moramur, vbi diuinum oraculum nobis præit, quod ad Sacerdotes, & Theologos Reges ablegat; Deut. 17. 18. Postquam sederit in solio regni sui, de scribet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leuitica tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus res mittunt diebus vite sue: vt discat timere Dominum Deum suum, & tur docendū custodire verba, & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt. di. Nec eleuetur cor eius in superbiā super fratres suos, neque declinet in partem dextram vel sinistram, vt longo tempore regnet ipse & filii eius super Israel. Qui igitur scripturam explanat, de iure regni æquo, & iniquo, quale [1. Reg. 8. ii.] proponitur, disputationem instituere debet, nec priuatis modo, & insipientibus, sed magistratibus etiam, & sapientibus debitor est, quicumque docendi

calumniis
obnoxia.

Sacerdotis
officium est,
docere sub-
ditos & ma-
gistratus.

Principes
pre omni-
bus indige-
re disciplina.

endi munus publicum in se suscepit. Quod si reges audire, & discere iubentur, docere etiam Theologis conuenit. De regibus eorumque disciplina sic ipsa sapientia pronunciat. c. 6. 2. Melior est sapientia, quam uires & uir prudens, quam fortis. Audite ergo reges, & intelligite, discite iudices finium terra. Præbere aures uos qui continetis multitudines, & placetis uobis in turba nationum: quoniam data est à Domino potestas uobis, & uirtus ab altissimo; qui interrogabit opera uestra, & cogitationes scrutabitur, quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiae, neque secundum uoluntatem Dei ambulastis. Horrende & cito apparebit uobis: quoniam iudicium durissimum in his, qui praesunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. Magna igitur cura instituendus est ex diuinus literis magistratus, ut iudicet populum Dei in iustitia, & pauperes Dei in iudicio; ut speret in Domino, & in misericordia altissimi non commoneatur.

Regibus
Deus appo-
nit prophe-
tias, & do-
ctores.

§. 4. Hinc est, quod regibus Deus Prophetas, ac sacerdotes, instructores, monitores, recte factorum laudatores, scelerum uero interritos censores semper adiunxit. Sauli Samuel, Dauidi Nathan, Roboamo Semeias, Ieroboamo Ahias, Basæ, Hanani, Achabo Elias, Ioramo Heliseus, Ezechiae Isaias, Ezechiae posteris Jeremias, alii aliis additi fuerunt, quod de republica recte gubernanda præcepta tradebant, & quis illi extra ordinario legationis munere fungerentur, non tamē idcirco ordinariōrum doctorum uacabat industria, nā & magistratū illi monebant, & cum officium docendi, reprehendendique in silentium, uel adulationem conuerterunt, tanquam rei læsæ maiestatis æternæ accusantur, damnanturque; & animarum pereuntium sanguinem de manu pastorum cœlestis iustitiæ reposit. Nec unquam Christianis regibus piorum Theologorum defuit institutio, uide S. Athanasii, Ambrosii, Chrysostomi, Leonis, Gregorii, Remigii, aliorum tum scripta, tum facta, inuenies præcipuam eis fuisse semper Reipublicæ curam. Nec alia Scholasticorum Theologorum mens fuit, eorum de Republica, & in primis D. Thomæ Aquinatis de regimine principum opus, & in politica Aristotelis commentarii, in manibus versantur: atque utinam illi potius tractatores sinceri, & Christiani, quam noui inestabiles, athei, Epicurei principum aulis offerantur.

Doctrina
in adulatione
nem uersa
reipublicæ
exitium est.

De negotiis
secularibus
etiam reli-
giose loqui
possumus.

Si igitur uitio mihi uertitur cura reipublicæ, amor patriæ, principum, subditorumque institutio, mecum pariter in causam uocanda tam magna, & sancta nomina, Prophetæ, Sacerdotesque, & doctores in reos referendi: neque enim in pari causa me daminari, absolui alios æquum est; neque de mundanis imperiis, & secularibus negotiis disputans, à spiritali cura, officioque discedo, quando quidem ita Republicam temporale ordinare animus est, ut bonum & felicitatem terrenam in spiritalem, ac cœlestem conferat. Scopus enim & finis instituti mei est, ut ostendam quomodo omnia humana tam priuata, quā publica in summum bonum, ac ultimum finem dirigenda sint. Quemadmodum igitur Apostolus spiritaliter nos instruit, cum ait (1. Tim. 2. 1.) Obsecro primū omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt, ut quietam, & tranquillam uitam agamus in omni pietate, & castitate, hoc enim bonum est, & acceptum coram Saluatore nostro Deo; ita quoque Spiritus sanctus censenda est doctrina, qua reges, & qui sublimitate imbuti, sic armis, legibus, exemplo subiectos continent, instruunt, trahunt, ut quietam ac tranquillam uitam agant, in omni pietate ac castitate: itaque non immerito sperare possum, hunc meum laborem bonum & acceptum fore coram Saluatore nostro Deo, & cunctis, qui eo uti uolent, salutarem.

§. 5. Quod si alias Societatis nostræ functiones inspicere, atque expendere uelis, hoc illi studium maxime consentaneum esse tute ipse fatebere: in Gymnasiis, in templis, congressibusque de omni genere officii nobis pene omnibus, & quotidie tractandum est, instituendi, monendi, firmandi ad uirtutem, uitamque beatam omnes; subiecti docendi ut magistratui pareant, ius superiorum, suamque ad obtemperandum obligationem agnoscant; monendi magistratus, ut iure suo ad obedientium incolumitatem, non propria commoda utantur, ne potestas sit iniuriōsa, sed iniuriarum expultrix, ac vindex, æqui & honesti armata conseruatric. Hac se cura latius, quam ad priuatos extendit, publica etiam complectitur, nam ex Reipublica recta constitutione, ac gubernatione priuatorum quoque, æconomia morumque dependet. Frustra profecto teneros adolescentes ad prudentiam, modestiam, pietatemque intra Scholarum parietes laboriose formamus, si postquam emancipati fuerunt, publicorum uitiorum uolentia, in communia mala abripiuntur. Pauci in publica licentia uirtutem colunt, multi diu constantes, tandem blanditias admittunt, postremo etiam scelera perpetrant. Sed hac de re erit proprius dicendi, uel potius lachrymandi locus, nunc satis est intelligere omnes, sine optima ciuitatis gubernatione, sine publica disciplina, uitiorum inimica & uindice, parum habere uirum hominum religiosorum adhortationes. Si enim ad illecebras sua dulcedine, quasi visco tenaciter hærentes, exempla plurimum, impunitas, mos patrius, auctoritas publica uel probatrix, uel dissimulatrix, uel certe uitii impar accedat, quis negabit esse concludendum?

Societas te-
su de Repub-
licæ ex of-
ficio debet.

Publica uir-
tia adoles-
centes etiam
bonos dea-
prauant.

§. 6. Si tamen me Theologia ciuilibus disputationibus excludet, alia uia regrediar, & mediis me consilii Historiæ, & Philosophiæ professor ingeram. Ad hoc enim historias legi, & auditoribus exposui, ut ciuilem prudentiam iucunda facilitate adolescentem haurirent. Philosophia autem uitiorum expultrix, uirtutumque commendatrix, præclarissimum opus habet; leges condere, Reipublicæ ordinem constituere, inæqualem regentium, parentumque æqualitatem, ad uitiorum que pacem, utilitatem, felicitatemque inuenire. Quis ueterum Philosophorum de Republica non differuit? Quis leges non condidit? Ne per exempla sit eundem, uide Platonem, & Platonis discipulum Aristotelem, qui plus operæ in morali philosophia illustranda, quam in dialecticis argutis, aut naturæ arcanis indagandis collocarunt. Quid igitur Aristoteles? Scripsit Ethicorum Nicomacheorum libros decem, Ethicorum magnorum libros duos, Eudemiorum libros septem. De uirtutibus librum unum, De republica libros octo. De Oeconomicis libros duos, De nobilitate librum unum. Sed hæc forte exigua sunt. Quid autem mirabilius, quam id quod auctores fide digni tradunt? Diogenes Laertius in catalogo librorum Aristotelis. Πολιτικῶν (inquirit) πέντε δὲ βιβλία ἐξ ἑξοντῆ καὶ ἑκατὸν. Καὶ ἰδίᾳ ἀνωκευαλικά, ἐλὶ γὰρ ἑκατὶ, ἀνισοκρατικά, τυραννικά. Politia uirbium centum sexaginta minus duabus, & seorsum Democratica, Oligarchica, Aristocratica, & Tyrannica. Ammonius in uita Aristotelis, eum, ait, usque ad Brachmanas comitatum, ibi constituisse ducentas quinquaginta quinque politias. Quin & Tullius testatur libro 5. de finibus, cum plurima de hisce scripsisse. Omnium fere ciuitatum, non Græciæ solum, sed etiam Barbariæ, ab Aristotele mores, instituta, disciplinas, à Theophrasto etiam leges cognouimus. Et Varro l. 6. de lingua latina citat Aristotelis, νόμους βαρβαρικὰ. Scita barbarorum. Omnia illa perierunt, citantur tamen de nonnullis libri, nempe de Republica Atheniensium, Æginetiarum, Etolorum, Agragentinorum, Ambraciota-
rum,

Philosophi
& historici
Politice
profiterentur.

Aristoteles
politicus.

Multus in
politiis Aris-
toteles.

rum, Argeiorum, Arcadum, Bottiæorum, Gelororum, Deliorum, Eubæorum, Epirotarum, Theſſariorum, Ithacorum, Himæariorum, Carum, Corcyæorum, Ciorum, Cyoniorum, Cymæorum, Cypriorum, Lacedæmoniorum, Leucadiorum, Locrorum, Maſſilienſium, Megarenorum, Methonæorum, Melienorum, Nuxiorum, Opuntiorum, Orchomenorum, Samiorum, Samothraciæ, Sicyoniorum, Syracuſiorum, Tarentinorum, Tegeatarum, Tenediorum, Troezeniorum, Tyrenorum, Phocæorum, Hæc cum pauca ſint, & nonnulla obſcuriores, non eſt dubium in clariſ, & illuſtribus eum fuiſſe magis oſeroſum. Si igitur hoc Ariſtoteſi laudi datum eſt, cur mihi vitio vertatur? Quod ſi etiam in ipſa Ariſtoteſis Politica commentariis meditater, gratiam mihi adoleſcentes, & forte politici deberent, & gratiam auctorum exempla me defenderent, Thoma Aquinatis, Iacobi Fabri, Bernardi Senenſis, Antonii Montecaniti, Cyriaci Strozæ, Dionyſii Lambini, Donati Acciaioſi, Guilelmi Gregorii, Ioannis de Fabriano, aliorumque, nec non pro me cauſam dicerent ſectarii, nam Camerarius, Melanchton, aliique multi, etiam iſto in puluere ſudarunt! Si igitur & mihi liber ille campuſ, nec Societati bene docendi occaſionem inimicorum maleuolentia præcidat, vel amicorum timiditas impeditiorem faciat.

Ariſtoteſis
commenta-
tores politi-
ci.

Societas ini-
micorum
acerbitate
a labore nō
deterretur.

§. 7. At periculolum eſt. Quasi vero vllum munus noſtra Societas ſine periculo obire queat, quæ inter continua pericula perpetua conſtantia incedit, hinc ſepta apertis inimicis, inde perita clauſtiniſ animulis, qui amicitiam præferunt verbis, & fronte, re ipſa vero, & animo manifeſtus hoſtibus tanto ſunt nocentiores, quanto occulta odia valentiora ſunt profeſſis. Itaque nullum mihi hac in cauſa ſingulare periculum impendit, neque enim metus eſt, ne mea ratiſ ſcopulo illidat, ſi curſum teneat, qua hæcenus tot incolumes ière, & rediére carina. Nec video quid formidare debeam, niſi forte ſi principum poteſtatem minuam, vel contra populorum libertatem durius loqui videar; quod facile cauero, ſi media via incedens ea, quæ pro principum maiestate, & iure populi ſunt certa, proponam, quæ ambigua, & calumniis obnoxia iuriſperitis relinquam.

Tam reſpu-
blica docē-
da eſt quam
ſinguli.

Reſtores
boni pauci.

Experiētia
niſi ratione
nitatur,
ruina eſt.

§. 8. Nec timenda eſt mihi ſuperbiæ ſuſpicio, ſi magiſterium mihi Reipublicæ ſumam, ſi enim de Sacra ſcriptura, ſi de cœleſtibus mihi loqui non modo licitum eſt, ſed ex officio neceſſarium eſt, cur crimen fuerit, ſi de terrenis loquar? Egent proſecto reges, & principes, atque Rerumpublicarum ſenatores inſtitutione, conſiliis, & crebro grauibz monitiſ in ordinem redigendi ſunt, cum nimium licere ſibi volunt: non alio fato naſcuntur magnatum liberi, quam pauperum, vt imbecillitate corporum, & mortalitate, ſic ignorantia, affectibusque prauis detinentur; vide imperia, & verum ſenties. Errores imperantium ſpecta, acta conſule ab ipſo Iulio vſque ad Conſtantinum, & ab hoc vſque ad Carolum magnum, alios in paucioribus, alios pluribus, proſequere in prauisſimis, ſœdiſſimisque rebus deliquiſſe, imperiumque auare, crudeliter, libidinoſe, & quod ad rem præſentem attinet, ſine vlla politiciſ ratione ſtultiſſime adminiſtraſſe. Si tamen indignatur quipſiam regibus quocunq; modo leges ſcribi, hæc mea ita accipiat quaſi principum, magnatum, nobiliſum, ſenatorum liberis, quorum inſignem numerum, humanitatis, & ſapientiaſ ſtudiis noſtra Societas erudit, dictata ſint. Legant illi, & diſcant, vt cum ad gubernacula aduerti fuerint, niſi deſit niſi experientia; quæ etſi multum pōt, ſola tamen nō ſufficit, cum ad ipſa iudicanda, quæ conſiliis, rebusq; a cœdis interueniunt, opus ſit accurata ratione, & pruden-

tia multiplici. Experti ſunt mali principes conuſationes ſuorum, & odia ingentia, quorum ſons, & origo, crudelitas erat, ſed illi omnia alia ſuſpicati, cauſas in alios reiecerunt, crudelitatem, quaſi eo ſolo remedio poſſent machinis aduerſariorum occurrere intenderunt, interitumque ſibi maturarunt.

Quid igitur? De gubernanda ciuitate audeſ ſcribere, nec vllam vnquam gubernaviſ? Vide quam facile ad quaſtionem, quæ difficilis videtur, respondeam. Reipublicæ clauum tenent interdum adoleſcentes, nonnunquam imperiti, omnes aliquando inexperti reſerunt, quia regimen inchoarunt; Solus Deus abſque principio æternum tenuit imperium: ſi igitur inexpertum ad regnum admittis, cur a conſilio ſemoues? Maiore omnino periculo medelam facit imperita manus, quam ſuadet inexpertus animus, conſilium enim negligi, aut corrigi poteſt, phar macum noxium nunquam ſine agroti pernicioſe exhibetur. Deinde circumſpice orbem Chriſtianum, & ex tot millibus qui principibus a conſiliis ſunt, numera eos, qui Reipublicam, aut partem eius gubernarunt. Hos vbi aulis omnibus exegeris, me quoque a ſcribendo detertere poteris. Ego nec Platonem, nec Ariſtotelem, nec Lipſium, nec alios Reipublicam gubernaviſſe certo ſcio. Eorum tamen ſi conſiliis reges obſequerentur, nã illorum multi propriæ incolumitati, diuturnitati, famæ, & quod caput eſt, populorum ſaluti prudentius conſulerent. Oneroſum eſt fateor, & prope ſuperbum docere velle expertos, forte etiam periculolum docere principes, tamen etiam ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus a rectoribus admoneri ſolent. [Cicer. Philip. 7.] Scitum eſt illud iſtius rei præſentis, πρὸς τὴν ἀνδραγαθίαν ἐμπεριεῖν. Remigem prius eſſe oportere, quam clauum tenere: [Ariſt. Equit.] claros tamen nauarchos nouimus, quorum manus remo non occaſuerunt. Non facile de artibus iudicat, qui artes ignorat, nam artiſtibus dum laborant quaſdam ſe ſponte aperiant, quæ alios latent: Vere tamen dixit Fulgentius (Ep. 2.) Vita mala immaturos ſenes demergit in tartara, bona iuuenes maturos perducit ad regnum. Non cœleſte modo, verum etiam ad hoc terrenum, quod tamen datur bonis, & malis. Regnum itaque iuuenum eſt, & ſenum. Vſus eſt magiſter egregius, ſed melior, recta ratio. Sæpe melius iudicat de republica, qui multa de ea legit, audiuit, multa vidit, quam is qui experientium eius cepit. Vere Iſoc. (panath.) Πάντες αὐθγαγοὶ ἀνέμους ἐμπεριεῖν ὅσον ὁ δὲ τὸν οὐρανόν. Omnes homines plures ſcientias audiunt, quam viſu hauſere. Medici morbos omnes ſcientia complectuntur, & arte ſanant, paucos, aut ſæpe nullos ſenſerunt, illi vero qui morbis torquetur, medendi rationem ignorant: poterit igitur & reipublicæ ſanitatē, hoc eſt, pacem, tranquillitatēq; tueri, morbos, hoc eſt, ſeditiones & bella ſedare, atque compeſcere, qui malis illis conſictatus non ſit, modo ex ſapientum dictis, factique idonea remedia didicerit, ſapienterque reipublicaſ admouerit. Experientiam laudo, ſed lectionem, hiſtoriam, cognitionem præfero. Quis enim omnia experiri poteſt? In vno regno, in vno oppido, in vna aula ætas conteritur, & frequenter in vnica functione: ſui principis, ſuæ gentis, ſuorum collegarum mores nouit, hæc ſi ad alios transferre quis cogitat, perinde faciet, ac ſi quis Veneriſ equeſtrem, Noribergæ nauticam exercere velit. Quod vero Hannibal Phormionem dementem exiſtimat, quod coram imperatore de bello diſſerat, cum caſtra nunquam ille vididiſſet, nunquam tubæ ſonum niſi in ſpectaculis audiſſet, confidentia ſui, & punica ſuperbia aberrauit, multo melius Antiochus qui probauit. Quam multa enim docere Hannibalem etiam in bello potuit

Inexpertus
ex aliena
experientia
docere po-
teſt.

Contuma-
cia eſt, non
experti, nol-
le moneri.

Quorundā
initia bo-
na fuerunt.

Experientia
vita, erudi-
tio experi-
entia ma-
giſtra eſt.

Experientissimi Hannibalis errata.

Hannibal Romanos vincere potuisset, nisi inurbanitate peccasset.

Speciosa dictu, exitu perniciofa.

Variis politici.

Vetera cum iudicio audienda, nulla enim facula sunt avaritia.

Arbei pseudopolitici noxii.

Phormio? Ne scilicet perfide ageret, ne crudelis esset in victos, inexorabilis in deditos, ut victoria vteretur, ne militem campanis deliciis eneruaret, ne cum Scipione sine aliquo suo commodo depugnaret, ne omnia in discrimen vnius praelii coniceret. Denique necesse erat, eum, qui Romanos Antiochi viribus, & vellet, & posset vincere, ut comitate, si adulationem fugiebat, regem demereretur; at ille barbaro fastu, regem mollioribus suorum sermonibus asluerum a se abalienauit, & vno dictorio Romanos summis periculis exemit, cum enim illi Rex exercitum vestitu precioso, armisque fulgentem ostentaret, atque ex Hannibale: *Anne hac Romanis satis fore arbitraretur? quæreretur; Plane, inquit, etiam si sint auarissimi: quia inurbanitate regium apparatu, omnes eius duces, atque adeo Antiochum ipsum cum irrisisset, ab indignantibus contemptui habitus est, atque ita vno dictorio plus ille Romanis, quam tot legionibus Scipio profuit. Quod si copias illas approbasset sensumque; exercuisset, nouum militem legisset, non difficile fuisset tantis opibus Romanum imperium pessum dare. Sed fugit magnos viros saepe in maximis negotiis ratio, & politicos exercitissimos vera politica ratio, quod Hannibali omnino contigit, popularis Reipublicae gnaro, regum inexperto; dum enim exul ea libertate regem tractat, quasi Carthaginis Consul cum amulo senatore contenderet, sui, patriaeque liberandae pulcherrimam occasionem perdidit. Nec me mouent bullata turba, acumen responsionis admirantium, & experientiam Hannibalis extollentium, cum experientiam intra vnicam Carthaginem, quasi in lacum angustum inclusam, fateantur in Oceano, & varietate Rerum publicarum, ac nationum cursum tenere non posse. Quicquid enim Hannibal post egerit, nunquam obtinere id potuit, ut suo arbitrio bellum administraret. Experientia itaque quamuis laudabilis, tamen semper mutila est, saepe in ea Republica, in qua nemo sapiens est, in qua, ob getis stuporem, in proverbium senatus venit.*

Atque haec ad meam excusationem sufficere arbitror. Quod si necessitatem harum disputationum, quam nostrorum licentia temporum adfert, animo perpendam, omnes profecto intelligemus, iure merito, planeque necessario huc me labore suscepisse. Et enim non vnum genus hominum hoc tempore Reipublicas euertit, sed plurimi, qui se tamen politicos haberi, & dici postulant. Quidam sine literis, sine experientia, suo sensu nituntur, nouaque ac mira quaedam excogitant, qui ideo minus obsunt, quod in ipsa rerum molitione, & initiis fere concidunt. Nonnulli ita veterum institutis inhaerent, ut nihil nisi ex Atheniensi spartana, Romana Republica probent, magnis in erroribus illi versantur: nam primo necesse est, ut omnes post Augustum natos, regnandi & consulendi ignaros esse iudicent, adeoque ipsum Augustum, qui vetera statuta cuncta pene mutauit, quamquam nomina, speciemque, ut populo imponeret, fere retinuerit. Quis enim nescit quid inter consulem Caesaris asseciam, adulatoremque; & consulem illibatae libertatis interfit? Qui igitur in ipsam veritatem oculum mentis intendet, multa in veterum Republica haud proba, pleraque in nouis regnis, & vrbibus meliora inueniet: Errant plerique etiam saepe iudicio, & affectu, nunc hunc, nunc illum laudant, & sunt in partibus; plerique victoribus patrocinantur, & quod vltimum est moribus humanis, ad felicem parietem inclinant, multi ut delectent, & operi admirationem concilient, speciosa, quam vera malunt dicere, & scribere.

Hodierno autem tempore inualuit, & pene multis locis praevaluit detestabile genus pseudopoliticorum, qui pro vera republica & legitima

hoc est, impiorum, perditorum, ac nefandissimorum hominum ciuitatem exstruunt, quibus patrum saeculo facere, quia multa regna aduulsi, Nicolaus Machiauellus praetulit. Cum enim religionem imperio accommodare, cum vitia, erroresque; regni causa probare, iustitiam vilitati praepone, factiones admittere aliaque de quibus suis locis agemus, docet, quid agat aliud, quam ut principem iniustum, impium, versutum, simulatorem, atque hypocritam efficiat? Quae quidem in re ab ultimo fine recedit, ideoque ruinam aedificat, & cum in continuo errore versetur, diuina sapientia destitutus, ne humana quidem prudentia principem informat, cum neque hypocritam perpetuo celare possit, nihil enim simulatum potest esse diuturnum, & patefacta semel perfidia, simulatioque; in perpetuum fidem auferat. Imperium autem, cui nec subiecto rui nec vicinorum vllus credit, tenere nemo diu potest. Hos contra, veram, solidam, diuinis legibus fundatam naturali ratione constitutam, vera prudentia, religione, virtute armatam regnandi artem, potentiamque demonstrare mihi constitutum est, nec meo tamen solius sensu, verum ex diuinis literis, sanctorum patrum institutis, legitimorum principum legibus, iusta consuetudine, rerum publicarum ordine ac modo, probata historia, exemplis, & ratione, iudicioque; hominum naturali, atque ita quod ad securitatem gubernationis & maiestatem, ad tranquillitatem commodaque; subditorum, ad omnium vero, tam rectorum, quam populi salutem, ac felicitatem pertinere iudicaui, in medium proferam.

CAPVT II.

Doctrinae civilis necessitas, utilitas, dignitas.

§. I. Quidam, non quia dubia sunt, sed ordinis causa disputant: tale est, quod de necessitate, utilitate, dignitate doctrinae civilis dictum sum, quam ego inter omnes vel maxime necessariam iudico. Cum enim natura sua homines ad societatem, mutuamque; communicationem ferantur, aliorum hominum beneuolentia, auxilioque; vtantur, neque enim viuere more Schytarum, Hamaxobiorum, aut *omogadon* Arabum humanum genus in vniuersum, quamque nec barbarorum illa feritas sine imperio esse omnino potuit, a Deo est permillum. Respublicas constitui oportuit. Societatem igitur inierunt inter se homines, & rempublicam instituerunt. In ea necessarius est *ἡ δὲ ἀρχὴ τῶν καὶ ἐκκελευσίων*, imperantium, & parentum ordo, vicissitudoque. Ordo tam necessarius, ut potestatem malis permittere, quam nulla potestate contineri homines Deus maluerit; adeoque vni impio multos subesse iustos, quod nulli subesse melius duxerit. At vero si politia necessaria est, etiam politicae necessaria est; quomodo enim vel recte imperabitur, vel parebitur, si gubernandi parendique prudentia destituantur? Regnorum fere clades, & felicitas ex imperantis errore, vel prudentia nascitur. Illi ut docet Augustinus (lib. 5. ciuit. c. 19.) qui vera pietate praediti, bene viuunt, si hanc scientiam regendi populos consecrati sunt, nihil est felicius rebus humanis, quam si Deo miserante, habeant potestatem.

Necessitatem illam declarant etiam amplius morosa subiectorum ingenia, adeo quidem ut multo facilius sit inuenire virum fortem, qui hostem vincat, quam prudentem, qui ciuem regat. *Δυσκολόν ἐστι τὸ τῆς τιμῆς ἀνδραγαθόν, & morosum & difficile animal est homo,* neque seruitutem, neque libertatem ferre potest, sub leni imperio lasciuat, sub aspero fatiscit, sub vtroque contra imperantem insurgit, aut si conatus metu seuerioris potentiae compescitur, querelis se vlscitur, & consolatur. Quanta igitur opus est arte, ut hoc animal

Arbei à fine ultimo desciunt.

Ita societas viuendi est necessaria, ita eius societatis cognitio.

Ordo necessarius.

Felicitas reipublica bonus rex.

Difficilis res imperium

mal ferox, superbum, varium, instabile, praesidens, nulli minus aequum quam ei, cui parere cogitur, ad recti normam incedat, vt tot hominum millia eodem tendant, & quidem per tam diuersa itinera vnicum, cumq; optimum finem consequantur? Agrum, & vineam non nisi perito cultori permittimus, nemo se nauclero credit ignaro maris, & fluctuum, ne imperitum quidē tibicinem conuiuui adhibemus, & grādem illam nauem, tot animas ferentem vnus inscitia; ignauiaq; periclitari patiemur? Imperium igitur necessarium est, & imperii administrandi scientia, quae difficilior est, quia bonis & malis viuendi legem, modumq; praescribere cogitur, & bonus quidem quisq; facillime regitur, malus difficilime; sed tamen & ille regendus est, ne noceat bono, ne quamuis malus esse non desinat, nō possit tamen, quae vult, mala facere. Hic perpetua vigilia opus est, vt seaturigo vitiorum obturetur, ne in proba profundatur, & insigni dextertate, ac scientia agendum, vt si venenum effuderit, ita auertatur, vt quā minima aliorum noxa, defluat.

Imperantē
fatigat ma-
lorum pra-
uitas.

Magistra-
tus insignis
medicus est.

§. 2. Magna est ac diuina plane scientia medicorum, qui corpus humanum, tot, tamq; variis mēbris conuinnatum, tam contrariis muneribus organa destinata, venis, arteriis, visceribus, musculis, humoribus, spiritibus constantem machinam ita curant, vt omnium partium ad omnes partes analogiam, symmetriam, amicum consensum tueantur, atq; hoc cōsequantur, vt omnium temperatura ac constitutio omnibus suauis sit, ac propicia, quodlibet membrum a quolibet foueatur; at vero in principe tanto illa scientia est operosior, quanto maius est, atq; a se magis dissidens corpus reipublica, quam corpus humanū, tanto sublimior est; quanto dignius est consulere omnibus quam singulis. Prudenter magnus Philosophus infelicitatis Caesaris infelix magister: Omne hoc quod vides vnum est, membra sumus corporis magni. Tuum est o princeps corporis magni, corporis liberi, membrorum a se distantium, mēbrorum sibi mutuo infestorum, membrorum contra caput suum, hoc est, rectorem, rebellantium, seruare concordiam, tranquillitatem, vnitatem, amorem, hoc quam exquisiti artificii sit, quam illuminatae prudentiae, nos docet eorum paucitas, qui hoc potuerunt, & multitudo eorum qui non potuerunt. Exemplis certare si libeat, singulis opponam centena. Magna vis est ordinationis diuinæ, vt sit in mundo potestas, & potestas a Deo, etiam cum a bonis defertur malis, vel bonis a melioribus, sed magna temeritas sine regendi scientia potestatem exercere.

Turbata
republica
priuata pe-
reunt.

§. 3. Cum male respublica administratur, cetera omnia suis finibus destituuntur, nam mercatura in fraudes, & imposturas desinet, nauigatio in piraticā, agricolatio in discordias, iudicia in rapinas, militia in latrocinia, artes liberales in desidia, religio in superstitionem, sacra in nudas & inanescerimonias; publicum enim vitium virus suum omnium priuatorum actionibus communicat, atq; ipsa ornamenta ad exitium ciuitatis vertuntur. Huius igitur scientiae necessitas, & necessitati inclusa utilitas est demonstrata, de dignitate pauca dicēda; pro dignitate enim nihil satis dici potest.

Politice sci-
entiarum
humanarū
est praestan-
tissima.

§. 4. Cum imperandi scientiam nominamus satis eam laudasse videmur: Est illa omnium artium domina, omnium actionum civilium moderatrix, societatis humanae conseruatricis, omnium humanarum scientiarum maxima. Ita philosophorum prudentissimus iudicat Arist. l. i. pol. c. i. Quandoquidem, inquit, omnem ciuitatem videmus societatem quandam esse, & omnem societatem boni alicuius gratia coalitam esse, (eius enim, quod bonum videtur, causa omnes omnia faciunt, manifestum est omnes societates ad bonum, tāquam scopum aliquem tendere, μάλιστα δὲ, & τὸ κυριώτατον πάντων, ἢ πασιὸν κυριώτατον,

ἢ πᾶσις ἀδελφύου τὰς ἀλλας. αὐτὴ δ' ἐστὶ ἡ καλλίστη πόλις, & ἡ κοινωμία ἡ πολιτικὴ. Eam vero quae est omnium societatum princeps ac domina, hoc bonum sibi propositum habere, quod omnium est praestantissimum, hoc vero est, quae ciuitas, seu Respublica appellatur, seu societas civilis. Societatis igitur humanae instituendae ac conseruandae scientia praestantissima sit oportet, quae scilicet propositum habeat sibi publicum bonum. Hinc & diuina maiestas tantum regno splendorem circumdedit, tot ornamenta affinxit, vt ostenderet maximum opus esse mūdum gubernare, hinc Deorum nomine principes dignatur, quod diuinae potestatis participes sint. Sed nolo hac in re diutius versari. Satis est iniqua multorum ambitio, etiam si laudando regna non irriteretur: vtinam cognitionem & facultatem imperandi, ante imperia ipsa sibi comparare studeat. Verum fieri aliter vt plurimum experimur. Tveganis ἡγεμῶσθα λέγει πολλοὶ δὲ αὐτῆς ἐγγυαί ἐστιν. Imperium Imperare est res quidem lubrica, sed eius multi sunt amatores. Clarus prudenti regni nitor fulgore falso oculos aufert, honoris exordia laeta sunt, dum publica gratulatione aeger animus titillatur, mox consequitur cura, & verus laborum aestus. Verum decepti laudant maiestatem, & imperium, vident enim vt recte iudicauit Socratis discipulus, τὸ μὲν πρὸς ὥρον ἦδδ', τὰ δὲ ἐν δούρῳ λυπηρὰ. Frontem quidem & vestibulum blandiens, quae vero intra domum sunt, misera.

Potestas à
Deo orna-
ta.

Imperare
bus est gra-
uissimum
gratum.

§. 5. Tam ingentem curam, laborem, miseriam, toleratiam bonis quidem principibus aeterna maiestas, quae sine anxietate mūdum administrat, mūdani honoris specie, & supermundanae gloriae veritate compenfabit, mali vero rectores inanibus inhiantes sola vanitate contenti, imperium, hoc est, alienae salutis curam cum odio saepe publico suscipiunt. Misera quidem res, sed vilitata, tot mala nullo fructu, ne spe quidem boni alicuius suscipere.

Hoc etiam lectorem monendum duxi, in politicis disputationibus non posse nec debere eam, quae sputatio in Phisicis, aut Mathematicis adhiberi solet, & πρὸς λόγους tenuem, acutam, demonstratricem facundiam; neque enim Principem, vt in Scholis disputet, sed vt populos regat instituendum suscepi, neque in rebus moralibus, & humanis, quibus ἐπὶ κενά, conuincuntia, clementia, saepe etiam seueritas, & grauiore veris minae interueniunt, apodicticæ ostensiones vsurpari rei natura, & ratio tractandi permittit.

Morales di-
cuntur sine
disiectis
argutis tra-
ctanda.

§. 6. Denique nec hoc celandum existimo. Optimam quidem Rempubicam quaerere me, eam religionem, virtutibus, institutione, legibus, magistratibus Ecclesiasticis, civilibus, potentia togata, & bellica contra internum externumque hostem munire, non tamen Rempubicam Platoniam constituere; ille enim, qualis optari potest, ciuitatem nobis describit, non quae in hoc mundo, hoc est malorum congerie & prouincia improbitatis esse potest; neq; enim de illis quae nunquam fuerunt, nec erunt, sed de Rebus publicis, quae sunt, aut esse possunt, sermonem instituam. Opto quidem ego Rempubicam in qua optimus, & sapientissimus princeps semper amore, & aequitate ciuib; vt pater liberis imperet, in qua boni ciues inter se concordēs, principi obtemperantes, omnes honesta cupiant, ac sequantur. Verum ille Respublica in Outopia sunt, ego de nostris agere conliti; Eas instruere in quibus pauci optimi, multi mediocres, & magis extra vitia, quam cum virtutibus, non pauci pessimi, qui solo timore legum continentur, neque publice sint criminosi. Aliam meliorem Rempubicam Sol nec oriens, nec occidens vnquam vidit, sed multas saepe deteriores; quorsum igitur ideis, & superuacuis speculationibus indulgeam, quibus nec praesentia bona defendi, & promoueri, nec insitis iam malis medicina fieri, aut in-

Rempubli-
cam, quae es-
se potest,
non ideam
abstractam
docebo.

stantibus occurri potest? Statum ergo reipublicæ ut recte monet Aristoteles lib. 4. pol. c. 1. Τὸν δὲ συστάτον, eum qui esse potest, consideremus. Eumque si optimum facere non possumus, à pessimo tamen quam longissime abducamus. Alioqui si talem rempublicam vnquā fuisse constaret, sperari etiam iam posset. Non omnino vanum est, quod ait Seneca Ep. 90. Meliora mundus nondum effusus dedit. Et Poeta sæculi sui os or, & cirrifer:

Vetustiora
videntur
meliora.

Aliter tunc orbe nono, caloque recenti
Vivebant homines.

Et forte Plato aliquando tam sanctam rempublicā fuisse suspicatus est; οἱ παλαιοί, inquit, κρείσσορες ἡμῶν, & ἐγγυτέρω θεῶν οἰκόντες (Pol. 2.) Prisci meliores nobis fuerunt, & propius Deos habitaverunt. De multis concessero, de pluribus nego; memini duobus fratribus, mundi hereditatem angustam fuisse, deinde orta bella Gigantum, & mox totum genus humanum relictis in semen octo animabus, haustum vndis & inter hos tamen irrisorem Chamum, Bella regum ante ipsam arcam, & senem Noe; Sodomæos ignes, Chanaanæorum, Horæorumque excidia. Fuerunt igitur & tum vitia, & vitia plurima, atrociora, & nostris sceleratiora tempora; dum historiam lego, suorum quemque temporum accusatorem intelligo, laudatorem veterum, sed profecto causa est, quod mala nostra cum dolore, & metu sentimus, præterita fallendi temporis causa legimus.

Cur priscæ
laudamus.

Fugere pudor, verumq; fidesq;
In quorum subire locum si audesque, dolig.

Fugere hæc tria bona, sed inde, ubi fuere, multis nāque locis nec pudor, nec veritas, nec fides, nisi in paucis admodum fuit. De republica igitur acturus, ita rationes componam, ut statuam in ea multos esse malos, omnes autem bonos maiore in spe, ut fiant boni; principem vtriusque consulere oportere.

C A P V T III.

Reipublica definitio.

Politia duplex
significatio.

§. 1. **N**OMEN Reipublicæ latissime accipio, ut Monarchiam, Aristocratiam, & Πολιτίαν proprie dictam, seu populi regimen complectatur. Neque in latitudine imperandi, aut arcis terminis regnorum discrimen statuo. Nam & parvum oppidum Rempublicam vocare non dubito, & vnius civitatis dynastiam, regem. Græca dictio πολιτεία non eodem modo accipi consuevit, nam aliquando preste dicitur pro ea reipublicæ forma, quæ popularis est, Aristoteles lib. 4. pol. c. 8 vocat μίξιν ἀριστοκρατίας & δημοκρατίας, temperatam ex paucorum, & multitudinis dominatu. Et lib. 1. pol. c. 1. δοσι μὲν οὐτ' οἰονταὶ πολιτικὸν, & βασιλικὸν, & οἰκονομικὸν, & δεσποτικὸν τὴν αὐτὴν οὐ καλῶς λέγουσι. Quis Politicum, Basilicum, Oeconomicum, & Despoticum eundem esse aiunt, non recte dicunt. Hos enim non multitudine modo, & paucitate, sed etiam specie differre existimat. Politicum, ait, qui vicissim imperat, & paret, Basilicum qui solus imperat, & non paret, aliam tamen esse ait in ipsa reipublicæ gubernatione diversitatem, atque ita dicitur πολιτεία preste sumpta. Aliis tamen locis Aristoteles pro omni Republica Politiā interpretatur. Nam libro 3. pol. c. 14. ἴσως, & καλῶς ἔχει μὲν τὸς εἰρημένους λόγους μεταβιβῆναι, & ἐκείνους ἀπὸ βασιλείας, & αὐτὴν γὰρ τὴν οὐδὲν πολλὴν μίαν τὴν αὐτῶν. Rectum fortasse fuerit post hanc orationem alio transire, de quo tractare. Bene enim institutarum Politiarum vnam, dicimus esse regnum. Quin ipse acceptionum differentiam discretis verbis expremit, de moribus lib. 8.

c. 1. Πολιτείας δὲ τὴν εἰρήνην τετα, ἴσως αὖτε & παρὰ τὸν αὐτὸν φησὶν τὴν αὐτὴν, εἰς τὴν μὲν πολιτικὴν, & βασιλείαν, & οἰκονομικὴν, & δεσποτικὴν. Τρίτη δὲ, ἡ ἀπὸ πλεονεξίας, ἢ πλεονεξίας, ἢ ἐκείνην φαίνεται, πολιτικὴν & αὐτῶν εἰσάγειν οἱ παλαιοὶ καλεῖν. Politia tres sunt species, totidemque ab illis aberrationes seu corruptiones bona politie. Sunt autem politia, regnum, & optimatum gubernatio, tertia vero, quæ est ex censu, quam proprie πλεονεξία appareret appellari, hanc plurimi politiam vocare consueverunt. Duplex igitur politia est prior quæ tres species continet, & quæ trium specierum est ultima, quod monere debui, ne de verbis lis deinceps nobis intendatur. Quin & civitatis nomen sic usurpant latini. Plin. lib. 7. Regiam civitatem Aegyptii, popularem Attici, &c. Et Cicero lib. 3. de legibus. Sed quoniam regale civitatis genus, probatum quondam, postea non tam regni, quem regis vitii repudiatum est, nomen tantum videbitur regis mutatum, res manebit, si vnus omnibus reliquis Magistratibus imperabit.

Civitas la-
civis quid?

§. 2. Politian igitur seu Rempublicam Aristoteles definit lib. 3. pol. c. 6. in hunc modum. ἡ δὲ πολιτεία πόλεως τῆς τῶν πολλῶν ἀρχὴν & μέγιστη τῆς κυρίας πάντων. Politia seu Republica est civitatis ordo ac magistratuum tum aliorum, tum præcipue eius, qui omnium supremus est. Plutarch. Republica est corpus quoddam concinnatum membris; quod diuini muneris beneficio animatur, & summe æquitatis agitur nutu, regiturque quodam lumine rationis.

Politia or-
do est.

Scipio apud Ciceronem, referente S. Augustino lib. 2. de ciuit. Dei cap. 21. Rempublicam dixit esse rem populi. Populum autem non omnem cæterum multitudinis, sed cæterum iuris consensu, & utilitatis communione sociatum esse determinat. Hinc colligit, tunc esse rempublicam, id est rem populi cum bene ac iuste geritur, siue ab vno rege, siue a paucis optimatibus, siue ab vniuerso populo. Populus autem continet omnes qui in republica sunt, cum enim absolute populus dicitur, etiam rex, & senatus in populo censentur. Obscura hæc est definitio. Nam ager, mœnia, ætærium, porticus, aliaque sunt res populi, nec rempublicam tamen illam constituunt, sed Reipublicæ ornamenta, vel adiumenta, quin & æs alienum, similiaque detrimenta res populi sunt. Deinde populus ipse est pars Reipublicæ materialis, cum cæterus vocetur, nec populus tamē recte dicitur res populi, si vero in abstracto, ut vocant definire malis, minus erit pars Reipub. populus. Iustus Lipsius lib. 2. c. 1. Vitam civilem definit, quam in hominum societate mixti degimus, ad mutua commoda, siue vsu. Eius rectores nominat prudentiam & virtutem, recte sane ne commoda, & vsus, ad solam utilitatem & iucunditatem, sed præcipue ad honestatem referantur, has ego definitiones verbis magis, quam sententia discrepare arbitror quia autem non Stoicis, aut Spartiatis, sed politicis, & populo scribo, visum est mihi definitionem quæ omnes causas contineat, eamque in concreto, ut facile percipiatur, dare. Est igitur Republica hominum cæterus, iuris consensu, & utilitatis communione ad bene beateque viuendum naturæ ductu sociatus.

Republica
est res po-
puli.

§. 3. Causa efficiens est naturæ ductus quidam & instinctus à Deo infusus, ideo & Deus causa est, quæ enim à natura, & in natura sunt ad Deum referuntur. Quapropter recte coneludit Aristoteles, αὐτὸ πᾶσι πᾶσι φύσις ἐστὶ. Ideo omnis civitas natura est. Et polit. 1. cap. 2. Ex his igitur constat, civitatem in iis rebus quæ natura constant, numerandam esse, & hominem civile animal esse naturæ, & eum qui naturæ impulsu, non fortuna culpa civitatis sit expers, aut esse improbum, aut hominem meliorem, ut is, in quem ab Homero hoc maledictum coniectum est.

Republica
secundum
naturā est.

Ἀφ' ὧν, ὁ δέμος, ὁ ἀνὴρ.
Sine curia, sine iure, sine lare.

Qui

C A P V T I V.

Causa materialis Reipublice.

§. 1. R Epublica ex pagis seu vicis componitur, vici ex domibus, domus ex coniugibus, ita natura & experientia nos edocet.

Tria autem hominum genera ad Rempublicam necessaria sunt, Agricola, artifices, milites. Socrates agricolas, magistratus, & milites requirit. Verum potest esse Respublica, in qua magistratus sit ex agricolis; nam & ab aratro vocatus est ad dictaturam Cincinnatus, & post victoriam ius suum exercuit triumphalis agricola, & Regulus cum rem optime in Africa gereret, populum Romanum agelli sui cultorem habuit, ne ex medio cursu victoriarum ad tenue rusculum auocaretur. Possunt igitur esse in magistratu agricolae, iidemque artifices, & milites. Sed tamen diuersa ratio est: Magistratibus opus est paucis, satis enim est si centesimus quisque praesit, artificum & militum necessaria est copia, itaque hos ab agricolis diuersos esse fere necesse est, cum procul domo milites frequenter agere oporteat, & incerta sint temporum momenta, quis hostis repellendus, aut petendus est.

§. 2. Neque modo illa differentia in constitutis rebus publicis, sed in barbaris etiam requiritur; nam & Garamantes qui sine magistratu vivebant, & nunc Brasiliae, & Floridae habitatores, munia militibus, & agricolis diuidunt, artificibus vero, ut pote nudi, clauis, & arcibus armati vix egent. Nec recte veteres Rempublicam ex similibus coalescere censuerunt, quo enim maior est varietas munerum, laborum, artium, statuum, eo est respublica copiosior, atque instructior. Accurate hoc Aristoteles, ut caetera perpendit, l. 2. pol. c. 2. cum ait; non modo ex pluribus hominibus esse ciuitatem, sed ex specie differentibus, non enim potest esse ex similibus; aliud enim est ciuitas, aliud symmachia, & belli Societas, plurium enim ciuitatum auxilia vnum exercitum conficiunt, ex eodem hominum genere. Sed de varietate hominum in ciuitate dicam suo loco.

§. 3. Cum vero Aristoteles ciuitatem definiat tam numerosa, & instructa ex pagis compositione, ut habeat beatitatem, culmen abundantiae, & quasi sibi sufficiens cornu copiae, quo ex se sibi sufficiat, non immerito a prudentibus quaeritur, de quam *ἀνταρκτική*, aut sufficientia intelligendus esse videatur. Si enim de rebus ad victum, vestitum, defensionem, offensionemque necessariis loquitur, nusquam eiusmodi Respublica ostenderetur; voluit enim Deus propter Societatis humanae conseruationem, aliorum hominum ope alios indigere. Regna quaedam sibi ea ratione suffecerint, ut Aegyptus, Italia, ciuitates nequaquam, ne dura quidem sobrietatis cultrix Sparta; Remiges enim, pecuniam, machinas aliunde petere eam oportebat, hoc vero tempore potentissimas, & celeberrimas vrbes vel maxime alienis praesidiis egere cernimus. Neque satis rem declarauerit, si quis eam ciuitatem appellet, quae aut ipsa ex se sufficientiam habeat, aut ad eam acquirendam idonea vires, & facultates. Hoc enim & diuites familiae possunt, & multo magis pagi, alia ergo sufficientia quaerenda, qua ciuitas seu Respublica constituatur, non enim opibus, nec hominum multitudine, nec muneribus a pagis Respublicae distinguantur, cum Sparta paupertate clauerit, nec supra duo ciuium millia censerit, nec muneribus se munierit, multis tamen opulentissimis vrbus imo toti Graeciae, ipsisque adeo *μεγαλοπόλεων ἀδύναμις* magni vrbus Athenis, multis annis imperauerit. A *ἰσχυρία* igitur siue sufficientia ex vicorum coniunctione coalitam definitio, cum gens aliqua,

aut

Qui socialem naturam exuerunt, vix homines sunt.

Seruum habenda cura.

Turcarum non est proprie respublica.

Finis Reipublicae.

Bona vita Reipublicae necessaria.

Arse summa regendi, bona vita regentis.

Qui igitur *μικροδυνατοι*, hominumque ofores fuerunt, magnitudine vitiorum naturalem *σοφίαν*, affectumque obruerunt, qualis græculus ille Timon, & Tyranni, qui omnem populum habere vnam ceruicem optabant, qui se flagellum Dei nominarunt, qui hostem occisum bene olere, melius ciuem putarunt. Causa materialis est, hominum cætus. Plebs, senatores, nobiles, principes, reges. Seruos autem excludo, neque enim pars sunt respublicae, sed organa, & instrumenta quaedam animata; quia tamen & illi homines sunt, & homines saepe dominis suis praestantiores, eorum quoque curam respublica suscipiet, & contra crudeles, atque iniuriosos dominos tuebitur.

§. 4. Forma est ratio iuris in quod populus consensit, hoc est, ordo imperantium atque parentum imperio, ex qua forma triplex respublica consurgit. Quo etiam ex loco apparet, cum consensus ille deest, non esse Rempublicam, sed alium aliquem cætum, ut pote seruorum in potestate domini alicuius viuientium. Itaque Turcarum imperator Rempublicam proprie dictam non habet: cum enim in subditos, adeoque supremos belli duces habeat absolutum ius vitae, & necis, cum omnes praedicent facultates suas omnes, seque ipsos mancipio magni imperatoris addictos, illudque ius maius sit, atque impotentius quam olim fuerit dominorum in seruos, non est hic aliud regimen, quam *δεσποτική*, nullo modo ciuile, ciuitates enim quamuis habeat, non tamen regit eas iure ciuium, sed absoluto dominationis arbitrio, nihil aliud igitur magna illa ciuitates sunt, quam capaciora quadam ergastula; magni autem Bassae, & Beglerbeii quasi athenienses quidam serui, ad nutum domini nullo legum, aut iuris praesidio morturi.

§. 5. Finis est bene beateque viuere. Hoc ita Aristoteles explicuit. Perfecta autem Societas ex pluribus vicis constat, ciuitas est, quae terminum habet omnis *ἀνταρκτική*, quae scilicet sibi sufficit omnino, & perfecte. Oriens quidem viuendi causa, constans autem & perseverans bene viuendi causa. Finis autem omnium est beatitudo, quae cum in virtute collocatur, bonam Rempublicam efficit, cum in voluptate, diuitiis, honoribus quaeritur, Respublica quidem fuerit, sed vitiosa, inquietata, breuis, & dum falsam felicitatem persequitur, veris se calamitatibus inuoluet. Audire hac in re iuuat seruum sapientem.

Quid id quod vidisti, ut munitum muro tibi visu sit oppidum,

P. Si incolae bene sunt morati, pulchre munitum arbitror. Persidia, & peculatus ex vrbe, & auaritia sexulant; Quarta inuidia, quinta ambitio, sexta obretractio, Septimum periurium. S. Euge. P. octaua indiligentia, Nona iniuria, decimum, quod pessimum aggressu, scelus. Nec nisi inde aberunt, centuplex murus rebus seruandis parum est.

Consignabo hoc sententia Platonis. *ἔστι δὲ τὰ τοιαῦτα οἷον, βασιλεία, τυραννίς, πολιτεία, δικαιοσύνη, & οἷον, οὐδὲν δίκαιον, καὶ μὴ τέρψιν ἔχει, βασιλική, τυραννική, πολιτική, δεσποτική, οὐκ ἀποκρίνεται, δίκαιοσύνῃ, οὐδὲν δίκαιον. Idem igitur ut videtur sunt, Rex, tyrannus, politicus, oeconomicus, dominus, temperans, & iustus, & vnica ars est, regia, tyrannica, politica, dominans, oeconomica, iustitia, & temperantia. Vno verbo. Magna arte Rempublicam gerit, qui temperanter & iuste vivit, & imperat.*

Sufficiens
sibi dicitur,
si ab alio
non depen-
det.

Civis quis
Aristoteli?

Floret civi-
tas cu sin-
guli florent.

aut populi cœtus ita sociatus est, ut omni externo dominio libera, absoluto & perfecto imperio utatur, & à nullo dependens libere de se statuere possit. Si enim alieno imperio sit obnoxia, non erit integra ipsa respublica, sed alterius Reipublicæ, unde magistratus, & iura mutuatur, pars, atque accessio. Ita sentire ac docere Aristotelem perspicuum est, l. 3. pol. c. 1. Postquam civitatem τὴν συγκειμένην, compositurum, esse docuit, querendum esse ait, quis sit civis? Civitas enim civium, inquit, multitudo est. Civem deinde non opibus, aut habitatione definit, sed τὸ μέγεθος καὶ τὸ εὖ καὶ ἀρετῇ, Eo quod iudicandi & imperandi communione potitur. Tandem enim rem totam hisce verbis decidit, ὅ ἐστιν αὐτὴν ἀρχὴς βουλευτικῆς, ἢ καὶ δικαστικῆς καὶ ἐκείνων ἢ τῶν ἀλλοτρίων πλὴν τῶν ἐκείνων ἀρχῶν αὐτῶν ἐκείνων. Cui potestas collata est, ut particeps sit magistratus ad consultandum, & iudicandum pertinentis, civem eius civitatis esse dicimus. Civitatem talium civium multitudinem, qua illa habeat, qua ad vitam sufficientia sunt. Ad vitam nempe politicam, qua in re maxima, & libertate à nullo dependente cernitur.

Ex his igitur civitas constitui debet, vocaturque libera respublica siue regnum sit, siue aristocratia, siue presse dicta politia, si supremi magistratus, & iudiciorum ex se, & in se potestate prædita sit. Hoc est vnum corpus seipsum movens, seipsum nutriendum, non alieni corporis pars, atque in hac respublica multitudo, aut parvitas nullum discrimen efficit, quemadmodum enim non minus omnibus suis partibus absolutum est formicæ compactum, & laboriosum corpusculum, quam vasta moles elephantis, ita quoque suam perfectionem parva Respublica obtinere potest, nec cedere ingentibus monarchiis, legum, magistratuumque iusta ordinatione, atque administratione, si civium singulorum atque omnium utilitas spectetur. Ea est enim florentissima respublica in qua singuli florent. Quemadmodum corpus sanum, forte, formosum est, si humorum omnium legitima est temperatura, membrorum modus, naturæ conveniens symmetria, & coagmentatio, coloris suavitas, ita in republica omnium partium inter se apta connexio, & vita quædam iuris, administrationisque integritas omnes florentes, divites, pacatos, felices efficit.

CAPUT V.

Respublicam non à fato, nec casu aut fortuna, sed à Deo esse.

Fatum re-
ijcitur.

Fati nomen
recte quidā
usurpant,
sed pericu-
loso.

§. 1. **F**atum appello non diuinam ordinationem, præscientiam, permissionem, sed quod à rerum nexu necessario, quod à mundo, à positi fidei dependere volunt, de quo exclamat impie disertus poeta:

Heu fati superi certasse minores.

Si nonnulli auctores boni, & orthodoxi nomine fati vtuntur, cum recte de diuina providentia, libertateque arbitrii sentiant, non reprehendo sententiam, malo tamen loquendi modum corrigere eos, quam periculose propter multorum infirmitatem disputare; consilium Augustini illi audiant, l. 5. de civitat. Dei, c. 8. Qui vero non astrorum constitutionem, sicuti est, cum quidque concipitur, vel nascitur, vel inchoatur, sed omnium connexionem seriemque causarum, qua sit, omne quod fit, fati nomine appellant; non multum cum is de verbi controuersia laborandum, atque certandum est: quandoquidem ipsum causarum ordinem, & quandam connexionem Dei summi tribuunt voluntati, & potestati, qui optime & veracissime creditur cuncta scire antequam & fiant, & nihil

inordinatum relinquere: à quo sunt omnes potestates, quamuis ab illo non sint omnium voluntates. Ipsam itaque præcipue Dei summi voluntatem, cuius potestas insuperabiliter per cuncta porrigitur, eos appellare fatum sic probatur: Anaxi Senece sunt, nisi fallor, hi versus:

*Duc me summe pater alitque dominator poli,
Quocunque placuerit, nulla parendi mora est.
Assum impiger: fac nolle, comitabor gemens:
Malus patior, facere quod licuit bono:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*

§. 2. Fatum Mathematicorum insuperabili fiderum vi inclusum, Fatum Priscillianistarum, Barthesianis, aliorumque Deo ipso omnipotente potentius detestamur. Suauem providentiam Deiper medias causas, pro earum capto euenta ordinantem, & finentem, liberis voluntatibus sua arbitria non excusantem agnoscimus, itaque hæc, quæ ab impiis profano sensu dicuntur, repudiamus. Vt:

*Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,
Manet hæc ab origine mundi
Fixa dies bello populi que in prælia nati
Tantumne aliquis sibi posse videtur,
Fata quoque ut superet?*

Hæc nisi benigna interpretatione leniantur, tolerari non possunt. Hac de re pluribus disputare me cogit Atheorum importunitas, qui dum fata illa iam olim sepulta renouant, atque è tenebris educunt, non modo Reges & Respublicas pessimis artibus implicant, sed vatibus, astrologis, magis obnoxios faciunt, ut sceleratissimis perditissimisque hominum se, ac Rempublicam committant: Ecce tibi hominem quem merito Christianum negaueris, cui si credas citius regnum amiseris, quam vera didiceris. Lib. 2. de repub. c. 29. ita loquitur: Si rerum vicissitudinem contempler, comperimus multa accidere ex fato ita virgente, ut iis obuiam ire nemo possit, quamvis in promptu remedia fuerint. Et si populo Romano talia quadam acciderunt, in quo omnis generis virtutes emitebant, & religionis imprimis, ac rei militaris studium vigeat: curriturum videri debet, si alius Rebus publicis, prouincisque etiam eueniant, in quibus nulla harum virtutum tantopere elucet? Imprimis igitur habenda ratio est earum rerum, quæ fato ipso, seu astrorum influxu, euenire videntur: & quibus ut resistamus, fortuna non permittit. Quarum exemplum luculentissimum est id, quod populus Romanus in clade Gallica accepit.

§. 3. Fatum igitur ille astrorum influxum appellat, & fatum ex altis inuitabile. Hoc vnum, inquit, pronuncabo de fortuna viribus, & fati necessitate, quod historias omnis generis percurrenti facile apparebit, homines fati necessitatem euitare non posse; sed faciliorem euentum iis, quæ ab eo impendent effecere, eumque promouere, adeoque Parcarum telas texere, non retexere aut rumpere. Et in principe suo c. 25. Haud illud mihi obscurum est, eius sententia complures esse, ac olim fuisse, ita rerum humanarum procurationem à fortuna omnino, ab ipsoque Deo teneri, ut ab hominum prudentia nulla ratione corrigi queat: imo nullo posse occurrere remedio. Ob id existimari posset, in iis rebus non multum laborandum esse, sed quod fortuna impellit, eo se ferri permittendum. Hac opinio maior iper iussione his nostris temporibus, propter rerum multiplicem conuersionem, recepta est: quod nunquam non visa sint, quotidieque videantur mutationes, extra omnem humanam, qua posset capi, coniecturam. Hoc ego nonnunquam animo cum cogitarem, aliqua ex parte eo inclinaueram sententia. Sed ne arbitrium nostrum extinguatur, eam opinionem sequor, ut alteram nostrarum rerum partem fortuna arbitratu iudicem procurari, alteram vel paulo minus administrandam relinqui. Fortunam enim montano flumini omnia prosternti comparare soleo, quod cum præceps fertur, in agros effunditur, arbores sternit, conuellitque domos; hinc terra multum abripiens, alio idem illud regerit, omnia item præ se agit omnia

Fati Ma-
themati-
cum.

Machia-
vellus im-
pium fa-
tum com-
miserit.

omnia eius conspectum fugiant, omnia illius furori cedunt, sublata omni, qua possit ratione reprimi:

Fortunam ecce montano flumini comparat, cui nulla vi, arte, ratione possit obfisti.

Siderum
cursus, &
fortuna cō-
temnendus.

Meus princeps, senatus, ciuitas, exercitus, vni, vero, bono, iusto se Deo committet, siderum seu errores, seu statas periodos, & iussos à Deo circuitus, ad se nihil pertinere, nullam in suam vel aliorum libertatem habere iurisdictionem, aut efficientiam certo sibi persuadebit. Ita nec in malis animo deicietur, memor Deum esse, qui rebus tristibus finem statuit, nec prosperis effertur, nescius occulti consilii, quo subito superbia plectitur. Hoc modo magna ac recondita, sed nunquam iniqua efficacitate, momento fit cinis, diu sylua; ad sonum tubæ cadauerum sit congeries, quæ castra fuerant. Fateri hoc ipsum cogit, vel inuitum, vel ignorantem veritas. Quid enim est quod ait, Parcatum nos telas posse texere? non igitur illa cælorum, & constellatorum aspectus inenitabili necessitate vehunt, sed suæ quique fortunæ est faber, vt in prouerbio dicitur. Si enim necessitas illa causas habet astrorum positus, aspectus, eleuationes, retrogradationes, domicilia, inclinationes, triangulos, & obscurationes, obliquitates, coniunctionumque tam vanas, quam innumerabiles *symplicias*, & quasi connubia; non est in hominum potestate magis fata sua texere, quam citatissimos siderum cursus inhibere, cum incommutabili, atque insuperabili nexu, vinculis ad amantissimas fata cælis fixa trahantur. Deinde quomodo faciliorem euentum iis quæ ab eo impendent efficere, atque promouere potest homo, qui totus fato agitur? Vtar exemplis Machiaulli. Inexpugnabili fatorum necessitati tribuit, Trium Fabiorum, qui legati missi fuerant, vt pacem Clusinos inter, & Gallos componerent, pugnam, qua Gallos in Romanos concitauerunt, Camilli exilium eidem fato imputat, nescisti Gallis à tam insigni imperatore posset. Imo etiam stellæ fecerunt, ne dictatorem dicerent, ne Tribuni castra munirent, ne Deorum memores essent, ne auspicato, ne litato instruerent aciem, ne Romam clauderent, ne inermem turbam fugere sinerent, ne Romam excinderent. Hæc absoluta necessitate altra vehebant, vt ille sentit. In quibus hoc primum quero, quomodo vel Camillus, vel Manlius meliorem his fatibus euentum efficere potuerit? Velenim melior ille euentus, quem in humana prudentia, ac cautione collocat, extra vim fati, siderumque conspirationem fuit, vel is quoque eadem necessitatis catena alligatus, stabat sub ictu fati, & tormento fortunæ. Si melior euentus à fato fuit, non igitur eum efficere ac promouere Camilli fides, atque industria potuit, non magis quam illa quæ fato iam acciderant. Si extra ius ditionemque fati ac fortunæ melior euentus in Camilli arbitrio fuit, cur non & reliqua eodem loco ponit? Si enim aliqua fato liberat: quo iure cætera fatibus addicit? Parum considerati hominis est, calamitates fato inscribere, meliorem euentum nobis, si enim necessitate improuisa, atque inflexibili eueniunt, non possumus nos ea in vllam partem aliam derotquare. Tam enim in fatibus est, vt ictum graui pondere libratum, nudo pectore excipiam, quam in fatibus est, vt laucier. Si enim cladem fata ferunt, magnitudinem etiam eius demensam, modumque, & circumstantiarum momenta sub numero tenent. Si ferunt, destinato ferunt; nec quicquam iam nostrum est nisi pati; quanquam & quantum doleat, id quoque, si consequenter initis phieriam inde losophabitur, fatibus assignabit. Si enim cælis Julio cruentam mortem fatarunt, etiam viginti tria vulneta, primum à Casca sub iugulo, secundum & fo-

lum letiferum sub pectore, cætera leniora, decreuerunt. Vanum igitur est, & propriæ sententiæ aduersum, quod de fato Machiauellus asserit.

Hoc quidem, vt ostendi, imprudentis est. Illud vero quod fato vetitos iudicat, ne deorum memores essent, ne auspicato, ne litato aciem instruerent, peculiarem habet cum stultitia impietatem. Nam si, vt fati defensor, & astrologus loquitur, quid presidii in Deis esse poterat, cum satis illi sint certare minores? cum Iupiter ipse preces, & iras Iunonis iniquas fatibus subiciat?

Si fati est,
non sunt dij
curandi.

Fata viam inuenient, inquit.

Auspicia, extispicia, miserarum pecudum viscera-
tiones, fissum iecur, decolora victimarum intestina, sinistrae aues, & captata vocum omina, non possunt fatorum violentiam flectere, si igitur in fatibus erat vinci Romanis, nulla aues, nulla Hecatombæ malum auertere poterant.

Si Christianus est, quo modo à fato venisse censer, quod auspicato, & litato, acies instructa non sit? Si consultationes magicas, tripudium Solistimum, resulum esca voracis ore pulli proiectæ fata fieri vetuerunt, iam aliquid boni fatibus adscribit, quia ne per tales quidem præstigias vincere pulchrum fuit: Sed quis sensus illius est, quæ religio, qui tot scelerum, quorum caput magia, & idololatria fuit, impedimentum putat fuisse cladium, & amissæ vrbs? Tu Christianus es, & tamen inter causas afflictæ reipublicæ, ac in extremas angustias redactæ etiam hoc refers, quod ex dæmone consilia non exquiescent? illi nefaria sacrificia non obtulerint? non litarint? Tot exercitus Deorum contemptores victoriam consecuti sunt, non auspicato, non litato pugnant, cur igitur hoc in Romanis reprehenditur? Verum de illa controuersia latius disseramus, est enim necessarium Deo omnium regnorum salutem ascribere, omnia sunt à Deo. Peruersa sunt omnia que non sunt à Deo. Tert. de cultu scem. Nam habet Deus testimonia, totum hoc, quod sumus, & in quo sumus. Idem Tertull. l. 1. contra Marcion. Ille omnia quæ sunt verbo, ratione dispensat, virtute consummat. Salus hominum in Dei tutela est, dixit ille etiam, qui de Deo dubitauit l. 3. de finibus. Nemo regum intumescat, omnes serui sumus, dominum enim habemus Deum. Tot vrbium, tot regnorum, in quibus tu operosius, quam Deus, coleris, dominus est Deus, vsum fructum & incerti temporis vsuram tibi relinquit. Tot tibi populi seruiunt, tu vni Deo, qui tibi hos subiecit, serui. Nulla est reipublicæ pestis perniciosior, nulla clades vitalia magis oppressit, quam cum magistratus auctoritas, & imperii maiestas infringitur. Maior tamen est calamitas cum princeps, aut reipublica summæ maiestatis læsæ rea est.

Auspicia
damnat re-
ligio Chri-
stiana.

Omnia à
Deo.

CAPVT VI.

Rempubicam à Deo dependere sacre scriptura sententia probatur.

§. 1. **M**hi hæc disputatio est aduersus Atheos, diuinæ prouidentia, & benignitatis inficiatores blasphemos, qui dæmonibus non litasse, noxiū Reipublicæ arbitrantur, quos contra ratione, & secularibus literis potius quàm scripturis diuinis pugnandum non ignoro: Non tamen omittenda etiam hæc arma existimaui, quæ si non lædant hostem refugientem, tamen fatigabunt, & terrefacient. Causa vero mihi quadruplex: principio principibus & consiliariis orthodoxis utilis erit, & grata atque ad detestandum Machiauellinum efficacissima cōtemplatio. Deinde pluribus quos inter pietatem, & simulationem ambigua tenet, atque hæsitatio, proderit: necesse est enim scripturam tam antiquam, tam venera-

Contra A-
theos etiam
sacre literæ
possunt va-
surpari.

Fatum si
in vna re
derur, ab a-
liis non po-
test excludi.

Si enema
sunt à fato,
etiam inde
sunt circū-
stantia.

venerabilem, tot annorum millibus commendatam auctoritatis aliquid etiam apud incredulos obtinere. Terrio, latens est in verbis Dei vis quædam, & efficacia penetrabilior omni gladio accipiti, quæ sæpe etiam in impiorum cordibus conuersionem operatur, quam causam arbitror, cur crebro sancti patres diuinarum literarum oracula contra gentes disputantes illarum fabulis opposuerint. Denique historia sacra, si prophetarum oracula adiungas non fideles modo, sed gentes, atque atheos, conuincit, Deum esse, & in manu eius esse omnia regna terræ. Sacris ergo literis & hic vtar: Cui enim magis de Deo, quam Deo credam? [Amb. contra Symm.] Coniiciam vero testimonia in tres classes, nam aliquando Deus ipse dicitur omnia gubernare. Deinde aliquando dare regna, auferre, transferre, denique omnem Regnorum mutationem iam olim prædixit. Si igitur Deus omnibus omnium regnorum administrationibus interest, atque adeo præest, si regna se dare, & transferre proficitur, si euerfiones vrbium, commutationes monarchiarum multo ante quam eueniant, denunciavit, quomodo ab eo non pendent omnia, qui omnia creauit? omnia prænouit, cui etiam curæ fuit, ut omnia amicis suis prophetis aperiret?

§. 2. Tota scriptura sacra in eo est, ut à Deo omnia dependere, omnia eius regi arbitrio demonstraret. Quid rerum molitio, & mundi constructio aliud, quam auctorem loquitur? Singula attendisse eum, sacrificia duorum fratrum docent, quorum aliqua aspexit, aliqua neglexit. Mundi deinde primogenii scelera vndis vlticibus, cum vniuerso hominum genere meruit, nec tamen iustum Noc cum familia sua eadem pœna inuoluit. Idem Deus quanta Egyptiis damna intulit? nec modo aquas maris Rubri duxit & reduxit, sed ranis, muscis, & tenebris afflixit, haud minor artifex in paruis, quam in magnis, itaque vilissimis bestiolis impia gentis superbiam castigauit, & edomuit. Vide vnus noctis stragem & centum octoginta quinque millia funerum in castris assyriis regnante Ezechia, & nega Deum Israeli tum propitium, Assyriis intentum fuisse. Deo igitur credamus, regni sui testis ille optimus est.

Dominum regnare.

§. 3. Exod. 15. 18. Dominus regnabit in æternum & ultra.

Deut. 17. 20. Nec eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & Filius eius super Israel.

1. Regum 8. 7. Dixit autem Dominus ad Samuelem, Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi, non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos.

1. Regum 12. 12. Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum nos, dixisti mihi, nequaquam, sed rex imperabit nobis: cum Dominus Deus vester regnaret in vobis.

1. Paralip. 29. 11. Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus: cuncta enim quæ in celo sunt, & in terra, tua sunt: tuum Domine regnum, & tu es super omnes Principes. Tua diuitia, & tua est gloria: tu dominaris omnium: in manu tua magnitudo & imperium omnium.

Iob. 34. 18. Qui dicit regi, apostata: qui vocat duces impios?

Iob. 34. 24. Conteret multos, innumerabiles, & stare faciet alios pro eis.

Lucæ 1. 33. Et regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.

Isaia 24. 23. Et erubescet luna, & confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, & in Ierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

Ezechiel. 20. 33. Vno ego, dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extenso, & in furore effuso

regnabo super vos. Et educam vos de populis: & congregabo vos de terris, in quibus dispersi estis, in manu valida, & in brachio extenso, & in furore effuso regnabo super vos.

Ieremia 23. 5. Ecce, dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo David germen iustum: & regnabit rex, & sapiens erit: & faciet iudicium, & iustitiam in terra.

Dan. 4. 31. Igitur post finem dierum ego Nabuchodonosor oculos meos ad celum leuaui, & sensus meus redditus est mihi: & altissimo benedixi, & viuentem in sempiternum laudavi, & glorificaui: quia potestas eius potestas sempiterna, & regnum eius in generatione & generatione.

Dan. 4. 14. In sententia vigilum decretum est, & sermo sanctorum & petitio: donec cognoscant viuentes quoniam dominatur excelsus in regno hominum; & cuiusque voluerit, dabit illud, & humillimum hominem constituet super eum.

Psal. 47. 9. Quoniam rex omnis terra Deus, Regnabit dominus super gentes.

Psal. 93. 1. Dominus regnauit, decorem indutus est.

Psal. 97. 1. Dominus regnauit, exultet terra.

Psal. Dominus regnauit, irascantur populi.

§. 4. Si domini igitur est regnum, si ille est, qui dat potestatem super gentes, ut regat eas in virga ferrea. Apocalyp. 2. 27. & 19. 15. Si in Deum non cadit imbecillitas, ipse regni est, & protector, & cum offensus est, euerfor. Nec principi cuius rationes à Deo pendent, timendus hostis est: Non enim plus ad deiciendum potest terrena potentia, quam ad erigendum tutela diuina. Cyprian. l. 2. ep. 6. Nulla vis humana diuinis resistit. Sen. Et reuera bene Philo: Quicumque cum Deo sedes habet, felicitatis tenet fastigium. Ita habeant principes; supremum moderatorem Deum esse: Et sicut Deo offenso nihil est, quod illis possit suffragari, ita Deo propitio illis nulla nocebit aduersitas. Quos enim omnipotens tutela defendendos suscipit, etiam si mundi totius viribus petantur, vinci tamen non poterunt, quia Deus, qui cum ipsis, & quo cum ipsis regnant, inuictus est.

§. 5. Testatur idem Deus, se non modo regnare, & imperia moderari, sed dare, auferre, augere, minuire. 1. Regum 15. 18. Et ait ad eum Samuel, scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te.

Sapient. 10. 10. Hac autem, profugum ira fratris iustum deduxit per vias rectas, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam sanctorum, honestauit illum in laboribus, & compleuit labores illius.

Sapient. 10. 14. Et in vinculis non dereliquit illum donec afferret illi sceptrum regni, & potentiam aduersus eos qui eum deprimebant: & mendaces ostendit qui maculauerunt illum & dedit illi claritatem æternam.

Isaia 10. 10. Quo modo inuenit manus mea regna Idoli, sic & simulacra eorum de Ierusalem & de Samaria.

Isaia 13. 19. Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, incluta in superbia Chaldeorum, sicut subuertit Dominus Sodomam & Gomorrhæam.

Isaia 14. 16. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teque prospicient, Nunquid isle est vir qui conturbauit terram, qui concussit regna: Qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit, vinctus eius non aperuit carcerem?

Isaia 60. 12. Gens enim & regnum quod non seruiert tibi, peribit: & gentes solitudine vastabuntur.

Isaia 62. 3. Et eris corona glorie in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.

Ezechiel. 32. 1. Et factum est, duodecimo anno, in mense duodecimo, in vna mensis, factum est verbum Domini ad me, dicens, Fili hominis, assume lamentum super Pharaonem regem Aegypti, & dices ad eum; Leoni gentium assimilatus es, & aracom, qui est in mari: & ventilabas cornu in fluminibus tuis, & conturbabas aquas pedibus tuis, & conculcabas flumina earum. Propterea hæc dixit Dominus Deus; Expandam super te rete meum in multitu-

in multitudine populorum multorum, & extraham te in sagena mea. Et projiciam te in terram, super faciem agri abijiciam te: & habitare faciam super te omnia volatilia celi, & saturabo de te bestias vniuersae terra. Et dabo carnes tuas super montes, & implebo colles tuos sanie tua. Et irrigabo terram fetore sanguinis tui super montes, & valles implebuntur ex te. Et operiam cum extinctus fueris, celos: & nigrescere faciam stellae eius: solem nube tegam, & luna non dabit lumen suum. Omnia luminaria celi morere faciam super te: & dabo tenebras super terram tuam, dicit Dominus Deus. Et irritabo cor populorum multorum, cum induxero contritionem tuam in gentibus super terras quas nescis. Et stupescere faciam super te populos multos, & reges eorum horrore nimio formidabunt super te, cum volare caperit gladius meus super facies eorum: & obstupescant repente singuli pro anima sua in die ruinae suae. Quia haec dicit Dominus Deus, Gladius regis Babylonis venit tibi, in gladius fortium deiciam multitudinem tuam, inexpugnabiles omnes Gentes haec: & vastabunt superbiam Aegypti, & dissipabitur multitudo eius. Et perdam omnia iumenta eius quae erant super aquas plurimas: & non conturbabit eas pes hominis ultra, neque vngula iumentorum turbabit eas.

Dan. 2. 21. Et ipse mutat tempora & atates: transfert regna atque constituit: dat sapientiam sapientibus, & scientiam intelligentibus disciplinam.

Dan. 5. 18. O rex, Deus altissimus regnum, & magnificentiam, gloriam & honorem dedit Nabuchodonosor patri tuo. Et propter magnificentiam quam dederat ei, vniuersi populi, tribus & linguae tremebant, & metuebant eum, quos volebat interficere: & quos volebat, percutiebat: & quos volebat, exaltabat: & quos volebat, humiliabat. Quando autem eleuatum est cor eius, & spiritus illius obfirmatus est ad superbiam, depositus est de solio regni sui, & gloria eius ablata est.

Dan. 5. 28. PHARES: diuifum est regnum tuum, & datum est Medis & Persis.

Dan. 7. 14. Et dedit ei potestatem, & honorem, & regnum: & omnes populi, tribus, & linguae ipsi seruiunt: potestas eius, potestas aeterna quae non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur.

§. 6. Tertium est argumentum à praedictionibus desumptum. Abrahamo, Isaac, Iacobo, ceteris patriarchis multo ante omnia, quae euentura fuerunt, posteris indicata sunt, Moysi & Iosue ducibus omnia futura panduntur, ceterisque prophetis: prouidentia Dei igitur regna stant, caduntque.

Vide Num. 24. 7. Fluet aqua de sinu eius, & semen illius erit in aquis multas, tollitur propter Agag, rex eius, & auferetur regnum illius.

Deut. 3. 21. Iosue quoque in tempore illo praecepit, dicens, oculi tui viderunt quae fecit Dominus Deus vester duobus his regibus: sic faciet omnibus regibus ad quae transurus es. Ne timeas eos: Dominus enim Deus noster pugnabit pro vobis.

3. Reg. 11. 17. Dixit itaque Dominus Salomoni. Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & praecepta mea quae mandavi tibi, disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. Veruntamen in diebus tuis non faciam propter David patrem tuum: de manu filij tui scindam illud, nec totum regnum auferam, sed tribum vnā dabo Filio tuo propter David seruum meum, & Ierusalem quam elegi.

2. Reg. 3. 10. Sic faciam cum eo, ut transferatur de domo Saul, & eleuetur thronus David super Israel, & super Iudam, & Dan usque Bersabee.

Dan. 2. 39. Et post te consurget regnum aliud minus te: & regnum tertium aliud erit: quod imperabit vniuersae terrae, Et regnum quartum erit velut ferrum, quomodo ferrum comminuit & domat omnia: Sic comminuet & conteret omnia haec.

Est igitur efficax contra Politicorum Atheismum antidoton futurorum praesensio & praedictio. Si enim regnorum interitus, & regum puniendae scelera

tanto ante seruis dei, & per ipsos impio mundo denunciat Deus aeternus, dubitare nemo potest, oculatissima prouidentia, & immutabili iustitia mundum administrari.

§. 7. Philosophorum veterum exquisita quaedam argumenta, cur esset diuinitas, collecta fuisse docent multorum libri, & vetustissimorum à posterioribus relatae sententiae. Et omnium quidem, qui Deos esse dicebant, excepto Xenophane Colophonio, & Epicuro, in diuinatione astruenda consensus fuit, ut auctor est l. 2. de Diuinat. Cicero: Omnium, inquam, qui aliquid sciri posse concederent; nam Academici qui nihil sciri contenderent, adeo ut ne hoc quidem scire se, quod nihil scirent, omnium ambigui, semper *ἐπὶ ἅμα*, profiterentur, illi inquam diuinationem quomodo probarent, qui esse se nescirent! Ceterorum, qui Deos esse putarent haec erat ratio: si sit diuinitas, deos esse, & si dii sint, diuinationem esse. Haec enim inter se reciprocari. Veteres illos improbarunt, qui proxime sunt eos infecti: Natura enim sine Deo futura significari posse putabant, & posse esse eos deos qui humano generi diuinationem nullam tribuerent.

Verum & hi, & illi ignari veritatis, varia se fraude & superstitione obligarunt, eoque rem adduxerunt, ut tam illi qui Deos, religionemque à se defendi arbitrabantur, quam illi, qui superstitionem gloriabantur se tollere, ex aequo diuinandi omnem vim facultatemque eneruarent, aut magnis sceleribus infamarent. Quam futili enim ratione Chrysippus, Diogenes, Antipater pro rerum futurarum cognitione pugnant? Si sunt dii (inquiunt 2. de diuinat. apud Tullium) neque ante declarant hominibus quae futura sunt: aut non diligunt homines, aut quid euenturum sit ignorant: aut existimant nihil interesse, hominem scire, quid sit futurum: aut non censent esse suae maiestatis, praesignificare hominibus quae sint futura: aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt. At neque non diligunt nos: sunt enim benefici, generisque hominum amici, neque ignorant ea, quae ab ipsis constituta & designata sunt: neque nostra nihil interest, scire ea quae futura sunt, erimus enim cautiore, si scierimus: neque hoc alienum ducunt maiestate sua: nihil est enim beneficentia praestantius: neque non possunt futura praenoscere, non igitur sunt dii, nec significant nobis futura: sunt autem dii, significant ergo.

Sunt quidem in hac ratiocinatione vera nonnulla, si ad vnicum, verumque Deum referantur, qui in nos beneficentissimus est, qui prior dilexit nos, ita ut pro reconciliatione totius mundi vniuersum suum dederit, qui omnium rerum quamuis arcana reconditaque praenouit euenta, & quae eius voluntate accidunt, & quae eius permissione non carent. Non tamen inde suas praedictiones probare gentilitas potest, cum multa adeo latere voluerit, etiam optimos atque amicissimos.

Allatis deinde vatum suorum exemplis partim manifeste falsis, partim ambiguis, & flexilisque rem inter ipsos dubiam, irrisoribus Atheorum obnoxiam reddiderunt, dum extis, aubus, ominibus, fulgure, somniis, ac postremo furoribus euentuum certitudinem denunciant. Quid facilius quam fabulas de Tage exarato vate, de anguibz Gracchi, de Passeribus Calchantis, De Aio Locutio, de nouacula Tarquinii, tripudio Solistimo, Epimenide Cretenfi, Babylonius annorum quadringentorum septuaginta milium obseruationibus, ceterisque refutare, quandoquidem ab ipsis gentilibus irrideri ut plurimum consueverunt? Vani igitur, superstitiosi, & saepe furentes Ethnicarum diuinationum sunt approbatores & defensores.

Diuinationem philosophi concedunt.

Sed cum multis erroribus.

Ethnicorum vana diuinationis.

§. 8. Nec tamen è contrario probabilis fuit eorum ratio, qui omnem rerum futurarum præfationem, & prædictionem sustulerunt, hi enim ius suum Deo, præscientiamque auferentes sacrilegi fuerunt, nec ullius sunt momenti in re grauissima rationes. Quod enim omnium rerum enumeratione probare conantur, nõ esse posse prophetiam, aut quamcunque fortuitorum prænotionem, in singulis aberrant. Argumentum omnium Atheorum est apud Ciceronem, lib. 1. de diuinatione: Quæ sensibus percipiuntur, arte tractantur, quæ in Philosophia de officiis statuuntur, quæ in Physicis, Dialecticis, medicina traduntur, non sunt aruspicum, aut vatum, nulla igitur diuinatione. Ratio tamen ostendit in his omnibus esse veras prædictiones, & licet rationes nullæ appareat, cur ista eueniant, non illa, diuina tamen patefactione à vate cognoscitur, quod in se cognosci non poterat. Et miranda est hominum alias acutorum in prænotione futurorum exagitanda hebitudo. Cum enim in hominis sit potestate, quæ ipse facere statuit, futura prædicere, cur non possit esse suorum consiliorum reuelator, qui est omnipotens auctor omnium itaque rerum illarum potest esse diuinatione, quia omnes à certo euentu pendent. Alii ideo diuinationem inficiantur, & præscientiam, quia fatum stoicum execrantur. Putant enim non dissociabili vinculo præscientiam, prædictionem, fatumque coniungi, atque ita deuinciri, vt aut hoc concedendum, aut illa neganda sint, ita quidem Cicero libris suis de diuinatione conscriptis. Et notauit S. Augustinus lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 9.

Homo quæ agere statuit, potest prædicere, cur non Deus?

Cicero diuinationem & fatum putat esse connexa.

Hos Cicero ita redarguere conatur, vt non existimet aliquid se aduersus eos valere, nisi auferat diuinationem. Quam sic conatur auferre, vt neget esse scientiam futurorum, eamque omnibus viribus nullam esse omnino contendat, vel in Deo, vel in homine, nullamque rerum prædictionem. Itaque Dei præscientiam negat, & omnem Prophetiam luce clariorem conatur euertere vanis argumentationibus, & opponendo sibi quædam oracula, quæ facile possunt refelli: quæ tamen nec ipse conuincit. In his autem Mathematicorum coniecturis refutandis eius regnat oratio, quia vere tales sunt, vt se ipsa destruant, & refellant. Multo sunt autem tolerabiliores, qui vel sidera fata constituunt, quam ille, qui tollit præscientiam futurorum. Nam & confiteri esse Deum, & negare præscium futurorum, apertissima insania est. Quod & ipse cum videret, etiam illud tentauit asserere, quod scriptum est: Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus: Sed non ex sua persona, vidit enim quam esset inuidiosum & molestum, ideoque Cottam fecit disputantem de hac aduersum Stoicos in libris de Deorum naturæ. & pro Lucilio Balbo, cum Stoicorum partes defendendas dedit, maluit ferre sententiam pro Cotta, qui nullam naturam diuinam esse contendit. In libris vero de diuinæ ex ipso apertissime oppugnant præscientiam futurorum. Hoc autem totum facere videtur, ne fatum esse consentiat, & perdat liberam voluntatem. Putat enim concessa scientia futurorum ita esse consequens fatum, vt negari omnino non possit. Verum tam clarum ac manifestum est aliquam prophetiam esse futurorum, & occultorum, vt quicquid ad illud probandum assumitur minus videatur esse clarum. Multarum enim prædictionum plena est omnis historia, sacra, profana, neque omnes fictæ sunt, aut fallaces, quæ demonum ope vere, sed fallaciter factæ sunt. Vt enim plurima vana fictæque sint, certe non excedunt spirituum istorum facultatem plerique, quæ narrari solent, ne longius rem extraham, quæ Augustinus lib. 1. contra Academicos de Albicerio recenset in medium afferam.

§. 9. Hic Licentius, quem post istam definitionem diuinationem quæsiturum esse quid diceret, subiicit statim, cur ergo non sapientem vocamus flagitiosum illum hominem, quem ipsi bene nouimus per innumera scorta solere dissolui: Albicerium dico illum, qui apud Carthaginem multos annos consulenti bus mira quadam, & certa respondit: Innumera ab illa commemorare possem, nisi & apud eos loquerer, qui experti sunt, & paucis nunc satis sit, ad id quod volo. Nonne cochlearium m. (mihi autem dicebat) cum domi non inueniretur, tuo iussu percuinctus, non solum quid quereretur, verum etiam nominatum cuius res esset, & ubi lateret, citissime verissimeque respondit? Item me presente, omisso illud quod in eo quod rogabatur nihil omnino falsus est, sed cum puer qui nummos ferebat, certam earum partem cum ad eum pergeremus, furatus esset, omnes sibi numerari iussit, coegitque illum ante oculos nostros quos abstulerat reddere, priusquam omnino ipse aut eosdem nummos vidisset, aut quantum sibi allatum fuerit audisset è nobis. Quid quod doctissimum & clarissimum virum Flaccianum mirari solitum esse abs te accepimus? qui cum de fundo emendo esset locutus, ad illum diuinum rem ita detulit, vt quid egisset, si potis esset, ediceret. Atque ille statim non modo negotij genus, sed etiam, in quo ille vehementer clamabat admirans, ipsum fundi nomen pronunciauit, cum ita esset absurdum, vt vix eius Flaccianus ipse meminisset. Iam illud sine stupore animi non queo dicere, quod amico nostro discipulo tuo sese volenti exagitare flagitanteque insolenter, vt diceret, quid secum ipse tacitus volueret: Virgilius versum eum cogitare respondit. Cum ille obstupescens negare non posset, perrexit querere, quænam res esset. Nec Albicerius qui Grammatici scholam vix transiens vidisset aliquando, versum ipsum securus, & garrulus canere dubitauit. Nunc igitur aut res humane non erant, de quibus ille consulebatur, aut sine rerum diuinarum scientia tam certa consulenti bus & vera respondit? At vtrumque absurdum est, nam & humane res nihil sunt aliud quam res hominum vt argentum, nummi, fundus, postremo ipsa etiam cogitatio: & res diuinas quis non recte arbitretur esse, per quas homini diuinatione ipsa contingit? Sapiens ergo fuit Albicerius, si sapientiam rerum humanarum diuinarumque scientiam esse illa definitione concedimus. Hic ille: Primo inquit, Ego scientiam non appello, in qua quicquam proficetur, aliquando fallitur. Scientia enim non solum comprehensibilis, sed ita comprehensibilis constat, vt neque in ea quisquam errare, nec quibulibet aduersantibus impulsu mutare debeat. Vnde verissime à quibusdam Philosophis dicitur, in nullo eam posse nisi in sapienter inueniri, qui non modo perceptum habere debet id quod tenet ac sequitur, verum etiam in concussu tenere. Scimus autem illum, quem rememorasti, multa sæpe falsa dixisse, quod non solum aliis mihi referentibus comperi, sed presens aliquando ipse percepit. Minime igitur scientem vocem, cum sæpe falsa dixerit, quem non vocarem si constanter vera dixisset? Hoc me de Aristipibus & de auguribus & de his omnibus qui sidera consulant, & de coniectoris somniorum dixisse putarote. Aut aliquem ex hoc genere hominum proferte, si potestis qui consultus nunquam de responsis suis dubitauerit, nunquam postremo falsa responderit. Nam de variis nihil mihi puto esse laborandum, qui mente loquuntur aliena. Deinde res humanas esse, vt concedam res hominum, quicquam tu existimas nostrum esse, quod nobis vel dare, vel eripere casus potest? aut cum rerum humanarum scientia dicitur, ea dicitur, quæ quisquam nouit vel quor, vel quales fundos habeamus, quid auri, quid argenti, quidque denique alienorum carminum cogitemus & illa est humanarum rerum scientia, quæ nouit lumen prudentia, temperantia decus, fortitudinis robur, iustitia sanctitas. Hæc enim sunt quæ nullam fortunam mercentes, vera nostra dicere audent: quæ si Albicerius ille didicisset, nunquam mihi crede tam luxuriose, deformiterque vixisset, quod autem dixit quem versum volueret animo ille, à quo consulebatur, neque hoc puto inter res nostras esse numerandum: non quo negem honestissimas disciplinas ad possessionem quandam nostri animi pertinere, sed quia versum alienum etiam imperitissimis canere, ac pronunciare concessum est, ideoque talia cum in

Magica prædictionis exemplum.

Vates gentium sæpe errant.

Vaticinia
gentium
sunt vilissi-
marum ani-
marum.

cum in memoriam nostram incurrerint, non mirum est, si senti-
turi possint ab huius aeris animalibus quibusdam vilissimis,
quos demonas vocant à quibus nos superari acumine ac subtri-
luare sensuum posse concedo, ratione autem nego. Atque fieri
nescio quo modo secretissimo atque à nostris sensibus remotissi-
mo. Non enim si miramur apiculam melle posito, nescio qua
sagacitate, qua hominem vincit, vndeunque advolare, ideo
eam nobis proponere, aut saltem comparare debemus. Itaque
vellem magis iste Albicrius ab eo, qui discere cuperet, interro-
gatus ipsa metra docuisset, vel coactus à quopiam consultorū,
dere sibi statim proposita versus proprios cecinisset. Quod eun-
dem Flaccianum sepe dixisse soles commemorare, cum illud
diuinationis genus magna mentis altitudine derideret, atque
despiceret, idque nescio cui abiectionis animalis, sic enim dice-
bat, tribueret, quo ille quasi spiritu admotus vel inflatus hac
respondere solitus esset. Querebat enim vir ille doctissimus ab
eis, qui talia imitarentur num Grammaticam, vel musicā, vel
Geometriam Albicrius posset docere? Quis autem illum nosset
& non istorum omnium imperitissimum fateretur? Quamo-
diū ad extremum hortabatur, ut animos suos ij, qui talia di-
dicissent, illi diuinationi sine dubitatione praeferrent, darentq;
operam his disciplinis instrueri atq; adimiculi suam men-
tem, quibus veram istam inuisibilem animarum naturam
transire, & eam superuolare contingeret. Iam res diuinae,
cum omnibus concedentibus, meliores augustioresque multo
quam humane sint, quo pacto ille eas assequi poterat, qui, quid
esset ipse, nesciebat. Nisi forte existimas sidera, qua quotidie con-
templamur, magnum quiddam esse in comparatione verissimi
& secretissimi Dei, quem raro fortasse intellectus, sensus autem
nullus attingit, hac autem praesto sunt oculis nostris. Nec ista i-
gitur sunt illa diuina, qualia se sola scire sapientia profiteretur:
cetera autem quibus isti, nescio qui, diuinae, vel ad vanam
iaculantiam vel ad questum abutuntur, praesideribus profecto
viliora sunt. Non igitur Albicrius rerum humanarum ac di-
uinarum scientia particeps fuit, frustra que abs te isto modo de-
finitio nostra tentata est. Postremo, cum, quidquid praeter res
humanas atque diuinas est, nos vilissimum ducere & omnino
contemnere oporteat, quaro in quibus rebus querat ille tuus sa-
piens veritatem? In diuinis, ait ille: nam virtus etiam in ho-
mine, sine dubitatione, diuina est. Has igitur Albicrius iam
sciebat quas tuus sapiens semper inquireret? His igitur reli-
ctis, de vera diuinatione agamus.

Deus om-
nia potest
indicare.

§. 10. Deinde videmus quantā sit in medicis, Philosophis,
aliis sagacitas, quanta ex re parua in animis prudentiū, pra-
sagitiū; quid igitur causae esse dicemus, cur non mens illa crea-
trix, omnium causarum arcana permeans atque gubernans e-
uentū possit pernoscere? si cognoscit cur communicare non pos-
sit? Quod narrare sodali potest amicus, non possit id homini
significare Deus?

Gentium
historia in
scripturis
praedicantur.

§. 11. Tertio. Scripturarum auctoritas omnem omnino
dubitationem tollere potest, etiam gentibus, nemo enim adeo
rerum humanarum est imperitus, nemo tam contumax, ut vi-
uersam historiam generis humani, vel in dubium vocet, vel
contemnat, cum vero Rerum publicarum commutationes illae,
quas mundus magna sui dilaceratione expertus est, cum gras-
santibus quasi in diuersa incendiis, vtrunque vexaretur, cum
Assyrios Chaldei, hos Medi & Persae exciperent, Persas cum A-
sia quasi vna ruina inuolueret Macedo suis adulatoribus, gen-
tium funeribus solitus parentare, cum illa inquam adeo diserte
distinctaeque praedicta, nominatus etiam Cyrus, descriptus Ale-
xander, & eius principes, non potest in occulto esse vaticinium,
quod orbis repetita concussione, multarum gentium sanguine
scriptum est. Vfus est illo olim argumento D. Augustinus, &
cetera euentura docuit, quod maior pars iam euenisset.

Hac ergo cum praedicta sint, à Deo regi discimus,
quorum tam multa impleta conspiciamus, ut recta
pietate futura esse cetera confidamus.

CAP. VII.

Ex Danielis prophetia probatur regna à Deo
dependere.

§. 1. Iam ex scripturis satis me demonstrasse arbi-
tror regna terrena non fortuna, aut casu, nec
fato, sed Dei voluntate inchoari, augescere, conser-
uari, deprimi, haerere tamen sic animus est, & hanc
providentiam in re clara, historia notissima, quasi in
exemplum ceterorum producere. Verba Danielis
c. 8. ita habent. Anno tertio regni Baltasar regis, visio
apparuit mihi. Ego Daniel, post id quod videram in princi-
pio, vidi in visione mea, cum essem in Susā castro, quod est in
Aelam regione: vidi autē in visione esse me super portam Vlti.
Et leuavi oculos meos, & vidi: & ecce aries vnus stabat ante
paludem, habens cornua excelsa, & vnus excelsus altero suc-
crescens. Postea vidi arietem cornibus ventilantem, contra Oc-
cidentem & contra Aquilonem, & contra Meridiem: & omnes
bestiae non poterant resistere ei, neque liberari de manu eius:
fecitque secundum voluntatem suam, & magnificatus est. Et
ego intelligebam: ecce autem hircus caprarum veniebat ab Oc-
cidente super faciem totius terrae, & non tangebatur terram: por-
ro hircus habebat cornu insigne inter oculos suos. Et venit vsq;
ad arietem illum, cornutum, quem videram stantem ante por-
tam, & ecurrit ad eum in impetu fortitudinis suae. Cumque
appropinquasset prope arietem, efferatus est in eum, & percuf-
sit arietem: & comminuit duo cornua eius, & non poterat a-
ries resistere ei: cumque eum inisset in terram, conculcavit, &
nemo quibat liberare arietem de manu eius. Hircus autem ca-
prarum magnus factus est nimis: cumque creuisset, fractum est
cornu magnum, & orta sunt quatuor cornua subter illud, per
quatuor ventos caeli. De vno autem ex eis egressum est cornu v-
num modicum: & factum est grande contra Meridiem, &
contra Orientem, & contra fortitudinem. Et magnificatum
est vsque ad fortitudinem caeli: & deiecit de fortitudine, &
de stellis & conculcavit eas. Et vsque ad principem fortitudi-
nis magnificatum est: & ab eo tulit iuge sacrificium, & deie-
cit locum sanctificationis eius.

Exemplo
discimus
imperium
Dei in re-
ges esse.

§. 2. Et versu 19. & sequentibus. Dixit que mihi. Ego
ostendam tibi quae futura sunt in nouissimo maledictionis: quo-
niam habet tempus finem suū. Arias quem vidisti habere cor-
nua, rex Medorum est atque Periarum. Porro hircus capra-
rum, rex Graecorum, & cornu grande quod est inter oculos e-
ius: ipse est rex primus. Quod autem fracto illo su reuerunt
quatuor pro eo: quatuor reges de gente eius consurgent, sed non
in fortitudine eius. Et post regnum eorum cum creuerint ini-
quitates, consurgit rex impudens facie, & intelligens propo-
sitiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis:
& supra quam credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabi-
tur, & faciet. Et interficiet robustos, & populum sanctorum
secundum voluntatem suam, & dirigetur dolus in manu eius:
& cor suum magnificabit, & in copia rerum omnium occidet
plurimos: & contra principem principum consurgit, & sine
manu conteretur. Et visio vespere & mane, quae dicta est, vera
est: tu ergo visionem signa, quia post multos dies erit. Et ego
Daniel languui & egrotavi per dies: cumque surrexissem facie-
bam opera regis, & stupebam ad visionem, & non erat qui in-
terpretaretur.

Expende hac, & tecum puta, quam accurate Da-
rius & Alexander describantur, eorumque gesta, & Prædictio
translatio monarchiae in angulū Graeciae ignobilem. hac cū cir-
Aries est Darius, qui stat ante paludem, seu ante flu- cum stan-
uium, hebraice לפני הארבל Liphne haubal in conti-
specu Vbal; nam etiam reliqua Asia amissa, in flumi-
nibus, & stagnantibus aquarū paludibus ex Euphra-
te, & Tigri ipem collocabat Darius, Mediam enim
Persidem, Assyrios & totam cum Baetris barbaricam
tenebat. Hic igitur fidenter stat Arias.

Cornua excelsa sunt regnum Mediae, & Persidos; Persicum
quanquam enim plurima regna Dario parent, Me- regnū Me-
di tamen & Persae dominabantur. Cornu autem ex- dico maius.
cellus fuit Persicum regnum, quod multo inferius
Medico, post Cyrum inualuit, & Medorum regno
praestantius fuit, ideoque dicitur succrescere, seu ascen-
dere in nouissimū. Cyrus cum Persicum imperium
ipse Persae hereditarium, Medicum vero dotalē pos-
sederet,

sideret, Persas Medis prætulit; Ideoque ab auctori-
bus Monarchia Persica, non Medica solet appellari.

Aries ille ventilat cornibus, *אֵרִיס מִנְאָגָג* *menagag*, hoc est,
cornu petit, *אֵרִיס מִנְאָגָג*, vt Exodi 21. 28. & v. 31. & 32. de
regibus violenter prouinciam opprimentibus dici-
tur. vt Deut. 33. 17. Cornua Rhinocerotis, cornua illius.

Contra occidentem, hebraice *מִמְּוֶזֶר* *iamma*, *אֵרִיס מִמְּוֶזֶר*
ad mare, nempe mediterraneum sic vocare
occidentem Iudæi consueverunt, quod Palæstinæ
occidentale latus clauderet mare. Persarum autem
imperium vix mari terminabatur. In occidente Per-
sidis fuere, Babylonii, Syri, Armenorum pars, Insula
maris Mediterranei. In meridie Arabiam, Egy-
ptum, Libyæ partem, Ammonios, & Indos Meridio-
nales vicerunt. In aquilone Armeniæ partem, Pon-
tum, Colchos. Hæc exponunt Herod. l. 1. Xenoph.
Pædia Cyri. & *אֵרִיס מִמְּוֶזֶר*. Halicarnas. l. 1. Curtius, Cre-
tias in Persicis, alii innumeri.

Nemo resistere poterat, nempe Asiaticarum gentium,
Græci enim Schytæque resisterunt, quamuis maxi-
mis cladibus affecti.

Rex Iauan
gracia.

Regem aut regnum indicari non ignorabat Da-
niel, quis tamen ille esset nondum cognoscere pote-
rat. Sed ecce venit Hircus caprarum, rex Græciæ,
מֶלֶךְ יָוָן *Melech Iauan*. Rex Iauan, seu rex Ionum, nam
græcis *ἰών*, qui Hebræis *יון*, quia iot consonantem
Hellas non agnoscit, vnde celebris græcis ciuitati-
bus Ionia. Iauan potro filius fuit Iapheth, frater
Madai.

Persa aries.

Persa Aries est, quia vt Theodoretus ait, Imperium
opibus, sagina, luxu iam graue, & sui vix potens, certe
rex illis rebus quibus maxime abundabat, vt pecu-
nia, à Græcis vincebatur, quod præfectorum auaritia
milites negligenter. Itaque hoc tempore velut au-
reum pecus, aureo vellere aliis fere proderat, iam du-
rum viribus vti deficientibus. Græcorum enim du-
ces vel pecunia conducebant, vel corrumpebant, ita
vt iam non sibi, sed aliis vellera aries ille ferret.

Græcus Hir-
cus.

Rex Græcorum est hircus caprarum. Hircus-hircus,
dicitur in Hebræo, duobus tamen verbis. *חֲזִירֵי הַשָּׁפִיר*
vehazaphir veschaghir, & hircus caper. Septua-
ginta tamen vocant *ὁ ἄρῃς ὁ ἰών ἀρῃς*, alii legunt
hircum pilosum, noster & 70. interpretes legerunt addi-
tum in fine *ἡ* hoc modo. *חֲזִירֵי הַשָּׁפִיר* *hazaphir*
hazaphir hircus caprarum: ita plerique interpretantur,
& idem vocatur v. 5. *חֲזִירֵי הַשָּׁפִיר* *hazaphir* hircus,
חֲזִירֵי הַשָּׁפִיר hircus caprarum. Perinde quasi dicat è grege caprarum,
aut filium capræ, sic Leu. 4. 28. dicitur *שְׂעִירֵי הָעִזִּים*
Hircæ seu capra caprarum. Nonnulli putant hoc
additamento maternam originem indicari; nam
Philippo mortuo sola mater Olympias superstes erat,
illi quam patri gratior fuit, adeo vt conscius paternæ
necis fuisse putetur, certe Olympias adeo gaudium
de morte mariti conceptum celare non potuit, vt
Pausania parricidæ in cruce pendenti coronam no-
ctu impoluerit, non angusta tam infame scelus, nisi
filio placitum putaret, qui tandem etiam Philip-
pum patrem negauit, & eius laudatores occidit. Sed
malo tamen cum phrasi hebræa Hircum caprarum
nominari, quam incertam expositionem sectari.

Celeritas
Alexandri.

Hircus est, qui celeri assultu quasi terram nō tan-
geret, magna regna quasi peruolare; Darius non va-
ne iactauit tantum terrarum sibi adhuc esse, quan-
tum perambulare, non vincere modo operosum fo-
ret. Senescendum, (inquit apud Curtium) fore, tan-
tum terrarum vel sine prælio obeunt. At ille, vt ca-
preæ solent, de rupe in rupem se librat valle non
transita, atque ita sexennio tantam monarchiam sub-
legit. Primo anno multas gentes rebellantes com-
pescuit, & seditiones exstinxit, inde citato gradu
profectus dux Græciæ constituitur, dum bellum Per-
sici apparat in ipso molimine nunciatur Athenien-

ses, Thebanos, Lacedæmonios ad Persas defecisse,
tracturos auctoritate & potentia, totam Græciam,
eodem tempore ad Istrum contra Barbaros bellige-
randum fuit. Quibus motibus occurrentibus tanta ce-
leritate, instructo, paratoque exercitu Græciam op-
pressit, vt quem venire non senferant, videre vix
crederent.

§. 3. Deinde in campis Adraistiis siue ad Grani-
cum, 600000 Persarum fugauit, 120000 equitum
cecidit, cum de eius exercitu 5. pedites, 120. equites
occisi essent. Gessit plura bella cum Darii præfectis,
quos terrore nominis sui vicit, tribus præliis post pu-
gnam Issicam eos attriuit, cum montem Taurum
transiret 500. stadia, hoc est 15. miliaria Germanica
cursu confecit. Tyrus impetum paulum est morata,
plus enim negotii exhibuit, quam totum regnum
Persarum, sed ea capta Ægyptus, Cilicia, Rhodus in
ditionem sine certamine concesserunt, interim quasi
per ocium Ammonium Iouem salutæ, Alexandriam
condit, & demum ad Gaugamella Darium vincit, &
sepelit. Ea causa Hircus celeritimus dicitur, qui ter-
ram non tetigerit.

Hircus etiam dictus est, qui asper, inhumanus, li-
bidinosus, cruentam non modo aulam, sed etiam
conuiuia habebat, amicissimorum cædibus, & peri-
culis infamis. Curtius l. 6. curis laxatum excepisse
voluptates, ludosque, & greges pellicum. Qualis
in urbium expugnationibus fuerit, docet Eleadas ca-
ptiuus post victas Thebas. Nunc senum, inquit, femi-
narumque sicut infirmum, ita innoxium resistere vulgus, quod
ipsum stupris contumeliisque vexatum esse, vt nihil amari-
us vnquam sint passi. Nec dissimiles Alexandro fuere
Græcorum sequentes reges, libidinibus, superbia,
crudelitate inligens, & orbem terrarum afflixerunt,
perperuis inter se bellis infesti. Ita enim de regibus
loquitur, vt corpus regni vniuersum complectatur.

§. 4. Venit autem Hircus ad Arietem cornutum
בַּעַל קַרְנֵי *bahalkeranaim*, dominum cornu in imperio
fortitudinis sue, *בַּעַל קַרְנֵי*, ait Græcus, quod Hebræus
בַּחַמַּת כּוֹחַ *Bachamath cocho*, in feruore, vel exan-
decentia fortitudinis sue.

Alexander
in Darium
effertus.

Cum autem appropinquasset prope Arietem effe-
ratus est in cum, *בַּעַל קַרְנֵי*, cum ante animal esset do-
mesticum, & cicut, nunc in beluam ferocem, & sa-
uam commutatur, hebræus *בַּחַמַּת כּוֹחַ* *bachamath*,
& effertus seipsum, iras totas in vnum collegit. Quis
non putet Danielem ista scribentem gestis interfusi-
se? Diu quidem officii certarunt, & humanitate
quamuis durante bello, sed tamen cum ad rem ven-
tum est, furis agitur. Alexander (inquit Iulianus) pe-
riculosissima quæque aggrediebatur, & vni consertissimos ho-
stes acerrime pugnare conspexisset, eo se semper immergebat,
periculaque sua non militum esse volebat.

Appropinquauit, tres ducum exercitus cecidit, dein-
de ipsum fugauit, secundo prælio rex vterque vulne-
ratus, tertio Darius interiit. Verum de effertato animo
Alexandri in Darium audiamus Curtium l. 4. Impia
enim bella suscipitis (sic Legatis Darianis exprobrat Ma-
cedo) & cum habeatis arma, licet animi hostium capita, sicut
tu proxime talentis mille, tanti exercitus rex, percussorem in
me emere noluit, repello igitur bellum, non infero, & quia ti-
tulum regis Darii omiserat, de cætero cum mihi scribes, me-
mento non solum regi, sed etiam tuo scribere. Sed nihil magis
effertasse eum, quam litera de quibus c. 4. Curtius. Inter-
cepta deinde Darii litera sunt, quibus græci milites sollicita-
bantur, vt regem interficerent, aut proderent, ideoq; Alexan-
der in responsione ad Legatos, Quod si saltem pacem
bona fide peteret, deliberarem forsitan an darem. Verum enim
vero cum modo milites meos literis ad prodicionem, modo ami-
cos ad perniciem meam sollicitaret, ad internecionem, mihi per-
sequendus est, non vt iustus hostis, sed vt percussor & veneticus.

§. 5. Ecce tibi effertatum Hircum, & sine respectu
propriæ

proprie salutis in Arietem graui impetu ruentem. Nonne Deus qui hac tam longe ante prædixit, qui ab æterno præiudic, munire Arietem, hircum auertere potuit? Commiuit vero duo cornua eius, Hoc prelio, inquit Iustinus, totam Asiam rapuit, quinto post acceptum regnum anno: cuius felicitas tanta fuit, ut post hoc nemo rebellare ausus sit, patienterque Persa post imperium tot armorum ingum seruitutis acceperint. Post Persepoli deleta, Medi etiam ne resistere quidem conati sunt.

Omnes bestia non potuerunt resistere ei, neque liberari de manu eius. Causa quia iam à Deo desertus erat Ariet, itaque ne semel quidem tot habitis præliis vici. Excreuerant enim iam iniquitates Persarum & Medorum, nec mundo amplius tolerabiles erant, neque id ignorabat Alexander. Apud Iustinum l. ii. ita res narratur: Præquam villa navis luctore excederet, hostias cadit, petens victoriam bello, quo toties à Persis petita Græcia vltor electus sit, quibus longa iam, & satis matura imperia contigisse, quorumque tempus esse, vices excipere melius acturos. Ita fieri non potuit ut resisteret, aut duceret saltem bellum Persa, sed destitutus auxilio & sapientia, omnia in manus victoris tradidit.

Cum misisset in terram concubantem. Persecutus erat ut percussorem, & verecicum; Darius cum vinci suos videret mon & ipse voluit, sed à proximis fugere compulsum est, ut Iustinus refert. Deiectus ergo in terram est, cum adhuc Hircania, Bactra & dimidia pars regni superesset. A Nabarzane & Bello prætoribus suis vincitur, aureis catenis, in curru pellibus contectum conijcitur, demum iussu ascendere equum, cum recularet comitari patricidas, Tum vero, inquit l. 5. Curtius, ira quoque accensi, tela incurrunt in regem multisque confossum vulneribus relinquunt. Inuenta quoque, ne longius progredi possent, conuoluerantur, duobus sevis, qui regem comitabantur, occisis. Hæc Hircæ captiui omnia tribuuntur, quia is omnium causa, & fugienti inuitans, dicebat; In illo corpore posita est victoria nostra. Sed cum in terra iacentem nobis quasi ipsa Danielis verba recitans Curtius l. 5. demonstrat. Artabazum vltimum illum visurus amplectitur, perussusque multis lachrymis inhaerentem sibi auxilii iubet: Velato deinde capite, ne inter gemitus digredientem velut à rogo intueretur, IN HVMVM SE PRONYM ABIECIT. Sic abiectus & conculcatus miserrime vitam amisit: Conculcata deinde est Persis, per ludibrium incensa, ad nutum meretricula, Persepoli; occisi captiui, quos precium sui miserabiles fecerat. Victores enim diuites vilissimos captiuorum occidere, quam vendere malebant.

Cornu insigne *ἑσπερος* inter oculos est Alexander non primus rex Macedoniae, sed primus dux vniuersæ Græciæ, & Monarcha Asiæ. Potentior successoribus suis, in fronte eminens, inter oculos, hoc est, oculatissimos parentis duces; nemo enim facile ordines nisi Sexagenarius duxit. Est igitur Hircus & ipse Rex, & regnum Græcia.

Fractum est autem cornu magnum, vel ebrietate, vel Babylonio veneno excussum, cum annos duodecim sterisset.

§. 6. Eo fracto quatuor reges surrexerunt, Hebraus quatuor *מלכות* Malchior, regna vocat: noster pro *וה* vth legit *מ* mem, nempe *מלכות* Melachim, de vera prisca lectione non potest ex verbo iudicium statui, est enim *עמנו* iaghamodenna, cuius initium habet notam malculini, finis autem generis est feminini, cui simile non inuenio, itaque vel in hebræo error est, vel iudicium est, deregibus & regnis, seu de personis, & rebus sermonem esse.

Plures fuerunt reges, & regna, sed præcipua de quibus hic agitur quatuor duntaxat, Macedoniae, Aegypti,

Asiæ, Syriæ. Regum præcipui, Philippus seu Ariadæus, Antigonus, Ptolomæus Seleucus. Ex his concludo, Providentiam esse omnia dirigentem, omnia illi obnoxia, Dei arbitrio omnia stare, omnia cadere, non modo provideri, & prædici.

Non minus illa consideranda sunt, quæ capite indicuntur, cum nempe tres reges in Perside staturos ait, Cyrum, Cambysem, Darium, (nam Smerdem ut paucorum mensium tyrannum omittit) & quartum magnum scilicet Xerxem ditandum opibus maximis, & eum, cum inualuerit, diuitis suis omnes concitaturum in bellum aduersus Græciam. Deinde surget Alexander rex fortis & dominabitur potestate multa, è Macedonia ad Ammonios usque & Indias; parto autem regno, conteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos, in quatuor regna præcipua, & multa alia minora, sed non in posteros eius, omnis enim eius posteritas intra annum duodecimum extincta est, neque secundum potentiam illius, neque enim quisquam successorum vel decimam partem eius potentia obtinuit.

Miseræ felicitas Alexandri cognato sanguine iturus in Persas se contaminarat, post mortem eius à Cassandro obsessa Olympias, & hostis à Macedonibus iudicata, publico iudicio iussa mori; Barsane, & Roxane cum liberis occisæ, Pars quædam, & nomen regni concessa Aridæo fratri, sed mox ille etiam extinctus.

§. 7. Laceratum regnum etiam in externos, qui scilicet ex Macedonum proceribus non erant. Laceratum inter domesticos, laceratum inter externos. Lilius l. 45. Maximum in terra Macedonum regnum, nomenque morte Alexandri distractum in multa regna, dum ad se quisque opes rapiunt, laceratis viribus a summo calmine fortuna, ad vltimum finem, 150. annos stetit. Nonne commentarium ille in Daniele scribere videtur. O altitudo sapientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Post mortem Alexandri eius duces imponunt sibi diademata, & multiplicata sunt mala in terra, vnius illius prædonis felicitatem luunt, mater, frater, uxores, liberi, omnes fere duces principesque, & orbis spoliis opimi Argyraipides intra annum sextum decimum mutuis vulneribus concisi, & absumpti sunt. Olympias Aridæum, Olympiadem & duas nurus, cum duobus nepotibus Cassander, Cassandrum & totam eius domum, quasi Alexandri familie parentaret, exstinxit Demetrius. Perdicas Meleagrum, Ptolomæus Cleomenem, & Perdiccam, alios; Philotes Phitona, Antigonus Eumenem, & Argyraipidas, extinctis iam 34. ducibus, Alexandri commilitonibus postremi Seleucus & Lysimachus concurrerunt. Res sedulissimi spectaculi (inquit Orolius) erat, duos reges quorum Lysimachus natus annos 74. Seleucus autem 77. de eripiendis alterutrum regnis

occurrere, in acie stare, arma gerere, vltimum quidem bellum hoc Alexandri commilitonum fuit, sed quod ad exemplum summa miserie fuerit referuatum; quippe cum orbem terrarum extinctis iam 34. ducibus Alexandri, soli possiderent, & angustissimos senectutis ac vite sue terminos non aspicientes, angustiores imperio suo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello amisit antea variis casibus 15. liberis, Lysimachus non instrenue moriens postremus domus sua ruina cumulus accessit. Læus tanta victoria Seleucus, & quod maius victoria putabat, solum se de cohortibus Alexandri magni remansisse, victoremque victorum extitisse, non humanum opus esse, sed diuinum gloriatur, ignarus prorsus non multo post fragilitatis humane se ipsum exemplum futurum. Quippe post menses admodum septem à Ptolomeo, cuius sororem Lysimachus in matrimonium habuerat, per insidias circumuentus occiditur, regnumque Macedonia quod Lysimacho eriperat cum vita pariter amittit. Itaque qui cadibus, ambitione, stupris totum orbem sed arant hoc sine, perierunt igne vltionis diuino trono erumpen-

Miseræ pro-
genies Ale-
xandri.

Duces Ale-
xandri o-
mnes ab-
sumpti.

Lysimachus
& Seleucus
extremi cō-
currunt.

Cur Deus
arietem de-
seruit?

Darius in
errâ pro-
iutus.

Cornu in-
signe Ale-
xander.

Succesores
Alexandri.

rumpebat, hac quidem inter domesticos. Externi vero quid? Indi mox audita morte Alexandri occisus eius praefectis se in libertatem vindicarunt, nec ultra Persidem & Mediam diu imperarunt Seleucidae. Iustinus l. 41. Arsacem Parthum defecisse, simul mille Bactrianorum vrbes, narrat Theodorus, & eorum exemplum secutos totius Orientis populos, & paritione Ponticas, Schythicasque gentes, vnde noua postea regna, & Respublica emerferunt.

Potentia
Ptolomaei.

Et confortabitur rex Aultri, Ptolomaeus Lagi filius, qui regni Macedonici meridianam partem Aegypti obtinuit, vir prudentissimus vt historicus ait. Sed Ptolomaeus in Aegypto solerti industria magnas opes parabat, quippe & Aegyptios insigni moderatione in fauorem sui sollicitauerat, & reges finitimos beneficiis, obsequiisque deuinxerat; terminos quoque imperij acquisita Cyrene vrbe amplauerat, factusque iam tantus erat, vt non tam timere hostes, quam timendus ipse hostibus esset. Videantur quae de eo in Atticis Pausanias; fuit autem in ceteris ducibus inter se certantibus occasio crescendi habenti regnum firmum, nec incurfibus vllis obnoxium, à Rhodiis dictus est Soter quod contra Demetrium auxiliatus sit. Iudaeorum captis Ierosolymis centum & duodecim millia cepit, sed humanissime habuit, vt multi ex Iudaea vltro in Aegyptum sint profecti, illis arces, & vrbes credidit, quod iuramenti seruantissimos sciret ex Iaddi ad Alexandrum responso.

Vnus ille ex principibus eius est. Ptolomaeus Philadelphus fratrum insidiantium interfectore, cui peditum centum millia, currum duo millia, Elephantum quadringenti, nauium longarum centum quinquaginta, onerariarum mille, argenti talenta annua quatuordecim millia octingenta. denique decies quinquies centena millia artabaturum frumenti, artaba modios tres, & vnam tertiam continet.

Alia gesta
predicta.

Berenice.

In fine autem annorum post multa & molesta certamina, inter Asiae & Aegypti reges, filia regis Aultri, Ptolomaei Philadelphi regis Aegypti filia Berenice veniit ad Regem Aquilonis Antiochum, vt amicitiam conciliat, cum magna dote, vt & p. p. p. nomen inuenerit. Sed non tenebit fortitudinem brachij, nec firmum erit duorum regnorum vinculum; Laodice enim prior vxor Antiochi maritum veneno occidet, Seleucum Callinicum regem constituet, Berenice cum filio Antiochia principibus occidendos tradet. Imo qui eam adduxerunt, auctoresque matrimonij fuerunt, pariter occidentur. Stabit autem de germine radicem eius, nempe Ptolomaeus, Euergetes, frater Berenices, qui pene vniuersum regnum Seleuci occupauit. Historiam narrat Iustinus l. 27. Mortuo Syria rege Antiocho (Deo scilicet) cum in locum eius Seleucus successisset, hortante matre Laodice, qua inhibere deberet, auspicio regni à parricidio cepit, Quippe Berenice nouercam suam, sororem Ptolomaei regis Aegypti, cum paruulo fratre ex ea suscepto, interfecit, quo facinore perpetrato, & insanie maculam subijt, & Ptolomaei bello se implicuit. Porro Berenice cum ad se interficiendum missos didicisset, Daphne se claudit, vbi cum obsideri eam cum paruulo filio, nuntiatum ciuitatibus Asiae esset, recordatione paterna, maiorumque eius dignitatis, casum tam indigna fortuna miserantes, auxilia ei omnes misere, frater quoque Ptolomaeus periculo sororis excitus, relicto regno cum omnibus viribus aduolat, sed Berenice ante aduentum auxiliorum, cum vi non posset expugnari, dolo circumuenta trucidatur; Indignas res omnibus visa, itaque cum vniuersa ciuitates quae defecerant, ingentem classis comparassent, repentino exemplo crudelitatis exterrita, simul & in vltionem eius, quam defensori fuerant, Ptolomaeus se tradunt, qui nisi in regnum domestica seditione reuocatus esset, totum regnum Seleuci occupasset.

Historia à
Propheta
narratur.

Itaque apparet cur dicat Daniel: Insuper & Deos eorum, & sculptilia, vasa quoque preciosa argenti, & auri caprina ducet in Aegyptum: Historici autem illa quae olim

Cambyfes extulerat reduxisse. Seditione enim domestica reuocatus, 40000. talentorum auri, 2500. Deorum secum auxit, omnia autem vsque ad Euphratem occupauit.

§. 9. Reliquorum expositione superfedeo, quibus si nomina regum adiungas, ex prophetia perfectam historiam conficies. Tulector Dei praescientiam accuratissime omnia acta, omnes animos omnium peruidenter considera, omnium euentuum conscium numen reuerere. Atque omnia à Deo esse, à Deo conseruari, sine Deo consilia humana in irritum cadere, atque in summas calamitates verti inuenies, potentium illae nuptiae, primo reges, reginas, liberos deinde ipsa regna internecino bello colliferunt.

Futurorum igitur praeotio certissimum est diuinitatis omnia imperia moderantis, & nunquam fallax signum. Sic Isaia 41. Annunciate nobis quae ventura sunt in futurum, & sciemus quia dixistis vos.

Quas inter etiam illam de Cyro manifestissimam refero, quae illi post ducentos annos regnum adeptum ostensa est. vt Ioseph. c. 11. antiq. c. 1. narrat.

CAPVT VIII.

Rempubicam à Deo dependere testimonij Christianorum ostenditur.

§. 1. S Vperuacaneum videri hoc possit, cum patrum multi integros ea de re tractatus conscripserint, sed tamen ex his pauca delibare ad institutam disputationem haud fuerit inutile.

Tertullianus apol. contra gentes c. 17. Quod colimus nos, Deus vnus est, qui totam molem istam cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum; verbo quo iussit; ratione, qua disposuit; virtute, qua potuit, de nihilo expressit, in ornamentum maiestatis suae. Et c. 18. Videte igitur ne ille regna dispenseret, cuius est & orbis, qui regnatur, & homo ipse qui regnat, ne ille vices dominationum ipsi temporibus in seculo ordinaret, qui ante omne tempus fuit, & seculum corporum tempus fecit, ne ille ciuitates tollat, aut deprimat, sub quo fuit aliquando sine ciuitatibus genus hominum.

Tertullian.
Deus omnia regna disponit.

S. Basiliius Hexem. hom. 7. Nemo homo stellarum scientia praeditus, nemo Chaldaeus procellas ex ortu siderum coniectans aeris turbulam erinaceum docuit: sed marium dominator, atque ventorum, huic etiam animanti paruo immensa sua sapientia vestigium euidens, & apertum impressit. Nihil est prorsus quod sub prouidentiam Dei non cadat. Nihil est omnino, quod à Deo neglectum sit: omnia explorat, omnia conspiciat oculus ille peringit: omnibus adest, facultatemque salutis cuique praestat. Si erinaceum Deus à sua prouidentia non excludit, ea quae ad te pertinent non explorat? non conspiciat?

Basiliius.
Deus etiam animantium curam suscipit.

Et in hac verba Psalmi 32. Non saluatur rex per multam virtutem. Non exercitus militaris, non quantus munitio, non ciuitatum moenia, non peditum phalanx, non equestris turma, non naualis muniminis preparatio, regi salutem parit. Kie & xadis & xis & xis & xis & xis, Dominus constituit, & destituit reges. Seruatur ergo rex non per multam virtutem, sed per diuinam gratiam.

Deus seruatur & destituit reges.

Athanasius oratione contra Gentes: Ita quoque in vniuersitatis istius ordine & harmonia, necesse est, vt animaduertamus omnium istorum principem esse Deum, eumque vnum & non plures. Nam ille dispositionis ordo, & rerum omnium consentiens harmonia, non multos, sed vnum sibi ducem, principemque declarat esse, nimirum verbum Dei.

Deinde in eadem oratione. Ipse igitur omnipotens, omnino integer, sanctus ipsius Dei sermo, & ratio omnibus incumbens, & vbique suas vires explicans, illustrans omnia, cum qua oculis apparent, tum qua oculis subterfugunt. Vniuersa in se continet, & constringit, nihilque desertum à sua potentia relinquit, sed omnia in omnibus, singula in singulis, publico vniuersa

universa vivificat, & conservat, initia, elementaque omnis sensibilis substantia.

Irenaeus. Irenaeus adversus haeres. lib. 3. cap. 41. Providentiam autem habet Deus omnium, propter hoc & consilium dat: consilium autem datus adest his, qui morum providentiam habent. Necesse est igitur ea quae providentur & gubernantur, cognoscere suum rectorem: quae quidem non sunt irrationabilia; neque vana, sed habent sensibilitatem perceptam de providentia Dei. Et propter hoc Ethnicorum quidam, qui minus illecebris ac voluptatibus servierunt, & non in tantum superstitione idolorum abducti sunt; providentia eius moti, licet tenuiter, tamen conversi sunt, ut dicerent fabricatorem huius universitatis Patrem omnium providentem, & disponentem secundum nos mundum.

Augustinus. Augustinus de civitate Dei, lib. 5. cap. 10. Neque enim & vitam Dei & praesentiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus, necesse esse Deum semper vivere, & cuncta praescire: sicut nec potestas eius minuitur, cum dicitur mori, fallique non posse. Sic enim hoc non potest, ut potius si posset, minoris esset virtutis potestatis. Recte quippe omnipotens dicitur: qui tamen mori, & falli non potest. Dicitur enim omnipotens faciendo quod vult, non patiundo quod non vult. Quod si ei accideret, nequaquam esset omnipotens.

Augustinus de civitate Dei lib. 4. cap. 28. Sicut autem porcerum aurum habere Romani, quamvis Deum Aurum non colerent: Sic & argentum habere potuerunt, & aurum, si nec argentum, nec eius patrem colerent Aesculanum: & sic omnia quae retexere pigit. Sic ergo & regnum invito quidem Deo vero nullo modo habere possent, Diis vero istis falsis, & multis ignoratis, siue contemptis, atque vno illo incognito, & fide sincera ac moribus culto, & melius hic regnum haberent, quantumcunque haberent, & post hoc acciperent sempiternum, siue hic haberent, siue non haberent.

Augustinus de civitate Dei lib. 5. cap. 1. Iam consequenter videamus, qua causa Deus, qui potest & illa bona dare, quae habere possunt etiam non boni, ac per hoc etiam non felices, Romanum imperium tam magnum tamque diuturnum esse voluerit. Quia enim hoc Deorum falsorum illa, quam colebant, multitudo non fecit, & multam diximus, & ubi visum fuerit opportunum esse dicemus. Causa ergo magnitudinis imperij Romani, nec fortuita est, nec fatalis, secundum eorum sententiam siue opinionem, quae ea fortuita dicunt esse, quae vel nullas causas habent, vel non ex aliquo rationabili venientes: & ea fatalia, quae praeter Dei & hominum voluntatem cuiusdam ordinis necessitate contingunt. Prorsus divina providentia regna constituuntur humana.

Petrus Chrysologus. Potentia Domini non est maior in regno potentissimo confirmando, quam in tugurio pauperis evertendo. Quis enim in Graecia potentior fuit Alexandro? Et tamen successisse legitur, non suus, sed saltatrix filius.

S. 2. Vere igitur Augustinus l. 5. de civitate Dei, c. 11. Deus itaque summus & verus cum verbo suo, & spiritu sancto, quae tria unum sunt, Deus unus, omnipotens, creator, & factor omnis animae, atque omnis corporis: cuius sunt participatione felices, quicumque sunt veritate, non vanitate felices: qui fecit hominem rationale animal ex anima & corpore: qui cum peccantem nec impunitum esse permisit, nec sine misericordia dereliquit: qui bonis & malis essentiam etiam cum lapidibus, vitam feminalem etiam cum arboribus, vitam sensualem etiam cum pecoribus, vitam intellectualem cum solis Angelis dedit, a quo est omnis modus, omnis species, omnis ordo; a quo est mensura, numerus, pondus: a quo est quicquid naturaliter est, cuiusque generis est, cuiusque estimationis est: a quo sunt semina formarum, forma seminum, motus seminum atque formarum. Qui dedit & carni originem, pulchritudinem, valetudinem, propagationis securitatem, membrorum dispositionem, salutem, concordiam: qui & animae irrationali dedit memoriam, sensum, appetitum: rationali autem insuper mentem, intelligentiam, voluntatem: qui non solum caelum, &

terram, nec solum angelum, & hominem, sed nec exigui & contemptibilis animantis viscera, nec avis pennulam, nec herbae flosculum, nec arboris folium sine suarum partium convenientia; & quadam veluti pace dereliquit, nullo modo est credendus regna hominum eorumque dominationes & servitutes, à sua providentia legibus alienas esse voluisse.

Sane tam magna nunquam negliget, cui tam parva cura sunt, Numeravit capillos nostros, imò ut notat Tertullianus setas porcorum: non numeravit provincias regum, urbesque terrarum?

S. Augustinus lib. 5. de civitate Dei, cap. 19. idem pulcherrime describit, & malos non sine providentia regnare ostendit. Sed qui contemnit iudicia laudantium, contemnit etiam suspicantium temeritatem: quorum tamen, si vere bonus est, non contemnit salutem: quoniam tanta iustitia est, qui de spiritu Dei virtutes habet, ut etiam ipsos diligat inimicos: & ita diligat, ut susurriones, vel detractores velit correctos habere consortes: non in terrena patria, sed superna. In laudationibus autem suis, quamvis parumpendat, quod eum laudant, non tamen parumpendit, quod eum amant: nec eos vult fallere laudantes, ne decipiat diligentes. Ideoque instat ardentius, ut potius ille lauderetur, a quo habet homo, quicquid in eo iure laudatur. Qui autem contemptor gloria, dominationis est avidus, bestias superat, siue crudelitatis virtus, siue luxuria. Tales quidam Romani fuerunt. Non enim cura existimationis amissa, dominationis cupiditate caruerunt. Multos tamen fuisse, prodit Historia. Sed huius vitij summitatem, & quasi arcem quandam Nero Caesar primus obtinuit: cuius fuit tanta luxuries ut nihil ab eo putaretur virile metuendum: tanta crudelitas, ut nihil molle habere crederetur, si nesciretur. Etiam talibus tamen dominandi potestas non datur, nisi summa Dei providentia, quando res humanas indicat talibus dominis dignas. Aperta de hac re vox divina est, loquente Dei sapientia: per me reges regnant, & tyranni per me tenent terram.

Concludit igitur S. Augustinus lib. 5. de civitate Dei, cap. 21.

Qua cum ita sint, non tribuamus dandi regni atque imperij potestatem, nisi Deo vero, qui dat felicitatem in regno caelorum solis piis: regnum vero terrenum & piis, & impiis, sicut ei placet, cui nihil iniuste placet.

CAPUT IX.

Rempubicam à Deo esse & dependere ex praedictionibus aliis cognoscitur.

S. 1. **M**INVS est hoc argumentum firmum apud sinceros iudices, & orthodoxos, quam Historia geid, quod ex sacris literis depromptum, apud neris hu- Pseudo-politicos tamen, qui scripturae sacrae non credunt, cum omnino historiam humani generis credere negare non audeant, multum ponderis habeat ne- litarum non- cessit est. Si enim est divinitus, igitur etiam est pro- est. uidentia alicuius numinis; Si providentia, igitur administratio rerum ad numen pertinet, non igitur casu, aut humana duntaxat ratione res humanae gubernantur. At vero rerum futurarum praedictionem esse ostendunt, non illa modo, quae ex sacris scripturis differuimus, sed multa quoque in vita communi acciderunt, atque etiamnum eveniunt, quae eam ita confirmant, ut nemo nisi plane ab omni humanitatis & historiae cognitione abhorreat, negare illa possit.

S. 2. Prophetia & oracula vera, apud quoscun- Nihil vere que reperiuntur, non nisi Deo loquente, contin- occultis firi- genter futura pandunt, vel occultata manifestant, Deo cognos- que nemo nisi solus Deus indicare potuit: Natura- scitur.

Alia causa
divinationis
reijciun-
tur.

Dæmones
sola cohibet
diuina pro-
videntia.

les enim *magis nobis*, & coniectandi peritiam quam politicis, medicis, Philosophis concedimus, nisi præstantior, & diuinior lux affulgeat, à prædictionibus de quibus agimus, omnino remouemus. Qui dæmonum ope, in occultorum scientia, vel quorundam futurorum præfensione, abutuntur, eos ut impios & crebro fallaces detestamur. Qui vero (ut est apud Tullium l. 2. de diuinatione) halitu quodam terræ, ad futurarum rerum præfensionem excitari, vegetarique animos vatum putarunt, quamuis id quoque Plutarchus, libro quo quarit causas, cur oracula cessarint, sentiat, eos nos longissime à ratione vera abire iudicamus, & prope insanire. Quam enim cognationem, analogiam, aut causâ rationem habere potest, tætra vligo terrarum, aut speluncarum mephitis, cum illis rebus, quæ ex Dei voluntate, & libero hominis arbitrio dependent?

Hæc igitur excludo, atque vniuersum illud oraculorum genus, quod totum mundum olim afflixit. Ex eo tamen ipso colligimus etiam diuinam providentiam. Si enim sunt dæmonum sæpe vera vaticinia, quia res longe distitas intuentur, vel occulta hominum consilia, & causas euentuum certas norunt, ex eo etiam providentia regi mundum discimus, cum enim malisint illi, & malefici spiritus, prouidi tamen, callidi, fortes; necesse est, maiore vi ac metu eorum vim nequitiamque cohiberi, id vero à nullo hominum, sed à Deo fieri potest, cum vel vnus tanta agilitate, robore, cognitione omnium rerum naturalium, maxime inaspectabilis, & inuulnerabilis perdere homines vniuersos possit. Horum impostura spirituum gentium fere superstitiones nitebantur, verum postea manifesti fraudum vates auctoritatem, & precia mendaciorum perdiderunt, postremo etiam dæmones ipsi elingues sunt facti.

§. 3. Præcipua auctoritas fuit librorum Sibyllinorum, ceteros fere prudentior ac cultior ætas repudiavit. Suetonius in Augusto. *Quicquid fatidicorum librorum Græci Latiniq[ue] generis, nullis vel parum idoneis autoribus, vulgo ferebatur, supra duo milia contracta vndique cremavit, ac solos retinuit Sibyllinos, hos quoq[ue] delectu habito condiditque duobus forulis auratis sub palatini Apollinis basi.* De illis eisdem libris Augustinus libro 18. de ciuitat. Dei, c. 22. mentionem facit, cum probat Sibyllam Erythream de Christo domino etiam multa prædixisse.

Nec solum de futuris Deus monere sanctos ac pios noluit, sed cum illi pauci essent, & in multis populis vix vlli, impiorum voce vsus est. Ut Baalam Numer. 22. & 23. Hinc quoque innumera sunt apud gentes vera ostenta, atque indicia reipublicarum, & regnorum, vel de nouo constituendorum, vel mutandorum. Exempla sunt apud Lipsium in monitis, & in omnibus scriptoribus præcipue posterioris æui, maxime in imperii Constantinopolitani variis variorum euentuum prædictionibus.

Plurima vero historiae martyrum, ac sanctorum patrum referunt, quæ quamuis profanitas pseudo-politicorum ridere consuevit, non tamen quicunque prudenter, & sine præiudicio eorum virorum acta, doctrinamque perpenderit fraudis aut imposturæ quicquam potest suspicari. Plurimis certe prædicta sunt imperia, & victoriæ, quibuscæ consecuti sunt. Constantino magno dictum: In hoc signo vinces: aliis alia sunt, nec sine effectu prædicta.

Marcianum aquila imperii insignis dormientem obumbrat, iterumque id fit in Africa, mirantibus Barbaris, & captiuo libertatem vltro dantibus.

Theodosio deinde mortuo, mox Augusta coniuge, & imperio ornat.

Admirabile quod l. 1. monit. recenset post alios Lips. Compar istis, quod patrum æio LVDVICO Hungaria regi accidit: cui bellum Soleimannus Turcarum Princeps parabat, atque ipse pariter se accingebat. Prædebat in arce Buda, foribus tunc regia de more clausis. Astat ad portam quissiam humana specie, sed claudus, distortus, & habitu cetero cultuque fædo: qui acris & stridula voce clamat, poscitque colloquium Regis. Negligitur, & putabant mendicabulum hominis esse: cum magis magisque inclamat, & opus conuento rege, nec alio, esse. Re ad regem delata, mittitur è splendidioribus aulicis, iussu nomen, & personam suam præferre, & hoc quicquid esset elicere. Venit, & appellat claudum de arcano qui inspecto, abnuat hunc regem esse: & quoniam, inquit, audire aspernatur, abi, nuncia breui & certo periturum. Et cum dicto ex oculis adstantium enauit. Nimis vera comminatio fuit, rex ad Mohatrum urbem, grandi prælio victus, & fugiens in paludes incidit: & dum emittitur, equo super eum corruente obruitur, aut suffocatur. Annum agebat vigesimum primum.

CAPVT X.

Regna à Deo gubernari ex dictis impiorum & infidelium ostenditur.

§. 1. QVAMVIS recte dixerit sapiens huius sæculi, & cuius doctrina in multis ad verum proxime accessit, Semper humanum genus de Deo male meruisse, male enim & stulte de Deo sentit. Sunt tamen animis insita & inchoatis præconceptiones, & magni luminis, quod in primariæ gratiæ puro refulgebat, quædam scintilla inter densissimarum caliginum nubila emicantes, quæ mentem suis tenebris obflectam, & sæpe ignorantia suæ amantem in finem suum dirigunt, aut sane ociose, & secure vitis suis indormiscere, atque veterno graui obtorpescere non sinunt. In his fere mundus impiorum cum viris optimis consentit, quamuis deinde in electione magna sit iudicandi agendique diuersitas. Pericula subita, grandia, fidelibus religionem incutunt, eosque ad pietatem, orationem, peccatorum detestationem conuertunt, impiorum superstitionem accendunt, atque ad atrocitæ scelera impellunt. Ieiunant, orant Niniuite, & Bethulientes, cum excidium ante oculis obuatur, at Rex Moabitarum primogenitum in mœnibus immolat, & miserabilis liberatur, quam vinceretur. Curtius se pro legionum periculo præcipitat, Romani Græcum, & Græcam, Gallum & Gallum defodiunt, Carthaginenses selectæ formæ, & indolis patricios pueros Satana in holocaustum exurunt. Omnes numen aliquod *magis nobis*, quod calamitatibus auertendis, malisque minuendis idoneum, & beneficium esse naturaliter sentiunt, placare se, & auxiliare habituros esse confidunt, omnes ex alio se suasque res pendere agnoscunt, solum in eius designatione aberrant. Si Tiberis ascendit in menia, si Nilus non ascendit in arua, si cælum siet, si terra mouit, si fames, si lues, statim Christianos ad Leonem.

Tertullian. apol. c. 40. Sic in sanguinem innocentem conclamabunt nocentissimi, quod omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causas, vel existimarent, vel prætenderent. Hoc igitur nostri sæculi apostatas occultos, simulatores perfidos, vel maxime percellere debet, quod inter gentilium impietates ipsorum athei-

Natura ho-
mo vera
docetur.

Pericula
bonos faci-
unt melio-
res, hypo-
critas atro-
ciores.

sinus

perantis celi fugam spectet; ut infusa vallibus maria molliant terras, nec vllum incrementum fluminum sentiant, ut ex minimis seminibus nascantur ingentia. Ne illa quidem quae videntur confusa & incerta, pluvias dico nubesque, & elisorum fluminum iactus, & incendia rupis montium verticibus effusa, tremores labantis soli; & alia quae tumultuosa pars rerum circa terras mouet, sine ratione, quamvis subita sint, accidunt: sed suas & illa causas habent non minus, quam quae alienis locis inspecta miraculo sunt, ut in mediis fluctibus calentes aquae, & noua insularum in vasto exsiliens mari spatia. Iam vero si quis obseruauerit nudari litora pelago in se recedente eademque intra exiguum tempus operiri, credet eadem quadam volutatione modo contrahi vndas, & introrsum agi, modo erumpere, & magno cursu repetere sedem suam: cum illa interim portionibus crescant, & ad horam ac diem subeunt ampliores, minoresque, prout illas lunare sidus elicit, ad cuius arbitrium oceanus exundat.

Quam vero causam omnium mutationum dicemus, nisi ab vno aliquo incipiant, atque in vnum finem omnino tendant? sidera atque eorum orbis incitatissima velocitate, quamque nulla intelligentia possumus assequi, rapiuntur, nec illo tamen suo motu proprium aliquod bonum accipiunt, sed mundo inferiori, atque hominibus ministrant, non sua voluntate, aut scientia, sed summa cuiusdam intelligentiae, potentiaeque vi ac decreto.

Nihil à se-
ipso est.

§. 2. Alia ratio quam nobis tum Metaphysici, tum etiam Theologi explicant. Totum enim vniuersum, atque rerum omnium quae in eo sunt congeries, non potest esse à seipso, nec res singulae sua se vi creantur, sed ab alio esse ceperunt, ideoque ab alio conseruantur, & ad finem suum diriguntur. Tot causarum actionibus, ac concursu ad rerum singularum effectiorem, conseruationem, atque augmentum opus est, quomodo esse igitur possent à seipsis? aut quomodo deficere, si à se, hoc est, per essentiam suam existunt? Quod ex se esse, ut permaneat esse, alieno adiutorio non eget. Si igitur ab alio, hoc est à Deo omnia suas habent origines, à Deo esse, conseruari, regi, ac gubernari necesse est. Hoc enim ius *diuinitatis*, & opifici in opera sua negare nemo potest, à casu autem non esse iam prima ratione docui.

Quod natura omni-
bus insitum
est, ut cre-
dant, non
est impossi-
bile.

§. 3. Si regna potentia, & providentia diuina non administrantur, ne possunt quidem sic regi. Si enim Deus est, necessario est, & ab eius nutu omnium rerum humanarum stabilitas ac vicissitudo pendet. Si Deus non est, necessario non est. Fieri enim Deum ex illis est, quae esse non possunt: Cum igitur Dei quandam generalem & omnibus insitam conceptionem natura dederit; omnis enim anima naturaliter Christiana, cum res aduersae premunt, vel pericula instant, Deum inuocat, à Deo auxilium expectat; non igitur ille omnibus animis innatus, atque à natura infixus sensus ita fallitur, ut à se ipso, quaeque in rerum natura esse nequeunt, persequaretur. Si enim Deus non est, nihil tam alienum à ratione, tam cogitatu absurdum, tam contradictorium fingi potest, quam esse Deum. Tam vero seipsam implicans, seque euerrens opinio, non potest omnibus esse naturalis.

Impij meri-
culosi.

Documēto sunt homines improbiissimi, qui cum neminem, & meritum penarum imminere cohortem cernunt, à Deo sibi tanta parari mala intelligunt. Vide Antiochum nobilem iam sero seruilis timore pietatis vrbem ostentantem. Audi Romanum Tyrannum querentem, Indies se à Deo perdit, etiam petus, quam sentiat. Vide alium, omnia tonitrua fugientem, ad omnia fulgura pauidum, concauerationibus subterraneis, & vituli marini pelle se male tegentem.

Cur igitur mens aliqua omnium domina, increata & creatrix esse non potest? cum mens impiorum contra factorem suum tam argute disputet? vnde vis illa tibi est, quae abscondita comprehendis, in memoria recondis, alia atque alia ratiocinando colligis? Nemo mentem tam capacem, tam nobilem, omnia intelligendo penetrantem, alia cupientem, alia liberrime refutantem, ab alio quam à praestantissima quadam mente, atque intelligentia originem habere, pronuntiabit. Quomodo enim tantam intelligendi sciendique solertiam, tam celerem appetendi motus efficere, atque ordinare res bruta, & rationis expertis poterit?

Si Deus non
est aut non
regit mun-
dum, sine
metu sunt
omnia sceler-
a.

§. 4. Plurima hinc absurda sequi, si Deum esse negemus, docet lib. de providentia doctissimus nostri Lessius ratione 12. Verba eius sunt. Si nullum est numen, nullaque providentia, quae res humane gubernentur, multa profecto sequuntur absurda, & ab omni ratione, sanoque iudicio aliena; quae clare conuincunt illud nullo modo statui posse. Nam primo sequitur, Primam ac supremam veritatem de numine & providentia, aperire portam mortalibus ad omnem vitæ impuritatem, ad omnem iniquitatem & iniustitiam, ad omnem superbiam, arrogantiā, tyrannidem, denique ad perfidiam, periuriā, sacrilegiā, & omne scelerum genus. Nihil enim est tam immane, vel iniquum, vel impium, quod metu nimis sublato, mens humana non ausit aggredi, & perscrutare, iuxta illud Psalmista: Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in iniquitatibus. &c. Ecce fructum illius doctrinae & persuasionis, omnium scelerum turpitudine & abominabili enormitas. Illud sequi est manifestum. Sicut enim si est aliquid numen, prima & suprema veritas est, esse Deum qui mundum regat: ita si nullum est numen, prima & suprema veritas erit nullum esse Deum qui mundum regat. Erit enim veritas de eo, quod apprehenditur ab omnibus esse supremum ac primum omnium principium. Hac autem veritas extinguet in animis hominum omnem numinis metum & reuerentiam: sublato autem metu, patet via ad omnia scelera. At quid absurdius dici vel cogitari potest, quam primam & summam veritatem, & maximum diuinitatis arcanum ab hominibus cognitum vel apprehensum, ad omne nefas & flagitium viam aperire, eosque sceleratissimos & impurissimos efficere? Secundo sequitur, id quod est falsum & impossibile, & mera chimera, esse causam omnis religionis, pietatis, iustitiae, temperantiae, modestiae, benignitatis, patientiae, denique omnis virtutis & honestatis: pacis in super & tranquillitatis in Republica, & omnis boni in genere humano. Persuasio enim numinis, eiusque amor & timor, haec omnia bona parunt: & quo illa maiora & reuerentiora fuerint, eo maiora bona ex illis in animis hominum, & statu politico oriuntur. Vnde nunquam extirpit Respublica bene instituta, in qua Religio, & persuasio providentiae numinis non riguerit: & priuatim quo quisque fuit erga numen reuerentior & religiosior, eo probitate & vitae innocentia fuit illustrior. E contrario quo quis numen minoris aestimauit, eo fuit sceleratior: ut ex vtriusque historia tam prophana quam sacra constat.

Causa vir-
tutum, non
est res ficti-
tia.

At cuius amentia est credere, falso & impossibili figmento tantam inesse vim ad omnem virtutem; solidam autem veritatem tantam illecebram ad omne flagitium & perniciem? Tertio sequitur, veram & summam sapientiam extinguere omnem virtutem, & homines efficere pessimos: summum vero errorem & amentiam excitare ad omnem virtutem, & homines efficere optimos: Si enim nullum est numen, summus error & amentia est, certo credere esse numen, & providentiam, summam sapientiam, credere haec nihil esse nisi hominum figmenta & Chimeras. Item consequitur, veritatem & sapientiam esse homini & Republicae maxime perniciosam; errorem vero maxime salutarem: veritatem & sapientiam esse maxime occultandam, tanquam venenum animorum, & omnis Republicae; errorem vero omnibus modis promouendum tanquam omnis boni fontem. Iuxta summam intellectus sumas adferre tenebras animorum, & sumas tenebras

Si Deus
non est,
multas
virtutes
vitia esse
necesse
est.

Si Deus
non est,
nemo im-
pius est,
nisi Dei
contem-
ptor.

Si Deus
non est,
omnia
sunt a ca-
su.

bras intellectus gignere lucem & pulchritudinem animorum. Quae omnia plena sunt furoris & amentia. Quarto sequitur, omnes eos qui sapientia, vite sanctitate, miraculis, prophetico spiritu maxime illustres vixquam fuisse, deceptos fuisse in re maxima, nec potuisse veritatem circa numinis rationem assequi, hinc omnes diuinitatem & providentiam agnoscere, & summe venerati sunt: qui vero impietate, turpitudine vite, & omni scelere immanitate erant infames, eos solos hoc arcana reprehendisse; tales enim fuerunt omnes numinis contemptores. Omnium ergo mortalium pessimi fuisse sapientissimi, omnium vero optimi, insipientissimi, & tenebris maximis ignorantiae, & errorum obfusi. Quinto sequitur, Amare Deum, timere vindictam, offerre sacrificia, orare numen, hymnis & laudibus illud celebrare, seruire insurandum, non esse bona, sed inania, stulta, impia, & recte rationi adversa: non scius ac amare, timere, colere, laudare Chimeram, vel aliud humani capitis figmentum. Si enim diuinitas est figmentum sicut Chimera, manifestum est, non amplius illi deferendum quam chimera. Sexto sequitur esse impium, sacrilegum, blasphemum, numinis contemptorem, non esse malum, aut recte rationi adversum, sed hoc esse bona & laude digna, cum vera doctrina de numine sint consentanea. Si n. nullum est numen, omnes illi actus quibus ceterum, & ignominia afficitur, boni sunt: tum quia sunt protestationes quadam arcana veritatis: tum quia valent ad falsam persuasionem hominibus de providentia & numine eximendam. Sicut contumelia in idola gentilium sunt laudabiles, quia illi testamur nullam idolis inesse diuinitatem. nihil contempnibile eo quod nec est, nec esse potest. Septimo sequitur, Mundum esse instar navis in alto fluctuantis, qua gubernaculo & gubernatore est destituta. Item instar maxime Reipublicae ex omni hominum genere conflatae, in qua nulla sunt leges, nullus iudex, nullus rector, nullus tranquillitatis & boni publici curator. Si ita est, quomodo mundus potest consistere, praesertim cum rebus tam disparibus, & contrariis, & pugnantibus confset? Sicut enim navis absque gubernatore huc illuc fortuito impetu iactatur, donec illidatur in scopulos, vel impingat in breuia, vel fluctibus hauriatur, & Reipublica absque rectore cadibus & seditionibus se ipsa conficit: ita necesse erit mundum inordinatissime ferri, & contrariorum pugna dissolui, si nullus est rector, qui dirigat, & pugnantia in concordiam conspirare faciat. Octavo sequitur, Hoc vniuersum, & partium eius formationem ac dispositionem casu exitisse, & in hanc formam ac speciem coaluisse. Si enim nulla est mens, qua singula eius partes formauit, & in hanc structuram, quam videmus, digessit ac composuit, necessario fatendum est casu id totum accidisse, iuxta sententiam Democriti, qui ex fortuito impetu & concursu atomorum omnia formata statuebant. At quid hoc est aliud quam mera fatuitas & rationis inopia. Quomodo quod summa ratione constat, casu fieri potuit? videt quispiam splendidissimum & summa arte perfectum palatium, cuius structuram omnes Architecti mirantur, quare, quis artifex hoc instruxerit: respondetur ei, a nullo artifice exstructum sed olim ibidem extitisse montem arboribus confutum, quo per terrae motum corrumpente partes dissilierint: & hoc lapsu ac collisione singulas partes ita formatas, in hanc speciem substructionis & palatii formam, loco informis cumuli, repente coaluisse, quis adeo recors erit, ut hoc credat? Hec & alia multa, eo principio posito, manifeste consequuntur. quae omnia quam ab omni specie veri sint aliena, rationis luci adversa, & dictu horrenda, nemo non videt. Quare & illud principium, quod fons est talium scatebrarum, oportet ad veritatem esse alienissimum. Dicit aliquis falsam persuasionem in religionibus sepe maximam vim habere ad hominum animos a sceleribus absterrendos, & ad probitatem ac iustitiam impellendos. Ethnici enim qui plures Deos pro multitudinem & diversitate rerum humanarum statuebant, eorumque providentia res humanas geri & mortalibus praemia vel supplicia pro meritis decerni putabant (quae tamen omnia falsa erant, & impossibilia) nihilominus ex hac animi conceptione abstinebant a multis iniuriis & sceleribus, quibus illa numina credebant offendere, ne in illorum iram incurrerent, & poenae suae in hac vita, sine in futura darent. Itaque argu-

mentum illud quod supra secundo loco numero 141. adduximus, alicui videri possit minime firmum. Respondeo, Persuasionem Ethnicorum fuisse quidem falsam in particulari (quatenus sentiebant hos vel illos esse numina, & curare res humanas) non tamen in genere, quatenus sentiebant esse aliquod numen, cui res humanae sint curae, quodque factorum exigat rationem. Unde quando vel metu numinis offendendi vel affectu placendi, abstinebant a malo, vel faciebant aliquid boni, impellebantur non vi persuasionis, qua falsa erat de tali numine, sed qua vera in genere. Solum enim errabant in re subiecta, tribuentes rationem numinis & providentiae illis quibus minime oportebat, eamque in illis venerantes. Itaque non tollebant ipsam rationem formalem numinis & providentiae, sed eam statuebant: ac proinde retinebant aliquo modo iustitiae politicae verum fundamentum. At vero si nullum est numen, nulla providentia, ipsum fundamentum in genere penitus est falsum & fictitium: ac proinde fieri non potest ut aliquam vim habeat ad vite probitatem: aut si aliquam vim habet, ut experientia constet habere maximam, perspicuum est non esse rem fictitiam, sed veram. Haec summi Theologi verbis referre volui, quia neque brevius, neque nervosius, & clarius dici posse existimo.

§. 5. Haec adeo sibi constant, ut quisque in foro mentis suae testimonium Deo reddat. Novum testimonium (inquit Tertull. lib. de testimonio animae) aduoco, imo omni literatura notius, omni doctrina agitatus, omni editione vulgatus, toto homine maius, id est, totum quod est hominis. Quid igitur postulat ab anima? Non placemus, ait, Dominum pradicantes, hoc nomine unico vnicum, a quo omnia, & sub quo vniuersa. Dic testimonium, si ita scis. Nam te quoque palam, & tota libertate, qua non licet nobis, domi ac foris audimus ita pronuntiare: Quod Deus dederit. Et: Si Deus voluerit. Ea voce & aliquem esse significas, & omnem illi confiteris potestatem, ad cuius spectas voluntatem: simul & ceteros negas Deos esse, dum suis vocabulis nuncupas, Saturnum, Iouem, Martem, Minervam. Nam solum Deum confirmas, quem tantum Deum nominas, ut & cum illos interdum Deos appellas, de alieno, & quasi pro mutuo vsa videaris. De natura quoque Dei, quam pradicamus, nec te latet: Deus bonus est, Deus benefacit, tua vox est. Et deinceps: Hinc ergo tibi anima de conscientia suppetit domi ac foris, nullo irridente, vel prohibente pradicare, Deus videt omnia, & Deo commendo, & Deus reddet, & Deus inter nos iudicabit. Unde hoc tibi non Christiana? Miratur vero Tertullianus in ipsis templis demonum eos Deum iudicem implorare, ideoque exclamar: O testimonium veritatis, quae apud ipsa demonia testam efficit Christianorum?

Haec testimonia animae, quanto vera, tanto simplicia, tanto vulgaria, quanto vulgaria, tanto communia: quanto communia, tanto naturalia, quanto naturalia, tanto diuina. Non putem cuiquam friuolum, & frigidum videri posse, si recogitet naturae maiestatem, ex qua censetur auctoritas animae. Quantum dederis magistro, tantum ad iudicabis discipule, magistra natura, discipula anima. Quicquid aut illa edocuit, aut ista perdidit, a Deo traditum est, magistro scilicet ipsius magistra. Quid anima possit, de principali institutore presumere, in te est estimare de ea quae in te est. Senti illam, quae ut sentias efficit: recogita in praesagis vatem, in omnibus augurem, in euentibus propticem. Mirum si a Deo data homini nouit diuinare. Tam mirum si eum, a quo data est, nouit. Etiam circumuenta ab aduersario meminit sui auctoris, & bonitatis, & decreti eius, & exitus sui, & aduersarii ipsius. Sic mirum, si a Deo data, eadem canit, quae Deus suis dedit nosse. Sed qui eiusmodi cruciaciones animae non putat, aut doctrinam esse naturae, & congenitae, & ingente conscientie tacita commissae, docet potius de veritatibus in vulgus opinionibus publicatarum literarum vsu iam, & quasi vitium corroboratum taliter sermocinandi. Denique, Omnium gentium, ait, vnus homo nomen est, vna anima, varia vox: vnus Spiritus, varius sonus, propria cuiusque genti loquela, sed loquela materia communis. Deus vbique, & bonitas Dei vbique, demonium vbique, & maledictio demonum vbique, iudicii diuini reuocatio vbique, mors vbique.

Gentes
genera-
tim esse
numen
credide-
runt.

Omnis
anima in-
tus pro
Deo testi-
monium
dicit.

Omnis
Dei con-
temp-
tor est in-
excu-
sabilis.

& conscientia mortis ubique, & testimonium ubique omnis anima suo iure proclamatur, quæ nobis ne mutare conceditur. Merito igitur omnis anima reat, & testis est: in tantum & reat erroris, in quantum testis veritatis, & stabit ante aulas Dei, die iudicii, nihil habens dicere. Deum prædicabas, & non requirerebas demonia abominabilia, & illa adorabas.

Deum esse ostendit natura rerum omnium in fines suos tendentium.

§. 6. Denique Deum esse factorem, atque rectorem omnium imperiorum, adeoque totius mundi, omnia in fines suos ordinatissime tendentia ostendunt. Quæ enim ars, quæ intelligentia, actiones, instrumenta, tempora, locum, circumstantiaque & coniuncta tam concinne, tam sine errore ordinare potest? at res ipsæ nihil horum agnoscunt, naturæ quodam instinctu atque impetu efficiuntur atque efficiunt, suæ molitionis ignaræ. Vide granum sinapis, quod inter semina paruum, & tamè minima eius portio est viuida, & pingui, oleosoque humore in arborem exitura, in minima autem minimi feminis particula, varietas partium maxima est, aliud enim firmatur in truncum, & quasi lignum, aliud in medullam emollescit, aliud tenditur in corticem, aliud in folium se explicat, aliud in florem, aliud deorsum in terram succos hausturum sese deprimit, nec in has modo partes, sed in partium particulas quoque scinditur; nam trunco, cortici, foliis, floribus, suæ sunt carnes, ossa, venæ, tunica; adeo ut nulla arbor sit quam non facile in centenas heterogeneas partes diuiseris, quomodo igitur tanta, in tam tenui corpufculo virtus, partes tam distinctæ, earum tam mira efficientia, ut crudos terræ humores, tam vario fine, in tam diuersa dispensent? Partem enim spissant, & indurant in lignum, partem in corticem, in florem, in folia. Quæ hæc operatur nisi insignis, & omnium architecta sapientia? Et hæc omnia in vnum finem deducit, nempe hominum vtilitatem. Quorum igitur causa quis dixerit effectum esse mundum? Foris scilicet animalium, quæ ratione vtiuntur, hi sunt Dii, & homines, quibus profecto nihil est melius, Cicero lib. 2. de nat. Deorum, & Laetantius de ira cap. 13. Vera est sententia Stoicorum qui aiunt nostra causa mundum esse constructum. Omnia enim quibus constat, quæque generat ex se mundus, ad vtilitatem hominis accommodata sunt. Optime Seneca si vnum DEVM agnosceret, libro sexto de benef. cap. 23.

Multi falso Deos animalia putarunt.

Qui nostra omnia gubernat, etiam nos regit.

Adiice nunc, quod non externa cogunt Deos, sed sua illis in legem æterna voluntas est. Statuerunt, quæ non mutantur. Itaque non possunt videri facturi aliquid, quamvis nolint: quia quicquid definire non potest perseverare voluerunt, nec unquam primi consilii Deos poeniter. Sine dubio stare illis & desistere in contrarium, non licet: sed non ideo, quia vis sua illos in proposito tenet, ex imbecillitate permanent: sed quia non licet ab optimis aberrare, & sic ire decretum est. In prima autem illa constitutione, cum vniuersa disponent, etiam nostra viderunt, rationemque hominis habuerunt. Itaque non possunt videri sua tantum causa decurrere, & explicare opus suum: quia pars operis sumus & nos. Debemus ergo & Soli, & Lunæ, & cæteris cælestibus beneficium: quia etiam si potiora illis sunt, in quæ oriuntur, nos tamen in maiora itur inuuant. Adiice, quod destinato inuuant, ideoque obligati sumus, qui non in beneficium ignorantium incidimus, sed hæc quæ accipimus, accepturos scierunt: & quamquam maius illis propositum sit, maiorque actus sui fructus, quam serua mortalia: tamen in nostras quoque vtilitates à principio rerum permixta mens est, & is ordo mundo datus, ut appareat curam nostri non inter vltima habitam. Debemus parentibus nostris pietatem & multi non ut gignerent, coierunt. Dii non possunt videri necesse, quid effecturi essent, cum omnibus alimenta protinus, & auxilia prouiderint: nec eos per negligentiam genuere, quibus tam multa genuerant. Cogitauit enim nos ante natura, quam fecit: nec tam leue opus sumus, ut illi potuerimus excidere. Nonne omnino Christianus videri posset, si vni vero Deo, hæc tribueret?

Si nostri igitur causa tanta moles vertitur, si tam parua tanto constant artificio prouidentiaque, ut in vno pene grano non minor sit admirandi materies, quam in vastissimis cælorum orbibus, certe hominum societatem, imperandi parendique vices, præmiorum & pœnarum cuncta DEVS idem moderatur.

Quomodo enim præstantissimæ creaturæ negligat gubernationem, qui olerum, viti dicam, Rempublicam, tam concordibus, tam plenius nascendi, crescendi, florendi, fructificandi, seminandi legibus instruxit, idque cum in finem, ut homini seruirent? Si igitur bruta seruitia, si fundas, si iumenta tanta cura dignatus est, quis miretur cum nos dignos habuisse, quos regeret, qui nostra omnia gubernat? Neque enim stolidos parentes imitatur, qui agros, pecuniam, domos, familiam liberis suis parant, ipsos negligunt.

CAPVT XII.

Rempubicam à Deo regi exemplis ostenditur.

§. 1. LIBRO secundo proprius huic disputationi locus erit. Nam improbos puniri, bonos principes foueri, ac defendi ostendam.

Lento passu, sed graui diuina vindicta procedit, quamvis propere nonnunquam pœna repræsentetur. Hæc vero iudicii diuini in delinquentes exercitum vigorem vel maxime demonstrat. Quamuis peccantium nemo euadit, sed vel mox ducitur, vel differtur, nisi poenitentia, & benefactis vlticem numinis manum anteuerat, maxima tamen pars poenarum in futurum seruatur; interim tamen æterna illa mala, tot mala temporaria antecedunt, ut dubitare nemo possit, Deum esse, qui res mortales regit, iudicat, bonos remunerat, impios vlciscitur. Iudicat ille orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua. Quod enim necessitatem fati esse, quod fortuitum euentum quidam interpretantur, Dei iudicium est. Hinc miræ & inopinatæ rerum conuersiones. Nullus annus est, non insignis potentium ruina, aut morte, imo nulla dies, quæ non aliquos vesperi iacentes videat, quos mane viderat superbos: non facit hoc

Seu propere, seu lenta vindicta sit, semper prouidentiam ostendit.

Sidus, & occulti miranda potentia sati, sed Deus, Deus inquam, quia sidera vocat, & dicunt, adsumus; quin non ad suum ministerium, sed hominum vtilitatem lucas illas effecit.

§. 2. Iudicio illo percussus fraticida primus perterritus pauore vagus, ac tremens sceleris indicia mundo circumferebat; illo iudicio diluuium terras inundauit, Sodomitæ cælestis flamma exussit, Egyptios rubrum mare opprestit, Chananeos Israel deleuit. Hoc iudicio Core, Dathan, Abiron, & multa millia in deserto ceciderunt, multos annos Israel vicinorum regum tyrannide pressus postremo sub regibus suis afflictus, septuaginta annorum seruitute damnatus est. Sed maiora videamus, Assyriorum auaritia totam Asiam exhaurire Deus permisit, hos per Chaldaeos spoliavit, Chaldaeorum luxum per Medos & Persas ingenti ruina opprestit, Medas & Persas latissime in orientis, etiam summo fastigio sublatos vitiæque maximo imperio maiora, propalam ostentantes, perfordidissimam Græciæ gentem Macedones iugum seruitutis accipere coegit. Hos vero in se collisos Romanis debellandos, conterendos, exollandos obiecit.

Cum Romanorum deinde peccata excessere modum, ut nec tolerari amplius, nec medicinam ferre posset,

eos primum mutuis cædibus attritos, deinde Cimbris, Herculis, Gothis, Wandalis, Longobardis, aliisque barbaris diuisit, nunc tota Asia, præstantior Africa portio, & nobilis Græcia contempe religionis pœnas sub acerbo & duro dominio Ottomanidarum luit.

Omnes clades quæ vel vniuersum, vel partes orbis per vices exercuerunt diuinorum iudiciorum executiones sunt. Legimus, (inquit, Tertullianus in apol. cap. 40.) Hierapolim, & Delon, & Rhodon, & Coon insulas multis cum millibus hominum pessum abiisse. Memorat & Plato maiorem Asia & Africa terram Atlantico mari ereptâ. Sed & mare Corinthium terre motus ebibit. Et vis vndarum Lucaniam Italiae abscessam in Sicilia nomen relegauit. Antiquissima fuere pœnæ, sed antiquiora tamen scelera quæ pœnâ comitem traxere. Narrant veteres Phæthonte rege impio, Græciam, Æthiopiamque incendiis vastatam, ipsum regem fulmine extinctum. In vltionem adulterii regnum Priami, & opulenta barbarica concessit in rogos, Sardanapalus Assyrius cum grege turpium vitorum, & mulierum, immensa luxuriæ finem fecit incenso palatio. Tullum Hostilium regem Romanorum iustissimum fulmen contriuit, incendia Ierosolymorum, Athenarum, Romæ, Sidonis, Tyri, Thebarum, Persepolis, Sagunti, Corinthi, Carthaginis, Numanitæ, Byzantii, Nicomedie, Aquileiæ, Parauii, Antiochiæ, Basilæ, Venetiarum, aliarumque urbium & crebro repetita legimus; terræ motus, aliaque incommoda taceo. Magna pietati regum ac populorum data præmia ostenderem, vt hæc etiam parte regnum suum Deo austruem, sed ad eam partem qua de pietate tractaturus sum relegare malo; nam nulla res luculentius diuinum in republica imperiū, quam virtutis præmia demonstrant.

C A P V T XIII.

Obiectiones Atheorum dissoluntur.

S. I. **M**ULTA sunt quæ Atheis serio, imbecillis & imperiti discendi causa contra prouidentiam, ac Dei gubernationem obicere consueuerunt. Cum enim mundus sit, vt Euseb. lib. 15. definit. Σύστημα ἐξ ὁμογενῶν καὶ ἑτερογενῶν, καὶ ἀσάλευτον, καὶ ἄβυσσος ὁμογενῶν. Systema siue compages ex collo, aëre, terra, aqua, atque illis quæ in hisce sunt, naturis; cum sit communis hominum atque Angelorum ciuitas, ita vt vna ex toto orbe Respublica conficiatur, adeo vt Stoici cælum proprie ciuitatem dicant, nostras quas incolimus, dici quidem, at non esse ciuitates affirmant. Si igitur Respublica hæc ab optimo, prouidentissimo, sapientissimo principe, Deo gubernatur, optime etiam ac tranquillissime eam regi necesse est, & bonis bene, malis male esse oportet. Præmia bene meritis, supplicia impiis constituta sint. At vero inquit, in illa Republica mundi, in vasta illa ciuitate maior est sæpe malorum felicitas, nec modo humiles, & cælestium inscias animas relum illud ferit, sed fortibus etiam, & munitis peccatoribus figitur. Quare bonis viris aduersa eueniunt, malis prospera? Hic prouinciam spoliavit, & in lucem bibit, & fruitur ut, inquit, ille *Dius iratis*.

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato paruo.

Pompeius nullo, credimus esse Deos?

Ita apud Dauidem Psalmo 72. 9. *Posuerunt os suum: & lingua eorum transfuit in terra. Et dixerunt: Quod sit Deus? & si est scientia in excelsis. Ecce ipsi peccatores, & abundantes in seculo obrinuerunt diuitias. Et dixi: Ergo sine causa iustificauit cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Existimabam vt cognoscerem hoc: labor est autem me-*

Donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum.

Vetus hæc igitur est querela:

Τὸ λαὸν κατεπαύειν, καὶ ἐπὶ τὸν ἑκάστου θεοῦ;

Κακοὶ γὰρ ἐντυχάνετε ὑπερλόφιστοι μὲν.

Audeo dicere, summe Dei?

Mali enim felices attonitum me reddunt.

Alterum argumentum est, quod fere industria, labori, consiliis, astutiæ, & humanæ prouidentiae euenta respondent, non igitur ad alia conuerti hominum animos oportet, sed suo quemque ingenio, prouidentiaeque fidere. Hinc Spartani monebant, *Admotâ manu fortunam inuocandam*, & Attici *Ξῶν ἀδυνάμει καὶ χεῖρσι κίε*, cum Pallade, & manum moue. Nondum hi longe aberrant, peius ille.

Nullum numen abest, si sit prudentia.

Humanam enim, hoc est, miserrimam prudentiam numinis loco ponit. Et alii. *Quare Deus tam iniquus in distributione sati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera prescriberet?* Itaque si Deus non facit, error, imprudentia, ignauia efficit. Romani orbem subegerunt, sed labore, audacia, patientia, iustitiæ specie, prudentia. Lacones imperium Græciæ tenuerunt, sed sua industria; omni in re si stratagemate utaris, non est, quod alium Deum quæras. Hinc impia & Deo pugnantia verba. *Sapiens ille plenus gaudio, hilaris, & placidus, inconcussus, cum Diis ex pari viuunt.* Seneca Ep. 509. *Nec ex pari modo, sed nec egeus Deo.* Idem Epist. 31. *Hoc est summum bonum, quod si occupas, incipis Deorum socius esse, non supplex.* Vt vero infantiæ summum apicem conspicias audi Sextium apud Senecam Ep. 73. *Solebat Sextius dicere, louem non plus posse, quam bonum virum. Plura Iupiter habet, quæ præstet hominibus: sed inter duos bonos, non est melior, qui locupletior non magis, quam inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est, meliorem dixeris, cui maior speciosusque nauigium est.* Et Seneca eo loco. *Iupiter quo antecedit virum bonum? diutius bonus est.* Hæc illi, & exclamant: *Hæc itur ad astra.* Hic non modo sapientia, sed etiam felicitate homines Deo exæquant, adeo vt minus scelerate quidam dixerit. *Dextra mihi Deus, & cælum quod missile libro.*

Tertium argumentum. Quia indignum est diuinam maiestatem ad omnia etiam vilissima deuocare, ad vermium & formicarum fœtus, ad opera hominum quorum plurima aut vitiosa sunt, aut vitiis coniuncta.

Quartum argumentum est; Natura eodem cursu omnia peragit, circuitus cælorum statim sunt, mutationes mundi inferioris suo modo etiam non admodum diuerse, animalium, & fruticum nascendi, moriendique perpetuæ vices, & hominum etiam pueritia, adoleſcentia, virilis ætas, & senectâ in omnibus pari modo succedens, ostendit naturam sibi sufficere, omniaque illa naturali quadam lege, & necessitate fieri, non autem alia quadam mente, quæ dominatum in naturam ipsam exerceat.

Quintum argumentum. Monstra nascuntur, errant igitur illa sapientissima mens, & in opere suo deficit. Hinc bicipites, tricorpores, centimani, sedigiti, & contrarij errore, vnoculi, vnimanj, quin etiam naturarum in sociabili coniunctione, semibones homines, semihominesque, boues, fœtus canino ore, simiarum manu, capripedes. Erratur & aliis modis, distorsione membrorum, magnitudine aliquorum membrorum, vel totius corporis, itaque Macrocheires, Gigantes, nanos sæpe producit operatrix fœssa, vel exuberans. Quorsu tot serpentium, herbarumque venena? tot ferarum formidines, insectorumque molestia, si nobis a Deo prouisum est? Atque hinc tam multa multorum contra opera Dei sunt querelæ. Hinc est quod Cotta academicus lib. 3. de natura Deorum, omnia Deo negat aut omnia

Industria nihil sine Deo.

Impiis Deo eger negant.

Libro secundo explicatur.

Felicitas malorum clades bonorum non tollunt prouidentiam.

omnia mala tribuit, etiam ipsa scelera. Si enim rationem, inquit, hominibus Dii dederunt: & malitiam dederunt. Est enim malitia, versuta & fallax nocendi ratio. Ex hisce conficiunt, Fortunam prudentiam, astutiam, scelera felicia, humanam vitam ac negocia omnia moderari, diuiniore providentia rationem nullam esse ducendam.

§. 2. Vetera hæc sunt non ab vno proposita, sed tamen vera, & solida dari responsio non modo à sanctis prophetis, sed patribus, & à philosophorum etiam præstantissimis consuevit.

§. 3. Primum vero argumentum plurimos semper mouit, ipsi Philosophi apud Ciceronem, & ipse Cicero lib. 5. de natura Deorum, vix Deos defendere possunt. Querelas ore Ciceronis proponam ac respondebo. Telamon, inquit, autem vno versu locum totum conficit, virum dñ homines negligant.

Nam si curent, bene bonis sit, male malis: quod nunc abest. Debeant illi quidem omnes bonos efficere, siquidem hominum generi censulebant. Sin id minus: bonis quidem certe consulere debeant. Cur igitur duos Scipiones, fortissimos, & optimos viros in Hispania Pænus oppressit? cur Maximus extulit filium Consularem, cur Marcellum Hannibal interemit? cur Paulum Cannæ sustulerunt, cur Pænorum crudelitati Reguli corpus est prestitum? cur Africanum domestici parietes non texerunt? sed hæc vetera, & alia permulta. Propiora videamus, cur auunculus meus vir innocentissimus, idemque doctissimus, P. Rutilius in exilio est? cum sodalis meus interfectus domi sue Drusus? cur temperantia, prudentiaque specimen, ante simulacrum Vestæ, pontifex Maximus est, Q. Scauola trucidatus? cur etiam ante tot ciuitatis Principes à Cinna interempti? cur omnium perfidiosissimus, Caius Marius, Q. Catulum, præstantissima dignitate virum, mori potuit iubere? Dies deficiat, si velim numerare quibus bonis male euenierit: nec minus si commemorarem, quibus improbis optime. Cur enim Marius tam feliciter, septimum consul, domi sua senex est mortuus? cur omnium crudelissimus tam diu Cinna regnauit? at dedit penas. Prohiberi melius fuit, impediri, ne tot summos viros interficeret, quam ipsum aliquando penas dare. Summo cruciati, supplicioque Q. Varius homo importunissimus, periit: sed, quia Drusus ferro, Metellum veneno sustulerat, illos conseruari melius fuit, quam penas sceleris Varii pendere. Duodequadraginta Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimus, & beatissima ciuitatis. Quam multas ante hunc in ipso Græcia flore Pisistratus, ac Phalaris, ac Apollodorus penas sustulit, multis quidem ante cruciatibus & necatus: Et predones multi sæpe penas dant: nec tamen possumus dicere, non plures captiuos acerbe, quam predones necatos. Anaxarchum Democritum à Cyprio tyranno excarnificatum accepimus: Zenonem Eleatem in tormentis necatum. Quid dicam de Socrate? cuius morti illacrymari soleo, Platonem legens. Videsne igitur, Deorum iudicio, si vident res humanas, discrimen esse sublatum? Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis prado felix habebatur, contra Deos testimonium dicere, quod in illa fortuna tam diu viveret. Dionysius, de quo ante dixi, cum sanum Proserpine Locris expulsa uisset, nauigabat Syracusas, isque cum secundissime cursum teneret, Videsne, inquit, amici, quam bona à diis immortalibus nauigatio sacrilegis detur? Atque homo acutus, cum bene, planeque, percepisset, in eadem sententia perseverabat. Qui, cum ad Peloponnesum classem apulisset, & in sanum venisset Iouis Olympii, aureum ei detraxit amiculum grandi pondere, quo Iouem ornarat ex manubus Carthaginiensium tyrannus Gelo, atque in eo etiam cauillatus est æstate graue esse aureum amiculum, hieme frigidum: eiq; lancum palleum iniecit, cum id esse aptum ad omne anni tempus diceret. Idemq; Aesculapii Epidauroi barbam auream demi iussit, neque enim conuenire, barbaturum esse filium, cum in omnibus sanis pater imberbis esset. Iam mensas argentæas de omnibus delictis iussit auferri: in quibus quod more veteris Græciæ inscriptum esset, Bonorum Deorum, uti se eorum bonitate velle dicebat. Idem victoriosas aureas, & pateras, coronasq; quæ simulacrorum porrectis ma-

nibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat: eaque se accipere, nō auferre, dicebat: esse enim stultitiam, à quibus bona precaremur, ab iis porrigentibus, & dantibus nolle sumere. Eundemq; ferunt hac, quæ dixi, sublata de sanis in forum protulisse, & per præconem vendidisse: exactæque pecunia edixisse, ut quod quifque à sacris haberet, id ante diem certam in suum quidq; sanum referret, ita ad impietatem in Deos, in homines adiunxit iniuriam. Hunc igitur neque Olympius Iupiter fulmine percussit, nec Aesculapius misero, diuturnoque morbo intabescens interemit: atque in suo lectulo mortuus, in Tympanidis regum illatus est: eamq; potestatem, quam ipse per scelus erat nactus, quasi iustam, & legitimam, hereditatis loco filio tradidit.

Concludit tandem hunc in modum. Improborum igitur prosperitates secundeque res redarguunt, (ut Diogenes dicebat) vim omnem Deorum ac potestatem.

§. 4. Primo quidem respondeo, multis in hominibus falli humanum iudicium, quos enim Cicero optimos vocat, & sanctissimos, eos multis sceleribus implicitis fuisse, & ut supplicia paterehtur, meruisse constar Scauola, Catulus, Drusus, Metellus, & alii, quos ut sanctissimos viros ab importunissimis cum cruciati trucidatos deplorat, mihi non multo videtur, inimicis suis fuisse meliores, ne Socratem quidem scelerum, & omnis contumeliæ turpissimum doctorem. Quis vero Romanos innocentes dicet, si eos quotidie arenas spectaculis affidentes iubere mortes fontium & insontium considerat? Vre, verbera, seca, occide: erant hæc verba solennia, & totius caueæ, quid maius Phalaris fecit? aut Pisistratus: qui pauciores ad suam tutelam, quam Romani illi viri optimi ad voluptatem occiderunt?

Secundo: Non sunt humana bona talia, quæ momentum adferunt ad felicitatem, nec mala quæ minus facere queant. Nam paupertas, exilia, quomodo grauius sunt, nisi sola æstimatione? An miser Fabricius, cum ad focum ipsas radices, quas in agro repurgando triumphalis senex vultit, cœnabat: an, ut ad nostra veniam, Patriarcha Iacobus cum hosti lapidem capiti supponeret, an Paulus & Antonius miseri ad fontem panem vescentes. Error est, iudicare nō esse felices, nisi in ventrem longinqui litoris pisces, & transmarina aucupia congerant, nisi exoticis condituris stomachi nauseantis pigritiam erigant, ut noua voluptate dapes nocituras accumulent? Vir bonus diues non est, improbus abundat. Quid igitur? Frugaliter hic viuere, ille flagitiose. Mullum quatuor librarum, & mediæ Tiberius Cæsar vendidit, Apicius, & P. Octavius licitati sunt. Octavius emit quinque millibus HS. hoc est, centum viginti quinque Philippicis. Sen. Ep. 95. An hic felices illi Ganeones, qui emerunt delicias, quas Cæsar vendidit? An miser vir bonus si emere non possit, quod Cæsar non concupiuit?

Caligula centies Sestertio cœnauit, & omnium ingenio opus fuit, ut mediocri provincia vectigal vna cœna fieret, præcium vero ad nostram monetam, est dicenta quinquaginta Philippum millia. Audiamus vel ipsos Gentiles, & diuites: Seneca conf. ad Heluiam. Quid tam multa conquiritis? scilicet maiores nostri, quorum virtus etiam nunc vitia nostra sustentat, infelices erant, qui sibi manu sua parabant cibum: quibus terra cubile erat: quoru tecta nondum auro fulgebant: quorum templa nondum gemmis nitebant. Itaque tunc per fictiles Deos religiose iurabatur: qui per illos inuocauerant ad hostem morituri, ne fallerent, redibant. Scilicet minus beate vivebat dictator noster, qui Samnitum legatos audit, cum vilissimum cibum in foco ipse manu sua versaret: illa, quæ iam sæpe hostem percussit, laureamq; in Captiolini Iouis premio reposuerat. quam Apicius nostra memoria vixit, qui in ea vrbe, ex qua aliquando Philosophi velut corruptiores inuenturis, abire iussi sunt, scientiam popina professus, disciplina sua seculum infecit: cuius exitum nosse operæ pretium est. Cum sestertium nullies in culinam congestisset,

cum

Malorum
felicitas
summum
est impius
scandalum.

Quos opti-
mos iudi-
cant, sæpe
sceleratissi-
mi sunt.

Humana
bona, nec
felices, nec
mala faci-
unt misero-
ros.

Et tot conglaria Principum, & ingens Capitoli vectigal singulis commisationibus exorbisset, ere alieno oppressus, rationes suas tunc primum coactus insepexit. Super futurum sibi sefertur centies computavit: & velut in vltima fame victurus, si se fertur centies vixisset, veneno vitam finiuit. Quanta luxuria erat, cui sefertur centies egestas fuit? I nunc, & puta pecunia modum ad rem pertinere, non animi. Sefertur centies aliquis extimuit: & quod alii voto petunt, veneno fugit.

Non igitur in his Dei iudicium reprehendendum cum is felix sit, qui minus cupiat, infelix, cuius im-mensum incomprehensibile arbitrium est. Cuius cupiditati nihil satis est.

§. 5. At multi bonorum in fame, siti, carcere, seruitute, tormentis vitam exigunt, dum interea omnibus suauitatibus improbi circumfluunt. Durior est eorum conditio fateor, sed tamen, hoc quoque diuinam prouidentiam nobis approbat magis, quā contuclit. Magna est, etiam in publico talium exemplorum vtilitas. Ratio hoc docuit infideles quod fides Christianos, nos probationes dicimus, illi exercitia. Omnia aduersa sapiens exercitationes putat. Marceret sine aduersario virtus, quid possit, patientia ostendit.

Seneca de prouidentia cap. 2. Non vides, quanto aliter patres, aliter matres indulgent? Illi excitari iubent liberos, ad studia obunda mature, feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrymas excutunt: at matres fouere in sinu, continere in vmbra volunt: nunquam flere, nunquam trifari, nunquam laborare. Patrium habet Deus aduersus bonos viros animum, & illos fortiter amat: & operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitantur, ut verum colligant robur. Languet per inertiam saginata: nec labore tantum, sed mole, & ipso sui onere deficiunt. Non fert vltimum vltima illa felicitas, at vbi aspidia sunt cum incommodis suis rixa, callum per iniurias ducit, nec vltimo cedit: sed etiam, ceciderit, de genu pugnat. Hac Romanus sapiens.

§. 6. Deinde sunt medicamenta, atque à vitiis auocamenta, profunt illis ipsis qui patiuntur. Audi Hieronymum in Ezechielem: Quae putatur poena medicina est. Sed quia cum Atheis mihi res est: audiant eos quos ratio eo duxit, vnde illi à fide excidentes prolapsi sunt. Pro ipsis est, inquit Seneca de prouident. cap. 3. in exilium proci, in egestatem deduci, liberos, coniugem efferre, ignominia affici, debilitari? si miraris, hoc pro aliquo esse, miraberis quoddam ferro & igne curari, nec minus fame ac siti. Sed si cogitaueris tecum, remedii causa quibusdam & radi ossa & legi, & extrahi venas, & quadam amputari membra, quae sine totius perniciē corporis herere non poterant: hoc quoque patieris probari tibi, quadam incommoda pro his esse, quibus accidunt, tam ne hercules, quam quadam qua laudantur atque appetuntur, contra eos esse, quos delectauerunt: similissima crudelitibus, ebrietatibusque, & ceteris quae necant per voluptatem.

Et paulo post: Veniamus ad Regulum, quid illi fortuna nocuit, quod illum documentum fidei, documentum patientiae fecit? Figunt aurem clauī, & quocumque fatigatum corpus reclinant, vulnere incumbit, & in perpetuam vigiliam suspensa sunt lumina. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloria. Vis scire, quam non paniteat hoc praetio estimasse virtutem? Resice tu illam, & mitte in senatum, eandem sententiam dicet. Feliciorem ergo tu Macenarem putas, cui amoribus anxio, & morosa uxoris quotidiana repudia deflentī, somnus per symphoniarum cantum, ex longinquo lenē resonantium, quaeritur? Mero se licet sopiat, & aquarum fragoribus auocet, & mille voluptatibus mentem auxilium fallat: tam vigilabit in pluma, quam ille in cruce.

Calamitas virtutis occasio est. Hos itaque Deus probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis feruat. Erratis enim si quem iudicatis exceptum, veniet ad illum diu felicem sua portio.

Quisquis videtur dimissus esse dilatus est. Quare Deus optimum quemque aut mala valetudine, aut aliis incommodis, afficit? Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux letissimos mittit, qui nocturnos hostes ag-grediantur insidiis, aut explorent iter, aut praesidium loco deiciant. Nemo eorum qui exeunt, dicit. Male de me Imperator meruit: sed bene iudicauit. Idem dicant quicumque iubentur pati, timidus ignauusque stibilia: Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur, quantam humana natura posset pati. Fugite delicias, fugite eneruatam felicitatem, quae animi permadescent, nisi aliquid interuenit, quod humana sortis admoveat, velut perpetua ebrietate sopiri. Quam speculativa semper ab adflatu vindicant, cuius pedes inter fomenta subinde, mutata tepuerunt, cuius canationes subditus & parietibus circumfusus calor temperauit, hunc lenis aura non sine periculo stringet. Cum omnia, quae exceperunt modum, noceant, periculossima felicitatis intemperantia est. Mouet cerebrum, in vana mentem imagines euocat, multum inter falsum ac verum media caliginis fundit. Quidni satius sit, perpetuam infelicitatem, quae aduocat ad virtutem, sustinere, quam infimis atque immodicis bonis rumpi? Lenior ieiuno mors est: cruditate dissiliunt. Hanc itaque rationem diu sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis praecitatores: qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu iniustos esse Lacedaemonios liberos suos credis, quorum experiuntur indolent publice verberibus ad mortis? ipsi illos patres adhortantur, ut itctus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseuerent vulnera prebere vulneribus. Quid mirum, si dure generosos Spiritus Deus tenet? nunquam virtutis molle documentum est. Verberat nos & lacerat fortuna: patiamur, non est sentia: certamen est, quo sapius adierimus, fortiores erimus. Solidissima pars est corporis, quam frequens usus agitat. Præbendi fortune sumus, ut contra ipsam ab ipsa dureretur. Paulatim nos sibi pares faciet, contemptum periculorum assiduitas periculi dabit. Sic sunt nauticis corpora: ferendo mari dura: agricolis manus trita: ad excutienda tela, militares lacerti valent: agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Ad contemnendam malorum potentiam, animus patientia peruenit: quae quid in nobis efficere possit, scies, si adspexeris, quantum nationibus nudis & inopia fortioribus, labor praestet.

Quare tamē bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? (Seneca de prouid. l. c. 6.) Ille vero non patitur. Omnia mala ab illis remouit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & auda consilia, & libidinem cecam, & alieno imminentem auaritiam: ipsos tueretur ac vindicat. Nunquid hoc quoque, à Deo aliquis exigit, ut bonorum virorum etiam sarcinas seruet? remittunt ipsi hanc Deo curam: externa contemnit. Democritus diuitias protegit, onus illas bonae mentis existimasti: quid ergo miraris, si id Deus bono accidere patitur, quod vir bonus aliquando vult sibi accidere? Filios amittunt viri boni, quidni, cum aliquando & ipsi occidant? In exilium mittuntur: quidni, cum aliquando ipsi patriam non repetituri relinquant? Occiduntur, quidni, cum aliquando ipsi sibi manus afferant? Quare quadam dura patiuntur? ut etiam alios parī doceant, nati sunt in exemplar.

§. 7. At mali felices sunt: vide sapientem eundem. Isti, quos pro felicibus afficitis si non qua occurrunt, sed qua latent videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietū suorum extrinsecus culti. Non est ista solida & sincera felicitas: crusta est, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet stare, & ad arbitrium suum offendi, nitentur & imponunt eum aliquid incidit, quod disturbet ac deregat, tunc apparet quantum alta ac vera felicitatis alienus splendor absconderit.

Si placet audire pios & sanos doctores, rectius & liquidius illi prouidentiae rationem nos docebunt. Augustinus de Gen. ad literam, libr. II. Cur & hoc tentari permittit Deus? An quia probatur, & exercetur virtus, & palma gloriosior non consensisse tentatum, quam non potuisse tentari? cū etiam ipsi qui deserto creatore eunt post tentatorem, magis magisque tenent eos, qui in verbo Dei permanent, praebeantque illis contra cupiditatem deuotionis

exemplum, & incurrant contra superbiam timorem pium? Unde dicit Apostolus: Expendens te ipsum, ne & tu tenearis. Mirum est enim, quantum ista humilitas qua subdimur creatori, ne tanquam eius adiutorio non egentes, de nostris viribus presumamus, per scripturas omnes diuinas cura continua omnibus commendatur. Cum ergo etiam per iniustos iusti, ac per impios pii proficiunt, frustra dicitur: Non crearet Deus quos praesciebat malos futuros: cur enim non crearet, quos praesciebat bonis profuturos, ut & viles eorum voluntaribus exercendis, admonendisque nascantur, & iuste pro sua voluntate puniantur.

Mali felices
aeternis poe-
nis reser-
uantur.

Pro eterno
premio la-
bores sub-
eundi sunt.

§. 8. Tu malorum prosperitati inuides, aut etiam illacrumaris? quae causa est tantorum tumultuum, nonne etiam gladiatores sagina distenduntur, ut speciosius pereant, nonne in publico supremum cenant bestiarii? Quaestionem soluit David, sed in saeculo Dei, & in nouissimis eorum. Quia mali cum hic differuntur, ad poenas sine fine referuntur, & boni, cum hic laborant, exercentur, ut in fine hereditatem consequantur.

Huius tanti praemii tam ardua maiestas, tam pura, atque honesta suauitas, tam secura atque inuariata aeternitas est, ut per liberrimos agendi patiendique labores, non per delicias, & terrena praemia tendere oporteat. Totum hoc quod vocatur genus humanum, omnis ista massa mortalitatis ventura est ad examen, ventura ad libram, appendentur ibi opera hominum cuncta. Modo nubes inuoluit, sed Deo cognita sunt merita singulorum. Noluit Deus auro iustitiam remunerare. Qualis enim iustitia quae propter aurum habetur? quasi preciosius sit aurum, quam ipsa iustitia, aut cum quisquam negat res alienas, magis damnum patiatur cui negat, quam ille qui negat: ille perdit vestem, ille fidem.

Spontanea
virtus sola
laudatur.

§. 9. Ad prouidentiam etiam vel maxime spectat, ut Deus causas, quas creauit, suis proprietatibus, & potestatibus relinquat, ut quas liberas fecit, in agendo libertatem illis permittat, hinc suum vnusquisque sibi defectum, non Deo imputare debet, neque enim laus virtutis est, nisi labor sponte, & honesto fine suscipiatur, neque vitati criminis vlla gloria, nisi illecebris voluntate contemptis. Qui timore innocens est, non est innocens, multo minus qui necessitate malus, aut bonus est, virtutis aut vitii laudem meretur.

§. 10. Veruntamen huius blasphemiae vnica causa est, cur dicant Deum oculos auertere ab operibus fidelium, malos autem beneuolentia prosequi, quod morte omnia finire arbitrantur, nec post fata superesse animae vitam, vel ad meritum praemia, vel poenas delictorum. At vero vel hoc primum est aternitatis iudicium, quo cognoscimus omnia hominum facta tandem aequari, quae hic tam inaequali poena, & premio censentur. Miraris non continuo occidi Neronem, annos quadraginta saeuire Siculum tyrannum. Miserrimum cum iudicia, cui tot anni in maiora tormenta verterint.

Impiis lenta vindicta excusationem aufert, poenitentibus dat tempus emendandi. Velles cum primum scelus quispiam admisit, poenam representari, inde ne pauci diu viuant, time ne te quoque celerit ultione fuisse debuerit.

Quaedam
mala & bo-
na Deus.

§. 11. Denique communia mala esse quaedam Deus, & obuia cunctis secunda esse voluit. Tertulianus in Apolog. cap. 41. Qui enim semel aeternum iudicium destinauit post saeculi finem, non praecipitat discretionem, quae est conditio iudicii, ante saeculi finem. Aequalis est interim super omne hominum genus & indulgens, & increpitans, communia voluit esse & commoda profanis, & incommoda suis, ut pari consortio omnes & seueritatem experiremur, qui equitatem didicimus apud ipsum, diligimus leni-

tatem, metuimus seueritatem: vos contra vtramque despicitis: & sequitur ut omnes saeculi plage nobis si forte in admonitionem, vobis in castigationem a Deo obueniant. Atqui nos nullo modo ledimur: in primis, quia nihil nostra refert, in hoc aeterno nisi de eo, quam celeriter excedere: de hinc, quia si quid aduersi infligitur, vestris meritis deputatur. Sed & si aliqua nos quoque perstringunt ut vobis coherentes, letamur magis recognitione diuinarum predicationum, confirmationum scilicet fiduciam & fidem spei nostrae. Sin vero ab eis quos colitis, omnia vobis mala eueniunt nostri causa, quid colere per seueritatem tam ingratos, tam iniustos? qui magis vos in dolore Christianorum inuare & asserere debuerant, quos seperare deberent a meritis Christianorum.

§. 12. Mirum mihi sapientius videri solet, malos tanta supplicia luituros, in hoc etiam saeculo plerumque, & anxios vivere, & grauissimis confictari calamitatibus, exitus vero horribiles sorti. Sed tamen etiam in hac parte diuinæ iustitiae seueritas elucet, neque enim peccatores praesentibus bonis seculos degere permittet, quandoquidem multas futurorum metus parum contineret, & certa impunitas maximam ad crimen illecebram adferret.

§. 13. Secundum argumentum, in quo sibi mirifice placet argutia humanae prudentiae, erat ab euentu industriae, ordinarie enim bona consilia felices exitus habent, stolidi autem calamitosos, non est igitur alia prouidentia humanorum consiliorum moderatrix, aut emendatrix. Verum ista etiam ratio specie veri illudit. Neque enim omnia bene consulta feliciter ceciderunt, ut merito successibus careat, si quis ab euentu consiliorum integritatem aestimandam censet.

Neque tamen, si omnia quae consilio ac ratione in administranda Republica geruntur, prudenter instituantur, ad optatos semper fines perducerentur, nec vlla inquam temeraria coepa in bonum verterentur, ideo partes suae Deo in ciuitatis gubernatione adimenda forent. Vtriusque experientia, & ratio manifesta est. Consilia saepe optime instituta res minima conturbat, nec modo in vilia, sed etiam perniciose reddit, 1. Cor. 1. 19. Scriptum est enim perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi sapiens, vbi scriba? vbi conquisitor huius saeculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi? Magnam sapientiae opinionem habuit Aegyptus, quae a Iosepho erudita, Graciam excoluit, quis enim sapientium, cum Aegyptiis non egit? quid tamen Deus? Isa. 8. 10. Inte consilium, & dissipabitur. & 19. 13. Sapientes consilarii Pharaonis dederunt consilium insipienti. Quomodo dicitis Pharaoni filius sapientium ego, filii regum antiquorum? Vbi nunc sunt sapientes tui? annuncient tibi, & indicent, quid cogitauerit dominus exercituum super Aegyptum. Cur vero insipientes? quia ut num. 3. ait, consilium eius praecipitabo. Sed quia Athei sacris literis fidem non habent, sua ipsorum sapientia confutandi sunt. Quam magna sapientia multi legum latores Rempublicam fundarunt, ornaruntque, & in illis tamen legibus, quam misere laborare ciuitatem, & inter se colliidi ciues coegerunt? Adeo vero multa sunt, ut Patriarcha Pseudopoliticorum libr. 2. disput. cap. 29. Fortunam dicat animis hominum tenebras obicere, ne vim suam ingruentem resingant, impie ille quidem, qui diuinam ultionem qua sapientiam illis negat, fortunae adscribit, accommodare tamen ad institutum, ut cognoscamus nunquam non euentu consiliorum humanorum in ancipiti esse.

Multa enim interueniunt, quae curas, & fallaces spes incidunt. Callida fraus erat Metii, sed vno eam verbo irritam fecit Tullius, cum suo iussu factum esset mentitus est. Dionysium a sceptro ad ferulam lupus redegit; nam literas cum carne e vidulo dormientis tabel-

Consilia quae
prudenter
videntur in
stituta saepe
sunt perni-
ciosa.

Machia-
uellus fortu-
nam ait te-
nebras ho-
minibus
obicere.

Magna co-
silia paruis
momentis
cadunt.

tabellarii intercept. Claudium protraxit miles, & casu imperatorem fecit. Commodi maturata mors fuit, quia Philocommodus chartam in qua descripta erant neci definatorum nomina pueriliter extulit. Quot praelia, quot exercitus una vox perdidit? & omnia consilia in nihilum redegit?

Medias causas sine summa causa considerant impij.

§. 14. Causa erroris blasphemi est, quod imperiorum initia, conuersiones, & interitus per causas intermediarias ad eos fines valde idoneas, contingere videamus. Hinc enim totum euentum tribuunt causis quae apparent, causam aeternam etiam mediarum moderatricem ignorant. Cum ad occasum, & velut mortem suam vasta regnorum corpora tendunt, iam ante signa & criteria multa prudentibus apparent, quibus certo praefragio de futura ruina vaticinantur. Cum iam in lubrico staret Perfarum imperium, immanis luxur, ignauia, disciplina militaris ommissa, duces belli imperiti, ignaui, nec ulli cui fideres, nisi è Græcia, auaritia, contumelia in subiectos, ambitio, & inde discordia consiliorum, populorum alienatio, omnia mala accelerabant; fortitudinis, prudentiaeque dona tam sceleratis, tam arrogantibus diuina iustitia subtraxit.

Maiestas diuina omnibus interest.

§. 15. Quod tertio loco adferebatur, non debere exiguis rebus adesse maiestatem infinitam, hoc neminem mouere potest, qui diuinum numen didicerit mentem esse infinitam efficientiam, quae omnes arenas maris, omnes vniuersi particulas in numero habeat; Deum esse, qui nihil anxius agat, nihil distractus, qui omnium rerum cognitione ac gubernatione, à singularum tutela non auocetur, cui omnes nostri capilli numerati sunt, à cuius cura nihil eximi potest, quemadmodum esse sine eo non potest. Non defuere veteres, qui rerum minimarum curam à Deo alienam ducerent. Plin. libro secundo, cap. 7. Irridendum, agere curam rerum humanarum illud, quicquid est, summum. An tam multiplici ministerio non pollui credamus, dubitemusne? Multo melius Epicæterus: *Te Deus nec in minimo fallo.*

Firma ratio est, si enim maiora Deus administrat, debet eius etiam esse potestas in minutis, igitur & prouidentia; nam ex minutis illis maxima constant. Non potuit mundum Deus creare qualem videmus, nisi eum ante totum pernouisset, totum cognoscere non potuit, nisi singulas partes inspiceret, quomodo enim animal crearet, si non venas, arterias, fibras, poros, omnium actionum instrumenta animo percepta, ac comprehensa teneret? Indignum igitur illa maiestate foret, rem vel minimam ignorare, minimam non semper clarissima luce intueri, esse aliquid quod vel ad momentum eius sensum cognitionemque effugiat, si enim aliqua latere & breui tempore latere Deum posse statuamus, non est causa cur non plurima, & longissimo tempore, imo omnia & semper latere dicamus. Cur enim illa quidem norit, hæc nesciat? Dicam id quod ex hac ratione in ratione consequitur omnium impiissimum dogma. Nempe Deum si quædam ignorat, & fallitur, cum sit immutabilis, ne posse quidem illa vnquam discere: ideoque Deum illum, à cuius maiestate paruorum rerum procuracionem alienam censent, ne DEVM quidem esse, sed truncum, qui omnium rerum sit ignarus. Pollui maiestatem Dei rerum sordidarum contagio dicis, & solis radios sine contaminatione sui omnibus cloacis, & lacunis pestilentibus allucere negare non potes. Egregie Diuus Augustinus libr. 9. de ciuit. *Qui profecto incontaminabilis DEVS, absit, vt contaminationem timeret ex homine, quo indutus est, aut ex hominibus, inter quos in homine conuersatus est.*

§. 16. Quartum argumentum Dei regimen for-

tissime asserit: Non enim nisi incredibili sapientia, status omnium motuum ordo, elementorum pugnae & paritas quædam seruatur, quomodo n. fortuna aut casu semper eadem ratione nascuntur, aut intereunt? Qui vero ex corporum lineamentis colligunt animam esse mortalem, cur non potius ex animi perspicacitate, agilitate, mirabilique cogitandi, & ratiocinandi natura potius concludunt, tam spiritalem, ac diuinam vim corporatam non esse, nec morte corporis posse corrumpi?

§. 17. Quintum erat de erroribus naturæ, seu monstris, ea enim videntur esse non posse, si vniuersum hoc à Deo administratur, omnis enim erroris expers sit, necesse est.

Respondeo nihil contra communem Dei prouidentiam facere, naturæ in partibus suis aberrationem: Deus est, inquit S. Augustinus, libr. 16. de ciuit. c. 8. qui vbi, & quando creari quid oporteat, vel oportuerit, ipse nouit. Causam insinuat: *Sciens vniuersitatis pulchritudinem, quarum partium, vel similitudine, vel diuersitate contextat.* Sed qui totum inspicere non potest, tanquam deformitate partis offenditur: quoniam cui congruat, & quo referatur ignorat. Constat igitur, sua causa Deo, cur hos in rebus creatis permittat defectus, omnia enim illa quæ occultis mundi causis fiunt, sub prouidentia illa constituta sunt. Monstra hominum fabulosa historiae narrant, alios esse monophthalmos, alios veris post crura plantis, Sciopodas, Pygmæos, Astomos Onophthalmos, Cynocephalos, aliosque ipsa raritate mirabiles. Quos ego esse, aut fuisse, non adducor vt credam. Sed videntur historici illi de sua curiositate gloriantes, impunita vanitate mentiri. Si tamen talia fuerunt, & si homines fuerunt, placet mihi de illis S. Augustini iudicium libr. 16. de ciuit. c. 8. *Sed si homines sunt, de quibus illa mira conscripta sunt: quid si propterea Deus vult etiam nonnullas gentes ita creare, ne in his monstris, quæ apud nos patet ex hominibus nasci, eius sapientiam, quæ naturam fingit humanam, velut artem, cuius ipsam minus perfecti opificis putaremus errasse? Non itaque, nobis absurdum videri debet, vt quemadmodum in singulis quibusque gentibus quædam monstra sunt hominum, ita in vniuerso genere humano quædam monstra sunt gentium.*

Statuerunt vices diuinam prouidentiam asserunt.

Monstra multa ficta sunt.

Nec Aristoteles aliter sensit: *ἔστι γὰρ τὸ τέλει ὅσον ἐστὶν τῷ ἀποτέλει, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὸν πόρον, ὅσον ἐστὶν τῷ ἀποτέλει, ἀλλὰ τὸ πρὸς τὸν πόρον, ὅσον ἐστὶν τῷ ἀποτέλει.* Monstrum est aliquid præter naturam, sed non omnem, sed eam quæ vi plurimum est viciata. Nam præter naturam quæ aeterna est, & quæ ex necessitate est, nihil vquam sit. Itaque Deus, cum monstri aliquid nascitur, non ipse errat, sed causæ secundæ ob materiæ defectum, exuperantiam, intemperiem, & circumstantium impedimentorum violentiam nouum aliquid, aut rarum edunt, quod vniuersi varietatem exornat, quamvis in suo genere deformitatem habeat. Neque his magis Dei culpanda sunt opera, quam ea quæ in omnibus hominibus est, corporum magnitudo, paruitas, forma, quem enim ita omnibus membris temperatum ad amissim effinxit, cui non aliquid sit, quod in alio est decentius? quemadmodum igitur in tanta vultuum dissimilitudine diuinum artificium admiramur, ita nequaquam defecisse eius industriam dicimus, cum quosdam informes esse voluit. Causas naturales ita direxit, vt secundum vires sibi insitas, id, quod Deus vult, efficiant. Quantum sit artificium parua docent, rade supercilium quantum decotis corpori detrahatur: oculum paululum peruerte, formosissima facies deformis erit. Hæc igitur, vt occultis causis gignētū eueniunt, ita quoque occulta diuina prouidentia gubernantur. Optime S. Augustinus libr. 11. de ciuit. cap. 22. *Hanc tamen causam, id est, ad bona creanda, bonitatem Dei, hanc inquam causam, tam iustam atque idoneam, quæ diligenter considerata, & pie cogitata, omnes controuersias*

Monstrum non est præter omnem naturam.

Si quædam Deus ignorat, etiam omnia ignorat.

querentium mundi originem terminat, quidam heretici non viderunt: quia egenam carnis huius fragilemque mortalitatem, iam de iusto supplicio venientem, dum ei non conveniunt plurima offendunt: sicut ignis, aut frigus, aut fera bestia, aut quid huiusmodi. Nec attendunt quam vel in suis locis naturisque vigeant, pulchroque ordine disponantur: quantumque vniuersitati rerum pro suis portionibus decoris tanquam in cōmunem Rempub. conferant, vel nobis ipsis, si eis congruenter atque scienter utamur, commoditatis attribuant: ita ut venena ipsa qua per convenientiam perniciofa sunt, conuenienter adhibita in salubria medicamenta vertantur: quamque a contrario etiam hac quib. delectantur, sicut cibus & potus, & ista lux, immoderato & importuno vsu noxia sentiantur. Vnde nos admonet diuina prouidentia, non res insipienter vituperare, sed vtilitatem rerum diligenter inquirere: & vbi nostrum ingenium vel infirmitas deficit, ita credere occultam, sicut errant quedam, qua vix potuimus inuenire: quia & ipsa vtilitatis occultatio, aut humilitatis exercitatio est, aut elationis attritio, cum omnino natura nulla sit malum nomenque hoc non nisi sit priuationis boni: sed a terrenis vsque ad celestia, & a visibilibus vsque ad inuisibilia sunt aliis bonis alia bona meliora sed hoc inaequalia ut essent omnia. Deus autem ita est artifex magnus in magnis, ut minor non sit in parvis: quae parua non sua granditate, nam nulla est, sed artificis sapientia metienda sunt: sicut in specie visibili hominis, si vnum radatur supercilium, quam pronemodum nihil corpori, & quam multum detrahatur pulchritudini, quoniam non mole constat, sed parilitate & dimensione membrorum.

§. 18. Concludam hanc de Deo Reipublicae gubernatore disputationem insigni discursu S. Aug. de quo licet supra quoque actum sit, ab illo tamen viro omnium ingeniosissimo neruolius mihi exponi videtur.

De Gen. ad literam, lib. 5. c. 22. sic disputat. Et certe isti qui hoc negant, nec sanctis eloquiis tantae auctoritatis acquiescunt, fin hac mundi parte quam putant fortuitis mortibus perturbari, potius quam sapientia diuina summitatis regi: & hoc ut quasi probent, gemino abutuntur argumento, vel quod supra commemorauimus, de inconstantia tempestatum vel de felicitatibus atque infelicitatibus hominum, quod non pro vita meritis accidunt, videntur tantum ordinem, quantum in membris carnis cuiuslibet animantis apparet, non dico medicis, qui hac propter suae artis necessitatem diligenter patefacta & enumerata rimati sunt, sed cuiuslibet mediocris cordis & considerationis homini: nonne clamarent, ne puncto quidem temporis Deum, a quo est omnis mensurarum modus, omnis parilitas numerorum, omnis ordo ponderum, ab eius gubernatione cessare? Quid ergo absurdius, quid insulsius sentiri potest, quam eam totam esse vacuum nutu & regimine prouidentia, cuius extrema & exigua videas tanta dispositione formari, ut aliquanto attentius cogitata ineffabilem incutiant admirationis horrorem: Et cum anima natura natura corporis antecellat, quid est dementius quam putare nullum esse diuinae prouidentiae iudicium de moribus hominum, cum in eorum carne tanta eius solertia clareant & demonstrantur indicia? sed quia haec minima in promptu sunt sensibus nostris, & ea facile in vestigamus, elucet in eis ordo rerum: at illa quorum ordinem videre non possumus, inordinata arbitrantur qui esse non putant nisi quod videre possunt, aut si putant, tale aliquid putant, quale videre consueverunt. Nos autem, quorum gressus, ne in illam peruersitatem incidamus, eadem diuina prouidentia per sanctam scripturam regit, ex ipsis quoque operibus Dei eodem adiuvante indagare conemur, vbi hac simul creauerit, cum a consummationis suis operibus requieuit, quorum species per ordinem temporum, vsque nunc operatur. Consideremus ergo cuiuslibet arboris pulchritudinem in robore, ramis, frondibus, pomis, haec species non vtrique repente tanta ac talis est exorta, sed quo etiam ordine nouimus. Surrexit enim a radice, quam terre primum germen infixit: atque inde omnia illa formata atque distincta creuerunt. Porro illud germen ex semine in semine ergo illa omnia fuerunt primus, non mole corporeae magnitudinis, sed vtpotentiaque, causali. Nam illa magnitudo copia terra humoris

congesta est. Sed illa in exiguo grano mirabilior praestantiorque vis est, qua valuit adiacens terra commixtus humor, tanquam materies verti in ligni illius qualitatem, in ramorum diffusorem, in foliorum viriditatem, ac figuram in fructuum formas & opulentiam omniumque ordinatissimam distinctione. Quid n. ex arbore illa surgit aut pendet, quod non ex quodam occulto thesauro seminis illius extractum atque depromptum est? At illud semen ex arbore, licet non illa sed altera, atque illa rursum ex altero semine. Aliquando autem & arbor ex arbore, cum surculus demitur atque plantatur. Ergo & semen ex arbore, & arbor ex semine, & arbor ex arbore. Semen autem ex semine nullo modo, nisi arbor interueniat prius. Arbor vero ex arbore, etiam si semen non interueniat. Alternis igitur successione, alterum ex altero, sed vtrumque ex terra, nec ex ipsis terra. Prior igitur eorum parens terra. Sic & animalia, potest incertum esse, vtrum ex ipsis seminibus, an ipsa ex seminibus. Quodlibet tamen horum prius, ex terra certissimum est. Sicut autem in ipso grano inuisibiliter erant omnia simul qua per tempora in arborem surgerent: ita & ipse mundus cogitandus est, cum Deus simul omnia creauit, habuisse simul omnia que in illo & cum illo facta sunt, quando factus est dies: non solum caelum cum sole & luna & sideribus, quorum species manet motu rotabili, & terra & abyssus, qua velut inconstantes motus patiuntur, atque inferius adiuncta partem alteram mundo conferunt, sed etiam illa qua aqua & terra produxit potentialiter atque casualiter, priusquam per temporum moras ita exorirentur, quomodo nobis ita nota sunt in eis operibus, quae Deus vsque nunc operatur.

CAPVT XIV.

Forma Reipublicae, eaque varia.

§. 1. De partibus, & membris quae Rempublicam constituunt, deque eius auctore Deo, & natura, iam nisi fallor, dictum est satis. Nunc de ipsa eius forma quaeque ab ea oriuntur, diuisionibus agendum est.

Forma, siue vt vocat Aristoteles, & Plato, τὸ εἶδος, species, seu ipsum τὸ ἔν, hoc est, Essentia est: quae ex hominibus ceterum constituit, qui Rempublica dicitur. Est vero ea, ordo imperantium, atque parentium, harmonia quaedam atque anima; diuersa ingenia, functionesque; complectens, vinciens, vegetans. Haec cum vna atque eadem perseverat, manere eadem Reipublicae species dicitur; haec si mutetur, quamuis edifica, moenia, suburbia, atque adeo homines maneant iidem, non eadem tamen Rempublica manere potest. Alia Romae instituta est Rempublica cum pulso Tarquinio penes consules imperium fuit; alia, cum lege Regia in vnum iterum delapsa est potestas.

§. 2. Formam Reipublicae tripartitam facere est omnibus consuetum auctoribus. Est enim Monarchia, Aristocratia, Politia, seu populi regimen. Sumpta haec ex Platone: εἰς τὴν οὐρανὴν, ὅτι τὸ πᾶν πόλις, αὐτὴ μὲν τὴν οὐρανὴν, αὐτὴ δὲ ἀνθρωποκρατία, αὐτὴ δὲ θεοκρατία. Si tibi non constat, vtrum quaedam ab vno, quaedam a populo, quaedam ab optimatibus administrari. Magistrum imitatus Aristoteles l. 3. pol. c. 7. Necessse est imperare aut vnum, aut paucos, aut multos. Receptissima haec est particio. In qua tamen animaduertas licet, non esse diuisionem τὸ πᾶν ἀμείνων, membrorum scilicet pari amplitudine distinctum; ideoque Plato aliquando duas species constituit. Nam Rempublicam gubernat vel vnus, vel plures, si vnus Regnum, aut Monarchia nominatur: si plures, vel si pauci sunt, vel totus populus: ex quo duae species ἀρχὴς τῶν πολιτικῶν, imperij plurimum, consurgunt, optimatum, & populare regimen. Sed Platone audiamus, de leg. l. 3. Sunt politiarum quasi matres duae, ex quibus qui alias omnes progenitis dixerit, recte dixerit. Et haec quidem appellari Monarchiam rectam, illam vero democratiam, seu populi regimen, & illius quidem summum Persarum natio, huius nos tenemus. Et lib. 5. ἐστὶν γὰρ αὐτὸ πολιτεία εἷς. Sinto igitur duae politicae species. Idem in politico, septem administrationis formas constituit, Regiam, τυραν-

Quid forma Reip.

Forma mutata resp. publica mutatur.

Triplex Reipub. forma.

Duae forma Septem for. ma.

tyrannicam, optimatum imperium, & paucorum, populare secundum leges, & populare contra leges, atq; illæ sex sunt species, tres legitimæ, tres vero minime. Optima ab his seiuncta, nempe Monarchia seu vnius principatus bonis descriptionib⁹ deuinctus, hoc est, legibus. Monere ista oportuit, vt Reipublicæ natura, partelque omnes penitus inspiciantur. Veruntamen maneat, quando ita receptum est, tres esse Reipublicæ formas legitimas, tres earum à bona gubernatione discessiones, de quibus singulis deinceps dicemus.

Omnes species hoc tempore mixtae sunt.

Regna Christianorum sunt fere Monarchia Aristocratica. Romani imperij ordinis.

§ 3. Nunc hoc statuimus, tres illas Reipublicæ species ita fere hoc tempore temperatas esse, vt nūquam vel Monarchia pura, vel Aristocratia, vel Politia reperitur. Omnes enim Imperatores, Reges, Principes, (de Turca, Moscoque non loquor) & si q. similem formam habent, certis legibus potestatem habent circumscriptam, multis se sacramentis suæ Reipublicæ obstrinxerunt, & multo magis, qui inter optimates, & e populo magistratus capessunt. Itaq; omnia pene regna Christianorum sunt Monarchia Aristocratica, & politica. Imperium ipsum Romanum admirabilem habet trium Rerum publicarum commissionem, summum caput est Imperator Augustus, cui ius est in omnes, sed secundum leges iudicare debet. Optimates sunt electores septem, alique principes, nec de iure nobilitati sua decora, & multis imperatorū priuilegiis firmata libertas. Nec populus excluditur; ciuitatum liberarū sunt gubernacula, illarum in conuertiis publicis suffragia audiuntur, ad summos quosdam magistratus plurimis aditus patet. Non potest imperator opprimere principes, nec hi nobilitatem, cu ex nobilitate sint multi principes suæ nationis patroni. Sed neque ciuitates manente Imperatoris auctoritate vicinorum principum potentiam extimescunt. Heluetii Democratiam imitantur, & olim nobilitatem aut expulerunt, aut in ordinem redegerunt; optimates tamen rem administrant. Veneti ducem vnum habent quidem, sed tota potestas est penes optimates, seu nobilitatem, quæ triplex esse refertur, vetus, media, noua. Multis tamen ciuium ad minores dignitates via patet, verum nobilium suffragio ac decreto omnia peraguntur.

Cum est vna forma absoluta facile mutatur.

Error in corrigenda repub.

§ 4. Hanc vnicā causam arbitror, cur nunc forma Rerum publicarum Christianarum rariis commutetur, cum videamus olim Romæ, Athenis, Carthagine, perpetuo nouis rebus maximā partem studiisse; quia alterius partis excessus peccabatur. Quæ admodum agra corpora in continua iactatione versantur, & mutatione loci leuationem doloris quarunt: quia enim malum vicibus inhaerens excutere nequeunt, varietatem dolendi amplectuntur, ita se habet Reipublica valetudo, cum enim vna eius pars, vel Princeps ipse, vel optimates, vel plebs infima præter leges, & cum aliorum membrorum damno, pressuque crescit, totum corpus concutitur, atq; conuellitur, mutationemque affectat: si enim potestate sua præter ius princeps utatur, non tam principem; quam mores principis detestari optimatum imperia malunt; at cum collata in paucos potentia vident pro vno tyranno nouos in diem succedere tyrannicos, regem repossunt, aut populi regimen; sed in co plura etiam incommoda sentientes, tribunos oderunt, & nomine libertatis oppressam libertatem multo acerbius ferunt; sed in eo perpetuo peccant, quod cum totam reipublicam corrigere volunt, non hoc agunt, vt æquatis legibus in vnam cōeordiam, atq; amicitiam coalescant, sed eam partem quæ premere alias videbatur, præter modum exagitant, penitus opprimere, atq; elidere conantur, eius deinde vires in aliam partem conferunt, quam prio-

re faciunt insolentiores; nec enim equare libellam, nec moderari ciuitatem, sed alteram partem deprimere, & vincere propositum habent. Neq; memini vllam Remp. correctā, in qua hæc facta non fuerint.

§ 5. Superest, vt, quæ Reipub. forma conueniat diuersis nationibus, exponā. Natura enim hominū, ingenioq; intellecto facile legislator de forma Reipublicæ statuet, & magistratus sine discrimine moderabitur. Arist. l. 6. c. 7. polit. Aristocratiam eo in loco constituendam censet, vbi opus est milite grauis armatura; vt iequitatu; nam equos bello alere, & grauem armaturam curare, non est tenuium, sed diuitum. Si igitur diuites pericula sustinere, sumptum belli in se suscipere, partem tueri coguntur, iustum etiam est, vt in honoribus ac magistratibus capiedis primas partes obtineant, vt sint penes eosdem commoda, & pericula. E contrario vbi opus est velutibus, crebris excursionibus, populi regimen est accommodatius. Hoc enim spectandum est, vt illi qui in armis exercentur, dignitatem in Republica obtineant; neque enim diu armati inermibus obtemperare, nec missilacere, nisi cum visum est, solent; cogi enim non possunt. Arma tenenti omnia dant, qui iusta ne-

Aristocratiæ bona est si ciuitas opus habet equitatu.

Politia comoda est, vbi velutibus opus est.

§ 6. Spectandæ inclinationes animorum sunt, & mores. Quidam enim Regem malunt, vt Persæ post eadem Magorum, Israhelitarum tempore Samuelis, alii regium statum, atque etiam nomen abominantur, vt Romani post Tarquinius vrbe pulsos. Gracia reddita per Quinctium libertate, plausu, ac clamore aues attonitas cælo deiecit, acervos florum in Proconsulem proiecit, atq; Parthi pluresque alia gentes Regem ab eodem populo petierunt.

Diversa populi inclinationes.

§ 7. Nec expedit quidem omnibus populis, esse liberos; itaque etiam Augustus, multas ciuitates libertate multauit, quod ea non recte viderentur. Ipse populus Romanus iam sui dissimilis cum in eo vitia excreuissent, vt maiorum virtute non possent amplius sustentari, libertatis suæ arbitrio esse non poterat, cum iam precio, & studiis, non ex æquo honores diuideret.

Multa populi non expedit libertas.

Annua venali redeunt certamina capiti, ipsorum illis tenator exprobrat. Perspexit hoc S. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio. An potest aliquando iustum esse, vt mali miseri sint, boni autem beati sint, aut vt modestus, & grauis populus ipse sibi magistratus creat, dissolutus vero, & nequam ista licentia careat. Video hanc æternam esse, atque incommutabilem legem; simul etiam se videtur arbitror, in illa temporali nihil esse iustum, atq; legitimum, quod non ex hac æterna sibi homines deriuauerint: Nam si populus ille quodam tempore iuste honores dedit, quodam rursus iuste non dedit, hac vicissitudo temporalis vt iusta esset, ex illa æternitate tracta est, quæ semper iustum est, grauem populum honores dare, leuem non dare. Hac veluti trutina expendemus, cui genti, quæ forma Reipublicæ, quæ magistratuum lit ratio consentanea.

§ 8. Exempla ponam de longinquis aut priscis, ne nostra vitia tangam, quæ singularum nationum ita propria sunt, vt cum ab aliis populis omnibus exprobrentur, illi tamen domi suæ teneant, nec agnoscant. Qui intra tropicos aut proxime tropicos incolunt, timidi natura sunt, ex timore præcipientes, temerarii, & cum dominantur crudelēs. Omnes pene feruili indole; præcipue qui ob calorem sunt atto corpore. Nimio æstu namque calor insitus euocatur, spiritus vitales, & quos animales vocant, attenuantur, debilitanturque, vt nec affectus integri manent, nec ratio conseruat. Itaq; qui circa promontorium Bonæ Spei incolunt, Brasilienſes, alique populi si Europæis comparentur, bruta potius quam homines cerni possent, nihil his melius, optatiusque deus dederit, quam bonum & clementem Regem, seu

Gentium peculiaris errata omnibus irrisa, domi ignorantur.

Populi intra tropicos stupidi & feruiles.

absolutam Monarchiam, ipsi enim ad obtemperandum nati sunt, multi eorum non immanes modo sunt, sed etiam anthropophagi. At quos Boreæ penetrabile frigus adurit, audacia valent, sed inconsulta, ideo & illi minus idonei sunt Aristocratiæ, nisi externis misceantur, aut diligenter instituantur. Temperatæ regiones ut saniora corpora, ita meliora & moderatiora ingenia producant, atque adeo aptiora ut civiliter vel regant, vel regantur. Sane si vetusta repetimus, Germani, Franci, ante eos Cimbri, Heruli, Gothi, Wandali, post eos Nortamni, Hunni, Dani, à Septentrione maxima multitudine egressi audacia, scelerumque incredibili fuere, postea magna prudentia, & moderatione rempublicam instituerunt.

Arctoi audaces.

Emporiis aut Monarchia aut politia opus est.

Nobilitas mercatoribus pauperior urbem haud facile regit.

§. 9. Quid vero de illis urbibus quæ negotiatione multiplice opulenta sunt? Aut vnus principatû, aut populi regimen amplectentur. Si enim sint in vasto regno, facile & commercia distrahent, & tutâ habebunt negotiationem, experientia enim docuit, vrbes sui iuris, & opulentas, quæ habent vicinos principes potentes sæpe periclitari, itaque etiam vrbes sub umbra Imperii florescentes, & liberæ, antiquitus principes patronos, & protectores sibi delegerunt. Imperium optimatum emporia magna vix ferunt, cuius ratio est, quia ex infima plebe plurimi celerissime ad magnas diuitias, auctoritatemque diuitiarum comitem euehantur, optimates & nobiles annuos prouentus habent, qui ad negotiationum fructus nullo modo pertingunt. Duorum igitur incommodorum alterum accidat necesse est ut vel nobiles lautissimos mercatorum imitati, & alienum contrahant, patrimonium accendant, egentique, & dignitatis suæ tamen retinentes ad malas artes, peculatus, concussionem, & calumnias se vertant. Aut si pares facultatibus, sumptus faciant, à plurimis subditorum liberalitate, splendore, familia, potentia vincantur, ideoque contemnuntur, contemptum autem sequitur status euersio. Seruatur tamen auctoritas, si vni pareant, ut fit in Imperio Germanico, vbi magistratus auctoritatem tuctur Imperator.

Hoc ita intelligo, vbi non est urbi annexa prouinciarum subditarum gubernatio, quemadmodum apud Venetos, nam vbi foris etiam imperant, sat multa habent ad potentiam, & auctoritatem prædicia.

Quamquam & alia ratione Veneta Respublica vritur. Nam aliquando trecentos vna vice ciues opulentos in nobilitatis corpore pari iure transcriptis, quo facto, & ærario succurrit, & seditionum causas præcidit, adfectis in suas partes ciuibz potentioribus, & aliis spe paræ dignitatis iniecta.

CAPVT XV.

Prima Reipublice species est Monarchia, eaque multiplex.

Monarchia vnus principatus.

§. 1. Monarchia est vnus principatus, cui ceteri omnes parent. Eum bifariam diuidit Aristoteles l. 3. polit. c. 7. In βασιλείαν seu regnum, & τυραννίδα, tyrannidem. Βασιλείαν definit, τὴν μοναρχίαν τῷ πρὸς κοινὸν ἀποβλέπουσαν, eam quæ communem respicit utilitatem. Lippius. Vnus imperium moribus, aut legibus delatum, susceptum, gestum, parentum bono. Tyrannidem autem ait, esse μοναρχίαν πρὸς τὸ σὺνέρον & μωραχόν, esse Monarchiam utilitatem Monarcha spectantem.

Hoc igitur inter legitimum regnum & tyrannicum generale discrimen est, quod rex subditorum, tyrannus priuatum spectat bonum. Vel enim libido

dominandi, qua conteritur genus humanum, vel alia quæ videntur bona, tyrannum fascinant, regem subditorum salus excitat; quæ tamen & hoc requirit, ut interdum dominationem assumat, ea enim causa, ut auctor est Tranquillus: Urbium quasdam moderatas, sed ad exitum licentia precipites libertate priuauit. Recte, & prudenter, si non ut ipse dominaretur, sed illa ne perirent. Arctæ sane lex est omni magistri posita, in tanta copia, in tam licentiosa potentia, in tanta amicorum importunitate sua quærentium: alienorum, & sæpe ingratorum, atque aliquando hostium commodis inuigilare. Est vero utile, quod nobis Plato definiuit, Δίκαιον τὸ τῆς καθεστυκίας ἀρχῆς σύμφερον, Iustum est, constituti imperii utilitas. Atque hoc est, quod filium suum iuueniliter exultantem Antigonus admonuit. Scito fili, regnum nostrum esse splendidam seruitutem. Optime, si verbis facta respondissent; nam seruus domini utilitatem, non suam spectat.

Augustus vrbes quasdam libertate priuauit.

Verus rex publicus est seruus.

§. 2. Regni autem genera sunt admodum varia, non tam potentia, & latitudine imperii, quam more lege, vsuque diuersa. Quædam enim hereditario iure ad filios & agnatos deuoluuntur, ut Regna Hispaniarum, Galliarum, Britannæ, multique principatus Europæ, alia electione dantur, ut Romanorum, Polonorum, principatus Ecclesiastici. Alia sunt regna libera; ita ut penes vnum regem sit omnium rerum potestas absoluta. Belli, pacis, sacrificiorum, iuris dicundi. Hoc regnum παμβασιλεία nominatur, estque sine lege vlla. Cætera regna legibus constituta sunt.

Regnorum varietas.

§. 3. Παμβασιλείαν definit Aristoteles, εἶναι τὴν πάντων κυρίαν, cum omnium dominus est, vnus existens, aut, cum omnibz imperat secundum suam voluntatem rex. Comparat hoc regnum ipse cum æconomia; est n. ut æconomicum regnum, domus, sic politicum regnum, ciuitatis. Tale regnum describitur Dani. 5. 19. Quos volebat interfecit, & quos volebat percutiebat: & quos volebat exaltabat, & quos volebat humiliabat. Ita, Chaldaus ille, siue iure, siue iniuria. Nec multum ab eo Persarum regnum aliquando abfuit, etsi legibus fundatum, sed leges interdum potentia violenta opprimebat. Xerxes Asiaticis principibus conuocatis, ut de bello Græcis inferendo consultarent, se solum Monarcham ostendit. Vocasse se eos affirmat, ne suo solius consilio vteretur, cæterum scirent sibi magis parendum, quam suadendum esse. Neque vero multo diuersum est imperium Turcarum; subditis, si vllum vnquam, scæuim, & graue. Absolutum enim dominum vite, necis, omniumque fortunarum se tyrannus ille pronunciat. Moscos suos etiam plane despotice, quasi mancipia gubernat. Notum est illud Machometæ Vesiri, Moscum & Turcam solos esse regnorum suorum dominos. Non dissimilis tyrannis fuit olim Ingæ in Brasilia, vbi nemo rem propriam habebat, sed Ingæ beneficio, nec eares ad heredes transibat. Mosco tamen principi leges nonnullæ datæ sunt, sicut & Turcæ; sed vbi tanta potestas est, fere licentia ex lex regnat. Fuere tamē olim Heroicis temporibus huiusmodi imperia legitima & iusta. Si quis enim artem multitudini tradidisset, si seruitute liberasset, si sparsos congregasset, aut insigni aliquo beneficio affecisset, à voluntariis reges creabantur, & quia rari boni ac iusti habebantur, sine pactis, & legibus eorum se prudentia, virtutisque vltro committebant; neque enim iuris, & legum præsidia parabant, vbi nullam contumeliam, nullam iniuriam suspicabantur.

Heroicis temporibus absoluta imperia.

Nec deerat ratio qua reges suos illi defenderent. Nempe; τὸ καὶ δόλον μὴ δύναιτο λέγειν, τὸν νόμον, δὲν οὐ πρὸς τὰ πρὸς πᾶσι νόμιμα ἐπιτάλλει. Legem vniuersæ loqui duntaxat, non autem ad ea, quæ eueniunt accommodare, itaque in quauis arte secundum scripta indicare, stultum esse. vetum

de eare suo loco dicam, nunc in exponendis regnorum diuisionibus pergamus.

Regnorum
que legibus
admini-
stratur va-
ria genera.

§. 4. Regnorum quæ summæ potestati leges certas præfinitur, variæ etiam formæ, & olim fuerunt, & nunc videntur. Quatuor præcipue sunt. Nam aliquando princeps ius belli indicendi, & gerendi, iuris dicendi, sacrificiorumque habebat. Idemque erat Imperator, Iudex, Rector, Pontifex. Quibusdam locis ius dicebat, & ciuibus imperabat, belli gerendi ius non habebat. Nonnullis locis tantum sacrificiorum curam gerebat.

Reges qui illa omnia, sed ex legum præscripto præstare, plures fuere, nam Romulus, cuiusque successores Rempubicam administrantur ex legibus. Deinde reges & duces Iudaorum, qui post captiuitatem Babylonicam floruerunt, Imperatores, Iudices, Rectores, pontifices fuerunt. Ea fere ratio est omnium, quæ hodie sunt, imperiorum, nisi quod sacerdotio abstinent. Sed tamen magna quoque in his varietas est, prout cuique Reipublicæ est visum sibi contra regnantium licentiam cauere.

Regna soli
bello facta.
Dictatura.

§. 5. Regna quæ solo bello durarent perpauca & rara fuere. Romæ summis in periculis Dictatorem dicebat Consul, qui gesto bello se magistratu abdicabat; erat vero imperium plane regium, & pene sine legibus, sed tamen à populo moderante pendebat; nam aliquando Dictatori magistrum equitum æquarunt. Apud Spartiatas perpetua fuit dictatura, quantum ad moderanda bella pertinebat. Nam domi summa potestas penes Ephoros erat, non regem; ille enim vitæ & necis ius in ciues nullum habebat, nisi in castris; dictatori Romano ciuem etiam indicta causa occidere licebat. Plato tam leni æqualitate temperatam potestatem in Epistolis vehementer commendat, nempe populi, & libertatis ex instituto Græcorum amator; alioqui ille ordo maximas res impedit; & Spartanis causa claudium fuit. Aristoteles lib. 3. politic. cap. 14. militare imperium appellat. *ἄνθρωπος ἢ βασιλεὺς, οὗτος ἐστὶν ἡ ἀριστοκρατία, καὶ ἀνδρῶν ἐστὶν αὐτοκρατορία, καὶ ἀνδρῶν ἐστὶν.* Hoc igitur regnum est quasi prefectura militaris aliqua imperatorum, & perpetuum est.

Philippus
dux Græciæ.

Nomine tam lenis imperii, ne liberis Græciæ ciuitatibus titulo Regio inuisus esset Philippus Macedo, tyrannidem suam stabilire conatus est; In concilio enim Græciæ, ut decerneretur Dux belli, effecit, quasi tantum pericula contra Persas suscipiturus esset, libertatem Græciæ nequaquam violaturus. Olim similis potestas erat Agamemnoni, cum Europa & Asia lento duello collisa est. Nam in concionibus, & regum conuentu maledicta, & conuitia tolerabat; etiam Thersites, & terretimus quisque *Διμήκερος βασιλεὺς*, populi voratorem regem appellabat, at vero extra concionem, in prælio, in expeditionibus, καὶ κλέιναι κύειν ἦν, occidendius habebat: Id ipse profitebatur, iliad. 2.

Ὅτι δὲ καὶ ἐγὼν ἀποδεδεμένος, — οὐδὲ
Ἀχιλλεὺς ἐσέταται θυζέειν κύνας, ἢ δὲ δεινοῦς
Παῖδ' ὃ ἐμὸν δάνατον.

Quem vero ego pugna excessisse cognouero, non erit illi facile canes, & volucres fugere, penes me enim necis est potestas. Hoc genus imperii nec belli, nec pacis tempore esse utile, ipse Homerus satis indicat, dum contentionibus concionariis Imperatori auctoritatem detrahunt, & non nisi pro arbitrio pugnant; hinc Achyllis ira factum, ut tota Græcia pene periret, nec ad pugnam tamen cogere eum Agamemnon potuit.

Αἰσχυρῶν
ταί.

§. 6. Aliud regum genus memoratur ab Aristotele, quos l. 3. politic. c. 14. vocat Αἰσχυρήτας, fueruntque præcis Græcis sæpe usurpati. Cum nempe

suffragio suo principes aliquos eligerent, vel ut tota vita, & semper præessent, vel ad certum tempus, vel ad certa negocia, ut cum Mitylenæi Pitracum elegerent aduersum exules. Videtur autem αἰσχυρήτας ex eisdem fere causis orta quibus dictatura, ut libere alioqui, & populares Politicæ facilius vnus imperio componerentur, & discordiæ sedarentur.

Reges sacro-
rum.

§. 7. Reges sacrificiorum, duntaxat causa raro creatos legimus, nec regum nomine digni censentur. Romæ Rex sacrorum creabatur. Causam Liuius l. 2. & Dionys. l. 5. reddit. Verba Liuii sunt: Regibus exactis, & parta libertate, rerum deinde diuinarum habita cura, & quia quadam publica sacra per ipsos reges factitata erant, nec ubi regum desiderium esset, regem sacrificulum creant, id sacerdotium pontifici subicere, ne additus nomine honos, aliquid libertati, cuius tunc prima fuit cura, officeret. Dionysius à Pontificibus, & Auguribus designatum, Agellius l. 15. c. 27. comitiis centuriatis factum. Huius non modo nulla erat Politicæ, seu regia dignitas, sed ne magistratum quidem capere licuit; imo nec alloqui quidem populum, quin etiam ante comitium facto sacrificio fuga se propiebat. Ludibrium igitur regum electorum potius, quam rex erat.

CAPVT XVI.

De vitiosa Monarchiæ forma, quæ Tyrannis dicitur, eius ortus, proprietates, delectatio.

§. 1. OMNIA imperiorum genera, cum à fine suo declinant, & vel regentium, vel parentium vitio, à iusto recedunt, Rempubicam admirabiliter conturbant, & plerunque in extrema exitia impellunt. Sunt autem quemadmodum Reipublicæ legitimæ formæ tres, ita quoque ab illis totidem declinationes. Regiæ potestatis abusus est Tyrannis: Aristocratia, Oligarchia: Politicæ, Democratia. Generale nomen tribus his vitiosis non est positum, vocari posset *καταρχία*, mala seu vitiosa Reipublicæ administratio. Definitio eius; *ἡ ἐξ ἧς πλεονεξία τὸ συμφέρον τῶν ἀρχόντων.* Imperium quod spectat utilitatem imperantium. Nomine imperantium intelligo etiam eos, qui imperantibus sunt coniuncti; multi enim magis cognatorum, filiorum, certæque partis, quæ est in Republica, quam causa sua tyrannice agunt. Explicationem igitur finitionem tradet, si quis dixerit, *Esse imperium quod ad imperantium, aut alicuius partis in Republica utilitatem respicit.* Sulla opes nobilitatis stabilire, Marius plebis potentiam tueri conabatur, Cæsar suum, nemo totius Reipublicæ bonum spectabat: nec melior aliorum, qui in partibus erant, animus; prædas, proscriptiones, hastam, inimicorum ruinam in occulto agitabant, bonum reipublicæ prætendebant.

Tria Rel-
pub. vitia.

Mali impe-
rij definitio.

§. 2. Cum igitur finis Monarchiæ mutatus est, pro regno Tyrannis inducitur. Est enim *Τυραννὶς μοναρχία ὅθεν τὸ συμφέρον τῶν μοναρχόντων.* Monarchia ad utilitatem Monarchæ. Eius tria genera facit Aristoteles libr. 4. politic. cap. 10. Barbarorum, Αἰσχυρῶν, & tertium quod maxime tyrannis est, *ἀντιστάσις τῇ βασιλείᾳ*, quæ regno opposita est. Recte hanc maxime tyrannidem vocat, reliqua enim imperia possunt esse iusta, quamuis raro, quia paucissimi fuere sancti reges, qui sine lege pro arbitrio omnia moderati, nulli iniuriam fecerunt.

Pauci boni
publicum
querunt, o-
mnes præ-
texunt.

§. 3. Sed tertium tyrannidis genus grauissimum

ramnis in-
gens malū.

Reges saepe
mutantur
in tyrannos.

est malum, malum violentum, & late patens. Eius ortus multiplex, sed ad trium generum aliquod referri potest. Nam saepe legitimi principes mutatis moribus, mutantur in tyrannos. Deinde principum potentes amici in ipsos dominos insurgunt, & regnum occupant. Tertio in politia demagogi, & leues populi ductores tyrannidem in deceptos vsurpant.

§. 4. Prima igitur & vetustissima tyrannidis origo est regum in peius mutatio. Ambitio, avaritia, libido potestatis comites sunt, & pestes. Et enim ut nemo fere principum est, qui non initiis mansuetudinem, clementiam, liberalitatem praese ferat, ita plurimi firmato imperio virtutis simulationem, multi virtutem exuunt. Haec mutatio humana imbecillitati familiaris est, & animos ad deteriora propensos magno momento potestas impellit.

Scelera si nesciant

Regnum docebit.

Ita Atreus; dum filios scelorum consortes facit. Hinc vsu venit ut quemadmodum

Mitissima fors est

Regnorum sub rege nouo:

Sic tristissima sub Tyranno nihil timenti, & adulationibus efferato. Magna est in regno vis ad vitia; quia magna licentia, veri insolentia; mali approbatio. Saul diuini testimonio, & suffragio rex dictus est, & cum tamen potestas mutauit, ac Satanæ tradidit. Sapientiam Salomonis diu florentem tandem licentia regia perdidit. Asa, Amasias, Ioas, alii fortuna & felicitate in transuersum acti, multa tyrannice egerunt, quamuis initia eorum praeclarissima fuerint. Externa videamus. Romulus initio comis eo tandem insolentia, & crudelitatis progressus est, ut inter patrum manus disceperetur, ipsi patres Romani quamdiu cupiditates metu Tarquiniorum continuere, moderate egerunt, illis sublatis, ciues suos opprimere ceperunt. Decemviri legum scribendarum vno tantum anno virtutem simulare potuerunt.

Tiberius solum
mulator.

Tiberius profundissimus simulandi, dissimulandi que magister, diu negauit se imperium, quod tamen gerebat, accipere; esse magnam beluam, esse seruitutem miseram, & onerosam; nec minus tamen posita persona ciuilem se gessit, & quasi priuatum, at quanta postea seuitia regnarit, nemini est incognitum, ut merito iactatum de illo sit:

Regnabit sanguine multo

Quisquis ab exilio venit ad imperium.

nam post lenia initia, exardescit calumniandi, atque accusandi furor, eius imperium non nisi nobilium carnificina fuit, ut praesagium Augusti euentus comprobaret, miserebatur ille populi Romani, qui sub tam lentis maxillis futurus esset. Suet. Tac. alii in Tiberio.

Caius magno gaudio exceptus est, studia hominum omni genere popularitatis sibi conciliauit, damnatos absoluit, exules restituit, reis ignouit. at paulo post in suum ingenium immigrauit, ac quantum summa vitia in summa fortuna possent, ostendit.

Claudius alioqui fatuus, & stipes, comitate & beneficentia breui sibi tantum amoris conciliauit, ut cum profectus Hostiam, perisse nunciatus esset, populus militem quasi proditorem, & senatum quasi parricidam diris execrationibus incellere non deleuerit: Sed breuis vsuram gaudii magnis calamitatibus stolidissimus, & ex metu crudelissimus princeps mature pensauit.

Neronis prima dicta, & gesta aureis, argenteisque columnis insculpenda iure optimo senatus censuit, & quinquennium eius non multi principes attingerunt, reliquam eius aetatem vix vltius vitia superata-

runt. Neque Galba, nec Vitellius, ne Domitianus quidem aspera initia habuit. Dioeletianus etiam, & Maximianus, atque adeo ipse Iulianus exordia regnandi incruenta habuerunt.

Mutantur igitur animi principum, & magnis claudibus Rempubicam primo, deinde seipsum inuoluunt; nec mirum eos mutari cum omnes ad laeta, & iucunda, pauci ad honesta, & dura inuident. In culpa tamen crebro sunt procures, populusque, dum dictis, seditionibus, conspiracyonibus principes exasperant, coguntque esse alienos, deinde praetextu cauendi crudeles. Multis principibus regna benignis vterentur, si mediocritas eorum vitia, nec in cladem subditorum, nec publicum dedecus erumpentia ciuilitate ferre, aut dissimulare possent, quae dum importune carpunt ac traducunt, nec illa emendant, sed, ut vulnera vexata, deteriora faciunt, & principem a se alienant.

§. 5. Alter exortus tyrannorum est ex principum ignavia, vel indulgentia, dum amicos quosdam negotiis praeficiunt, unde ad ea incrementa perueniant, ut iam pares sint principibus, aut etiam superiores, certe firmiore sint gradu, quam ut deici queant. Mirari libet regum & principum in nimia potentia amicorum fouenda consuetudinem, quos cum ad par pene fastidium euexerint, timere, vel amulari, saepe etiam odisse incipiunt. Exempla apud omnes pene sunt principes; Seianus, Germanicus, Felix, Plautianus, sed ut notiora persequar, Rufinus, Eutropius, Stilico, Alaricus, Aetius, Narces, Belisarius, Aristicus, qui potentes cum essent, imperatores offenderunt, misereque, aut inglorii perierunt. Quod si tyrannos intueamur, magnam partem esse inde discemus. Galba, Vitellius, Vespasianus, Seuerus, Macrinus, Philippus, Caius, Dioeletianus, Iulianus, & plures quam centum tyranni inter horum imperia grassati ex potentia, quam ab Imperatoribus acceperant, tyrannidem inchoarunt, & beneficia contulerunt ad evertendos auctores. Magnum semper principibus periculum a magnis imminet. Itaque principis potestas quae in ipso est vna atque vnica, mox a principe in multos aequales diuiditur, quod si vnus sit dignitate a principe secundus, aut tertius, ita tamen illius moderanda potentia est, ut plus honoris, quam vitium ex eo consequatur. Quod si in vnum omnia conferantur, iustitia conturbatur, principi tribuunt mala quae vnus ille patrar, nemo libere sententiam dicit. Vnus ille cum sit multis inuisus, neque id ignoret, conatur multos enervare, principem amicis ipolare, in difficultates conjicere, ut iam obligatum teneat, & obnoxium. Verum quomodo hoc caueat princeps dicam suo loco, nunc fons & origo tyrannorum ostenditur.

Hinc igitur cum multa tyrannides exorta sunt, plures tamen populi eas sibi ipsi imposuerunt. Fuit hoc praecipue temporibus vitatissimum, ut docet Aristoteles l. 5. polit. c. 10. Tyrannus vero ex populo & multitudine sumitur aduersus nobiles, atque illustres viros, ne quam populus ab eis iniuriam accipiat. atque hoc ex euentis intelligere licet. Nam plerique omnes fere tyranni ex leuibus populi custodiibus ac ductoribus facti sunt (si dicere fas est) si dem apud populum consecuti claris & illustribus viris falso criminandis, & calumniandis.

No alia ratione tyrannidem affectarunt Manlius, Gracchi, & consecuti sunt Marius, Caesar. Et in minoribus imperiis, Panatius Leontii, Cypselus Corinthii, Pisistratus Atheniensis, Dionysius Siracusanus, & posterioribus saeculis multi in vrbibus Italiae, Florentiae, Senis, Genuae, Mediolani, Pisis, atque aliis plurimis vrbibus, quae multa varietate administratae sunt, & sub crudelissimis Demagogis egerunt, donec ad moderata, & legitima imperia reuocarentur. Ut plurimum

Mutantur
principes
adulatorum
blanditia,
& procerum
vitiis.

Timendus
est regi, qui
eo ascendit,
vnde deici
non potest.

Post principem
non in
vnum, sed
multos po-
tentia con-
feratur.

Populus cre-
bro sibi Ty-
rannos im-
ponit.

num se malis suis populus implicat, nam cum ciues populus plus iusto effert, illi dominationem adepti, eosdem contra ius opprimunt.

Signa autem quibus principatum tyrannicum à legitimo discernas multa sunt.

Tyrannidis
signum si-
mulatio.

§. 6. Primum virtutum simulatio, maxime iustitiæ, & clementiæ. Quanquam enim omnis tyrannis grauis est, & odiosa, alius nihilominus tyrannus alio est humanior, cuncti tamen virtutes, quas non habent, saltem aliquando ostendant. Rari enim sunt extreme mali, vt Nero, qui iactabat nullum principem scisse, quid sibi licuisset. detestabilis itaque tyrannidis institutor est, quicumque principem docet, simulare virtutes, amplecti vitia. Simulationem deprehendes, si in quibusdam clementiam, ac iustitiam exhibeat, in alios crudelitatem, & violentiam vtantur. Andronicus Commenus nullo discrimine dignitatum noxæ conuictos damnabat, laudari poterat iustitia, nisi in maximis rebus ipse maximas iniurias adferret. Aliquando clemens fuit Alexander, sed magnam tamen amicorum partem occidit. Cæsar quam clemens visus est Ciceroni? & tamen vndecies centena millia bello non semper necessario, sed quod ambitione, & auaritia illectus gessit, trucidauit. Octauiani clementia laudatur, qui Corocottæ famoso latroni ignouit, sed crudeliter fuisse proscriptio acerbius quam à collegis exercita ostendit: totque equites ad Iulianam aram immolati, & fera vox, qua vna deprecantibus occurrebat: *Moriendum est*, animum crudelissimum demonstrant. Nero cum damnationi duorum militum subscribere rogaretur, *Quam vellem*, inquit, *nescire literas*. An nos hoc monitum immane, ingens, lutum sanguine subactum idcirco clementibus accensebimus? Hæc igitur si spectemus, non facile veras esse virtutes credemus, quarum interdum vestigia timor, spes, ambitio imprimit: Vitia enim sæpe virtutum imitamenta efficiunt.

Tyrannus
alta deme-
ritæ fastigia.

§. 7. Alterum tyrannidis signum est, vt ait Aristoteles l. 5. polit. c. 11. *Τὸ τὴν ὑπερχορτὸς κολεῖν, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀναρτῆν*. Eminentes viros minuire, & prudentes ac magni spiritus homines à medio tollere. Sic Periander Thraſybulum dum spicas eminentiores amputat, sic filio Tarquinio papauerum amputatione suauit.

Cur tyranni
& opti-
mates nun-
quam ami-
ci.

Causam enim litis perpetuam habent magnates, & tyranni: nam quasi eiusdem artis æmulationem inter se exercent, imperare summo iure tyranni nolunt, parere nolunt, nisi ciuilitate, optimates. Itaque proprium tyrannidis est, odisse virtutem: trucidare fortes, omnibus inuidere. Tyrannorum fauorem maxime sentit nobilitas; nam senatum Romanum, equitesque fere Imperatorum Romanorum, qui sanguine multo regnarunt, crudelitas absumpsit: nec vnquam tam insignite improbis consilia defuerunt; Regulo, variæ, & carptim iussæ mortes, nimis operosæ videbantur; Neronem itaque monuit, *Vniuersum senatum vna voce posse deleri*.

Fera vox
Reguli.

§. 8. Tertium tyrannidis indicium est, subiectos facere *υπερβύς*, homines pusilli animi, seruales, abiectos, ne quis de libertate asserenda cogitet, hinc tot mortes in Republica Romana iussæ, si quis priuato maiora videretur agitare. Duo sunt hoc tempore potentes Monarchæ, Hispaniarum rex, & Turcorum imperator, diuersa studia vtriusque, hunc tyrannum, illum regem legitimum ostendunt. Hispanus academiis, mercatura, arte bellica, nauigationibus, plurimo sumptu subditos exercet, ad magna excitat, & tantas opes, ad principum dignitatem, ad nobilitatis splendorem, animos alendos ac firmandos impendit; Ottomanides vero inscitia, pauperie, seruitio tot populos

Hispani re-
gis, & Tur-
ci diuersa
studia.

premit, Timariotas & Ianizaros veluti satellites prouinciarum spoliis saginat, nec illos tamen ad maiora quam quotidianarum rapinarum, & voluptatis spem erigit, hacque impunitatis illecebra, quæ teterrimi cuiusque est auctoramentum, tenet. Itaque quanquam multos audaces, & temerarios habeat milites, duces tamen prouidos fortesque nequaquam habet, imo nec milites; sed mancipia vitæ prodiga. Nec Moscorum principes alia ratione imperium auctoritatemque tumentur. Vt enim solum principem mirentur, nemini exterarum regiones obire permittunt, ne prudentiores, instructioresque, quam tam despotico imperio proficit, domum redeant; nullas scholas, nisi in quibus legere, & scribere addiscant, admittunt, nec in literis progrediendi desiderium ostendisse periculo vacat, id ideo, ne quis ipso plus sapiat, aut principi par sit; itaque cum de re grandi, & recondita queritur, prouerbio dicunt: *Deus hoc scit, & magnus dux*. Tyrannicum igitur est, quicquid habet subditus, amplum, egregium, pulchrum, siue in rebus mobilibus, siue etiam ingenio & dotibus animi, id sibi soli vindicare. Seneca in extremo periculo fuit, quod visus esset eloquens Caio; alius quod conspectiore veste, alius quod cincturorum comptu oculos in se conuertisset, occisus est.

Moscos suo-
rum stru-
tiam fouet.

§. 9. Quartum signum tyrannidis, vt vocat Aristoteles *ἀδυναμία τῶν πραγμάτων*, rerum agendarum ablata potestas. Eo enim modo securam se putat, si nemo agere quicquam possit, quomodo enim Tyrannidem euertet, si nullam habet in Republica potestatem? Itaque tyrannus amicis non fidit, nouit omnes quidem velle, solos pene amicos posse tyrannidem extinguere. Hinc eos varie commutant, persequuntur, occidunt.

Tyrannus
rerum ge-
rendarum
potestatem
auferit.

§. 10. Quintum signum, si subditos, amicos, principesque inter se committant, sibi que mutuo reddant suspectos, Aristoteles libr. 5. politic. cap. 11. hoc vtile tyranno iudicat; nempe, si inter se male conueniant, calumnientur, discordiæ sint inter amicos, ciues à nobilibus sint alieni: cum enim omnis tyrannis ex se sit infirma, (est enim tyrannis Regni vitium, atque error) natura sua est breuis; quapropter alienis discordiis, atque imbecillitate magis, quam suo robore fulcitur, & durat. Perniciosum hoc consilium esse suo loco ostendam, nunc tantum signa cognoscenda tyrannidos exhibeo.

Tyranno
subditorum
concordia
videtur esse
conspiratio.

§. 11. Sextum tyrannidis indicium est; Homines ambitiosos, auaros, crudeles ad honores, & dignitates euehere. Eosdem deinde bonis, vitæque exuere; Vtuntur hominibus improbis veluti spongiis, quos aridos ac sitibundos in prouinciarum opes, sanguinemque immergunt, plenos deinde exprimunt, atque alieno nomine prædantur. Vires plenos Dionysius suspendebat, vacuos abiciebat. Quid atrocius illa voce beluæ, quæ haud temere cuiquam magistratum demandabat, nisi adderet; *Scis quid nobis opus sit*, Et: *Hoc agamus, ne quisquam quicquam habeat*. Late patet illa per Turciam tyrannis, neque enim facile quisquam Bassis, & Begis opulentior inuenitur, neque tamen nisi raro bona in haredem transeunt, sed in fiscum fere redeunt. Sunt alia, quæ, quia à bonis regibus recte nonnunquam sunt, non sunt propria criteria tyrannorum; Vt alere externum militem, timeri, exploratoribus, & Corycæis vii, vectigalia magna exigere, seuerè in delinquentes animaduertere, de quibus suo loco agam.

Tyranni
ministri vt
spongiis vt-
untur.

§. 12. Vtinam, vtinam quam serio tyrannidem, & tyrannum omnes detestantur, ita sedulo fugiant.

Stella

Tyrannidis
detestatio.

Si vlla res est orbi perniciofa, ſibi grauis, illa eſt tyrannus: Tyrannorum ſtatus eſt laborioſus, rara lartitia, infelix exortus, miſerrimus exitus. Quorū enim quiſque ſuo fato functus eſt? Vere Iuuenalis Saryra 10.

Ad generum Cereris ſine cade & vulnere pauci
Deſcendunt Reges, & ſicca morte tyranni.

Omnis ty-
rannus in
metu eſt.

§. 13. Cauſa tyrannorum morte ſublatoꝝ, iniuſtitia, metus, contumelia, quas Ariſtoteles l. 5. polit. c. 5. recenſet.

Oculos per orbem vniuerſum circumfer, & ſpecta non minutos illos oppidorum tyrannicos, Alexandrum Pheraum, Dionyſium Siracuſanum, Phalarin Agrigentinum, Hannonem Pœnum, Elearchum Heraclienſem, Nabidem Chalcedonium, Hipparchum Athenienſem, Piſiſtratos, Perian-dros. Neque tyrannos poeticos; Diomedem Thracem, Phineum, Erycem, Antæum, Mezentium, Cyclopa, ſed magnos regum nomine tyrannos, Antigonos, Seleucos, Antiochos, Perdiccas, Lyſimachos, Caios, Neronos, Vitellios, Galbas, Othones, Domitianos, Commodos, Maximinos, Michaelēs, Phocas, Mauritiōs, Ariſtonicos, Inuenies omnes perpetuo in metu verſatos, omnes quos terruerunt, timuiſſe, metum in auctores rediſſe, pleroſque, quamuis muniti gladiis vixerint, exercitus & arces tutelæ ſuæ adhibuerint, ferro, aut ſœdiore nece petiſſe.

Vidi cruentos carcere includi duces,
Et impotentis terga plebeia manu
Scindi tyranni.

Tyrannus enim quemadmodum omnibus libertatem, omnibus quietem, ita ſibi præcipue ſecuritatem auferat. Qui enim pacare, ſecure, quiete viuere is poteſt, ob cuius calliditatem, violentiam, iniuſtitiam nemo ſecurus eſt? Cuius ſub ictu tremunt omnes? Quam meticuloſus Conſtantius Auguſtus, poſtquam regnum paternum in tyrannidem verterat? Quicquid concepiſſet, ad ſalutis diſpendium eſſe exiſtimabat. Marcellin. l. 14.

Agnoscent ipſi interdum ſua merita, ita Adonibezec (Iudic. 1. 7.) Septuaginta reges amputatis manuum ac pedum ſummitatibus, colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias: ſicut feci, ita reddidit mihi Deus. Et Conſtantinopoli Mauritius, Inſus es Domine. Accedit & illud ad miſeriam tyrannorum, quod quocunq; modo cædantur, etiam per fraudem, & iniuriam, magna tamen in laude apud improbos ſint illi, qui hoc auſi ſunt, etiamſi per ſcelus, & contra iuriſiurandi religionem facinus patrarent: Hoc ſane ad cumulum miſeriarum pertinet, etſi iniuſta ſit cædes, multis ſit tamen grata. Cauſam reddit princeps Philoſophorum l. 2. polit. c. 7. Enimvero maximas iniurias propter immoderatas cupiditates homines inferunt, & non propter res neceſſarias: Verbi gratia, tyrannidem occupant, populumque impio dominatu opprimunt, non vt ne algeant, ſed vt ſuas libidines impune expleant. Idcirco magna premia propoſita ſunt, non ei, qui ſurem: ſed qui tyrannum occiderit. Nec alius ſenſus eſt nefariorum tyranni ſatellitum, & miniſtrorum. De Caligula audax factum ſenatoris narrat Dio. Interfecto Caio prætoriani milites conturbati, concurſantesque quærebant, quis eum occidiſſet? Hos Valerius Aſiaticus vir conſularis præter opinionem ſedauit. Aſcendit enim in excelsum, atque oditum locum, atque inde vociferatus. Vinam, inquit, eum ego interfeciſſem. Quibus verbis obſtupefacti, tumultuari deſierunt. Prætoriani milites, & Prætoriani Caii omnium ſcelerum focii, atque adminiſtri, libidinum, & rapinarum participes vnicæ voce moti vindictam omittunt, & factio oſtendunt ſibi iure cæſum videri. Cum igitur tyranni quemadmodum

Tyrannici-
da iniuſtus
in laude eſt
apud popu-
lum.

Miniſtri ty-
rannorum
de eorum
nece gau-
dent.

leones, tigrides, vrſi, aquilæ, laniatu ac raptu uiuant, ideoque ſe norint omnium odiis eſſe obnoxios, omnium inſidiis ſe peti, ad inſtar beluarum loca prærupta, & ſpeluncas amantium, ipſi arces, caſtra, arma quibus tegantur, apparant, quantumque poſſunt, ſeſe recondunt. Deo pariter & hominibus exoſi. Ideo ille etiam qui eos per ſcelus occidit, apud iniuriam paſſos ſæpe gratus eſt.

CAPVT XVII. Ariſtocratia deſinitio, & conſidera- tio.

§. 1. ALTERA Reipublicæ ſpecies eſt, cum plures imperant. Ea bipertita, vel enim pauci, & optimates, vel totus populus eſt imperii particeps.

Ariſtocratiam dictis conuenienter definire licet, Tὴν ἀρχὴν τῆς ἀρίστων πρὸς τὸ ἀρχαμένῳ συμφέρον. Optimorum regimen quod vtilitatem parentum ſpectat. Ariſtoteles l. 4. polit. c. 7. Simpliciter in hac gubernatione optimos poſcit. Ἀριſτοκρατίαν μὲν ἔν κατ'ὅς ἔχει καλὴν, καὶ ἡς διηλθόμεν ἐν τοῖς πρὸς τοῖς λόγοις, τὴν γὰρ ἐν τῇ ἀρίστων ἀπλῶς, κατ' ἀρετὴν πολιτείαν, καὶ μὴ πρὸς ὑποθέσειν τίνα ἀγαθῶν ἀνδρῶν, μόνην δίκαιον θεωροῦμεν ἀριſτοκρατίαν. ἐν μὲν γὰρ ἀπλῶς ὁ ἀνὴρ καὶ πολὺς ἀγαθὸς ἐστίν. Ariſtocratiam igitur appellare liceat, (de qua prius egimus) Politiam que ſit ex viris ſimpliciter, & ſecundum virtutem optimis, non qui ex hypotheſi, ſeu ad certum aliquem finem ſint boni. In hac enim ſola Republica idem eſt & vir ſimpliciter bonus, & bonus ciuis.

Optimarū
Reſpub.

Difficilis ſane fuerit non eius definitionis explicatio, ſed vſus, ſi res humanas ſpectemus. Quis enim optimos ſolos agnoſcet, quis ad magiſtratus euehet? Cato repulſam tulit. Ariſteides oſtraciſmo pulſus eſt. Ariſto igitur huiuſcemodi potius nulli, quam multi imperant. Occurrit tamen Philoſophus l. 3. c. 7. Ἀριſτοκρατίαν δὲ λέγει, διὰ τὸ τὸς ἀρίστων ἀρχειν, ἢ διὰ τὸ πρὸς τὸ ἀρίστων τῇ πόλει, καὶ τοῖς κοινωμένοις αὐτῆς. Vocari ariſtocratiam ſeu regimen optimatum, vel quod optimi imperent, vel quod omnia ad id, quod ciuitati, illiusque municipibus optimum eſt, referant. Poſteſt tamen & hoc aliis conuenire formis, nam in regno, & populari regimine optimum quaeritur. Et poteſt hoc ſibi propoſitum habere vir non optimus, nec tamen iniuſtus.

Optimorū
electio.

§. 2. Optimos igitur dicemus, qui aliorum comparatione minus mali ſunt, aut in quibus plura quam in plebe virtutum argumenta reperiuntur. Cum vero electio virorum ſimpliciter optimorum ſit difficilis: nam faciliſime per ſimulationem probitatis nequiſſimus quiſque gubernaculis adrepiat, & male tecta vitia, in poteſtate cum exitio Reipublicæ manifeſtat, non eſt vt vitioſa reprehendenda adminiſtratio, ſi nobiles, diuitesque frequenter præteritis è plebe melioribus, & prudentioribus magiſtraturam capeſſant. Nam quam diu ratio boni communis habetur, manet legitima Reipublicæ forma. Nobiliſimum vero & diuitiſimum ratio habenda eſt. Nam genere, inſtitutione, indole, potentia præualent, maior igitur illis animus ad hoſtes arcendos, acior ad patriam defendendam ſtimulus in qua fortunata, & honores habent, qui in publico periculo priuatim perdere plus timent, neque enim oppreſſa vel exciſa patria alibi tam eſſe poſſunt honorati. Pauperum alia eſt ratio, neque enim qui labore ſuo, & induſtria victitant, multum ſe patriæ debere arbitrantur, & facile patriam aliam reperiunt, vbi labori & arti alimenta præſentur. Cum igitur amantiores patriæ ſint nobiles, fortio-

Optimi
minus mali.

Nobiles &
diuites ſæpe
habentur
optimi.

res, fideiores, eorumque interfit Reipublicæ statum manere, merito optimates illi censentur, ut plurimum, qui his præstant.

Aristocratiæ pauca.

Carthaginiensis & Veneta optimatum Respub.

§. 3. Reipublicæ Aristocraticæ pauca fuere, nec diuturnæ. Spartana optimatum fuit, sed tamen ita permixta cum regia, & populari, ut nullo modo pura fuerit Aristocratiæ, Carthaginiensis, diuturnitatem, potentiamque coniunxit; rarum opus; & quod nulla hæcenus imitari, nisi Veneta, potuit, nec illa tamen pura Aristocratica est: Sed potius ex omnibus formis Harmonia; Principatus potestas in vno duce, principe senatus; Grande consilium seu senatus, ex nobilitate constat; ad hoc omnes nobiles cum annum vicissimum quintum attingerunt, admittuntur, ad varia tamen iudicia, & officia plebes quoque assumitur.

Ciuitates liberas Germaniæ Noribergam, Vlmam, Francofurtum quæ à patricia nobilitate gubernantur, omitto, quia non sunt absoluta Reipublicæ, sed partes Romani imperii, atque Imperatori parent.

Aristocratiæ Romæ exiguo tempore.

Romana Aristocratiæ exiguo tempore durauit, à Tarquinis pulsus ad mortuos; nam sublato regum metu in oligarchiam degenerauit, accensâ deinde patrum iniuriis plebes, tribunos variis seditionibus, magistratibusque, & imperium extorsit.

Ad Aristocratiam defendendam, multa necessaria sunt; quia plurimæ sunt causæ cur pereat. Ideoque non facile diuturna.

Optimates sint optimi.

§. 4. Primum igitur conandum est, & enitendum summa vi optimatibus, ut vere, ac reipsa sint optimi, optimi; virtuti enim numen æternum fauet, camque promouet, nec à melioribus homines regi dedignantur, atque hoc fundamentum est, sine quo ceteræ politicorum artes non nisi ruinam struunt. Iure igitur, æquitate, clementia, comitate, liberalitate, erga ciues vtantur, inter se, concordibus sententiis, bonum publicum spectent. Quia tamen in Republica multi sunt semper improbi, ambitiosi, iniqui, omnesque procliuës sunt, ut imperantibus obtrecent, virtus quoque consiliis politicis vitur, & stratagemate non inhonesto, submouet à clauo imperitios, & perniciosos rectores, quod tamen ita faciendum moneo, ut virtutis prima ratio ducatur, & simulatio omnis tanquam labe, & pestis remoueatur. Aberrant enim multi eorum, qui optimatum Reipublicam instituire satagunt, non modo in eo quod nimium tribuant opulentis, sed etiam in opprimenda, & diuexanda plebe; temporis autem successu, vt ex bonis falsis verum malum oriatur necesse est; nam diuitum opes, & prærogatiuæ, Reipublicam facilius dissoluant, quam plebis, ut vere monet Aristoteles l. 1. polit. c. 12. Consilia igitur bona seruandæ Aristocratiæ sunt ex virtute protecta, & ad commune bonum tendentia.

Populo etiã committi aliqua munia possunt.

§. 5. Alterum est, ut multis à populo pars aliqua magistratuum, officiorum & functionum honoratarum committatur, quæ tamen eiusmodi sint, vt vel sumptu grauent eos, qui sustinent, quem tamen facile diuites præstent, honoris dulcedine inescati, vel inuidiæ quippiam habeant; deinde nihil potentia, aut fauoris apud populum concilient. Multa sunt etiam quorum administratio dignitatem non habet, sed lucrum, ea ciuibz indutrus, & sibi obligatis demandari conuenit, neque enim quicquam periculosius est, quam paucos ad se omnia attrahere. Præclarum est Philophrici politici monitum l. 3. polit. c. 11. Nullos autem eis mandare magistratus, neque eos vilius esse participes, horribile ac formidulosum est. Cum enim multi honoris expertes & pauperes sunt, plena hostium sit ciuitas necesse est. Reliquum est igitur vt consultandi & iudicandi sint participes. Quocirca &

Solon, & nonnulli alij latores legum, eos comitiis magistratum creandorum, & rationibus ab iis qui gesserunt magistratus repetendis præficiunt. gerere autem magistratum per se, & solos, non sinunt. Omnes enim collecti & congregati satis multum sensum habent, & permixti cum melioribus, profunt ciuitatibus, quemadmodum victus non purus cum puro coniunctus, omnem efficit vtiliorem paucis. vnusquisque enim seorsum in iudicando imperfectus, & mancus est.

Hinc enim illa commoda consequuntur, primo, vt populus non existimet esse Aristocratiam, sed popularem reipublicam, cum contibules suos participes Reipublicæ vident. Deinde multisque alij optimatibus fauent, illisque fidi sunt, vt a quibus & ipsi expectant paria. Huiusmodi sunt, Cura annonæ, vini, frumenti, tabernarum, viarum, iudiciorum, & litium priuatarum, in quibus collegæ esse optimatum possunt. Videre licet exemplum in Republica Veneta. Quamuis enim tota auctoritas, & potestas, hoc est, censendi, & iubendi ius est penes senatum, hoc est duo milia quingentos circiter nobiles, ad multas tamen functiones, & honores, etiam plebeios admittunt, vt quarundam artium præfecturas, scribarum, & secretariorum munera, quorum tamen officiorum illa est ratio, & per illa nobilitati magis magisque obligentur, & quasi mancipentur.

Nec hoc Venetorum nouum est institutum, vti sunt olim Romani, Carthaginenses, & nunc quoque id faciunt, quæ sub Imperii aquila domesticam Aristocratiam tuerentur, liberæ ciuitates.

Annonæ cura populum continet.

§. 6. Tertium est, vt annonæ prospiciatur. Hoc enim arctissimum est, quo multitudo continetur, vinculum. Romanos mores non probo, nam dum è publico panem multitudini præbebant, ararium exhauserunt, & inutilem, vitiosissimamque turbam aluerunt, sed moderatam curam suadeo. Senatus Venetus magnam in singulis annos pecuniam impendit, vt quæ ad victum necessaria sunt, & copiose inuehantur, & vili pretio comparentur. Nulla pene res magis imperium stabilis; nam cum eos populus, qui commodis fere ducitur, tam paterne consulere ciuitati animaduertit, filiorum more eos veneratur ac amat. Quin & hoc iustitiæ est vel maxime consentaneum. Cum enim optimates, ad summos honores euehantur, & maxima habeant ex magistratibus emolumenta, æquum est ex bonis publicis aliqua etiam ad ciues tenues, populumque summi honoris exortem deriuari.

Superbia Reip. pernicios.

§. 7. Cauenda inolitum nobilitatis malum, superbia: Nihil enim magis exasperat inter pares, aut pene pares. Cauenda in filiis etiam, & nepotulis, ne contubernales & ciues contemnere assuescant. Romæ nobilitati consulum excussit mulierculæ risus: duæ sorores erant, altera patritio, altera plebeo nupta, hæc illam inuiserat, dum vero maritus Consul domum redit, licitorque de more ostium fascibus pulsar, ad insolitum strepitum, illa quæ in plebeo matrimonio erat, expauescit, atque à sorore, cum ignobilis coniugii exprobratione, videtur: Nec mora, maritum ad sperandos, ambientesque magistratus, vxor impellit, ille ciues suos, atque ita Aristocratiæ iam inclinans in Democratiæ conueria est. Hoc nisi cauetur, sit seruorum & dominorum ciuitas, non liberorum: & hominum fecit. partim inuidientium, partim contemnentium, quæ ab amicitia & societate, communioneque ciuili distat plurimum; Societas enim est communio ad amicitiam pertinens. Neque enim cum inimicis societatem itineris inire volumus.

Exigua res summam Romæ mutationem facit.

§. 8. Plurimum etiam momenti habet liberalitas, quæ est priuatorum, vt tenuioribus vium rerum suarum

Liberalitas optimatum suarum

probanda est.

Tarentinorum humanitas.

Bello ditiandi.

Politicum stratagemata.

Aliæ leges ancipites.

In periculo optimi in magistratum assumantur.

suarum concedant. Præclarum vero est, etiam Tarentinorum consilia imitari. Illi enim iumentis, & possessionibus cum egentibus ad usum communicatis, multitudinis sibi benevolentiam comparabant. Venturum itaque nobiles civium industriorum opera in villis, agrisque & ceteris rebus curandis, eosque liberali, & honesto stipendio prosequuntur, mentæ adhibebunt, qua ratione si singuli optimates utantur, magnam civitatis partem sibi obstrictam rei familiaris communicatione tenebunt.

§. 9. Si potens sit respublica, si bellum gerat, si variis provinciis imperet, magna occasio est beneficiendi in magna fortuna, ditare etenim plurimos poterunt, ita fecisse Carthageneses testis est Aristoteles l. 6. polit. c. 5. cuius verba sunt: Tali autem quodam modo Carthageneses rempublicam administrantes populi erga se benevolentiam collegerunt. Semper enim cum aliquos de plebe ad vrbes circumpositas dimittunt, eos locupletant. Est autem hoc quoque humanitate politorum & venustorum, & cordatorum nobilium, egentibus inter se distributis suppeditare eis adiumenta rei faciendæ, eosque ad opus faciendum cohortari & excitare.

Nec aliud Romanorum iudicium, qui Colonis sentinam vrbs, & exercitus exhauriebant.

§. 10. Alud consilium tanquam callidum nobis Philosophus proponit. Nempe si tribus diuersæ sint, & ex illis ius dicendæ sententiæ in concilio facultatem aliqui habeant, æquitas in speciem feruetur, vti nobiles, diuites adesse cogantur, aut pignus capiatur, excusatio non accipitur, deinde rogatos, sententiam suam, atque animi sensum exponere necesse sit, ceteri nec conuenire, nec si adfint dicere sententiam cogantur, nec excusatio, nec multa exigatur.

Consequuntur illo stratagemate, ut ciues se meliore conditione esse arbitrentur, quam nobiles; quia ius veniendi, decernendique par habent, obligationem veniendi nequaquam habent. Itaque suis rebus vacare pro arbitrio possunt; & si venire libuerit, in te inuidiosa, aut odiosa tacere, in aliis dicere sententiam liberum est: In speciem igitur ea lege subleuari pauperes, grauati diuites videntur. Sed reuera arte res agitur, id enim quaritur, ut nobiles frequentes conueniant, in republica exerceantur, plebs per speciem priuilegii excludatur. Solent vero frequentissime senatum conuocare, tempus extrahere dicendo, de minimis rebus consulere, donec tædio, & contemptu ciues sese sistere desinant, ac tum per occasionem de summa republica tractare. Hoc si in fraudem Reipublicæ faciant, iam non optimates, sed oligarchi, & in sua politica tyranni dicendi sunt. Si illa consilia eo dirigantur, ne homines imperiti, turbulenti, & improbi suffragio suo leges violent, Rempublicam in discrimen adducant, sine iniuria illa statuantur. Legis enim illius hoc ius est: Ut sapiens atque integer senator consilio iuvare patriam iubeatur, imperitus & improbus lege iudicandi solutus sit.

Eodem cætera spectant. Ut, Nobilis, aut Diues magistratum ne recusant, aut multam grandem pendunt, plebeo ciuitate omnem magistratum liberum esto.

Nobilis iudicare causas coguntur, ciues non nisi volentes, lubentes assumuntur.

Nobiles arma gestant, in illis exercentur, in hoste primi cuncto, ciues alii domus suæ curam habent.

Non sunt hæc iniqua, si legitimum finem habeant; nam pauperes labore, onere, inuidia liberantur, non tamen arcentur magistratu, iudiciis, militia.

§. 11. Stratagemata par est, ut vbi Aristocratia plebs insidiatur, atque aliquos è suis interfieri nobilitati desiderat; id agant optimates, ut optimi quique, & gratissimi ex nobilitate sint competitores,

et, è plebe autem contemptiores, sicut enim reuerentur magnatum dignitatem, & aliorum in comparatione vilitatem contemnent, atque insuper patribus inuidebunt.

Factum id Romæ; Tribuni militares consulari potestate creabantur, ad eum magistratum tam plebeis, quam patribus patebat aditus. Patritii ut verendum plebi incuterent, primos atque eminentissimos patrum candidatos producebant, ita sæpe euicerunt, ut nullus à plebe plebeius designaretur. Verum non est hoc firmum; nam sæpe dignitas optimatum odia, & inuidiam excitat, sola sua luce oculos malignos perstringens. Romæ etenim quamvis initio patritius plebs crearet magistratus, contenta quod sui ratio esset habita, sensum tamen audacior è suo corpore aliquos admiscuit, aliquando omnes è suo genere legit, frequenter etiam homines audaces, callidos, & quos patritius maxime aduersaturos sperabat, suo suffragio adiunxit. Magnam tamen vim habet ad securitatem, & auctoritatem optimatum, si constet alios non esse aptiores, fore alios homines, non alios mores. Insigne est quod decad. 3. l. 3. narrat Lilius de Pacuvio Calauio. Is cum eo

Insigne stratagemata Pacuvij.

forte anno, quo res male gesta ad Thrasymenum est, in summo magistratu esset: Iam diu infestam senatui plebem, ratus per occasionem nouandi res magnam ausuram facinus, ut si in ea loca Annibal cum victore exercitu venisset, truncato senatu traderet Capuam Penes, improbus homo, sed non ad extremum perditus, cum mallet incolam quam euerfa Repub. dominari, nullam autem incolumem esse orbatam publico consilio ciuitatem crederet, rationem inique, qua & senatum seruaret, & obnoxium sibi, ac plebi faceret. Vocato senatu, cum sibi defectionis ab Romanis consilium placitum nullo modo, nisi necessarium fuisset, precatum esset: quippe qui liberos ex Appij Claudij filia haberet, filiamque Roma nuptum Lilio dedisset: ceterum maiorem multorum, magisque timendam instare, nunc enim per defectionem ad tollendum ex ciuitate senatum plebem spectare: ac per eadem senatus vacuum rempublicam tradere Annibali ac Peni velle. eo se periculo posse liberare eos, si se permittant sibi, & certaminum in Reipubl. oblitum credant. Cum omnes victi metu permitterent: Claudam in curiam vos, inquit, & tanquam & ipse cogitati facinoris particeps, approbando consilia, quib. nequicquam aduersarer, viam salutis vestra inueniam, in hoc fidem, quam vultis ipsi, accipite. Fide data egressus, claudam curiam iubet, presidiumque in vestibulo relinquit, ne quis adire curiam iniussu suo, neue inde egredi possit. Tunc vocato ad concionem populo: Quod sæpe, inquit, optastis Campani, ut supplicij sumendi vobis ex improbo ac detestabili senatu potestas esset, eam nunc non per tumultum expugnantes domos singulorum, quas presidio clientium seniorumque tueretur, cum summo vestro periculo, sed tutam habetis, ac liberam. Clausos omnes in curiam accipite, solos, inermes: nec quicquam raptim aut forte temere egeritis, de singulorum capite vobis ius sententiæ dicendæ faciam, ut quas quisque meritis est penas pendat, sed ante omnia ira vos iramulgere oportet, ut potiorum ira salutem atque vilitatem vestram habeatis. Etenim hos (ut opinor) odistis senatores, nam senatum omnino non habere non vultis: quippe aut Rex, quod abominandum: aut quod vnum libera ciuitatis consilium est, senatus habendus est. Itaque due res simul agenda sunt vobis, ut & veterem senatum tollatis, & nouum cooptetis. Citari singulos senatores iubeo: de quorum capite vos consulam: quod de quoque consueritis, fier. Sed prius in eius locum, virum fortem ac strenuum nouum senatorem cooptabitis, quam de noxio supplicium sumatur. Inde confedit, & nominibus in vnam connectis, citari quod primum sorte nomen excedit, ipsumque è curia produci iussit. Vbi auditum est nomen, malum & improbum pro se quisque clamare, & supplicio dignum. Tum Pacuvius: video quæ sententia de hoc sit data: eicitur pro malo atque improbo, bonum senatorem, & iustum eligit, primo silentium erat, inopia potioris subiiciendi: deinde cum aliquis omnia verecundia

cuncta quæpiam nominasset, multo maior extemplo clamor oriebatur: cum alij negarent nosse, alij nunc probra, nunc humilitatem, sordidamque inopiam, pudende artis aut quasi genus obijcerent. Hoc multo magis in secundo ac tertio senatore est factum, ut ipsius ponere homines apparet: quem autem in eius substituerent locum, deesse, quia nec eisdem nominari attinebat, nihil aliud quam ad audienda probra nominatos: & multo humiliores obscurioresque ceteri erant eis, qui primi memorie occurrerant. Ita dilabij homines, notissimum quodque malum maxime tolerabile dicentes esse, iubentesque senatum ex custodia dimitti.

Sapienter sane Pacutius homo aliquot improbus, plurimi enim magistratum in ordinem redegerunt, paucissimi rempublicam emendarunt, hic civibus senatum approbavit, eumque modestiorem fecit.

Patronorum
& clientum
necessitudo.

§. 12. Septimum est, Patronorum clientiumque iura mutua, & tanta necessitudo, ut sexcentorum annorum spacio dissensiones inter patricios, & plebem ad sanguinem vix deuenierint: sed postquam illa quoque vincula sublata sunt, & fraus innexa clienti, cadibus Republica mutuis interit, & ad unum tyrannum delata est. Necdum ea apud Venetos consuetudo exoleuit; manet etiamnum in Germania Protectorum nominis, & ius antiquum, quod fuit apud veteres, quo multa provincie in potentium familiarium clientela esse dicebantur.

In Germania:
Schutz,
herren.

Ordinata
diversitas
Aristocratiæ
inuenitur.

§. 13. Consulitum est, varios ordines constitutere, & discrimina civium, ea tamen moderatione, ne cuiquam iniuria inferatur. Ita erat

Martia Roma triplex equitatu, plebe, senatu.

Facit illa multitudo, & diversitas ne facile conspiraretur, idque in omni Reipublicæ forma, præcipue tamen in Aristocratiâ. Nam mediocris seu equitum vehementer optat senatus auctoritatem, saram rectam conservari, si enim senatum plebs è medio tollat, aut, ut illius imminutum eat, omnis etiam equestris ordinis dignitas pessum dabitur, nec plebs tam insurgeret in senatum facile, à quo longo intervallo distat, quem equitum turmis vallatum cernit. Sed neque equestrem ordinem timere optimates debent, si enim ille quippiam molitur, non difficile fuerit cum aduocata in auxilium plebe coercere. Fateor tamen ordinem illam diversitatem multarum litium, seditionumque esse seminarium, verum hoc ex gubernantium erroribus nascitur, dum ius inæqualiter dicitur, dum alter suppressitur, alter cum detrimento aliorum extollitur. Atque hæc fere in Aristocratiâ feruunt, in qua hoc præcipue seruandum est, ut sic pauci imperent, ne plures statum civitatis oderint, & detestentur. Brevis enim est potestas, quæ multos inuitos violentè continet, omnis itaque aristocratiâ brevis est, ubi tamen illa est, alios duos ordines esse, quam vnicum præstat.

C A P V T XVIII.

De Oligarchia, quæ est ex corrupta Aristocratiâ.

Oligarchia §. 1. OLIGARCHIAM interdum pro Aristocratiâ usurpant, sed proprie & pressè ab Aristotele definitur: Ἀρχὴ αὐτῶν τῶν συμμέλειν τῶν ἐν πόλει. Imperium ad diuitum vilitatem institutum. l. 3. c. 7. & 8. ὅταν ἕλκωσιν οἱ τῶν πολιτῶν οἱ τὰς εὐχάστας ἔχοντες. Cum in Republica dominantur, qui rem possident. Rectius forte, ἐν ποσειδωνία, seu πολιτοκρατία nominaretur, cum diuitum vilitatibus consulari, non totius Reipublicæ. Fieri certe potest ut in Republica aliqua plures diuites sint, quam mediocres, aut pauperes, ut Colophone fuisse ante

bellum Lydorum testis est Aristoteles; Si igitur plures alibi sint diuites, quam pauperes, nihilominus dicitur oligarchia paucorum dominatus, quia est paucorum non sit, cum tamen institutus est, primum fuit paucorum, & nunc quoque in omni Republica diuitum numerus exiguus, mediocrium, & tenuium maximus.

§. 2. Cum ex corporum proceritate aut forma, ut olim apud Æthiopes, magistratus creantur, non est oligarchia, quia tam mediocrium, & tenuium, quam diuitum dona illa esse possunt. Nomen tamen illi conuenit, necesse est enim paucorum esse potestatem; nam dignitate corporum paucissimi excellunt. Hi vero si commune bonum spectent Aristocratiâ, si vnius partis tantum, oligarchia dicitur. Quamquam ergo si soli diuites imperent, sit dicenda ἀρχὴ τῶν ἐν πόλει, Imperium diuitum, potest tamen etiam esse ἀριστοκρατία, si non imperent ad vilitatem diuitum, sed vniuersorum. Prudentissime hoc Plato animaduertit. ὅταν δὲ ἐξ ἐπὶ ἀρχῶν τῶν πλουτῶνται, τότε δεσποκρατία καλεῖται τὴν πόλιν, ὅταν δὲ τῶν νόμων μὴ φοβησῶνται, ὁλιγαρχία. Quando igitur diuites illam imitantur, tunc ἀριστοκρατία vocamus illam Rempublicam, quando autem negliguntur leges, oligarchiam. Leges autem negliguntur, cum ad sua commoda cupiditateque diuites omnia referunt.

Non est igitur iniustus paucorum dominatus, & diuitum, si scopum teneat, qui est omnium salus; nam æquum est eum, qui pro Republica decem aureorum millia expendit, præferri alteri, qui decem duntaxat in commune confert. Nec tamen ille qui patriæ tantum præstat, commodis tenuioris civis obitare debet.

§. 3. Quatuor genera oligarchiæ Aristoteles (libro 4. cap. 5. politicorum) agnoscit. Primum est cum ex censu legitur magistratus, ut pauperes excludantur. Romæ senatus censu legebatur, si haberet sestertium octingenta millia, perire quidem sic vitæ præcia, sed tamen augustissimi ordinis splendorem etiam domesticis facultatibus augendum putabant. Itaque etiam censu imminuto, & senator & eques dignitatem amittebat.

Oligarchia
cum ex censu
legitur
Senator.

Secundum genus est, cum ex censu eliguntur nonnulli, sed illi alios sibi allegant, siue ex censu, siue ex optimis, siue ex omnibus.

Tertium cum patris filius succedit, ut fere fit apud Venetos, ubi nobiles omnes qui 25. annorum sunt habent ius veniendi in Senatum. Veruntamen in his non est vitiosa oligarchia, si bonum publicum spectetur, sed vel Aristocratiâ, vel Politia, quemadmodum enim in regno vnus succedere vni potest, nec tamen tyrannidis notam subibit, ita in Aristocratiâ plures pluribus, seruata optimæ gubernationis integritate.

Quartum itaque est genus oligarchiæ vitiosæ, cum lege non agitur, sed regentium placitis, & ad potentium commoda omnia administrantur, quod regiminis genus perniciosissimum est; quia pro vno tyranno plures, eoque crudeles, & egentes habet tyrannicos. Hæc gubernatio ut improba est, ita diuturna esse nequaquam potest, cum maxima pars Reipublicæ miniam oderit, & perisse expetat. Neque fugienda est tantummodo iniuria, sed etiam iniuriæ suspicio. Alioqui contra eos dux esse quilibet potest, quantumvis inuicidus, neque in eorum euersione quicquam difficilius est, quam prima vox. Initio superioris sæculi multæ ciuitates imperii in magistratum suum insurrexerunt, cædes & direptiones factæ sunt. Perinde autem est, verene an falso de Senatu suspicentur.

Oligarchia
brevis est.

Recens est tumultus Francofurtensis recordatio, cuius

D

cuius principes fuere homines abiectissimi, sed populi favore prævalidi; quia exosum erat imperium optimatum. Et plus nocere poterant, si modestius seditionem inceperant. Olim Massilia, Heraclea, diuites contra paucos sunt tumultuati, & Reipublica formam commutarunt. Aristoteles libro 5. cap. 6. politicorum.

Peſſima oligarchia leges.

§. 4. Facillimo itaque negotio plurium tyrannis evertitur, sed nunquam facilius, quam cum inter eos discordia oriuntur, aut cum ex illis quispam secreta reuelat, aut popularis efficitur. Quod faciunt vel iniuria affecti, potentiam affectantes, vel cum res suas frigerint, ac delapidarint, publico malo priuata dedecora contegere satagunt; quo vero fauiores, ac importuniores sunt, eo breuior est eorum gubernatio. Et sædis exemplis perire, quorum est iniquissima coniuratio, qualem meminit fuisse quorundam Aristoteles libr. 5. politic. cap. 9. Nunc enim in nonnullis oligarchiis ita iurant. Et in populum male animatus ero: & populo quicquid potuero mali incogitabo. At opus eos, & existimare, & præ se ferre, ac simulare contrarium, significantes in iururandi præscripti verbis, se nullam populo iniuriam illaturos.

Iurant igitur se inimicos fore populo, & amicos fore pecciant.

CAPVT XIX.

De Politia preſſe ſumpta, ſeu populari forma Reipublicæ.

§. 1. Πολιτίαν vocat interdum Aristoteles, & alii Δημοκρατίαν. Sed quia nunc partes distinguimus, proprie ac preſſe de vtraque agendum. Sic & Aristoteles lib. 3. cap. 7. politicor. ὅταν δὲ τὸ πλεῖστον αἰετὶ τὸ κοινὸν πολιτεύεται συμφέρον, καλεῖται κοινὸν ὄνομα πασῶν πολιτειῶν, πολιτεία. Quando vero multitudo in publicum bonum ciuitatem administrat, vocatur ea forma Reipublica communi nomine omnium Politiarum, Politia. Definiri igitur Politia debet, ἀρχὴ τῆς πόλεως αἰετὶ τὸ κοινὸν συμφέρον. Imperium multitudinis communem vtilitatem spectans.

Politia fundamentum libertas, & æqualitas.

§. 2. Huius administrationis fundamentum est, & scopus libertas, deinde æqualitas. Et libertatem quidem facile obtinet populus, æqualitatem difficile. Quamuis enim in eo pares sint, quod omnes vicissim imperent, & pareant, imperandi tamen vices ad paucissimos perueniunt. Libertas autem in eo veritur, non ut viuas pro arbitrio, sedque omnino tua in potestate, sed ut viuas iuxta leges, subditus tuo magistratui, atque ea conditione, ut tibi quoque sit imperandi potestas: Sic enim est omnibus par ciuitatis ius, atque honor.

Perfectissima Politia est periculosissima.

§. 3. Varii sunt Politia gradus ac formæ, illa est perfectissima cum sine generis, opumue discrimine omnes dignitates, ac magistratus omnibus demandari possunt. Hæc inquam in suo genere perfectissima est, nempe accuratissima libertatis, & æqualitatis conseruatric. Infirma tamen, & tumultuosa, & hominum terribiliorum promotrix.

§. 4. Aliæ temperiores sunt; cum enim in Reipublica sint varia hominum genera, ut artifices rerum necessarium & vtilium, artifices rerum voluptuariarum, & fastui seruientium, agricola, pecuarii, negotiatores, milites, Diuites & nobiles & censibus suis viuentes, literati, sacerdotes, cum sit etiam magistratuum, & ciuiliū functionum magna diuerſitas; nam magistratus alii sunt primarii, alii secundarii, nonnullæ functiones honoratæ, sed sumptuosæ, aliæ difficiles sed lucrosæ, hinc magna

oritur Politiarum constituendarum varietas. Non enim omnibus omnes functiones demandant, sed cum discrimine diuersis; honoratas, & sumptuosas nobilibus ac opulentis; negociosas industriis; iuridiciales æquis, peritis ac prudentibus; quæ ex distributione magnæ varietates gubernandi exurgunt; nam magistratus esse penes alios, iudicia ita penes diuersos esse nihil impedit. Quibusdam populis satis est magistratus legendi ex optimatibus habere potestatem, nonnulli contenti sunt, si ratio honorum gestorum sibi reddatur.

§. 5. In populari forma conseruanda, ne tyrannidem vnus, aut oligarchiam pauci instituunt, plurimum laboratur, ideoque fere in vitium quod Democratia dicitur administratio recidere solet.

Primum est, ut ad clauum Reipublicæ fere medii assumantur. Illi enim nec ea sunt potentia, ut tyrannidem vnus possit arripere, & nimis multi pro oligarchia constituenda, nec propter paupertatem, & domesticas difficultates turbulenti sunt. Monuit hoc Aristoteles libr. 4. politicor. cap. 12. Oportet potro latorem legis semper in rep. administratione medios assumere. Nam siue leges oligarchia conueniente ferat, ad medios leges dirigere debet: siue democratia congruentes, hi legibus adiungendi sunt. Vbi vero mediorum multitudo superat aut vtroque extremos, aut alterutrum tantum; hic fieri potest, ut reipubl. administranda forma sit firma & stabilis. Non est enim metuendum, ne vnquam diuites cum pauperibus in hos consentiant & conspirent: nam nunquam alteri alteris seruire volunt.

Leges Politica.

Habet enim aliquid moderatio illa mediorum, & boni ciues consentunt, qui medii sunt. Ideo & Phocylides iudicio Philolophi sapienter dixit:

Πολὺ μὲν οὖν ἀρετῆς, μέτρω δὲ δὴ τὸ ἐν πόλει εἶναι.

Multa mediis optima sunt, mediis in vrbe nolo degere.

§. 6. Secundum est, ut in ipsa Politia & potestate populi hoc agatur, ne peſſimo cuique atque audacissimo parata sit ad honores via, sed habeatur magna ratio optimæ partis in populo; nam quemadmodum in Aristocratia, nisi optimus quisque magistratum sortiat, breui commutatur forma gubernationis, ita etiam populo pars optima, atque integerrima querenda est. Βέλτερος δὲ ὁ δῆμος, ὁ γεωργικός +στ. Optimus autem populus, inquit Philolophus, est qui agriculturam exercet. Itarem habuisse olim nemo dubitat, hinc tribus rusticæ honoratæ in vrbe fuerunt; vrbana vero, contemptu, & nota non carere; in eas enim tribus sex populi, & subrostrani coniecti fuere. Causa cur fuerit corruptior vrbana plebs ab Aristotele adfertur, quod affluencia ocio, & concionibus, callida, ac fraudulenta, rerum nouarum auida, atque ambitiosa euadat; rusticana vero agricolatione, aut pastu pecorum occupata, raro conciones adit, raro sediuolos cætus accedit. Fuit olim alia etiam causa, quod ociosa plebecula concionibus, theatris, spectaculis affluencia, voluptatibus euicta, vix ad honesti, & æqui considerationem cogitationes attolleret, nunc vero in vrbibus bene moratis, alia ratio est; Cives enim tribunicis concionibus, detestandis spectaculis, & publicis morum corruptelis minus inficiuntur, deinde in scholis, in templis, ad virtutem, pietatemque erudiuntur, rusticana plebs minus culta est, & crebro minus religiosa; itaque mutatis temporibus, vrbana plebs melior habenda, ita ut censeam, docent florentissimæ Europæ ciuitates, quarum in tribus, quæ negociatoribus & artificibus fere constant, iustitia, publicæ honestatis, pietatis summa ratio tenetur, ex his præsertim liberis in ciuitatibus viri graues, prudentes, moderati ad rempublicam regendam quorannis leguntur, nam veterum corruptionum causas procul habent, quot enim

Optimi ex populo legendi in magistratum.

Plebs rustica olim melior, quam vrbana.

Noſtro tēpore plebs vrbana melior est.

enim millia inter eos sunt, qui à puero sacris con-
cionibus, piis lectionibus, Christianæ fidei institu-
tionibus eruditi, theatrales fœditates, arena: cru-
delitates, turbulenta declamationes ne semel qui-
dem oculis, auribus hausuerunt? Quin etiam cri-
minosos, & infames non admittunt, admissos eji-
ciunt.

Locum itaque non habet quod lib. 6. cap. 3. mo-
net Philosophus, nunquam conuocandam multitudinem
urbanam, sine rustica, de veteribus illis scurris, qui
aliud non spectabant, quam panem, & Circenses, con-
cessero, qui pecuniam ararii, qua classis alenda e-
rat, pro mercedibus theatri expendendam cense-
bant, qui poetas quod obscenis verbis abstinuif-
sent, mercede priuabant, qui omnes improbos, &
seditiosos stipabant. Hos ad nullam Reipublicæ
partem plebs urbana admittit, hinc in tribus qui-
dem locum habent.

Turba co-
mitiorum
videntur.

Quæta ra-
tio legendi
Senatus
Monasterij
in West-
phalia.

§. 7. Tertium est, vt magistratuum electio
fiat comitio omnium, more Romano; nec enim
ibi turbæ, pugna, ambitiones, corruptiones eui-
tari possunt, sed placeat vetusta Mantineensium
ratio, apud quos quidam (ἀριστοὶ κατὰ μέγεθος) ele-
cti secundum partem populi, magistratus manda-
bant. Vidi Monasterij Westphaliæ insigni & po-
lita ciuitate, primo ab vniuerso populo quosdam
legi, qui alios designarent, à quibus Senatus legi-
tur quotannis, est illa ratio penitus popularis; nam
omnium consensu ac suffragio censes illi consti-
tuuntur; deinde ea cura electio fit, vt nemo scire
possit, qui vltimi lectores sint; illi vero more Car-
dinalium includuntur, ac de toto senatu consti-
tuunt, & cum ante noctem eligunt. Nulla hic
potest esse munerum corruptela, nulla honoris pre-
fatio, Censes autem illi ad suam existimationem
pertinere arbitrantur, ne vllum nisi spectata vir-
tutis, & prudentiæ virum concilio suæ ciuitatis im-
miscant, quod si vnum, alterumue fauor, aut co-
gnatio ad aliquem nominandum induceret, ceteri
tamen resisterent, nec famam suam pro alieno ho-
nore pacisci vellent. Hæc sane ratio multis parti-
bus præstat Romanis comitiis.

Censes
magistra-
tus tanta
cura legan-
tur, quanta
ipse magi-
stratus.

Magistra-
tus peccata
punienda.

§. 8. Quartum est, Vt multos, & graues viros,
qui à magistratibus reipublicæ administratæ ratio-
nem repolcant, eamque tribus exhibeant, non
minore cura constituent, quam ipsos magistratus.
Τὸ δὲ ἀναγκαστικόν, καὶ μὴ τὸν ἐξουσίαν ἔχον, ἐν τῷ
δίκῳ, συμπεριέχεται. Nam ab alieno arbitrio dependere,
neque licere omnia, quæ libet facere, vile est. Neque
enim maior illecebra peccandi vlla est, quam pec-
cati impunitas. Atque hæc res tanti momenti est,
vt ex ea Reipublicæ Venetæ incolumitatem maxi-
ma ex parte dependere putem; omnium enim vr-
bium præfecti ita gubernationem instituunt, vt ratio-
nem reddendam sibi certo sciant. In vitam eor-
um priuatam, in acta publica, in iudicia inquiri-
tur. Hoc in Politia facilius est, atque efficacius,
quam in Venetorum Aristocratiæ; nam in popula-
ri forma, qui in magistratu deliquerunt facile puni-
ri possunt, quia medijs sunt, nec opibus, nec cli-
entibus, aut potentia eminentes, vt leges eludere
possint, vel infringere; in Aristocratiæ aliquid no-
bilitati, affinitati, maioribus, & spe paris impuni-
tatis indulgetur.

Plebs in Po-
litia nobiles
honoret.

§. 9. Quintum est, ne optimates & nobilita-
tem offendant, aut iritent, sed in honore, atque
æstimatione habeant, ac venerentur, plurimos i-
psos magistratus, & honoratissimos demandent, &
cum plebeos illis collegas dederint, primas tamen
patricijs deferant. Sic enim erga plebem optime
afficiuntur, seque illi probare contendunt. Neque
arbitror vllam hactenus Politiam interfuisse, nisi prius

mutata in Democratiā, iniuriis, contumeliisque
optimates, & diuites vexarit. Ex eo enim occasio-
nem aliqui è nobilitate acceperunt, vt sese vindic-
arent; magni enim animi homines, & contume-
liarum impatientes, cum de rebus suis desperarunt
facile totam rempublicam euertunt, & quemad-
modum cum reges in tyrannos degenerant, multi
sunt, qui laudem occisi tyranni etiam cum peri-
culo capitis quarunt, nec aliorum supplicijs defer-
rentur, ita cum Politia à lege discedit, nec com-
munem, sed tenuiorum vtilitatem quaerit, nobi-
lesque & optimates seruitio premere, & expilare
incipit, multi vindices oriuntur; est enim illa Res-
publica tyrannis multorum caput, quæ vt vno
ictu confici non potest, ita lacerari per partes, &
diuidi potest. Lege historias Græcas, latinas, &
cessante, aut inclinato imperio, Italicas; inuenies
summas calamitates ab exilibus allatas esse; Exu-
les autem orti sunt ex ciuium in se mutuo fauori-
um conflictibus; pugna: vero ex Reipublicæ vi-
tiosa administratione. Atque vt vno verbo com-
plectar; optima forma Reipublicæ popularis est,
in qua summa potestas est penes populum, sum-
mus honor penes optimates, summaque cura te-
nues adiuvantur; In qua optimatum dignitas pen-
det à populi suffragiis, in qua honor deferretur opti-
matibus à populo volente: quia vbi illa modera-
tio adhibetur, nulla pars ciuitatis, mutari Reipu-
blicæ formam optabit: ac proinde consensu præ-
sentem statum tuebuntur.

Pleraque
mala ex
nobilitum
afflictione
oriuntur in
politia.

CAPVT XX.

De Democratia quæ est vitium Politie presse sumptæ.

§. 1. DEMOCRATIA est ἀρχὴ τῆς τοῦ πᾶσι
ἐξουσίας. Imperium quod pauperum, seu
tenuiorum vtilitatem spectat. Finis huius imperii è dia-
metro oligarchiæ opponitur, illa enim diuitum
causam agit, hæc eorum qui pauperes, siue tenues
sunt, neutra totius Reipublicæ.

Democra-
tia breui
est natura,
& fere in
vniuersum im-
perium re-
cedit.

Nulla vnquam Democratia diuturna fuit, aut si
qua aliquandiu durauit perpetuis discordiis agita-
ta est, & vel in tyrannidem vnius, vel in oligar-
chiam desiit. Sapius tamen in tyrannidem, quia
populi fex, cum in se diuisa prauale non potest,
vni se committit, à quo præmia datæ potestatis ex-
spectat; sed ab eo deinde opprimitur. Cur admi-
nistratio illa diuturna esse non possit, causa est,
quia cum tenuiorum ciuium commodis prospici-
tur per iniurias honestiorum, necesse est præci-
pua ciuitatis partem, sine qua esse alia non po-
test, molestiam pati. Si enim contumelijs exagi-
tatur nobilitas, aut ciuitatis status ita iactatur in
manibus pauperiorum, vt rerum suarum sint in-
certi diuites, quis dubitare potest, quin illi vel tan-
dem potestatem ad se attracturi sint? vel Rempu-
blicam in qua sordidissimo cuique ludibrio, & præ-
dæ sunt deserturi? Nec diu, in eo periculo ces-
sant, cum facultatem viciscendi magnam ha-
beant.

§. 2. Democratia esse potest etiam vbi paupe-
rum est minor, quam diuitum numerus, si ad pau-
corum arbitrium commodaque clauus administra-
tionis vertitur, plerumque tamen maior est pars
tenuium, & qui rem, vel non habent, vel exi-
guam habent. Olim tamen in vrbibus militaribus
sepe penes infimos summa potestas residebat: ad
hanc enim formam accensenda sunt illa Romanæ

Democra-
tia interdum
esse potest,
vbi minor
est paupe-
rum nume-
rus.

Reipublicæ tempora, cum plebs subrostraria leges ferebat, cum annua venali venderent suffragia campo, cum milites Prætoriani, vel pauca legiones contempta senatus, ac populi auctoritate, donatiua, & prædas, licentiamque pacti monstra hominum ad augustum fastigium eueherent, eosdemque mox nefario scelere occiderent.

§. 3. Ex hac Reipublicæ forma tyrannis nascitur facillime. Optime Plato: ἡ γὰρ ἀγὰν ἐλευθερία εὐκρινὲς οὐκ εἰς ἀλλότῃ, ἢ εἰς ἀγὰν δουλείαν μεταβάλλειν καὶ ἰδιώτῃ καὶ πόλει. εἰδὸς γὰρ, εἰκότως τοῦτον εἶπὼν οὐκ ἐξ ἀλλῆς πολιτείας τυραννίς καθίσταται, ἢ ἐκ δημοκρατίας. ἐξ (ὅτ-μαι) τῆς ἀκροτάτης ἐλευθερίας, δουλεία πλείον τῆς ἀ-γείωται. Mutari enim assuevit nimia libertas, in gra- uissimam seruitutem, tam priuatis, quam vrbibus. Ita e- nim fieri solet, meritoque dixi, non ex alia republica ty- rannidem oriri, quam ex Democratia, ex summa libertate maxima atque immmanissima seruitus.

Cur autem is cui fe populus permisit, tyrannide eum premat, causa est. Quod aliter saluum se esse posse diffidat; cum multi improbi multa petant, cum terreant, non potest eos amore sui tenere, ideo vim parat.

Quatuor genera De-
mocratia.

§. 4. Sunt autem quatuor genera Democratia. Prima cum honestior pars ciuitatis, quæ mediocres opes habet, exclusis diuitibus consultat, & magi- stratus mandat, tam diuitibus, quam mediocri- bus. Hæc forma quia plus tribuit magnatibus fir- mior est, neque enim diuites, nobilesque à Repu- blica repellit, & quos candidatos, & supplices ha- bet, eorum se fidei regenda committit.

Altera forma est, cum omnibus licitum est ad- ministrare Rempublicam, quantum ad genus atti- net, non tamen vllus admittitur, nisi cui licet esse ociofo. Hæc administratio fere etiam optimatum est. Nam artifices, negociatores, aliique remo- uentur.

Tertia forma est, cum lege etiam illi qui ociofi esse nequeunt ad gubernacula admittuntur; quia tamen ab rebus suis ocium non habent, nec cum rei domesticæ incommodo publicis vacare volunt, sponte magistratibus abstant.

Quarta est Democratia species, seu potius ty- rannis multorum, vt iudicat Aristoteles lib. 5. c. 11. politicor. Cum pauperes non admittuntur modo ad gubernationem, sed merces illis datur, vt ocia- ri possint, multis modis illa res iustitiam lædit. Vi- ri enim honesti, nobiles, & ad gerendam Rempu- blicam idonei, sordibus tam indecoris, atque ad- eo extremis ne patriæ consulant, arcentur. De- inde cum ad ocium pauperum alendum opus sit pec- uniam ex Reipublicæ visceribus conferri, iniuria afficiuntur nobiles, & diuites, vt qui cogantur sua pecunia emere sibi magistratus, atque adeo suis o- pibus efficere, ne venire ad honores possint, quo nihil est acerbius. Denique eiusmodi homines vt plurimi sunt rerum imperiti, cupidi, & potentia abutuntur.

Multi ma-
gistratum
idecirco tan-
tum susci-
piunt, vt
indignos
excludant.

Cum autem nec pecuniæ, nec honoris causa im- perium gerere vir bonus velit, hoc tamen oneris suscipere solet, ne ipsi deterior imperet. Necessi- tatem namque summam arbitrantur gubernaculi suscipiendi, ne impetitis committatur, atque ea causa omnes periclitentur. In hac vero democrati- ca tyrannide, per violentiam legesque & precium agitur, ne viri honesti præfint Reipublicæ, sed ter- rimentis quisque, atque egentissimus imperet.

§. 5. Leges porro Democratice contra optima- res varia sunt à popularibus excogitata, quæ ta- men ipsum populum oppræsserunt, & libertatem sub nomine libertatis in tyrannidem conuerterunt. Quamuis nullius vnus tyrannis sit æquanda popu-

lo furenti. Et prima quidem lex est, Magistratum ex omnibus esse, quam sit illa perniciofa tum exem- pla, tum ratio docet. Quid enim à veraratione a- lienius, quam ex imprudentissimorum iudicio ac- sentientis Reipublicæ rectores præfici? Ex hæc ho- minum seligi, qui summos honores, summamque potestatem habeant? Nemo vineam imperito cul- tori, agrum ignaro colono committit, quæ vero prudentia est, corpora, fortunas, libertatem, ho- minum sua commoda quarentium arbitriis com- mittere? Quod aiunt populares, plebem in dele- ctu magistratum non fere aberrare, id omnino a- liter habet. Nemo suæ libertatis minus est idoneus ar- biter, quam populus, nemo illa magis vlla in re abutitur, quam in creandis magistratibus. Om- nes quem sibi commodum arbitrantur, non quem vtilem Reipublicæ, quarunt. Credamus Ro- mano populo, cuius instar Euripi comitia in di- uersa commutabantur, Cato bis repullam tulit, Clodius, Vatinius, Piso, Antonius curuli sella con- federunt.

Democrati-
a nullum
arceat magi-
stratu.

Populus li-
bertatis sua
accerrimus,
sed incon-
sultus est
custos.

§. 6. Altera lex. Vicissim imperare, crebroque imperia mutare. Hanc populus amat, sed ducit ad anarchiam, & licentiam, quis enim è plebe natus, breui, iamque expiratura potestate præditus, ho- mines improbos, atque audaces à ciuium iniuria arcebit? legum pœnarumque metu ac vi contine- bit, quos craftino die, vertente rota comitorum, in summo conspecturus sit? Quem hodie potens irritaueris, cras dominum experiere. Inimicum tum publica auctoritate armatum priuatus exci- pias. Vt nota referam, vel vnicum Ciceronem spe- cta. Consulatu suo tam glorioso, conseruator pa- triæ potentissimorum ciuium in se odia concitauit, quæ tantum potuerunt, vt in exilium pelleretur.

Democrati-
a mutat
magistra-
tus crebro
sed male.

§. 7. Tertia lex. Damnatorum bona plebi diui- dere. Id si populus iudicet, manifeste iniquum fue- rit, vt lib. 6. cap. 5. monuit Aristoteles. Quis du- biter iudicem egentem adduci haud difficulter pos- se, vt reum damnet, cuius exitio rem suam augere constituit? Si illa iudicia penes optimates, præda vero penes plebem sit, quanquam minus periculi sit, non tamen æquum multam publicam vnus par- tis commodis impendi. Deinde neglectis laboribus, calumnias diuitibus intendere incipit.

Rapiunt
Democrati-
ci.

§. 8. Quarta lex. Nobilium & fortium virorum criminationes frequentes esse. Nihil Athenis vsita- tius, & hac ex causa cecidere.

§. 9. Quinta lex. Sortito legi magistratus. Qua quidem lege nihil ad Rempublicam euertendam aptius.

Calumni-
antur diui-
tes.

§. 10. Sexta lex. Vectigalia in eos, qui ad con- cionem veniunt, distribui.

§. 11. Septima lex. Locupletes pro iudicandi la- bore nullam, tenues largam mercedem accipere.

§. 12. Octaua lex. Nullam artem impedire, quo minus imperes.

§. 13. Nona lex. Neminem, nisi raro, vllum ma- gistratum bis gerere.

§. 14. Decima lex. Possè hoc tamen in bello pe- riculoso fieri.

§. 15. Vndecima lex. Nullum magistratum esse perpetuum, imo omnes esse breuissimos, vt plures imperent.

§. 16. Decima tertia lex. Aduenas etiam ad ho- nores admittere.

§. 17. Decima quarta lex. Nobilitatem occulte premere, in speciem colere, ampla quædam, & sum- ptuosa illis committere.

§. 18. Decima quinta lex. Cauere ne irritentur.

§. 19. Decima sexta lex. Eos in se mutuo accen- dere, & simultatibus atterere, eos qui è nobilitate habent

habent multos inimicos, honoribus, & potentia munire, ac defendere.

§. 20. Decima septima lex. Plurimas tribus instituere, eas quam maxime miscere.

§. 21. Decima octava lex. Varia sodalitia opificum, negociatorum aliorum confociare.

§. 22. Decima nona lex. Licentiam permittere vitendi, ut quisque vult. *ἵδμεν δὲ τοὺς πολλοὺς τὸ ἐν ἀτάκτοις, ἢ τὸ ἐν ἀνισότητι.* Dulcius est enim multitudini inordinate, quam temperanter vivere.

§. 23. Vicefima lex. Magistratus omnes sepere aliorum magistratuum custodia, ne quid possint invito populo, sic Romæ Tribuni plebis optimis sæpe consiliis intercesserunt, & specie defendendæ plebis Reipublicam turbant.

Omnes illæ leges si originem, rationem, exempla perpendamus parum firmare statum democraticum possunt, quocirca nulla democratia firma fuit unquam, necine perpetuis motibus. Præter Atheniensem & Romanam legi poterit historia Reipublicæ Florentinæ à Frederici temporibus, in quam maximas, celerissimæque rerum commutationes, prælia intestina, & ex turibus pugnas cum admiratione leges.

Nulla arte ea que pertinet ad salutem sunt diu fulciri possunt.

CAPUT XXI.

Optimam Reipublicæ formam esse Monarchiam ex Aristocratia, & Poluitemperatam.

De optima Reipub. forma varij disputant. §. 1. **Q**UÆSTIONEM propono non in curia modo, & concione populi, sed in exercitationibus etiam scholasticis agitaram. Causa est quod vberem hominibus ingeniosis ac faciendis materiam præbet contra tyrannidem, anarchiam, seruitutem, pro libertate & æquitate dicendi. Alii itaque vnius nimiam potentiam, alii parium ambitionem, & discordias, alii vulgi confusioem, ac temeritatem excitant; idque eo maiore plausu, quod rerum male administratarum nullo sæculo desint exempla, plebique etiam abundant. Verum nos hac de re politice, atque ad instituta Reipublicæ accommodare dicamus.

Certa analogia facienda est comparatio.

§. 2. Principio cum tres Reipublicæ formas inter se comparamus, atque optimam inquirimus, prudenti atque conueniente analogia id constat esse faciendum, neque enim vnius regiminis vitia ac damna, cum alterius virtutibus commodisque conferenda sunt, sed bona bonis, mala malis, minora bona minoribus, maiora maioribus, itemque mala æquali lance pensanda sunt. Optima Monarchia cum optima Aristocratia, ac Politia: mediocri cum mediocri, pessima cum pessima comparari debet. Cum eodem igitur gradu res steterit, vtra melior, firmior, felicior sit Reipublica? queritur. An scilicet gubernatio illa quæ describitur Iud. 2. 6. Dimisit ergo Iosue populum, & abierunt filii Israel, unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam: *Servieruntq. domino cunctis diebus eius, & seniorum qui longo post eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera domini quæ fecerat cum Israel.* An illa seniorum Aristocratia sit præferenda monarchiæ Davidis, aut Salomonis, aut alterius regis commune bonum spectantis?

§. 3. Deinde non esse in hac disputatione minutim omnia, & mathematicæ disputanda; sed quia de Republica agimus, morali & ciuili modo tractanda. Frustra enim ciuitatem aliquam Platonicam aut Vtopicam cogitatione informamus, & construimus, si nostris viribus in quibus multi sunt imprudentes, improvidi, improbi, & tales sæpe etiam

illi, quorum officium est iustitiam æquitatemque tueri, consilia damus. Neque enim hominem vnum, aut certum, definitumque tempus Reipublicæ institutor spectare debet, sed vniuersum tempus complecti; quanquam enim vnum aliquem optimum principem esse contingat, & optimates aliquando laudabiles, crebro tamen & mores in potestate mutantur, & crebrius bonis rectoribus mali succedunt. Itaque ea forma Reipublicæ constituenda, in qua magistratibus plurimum boni, minimum mali liceat, ut suis legibus, non virtute vnius hominis saluus sit populus. Non igitur legislator multa, & excellentia bona deferere timebit, ut periculosissima mala auertat. Nec ciuitatis illius præstantissimam formam arbitrabitur, in qua vnum aliquid egregie comparatum est, nisi ab omnibus vndique prouisum fuerit. Omnia mediocria potius eligenda, quam extrema cum periculo magno, nam ut Reipublica constituatur in qua nullum sit periculum, in tantis hominum cupiditatibus, perfidia, ambitione fieri non potest. De reipublica igitur optima forma dicam distince.

In republ. constituenda non vnius homo, sed totum tempus spectandum.

In republ. multa bona deferenda sunt, ut mala vitentur.

§. 4. PRIMO. Forma Reipublicæ despotica, cum omnium rerum absolutus dominus est princeps, illaudabilis est, iniqua, nec diuturna. Despoticam voco eam, qualis est hodie Turcici imperatoris, olim fuisse videtur Nabuchodonosoris, Regum Ægyptiorum, & nunc quorundam Barbarorum est. Incolæ Turcici imperii mancipia se imperatoris sui nominant, nemo fortunarum, aut vitæ securus est, omnia de nutu crudelissimi, superbissimi, libidinosis tyranni dependent, ipsam adeo auram, quam ducunt, magno domino referunt acceptam.

Turcicum imperium.

Rationes adferre nihil est necesse, nemo enim est, qui non seruitutem fugiat, libertatem amplectatur, at in illo imperio omnes, etiam uxores & filii seruitutem seruiunt. Quin etiam diuina scriptura in maximis pœnis numerat; Seruitute premi, in libertatem autem asseri summi beneficii loco habet. *Isaia 19. 4. Et tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium.* Et cum Iudæos Deus subiecisset Sefaco, siue Sefoltri Ægyptio, *Veruntamen, inquit, seruiet ei; ut seruiet distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum.* Neque occurrere potest fautor tyrannidis, & dicere: Possè absolutum dominum boni communis rationem habere, eamque reipublicam fore quasi magnam familiam. Nam si dominus est, suæ igitur utilitati mancipia impendit, & omnes subditi, magni domini possessio sunt. Ideoque domini, non sua commoda curate tenentur. Non ignoro quarundam gentium eam esse barbariem, ex natua tarditate, & ingenii stupore, ut ad seruitutem geniti videantur, quæ si bello capta sunt iusto, ut in seruitutem redigi possint, non nego quin eundem habere regem, & dominum eas oporteat. Sed hoc ad paucos pertinet, cum in magna gente quamuis multi sint deditici, seruitutem tamen meriti sint pauci. Toti autem genti more regio est providendum, ut in religione, in humanitate, ac politia recte instruantur. Barbarorum autem est miserorum imbecillitate, & stoliditate ad compendia sua abuti.

In illo regno omnes serui sunt excepto vno.

Integra genti providere debet magistratus, & non seruiliter eam premere.

§. 5. Non potest esse diuturnum hoc imperium, quia violentum, quia omnes illud detestantur, etiam illi qui summo in honore, ac deliciis viuunt. Extrema tentant, quorum miserrima fortuna est, & cum omnia meliora putent, illis, quæ patiuntur, leui momento impulsu, magnum aliquid audent, atque inopinum; quia etiam nihil sperant, non tamen habent, quod desperent, cum afflictissimo in statu manere sit desperantium, mouere ali-

quid, & turbare, animi non degeneris indicium.

Reuera sapienter à Seneca dictum: *Non diu potest, qua multorum malo exercetur, stare potentia.* lib. 3. de ira. cap. 16. Phalaris supra annos 32. regnavit, sed postquam primus furor exsevit, iustitiam & clementiam coluit. Ingenio & vi pollebat ad occupandum, moderatione opus erat ad retinendum. Quamquam autem omnes id mordicus teneant, *Pedibus tractum, non insidentem equo, relinquere tyrannidem oportere.* Livi lib. 24. Plerique tamen nimia potestate abusi deieci, & facile sunt excussi. Cum enim homo animal sit politicum, absolutissima Monarchia sit dominatus violentus, & conuenientior beluis, non est secundum naturam, ideoque perpetua esse non potest. Denique tanta potestas cum facile excedat limites rationis, populosque contemnat, sit ut corrumpat ipsam rempublicam. Natura liberi omnes sunt, seruitutis nomen clades induxit, ideo respublica in qua nulla libertas est, naturæ contraria est.

§. 6. Turcium imperium obijci solet, quod in Ottomannidarum familia multos iam annos perseverat, & subiectos tamen illi omnes iniquo ac graui dominatu premunt. Quo in regno nemo demilius, nemo periculosius seruit, quam is qui maxima in dignitate, potentiaque versatur.

Imperium
Turcicum
300. annos
stetit.

Equidem ferreum esse iugum Asiæ populis, multisque Europæ, & Africæ partibus impositum ab Ottomannis, & iam pene inueterasse, ut iustum imperium videri possit, tot gentium querelæ, vrbiumque gemitus testantur, Trecentos annos illa tyrannis iam perseverat: anno enim 1300. Ottomanni industria, & fraude constituta est. Sauum igitur & diuturnum est imperium, nec desunt, pro pudor! è Christianis qui suis principibus Machometana consilia suggerant, ut principatum robur, & diuturnitatem tam barbaris exemplis stabiliant.

Scelera ge-
tium tam
saui tyran-
nide Deus
punit.

§. 7. Verum ego nequaquam illius Monarchiæ firmitatem inuictæ ac barbaræ dominationi tribuo, sed imprimis iustæ numinis vindictæ, gentes impias, apostatrices, impuras, regi nescias virga ferrea regentis, & contentis, qui & seruire tyrannum finit, & miseris gentibus consilia corrumpit, animosque adimit, ne in vltionem assurgant.

Initia Otto-
mannorum
ex alienis
disidiis.

Deinde vicinorum mutua similitudo ac bella Monarchiam illam omnibus formidabilem erexerunt. Quia vero multorum politicorum oculos, Turcorum diuturna potentia perstringit, rem penitus considerare mihi animus est. Anno 1300. Ottomannus Turcorum regulos discordia imbecilles variis praeliis cecidit, & è multorum spoliis magnus factus est ipse imperator, annos 27. imperio præfuit, vir magni consilii, & cum subita res occurrerent, temerariæ, sed felices tamen audaciæ. Ottomanni filius Orchanes, à parricidio duorum fratrum maiorum natu imperium auspicatus est, quod aliquanto melius gessit, quam incepit, magnam Imperii Constantinopolitani partem suo regno adiecit, non sua virtute, sed Andronicorum aui & nepotis, deinde Canitacuzeni, & Palæologi diuturnis disidiis, ciuilibusque bellis adiutus, nam illis scelere, perfidia, cæde mutua certantibus, facile destitutas auxilio regiones occupauit, & in auxilia partium tractus, quod magnatibus vitatum est, vicinorum calamitates in occasionem cresendi conuertit. Orchanes successit Amurathes, ambitione, laborum tolerantia, calliditate, disciplina militari, robore, æquitate, comitate, moderatione, blanditiis omnibus Turcorum ducibus superior, faciles ad illum aditus, mitis vultus, in ho-

Initia &
progressus

noribus distribuendis, compellendoque summa humanitas: Alia erat itaque ea tempestate imperii facies, & sub crescente monarchia si non illibata libertas, magna tamen securitas, nec tamen suo Marte imperium Constantinopolitanum fregit, sed vocatus à Palæologo, quem Græci proceres Bulgarorum auxilio adiuti premebant, eos deuicit, deinde iterum eius miles auaritia naucleri Christiani in Europam vectus facilem de Græcis victoriam habuit.

Turcici im-
perij blan-
diora fue-
runt.

Amurathis filius Baiazetes fratris Solymanni intersector, ferocior fuit, Sigismundum regem Hungariæ castris exiit, sed in eo prælio tam à nostris potius peccatum est, quam fortiter à Turcis actum. Galli enim dum inuitis ducibus inconsulte procurant ab equitatu circumuenti occisione delecti sunt. Hic anno 1394. à Tamerlane victus, & cauea inclusus fuit, magna tum clade Turcicum imperium affectum est, nam præter 140000. qui in acie occubuerunt, centum viginti millia ab equitatu obtrita sunt.

Græci ite-
rum inuadunt
Turcas.

Res collapsas Calepinus Baiazetæ filius restituit, collectis veteranis, & à Græcis principibus adiutus, firmavit deinde felici prælio contra Sigismundum Hungariæ, nam equitatus Christianorum temerario impetu in hostem delatus, antequam à pedite auxilia ferri possent, in fugam actus est, & pedestrem aciem turbatam hostibus sagittis conficiendam præbuit.

Calepini filium Orcanem Moses insidiis circumuentum occidit, Moïsen Machometes, qui primus regnum utcumque hætenus politicum durius, atque atrocius effecit, Regulos enim & principes Turcorum sibi quacunque causa suspectos, vi, fraude, armis oppressos ditionibus spoliavit, lateque patuit ea clades, ut paulo post principes nulli fuerint, sed mera mancipia, mortuus ille est anno 1419. Ex quo colligas ad illud usque tempus monarchiam Turcicam optimatum potentia temperatam fuisse. Sequitur alter Amurathes quem Ioannes Hunniades quinque præliis vicit, quem Scanderbeus Crozæ obsidione depulsum mori coegit. Clades intulit Græcis, sed eorum tanta erat ignauia, ut pugnaturi nullum è sua gente ducem, sed Mustapham Amurathæ patruum deligerent, & eo victo, alium Mustapham Amurathæ fratrem adolescentem annorum 13. exercitui præficerent. Quid igitur mirum, si ceteris Christianorum oculis, aliis etiam prodentibus, Græcis vero imperii sui fortunam in exulem puerum conferentibus, creuit Amurathes?

Tyranni-
dem aggra-
uare cepit
Calepinus.

In perfectam tyrannidem degenerauit hoc imperium sub Machomete secundo, qui Constantino-
polim anno 1453. occupauit. Non suorum Turcorum virtute, sed Illyricorum, Walachorum, Dardanorum, Seruiorum, Bulgarorum perfidioso labore, & auaritia, hæ enim gentes illi militatum spe prædæ venerant. Ille in uos saeuus, omnis iuris, & iurisiurandi, numinumque contemptor, absolutissimum tyrannum egit, sublato amulo rege Constantinopolitano, mortua est illa belua anno 1487. ac tum patuit, quod in nullo consilio regnum illud fuerit institutum. Nam de successore purpurati Bassæ, & Ianizari disenserunt, ut ad pugnas, & cades veniretur: Ianizari Baiazethen, admittentibus generis illius, imperatorem dixerunt. Alii Baiazethis filium Corchutum elegerunt, ut puero rege, ipsi rerum domini essent. Sed patri celsit adolescentens, & largitione placati milites. Non minus bellum ei frater Gemes mouit, & tribus præliis victus, ad Christianos profugit. Clades multas intulit Baiazethes Venetis, sed mox repressus pacem facere coactus

Imperium
Turcicum
annos 119.
optimatum
regimine
tempera-
tum.

Perfidia
Christia-
norum vi-
ctor Turca.

coactus est; à Persis vero maiores pertulit, ut parum abfuerit, quin una expeditione Asiam septentrionalem amitteret. Interim tres eius filii, Selymus, Acomarthes, Corchutus de imperio certant, Selymus ope Ianizatorum obtinuit, & veneno patrem necauit, fratrum filios, non modo fratres interfecit, Persas attriuit, sed amissis 100000. suorum.

Selymum secutus Solimannus, & Solimannum Selymus tertius, qui sauitia, & rapacitate maiores iuperarunt.

Aetas tyrannidis Ottomanicae. §. 8. His bene perspectis annos 160. durasse hoc imperium comperimus, ab eo tempore, quo absolutissimum, & plane tyrannicum esse cepit. Sed tamen infelicitissimum fuit. Primo in ipsa stirpe Ottomanica, ex qua vnus regno destinatur, vel pellicis alicuius blanditiis, vel tumultu militari, cetera omnis domus sua morte securitatem regnanti prestare cogitur. Fratrum, & nepotum turba mactatur, ut vnicus sine metu imperet. Nec id tamen vnquam contigit. Nam filii Baiazetes, & posterii bellicis ciuilibus atque externis attriti sunt.

Miseria domus Ottomanicae. Mala itaque perpetua sunt in hoc regno. Nam primo cum multi infelices, ut pote in magna plurimum coniugiorum licentia, omnes tamen spem imperii concipiunt, vel de fauore parentis, vel militum praetorianorum, deinde spem illam acuit, adiunctus mortis timor, cum inter solium, & sepulchrum, inter diadema, & laqueum nihil in medio sit relictum. quid igitur metuant morituri? Timor extremus fiduciam parit, & honesta gloriaeque mortis ambitum. Tertio, Metus ille, & spes, filios patri suspectos, & inensos efficit, cum enim vnum praeferi aliis minimo signo didicerint, iam à patre se morti addictos arbitrantur. Addo quod totam domum imperatoriam ad vnum caput redigant, cui si humanitas aliquid contingat, iam aut nullus, aut puer haeres futurus sit. Subditorum vero innumera ex eo calamitates oriuntur, agricultura omnino desecit, regiones ita spoliant, ut vix vitae necessaria illis relinquuntur, nemo agricolarum de peculio cogitat, tam nobiles, tam fertiles agri longe lateque siluescunt, & iniuria regnantium omnia ad vastitatem tendunt. Arma omnibus adimuntur, solum paucis quasi latronibus omnia permittuntur. Ex quo constat regnum hoc debilissimum esse, & vicinorum discordia sterisse, si sterisse est tot calamitatibus, & caedibus fedatum esse. Concludo igitur Monarchiam illam absolutam, & de spoticam perniciosam, breuem, metus, & sanguinis plenam esse, omnibus inuadentibus obnoxiam.

Monarchia Aristocratico-politica probatur. §. 9. Alterum igitur statuendum est, Monarchiam temperatam, in qua optimatum, siue senatus valeat auctoritas, in qua ciuitatum atque aliorum ordinum sit nonnulla potestas, praefendam esse. In qua tamen hoc cauendum ne precario rex imperet; sed ubi iuste, & secundum leges iudicari, summa illius sit potestas; si enim vigor potestatis summae marcescat, necesse est subditorum res agi, & ferri; cum sine metu legum continuo potentiorum iniuria crescant.

Ratio prima est, quia sic videmus plerosque censuisse sapientes. Plato in Politico. Aristot. lib. 3. polit. cap. 5. & lib. 8. cap. 10. Herod. lib. 3. Quin omnibus illud Homericum probatum est:

Ὅν αἰεὶ δὴν ἄνθρωποι βασιλεύουσιν, οὗτος ὁ βασιλεὺς ἐστίν.

Non est bonus plurium dominatus, vnus dominus esto.

Pro Monarchia est factum. Philo libro de confusione linguarum, Plutarchus in septem sapientum conuiuio, item de Mo-

narchia, Oligarchia, & Democratia, Demosthenes contra Androcionem, & Timocratem, Mæccenas apud Augustum, Philostratus apud Vespasianum, Illocrat. in Nicocle, Stobaeus sermone 45. Eadem etiam sententia fuit sanctorum Patrum. Iustin. Exhortatione ad gentes, Cyprian. de Idolorum Vanitate, Athanasii oratione aduersus idola. Hieronymus epistol. ad Rusticum Monachum, D. Thom. libro quarto, contra gentes. Neque vero facile dissentientem inuenias, etiam ex illis, qui in libera Republica educati honores, & Magistratus gesserunt. Cicero sane, *Olim vnus imperium ciuitati placuisse fatetur*, nec regale ciuitatis genus regni, sed regis vitii repudiatum esse. lib. 3. de legibus.

§. 10. Nec modo ea est sapientium mens & consensus, sed orbis vniuersi vsus. Omnes enim gentes antiquae primum regibus paruerunt. Cicero lib. 3. de legibus. Iustinus lib. 1. *Principiorum gentiumque imperium penes reges fuit.* Seneca, *Secundum naturam esse regale ciuitatis genus arbitrat* lib. 1. de clementia. *Natura enim commenta est regem: quod ex aliis animalibus licet cognoscere & ex apibus, quarum regi amplissimum cubile est, medioque acutissimo loco. Præterea onere caret, exaltor alienorum operum, & amisso rege totum dilabitur examen.* Ita olim in vsu fuit.

Idem nobis antiquitas, sacra ac profana historia, auctoritate sua consignauit. Postquam enim viuientibus adhuc Noe, eiusque filiis linguarum confusionem infana turris machinatio induxit, singulae familiae reges habere coeperunt. Quin etiam Nemrod filius Chus, nepos Cham ad ipsam arcam genitus, quæ totum genus humanum angustis spaciis incluserat, regnum meditatus est in finitimos. Ille enim potens esse cepit in terra, & robustus venator coram Domino. certe à diluuiio vsque ad Phaleg anni sunt 101. at ex eo nomen ille accepit, quod in diebus eius diuisa sit terra. Genes. 10. 25. à Phaleg ad Abraham anni sunt 191. at tum iam omnia plena regibus, & vrbibus erant, imo iam regum fœdera nolebantur, & seruitia. Reges enim Chanaanitis annis duodecim seruiuerunt Chodorlahomor regi Elamitarum, cui erat rex Sennaar, seu Babylonis confederatus. Elamitæ autem Persæ sunt, ut mirum sit Noacho, atque adeo Elemo, Iapheto, & Chamo superstitibus, imo Arphaxad, Sale, Heber, Phaleg qui sub vno auctore, sub vno tecto educati erant, spectantibus, tanta bella gessisse nepotes, ut à Perside vsque venerint cum exercitu hostili, Raphaim, Carnaim, Zuzim, Emim, Chorthæos percusserint, vsque ad solitudinem Pharan proruerint.

Cum igitur non amplius sub vero patrefamilias viuerent, non tamen sine vnico magistratu esse voluerunt, sed viros quorum integritati, prudentia, fortitudini fidebant, sibi præfecerunt. Nec ea consuetudo postea esse deliit; ita 1. Reg. 8. Israelitæ regem postulant. *Constitu nobis regem, sicut & vniuersæ habent nationes.* Libertas rerum publicarum in Græcia, & paucis Italicis, ac Punicis vrbibus fuit. Pauci enim libertatem, magna pars iustos Dominos volunt.

§. 11. Altera ratio qua nobis Monarchia commendatur, est diuturnitas. Assyriorum regnum 1240. Medorum 260. Persarum 233; & post Græcorum abolitam potentiam 480. Sparta 500. Moabitarum, Ammonitarum, Egyptiorum plurimos annos perseuerarunt. Omnium vrbium quæ Aristocratiæ, aut Politiam tenuerunt, breuissima fuit gubernatio, secuta tyrannis vel exitium. Crudelitate, auaritia, contumelia infames tyranni in Græcia, Italiaque fuerunt, quia breuem

populi potentiam graui seruitio atterendam putabant.

Roma perpetuo tumultuatum est.

Libere fuere Siculae ciuitates, sed per temporum interualla tyrannis in pradam datae. Quoties Athenae, Corinthus, aliaeque Graecorum vrbes tyrannos passae sunt? Roma vero annos quadringentos, quibus inter reges, & Caesares libertatem se habere professae est, nonne quasi in perpetuo certamine, ac tumultu vixit? hinc secessiones, hinc fracti consulum fasces, & odio imperatoris hosti praedita victoria, hinc tribunitia potestas, coniugiorum, & honorum communicatio, Tribuni militares, Decemviri legum scribandarum, dictatores magistrum equitum. Quis annus absque tumultu, nisi cum partibus ab hoste communis timor impenderet, transactus est? Inter se itaque colli si sunt Romanae vrbes incolae, donec ad vnum Respublica perueniret. Sola Venetorum respublica cum optimatum sit, iam annos mille numerat, quod est vnicum Aristocratiae diuturnae exemplum. Verum cum ducem, quem magnum vocant, habeat perpetuum, tam mihi Monarchicum, quam Aristocraticum imperium videri solet.

Venetia Respublicae specie Monarchiae tenet.

Potestas ducis Venetorum.

Quaquam enim penes senatum seu grande consilium decernendi, & iubendi sit auctoritas, Dux tamen est senatus, & totius Reipublicae caput. Ac primo quidem magistratus ille seu principatus est perpetuus, quod sane Aristocratiae amatores plurimum reformidare solent, quamobrem Antonius ad hominum conciliandas voluntates dictatoris nomen & potestatem in perpetuum lege lata sustulit, quod Iulius Caesar perpetuam dictaturam recepit. Deinde, Ducis Veneti est senatum cogere, & consulere: quaquam ipse nihil nisi ex decreto senatus statuatur, quod perinde est ac si Roma perpetuum consulum gereret. Quod sane genus Reipublicae de regio gubernandi genere plurimum trahit. Tertio, cum Venetiis sint facile sexaginta nouem siue Consilia, siue Tribunalia, & iudicum ordines, his omnibus dux interesse, & praesse potest, quod quanti sit in Republica, nemo ignorat. Quarto, Honos illi regius, siue comitatum publicum, siue aliorum erga eum obseruantiam spectes, deferunt. Denique quanta sit ducis potestas, optimatum timor ostendit. Nam aetate profectum, moderatum, Reipublicae amantem, atque animi ciuilem hominem ad hoc fastigium euehere solent, ac summa cura eniti, ne vel populi fauore sibi conciliandi, vel principum amicis aucupandis potentior effici queat. Si enim Sylla, vel Marius, vel Iulius quispiam eam qua Venetiarum dux praeditus est, auctoritatem consequeretur, haud difficili euentu totam sibi Respublicam subderet, qua in re haud parum adiuuaretur ipsa decretorum forma, quae omnia ducis nomine perscribuntur, atque euulgantur. Haec qui perpenderit, Aristocratiae diuturnitatem, ex Monarchiae coniunctione esse, facile intelligit; Nam perpetuitas dignitatis, ius conuocandi, & consulendi senatus, ius omnia consilia, conuentusque iudicum, cum dignitate ac prerogatiua adeundi, honos ac splendor principalis, decretorum suo nomine edendorum potestas tam sunt propria Monarchiae, vt Romani singula, quasi regia detestati sint. Quid aliud Pompeius, quam princeps senatus sed regnantis esse cupiuit? Quid Caesar, nisi vt absentis ratio haberetur? Quanta inter Socerum Generumque bella exorta sunt, quia ferre non poterat

Venetia comparata Romanis Monarchiam habent.

Caesarue priorem, Pompeiusue parem?

Curtor vulneribus ante statuam Pompei immola-

tus Caesar? Quia dictaturam perpetuam retinebat. At vero magnus dux Venetiarum, seu consul, seu dictator perpetuus haberi merito debet, cuius nomine omnia peraguntur, ad quem in Concilio suam legati orationem dirigunt. Cui etsi non omnino dictatoria est potestas, regius est tamen honor.

Itaque hac in re Venetam Rempublicam praepo- no Romanae, libera est enim innumeris periculis, quae ex ambitiosorum concertationibus oriebantur, neque in illa

Annua venali redeunt certamina campo.

§. 12. Tertia ratio cur Monarchiam praferam est, quod in ea maxime, facillimeque concordia, coniunctioque animorum conseruari queat. Nulla respublica sine concordia potest consistere, vix vlla sine discordia interit. Sub vno facile seruatur vnitas. Itaque etiam in Ecclesia sua Deus voluit vno gubernatore, ac capite constituto disensionem ac schismatum occasiones tollere. Eadem fuit etiam mens ac sententia politicorum. Tacitus i. ann. Discordant patriae non aliud remedium esse, quam si ab vno regeretur. Causam nobis natura ipsa dicit. In optimatum namque regimine, sparsa est in plures potentia, quae cum diuersis sententiis, atque affectibus iactetur, Rempublicam distrahit, vbi vnus imperat, singulorum animi se dictis illius accommodant, nec ciuitatem diuidere queunt, vni maiori imperio subiecti.

Venetia Respublica melior est Romana.

Potentia diuisa inter discordes Rempublica euertit.

Optimatum discordias in vrbe Romana si spectemus, eas & perpetuas, & perniciosissimas inuenimus. Athenis vbi populare ciuitatis genus praevaluit: tanta fuit principum discordia, ac simulas, nemo ex optimis viris vt exilium, aut multam effugerit. Semper enim potentium certamina sunt, nisi singulorum vires, cupiditateque maior aliqua potestas coerceat, ac vinciat, raro duo consules collega, rarissime decem tribuni concordēs fuerunt. Ciuitates autem Italicae Friderici temporibus, & deinceps continuis magistratuum contentionibus pene exhaustae sunt, dum inuicem exilia patiuntur, atque inferunt. Florentiae vicini contra vicinos e turribus pugnabant, Mediolani nobiles & plebs in se mutuo saeuiebant, Parauini, Veronenses, alique populi odio, ac fastidio suorum ciuium, externos iudices malebant.

Roma & Athenis perpetuae discordiae.

§. 13. Quarta ratio. Nec modo concordia facilius custodiri potest, sed etiam iustitia, si vnum imperii corpus vna anima regatur? Cum enim optimates imperant, sese mutuo respectant, sibi ignoscunt, aliis alii indulgent, vt pari ipsi impunitate fruuntur, interim

Iustitiam non recte administrant optimates.

Quicquid delirant reges, plebs tantum Achini.

Regibus maior est cura, efficacior auctoritas ad iustitiam conseruandam, minor causa eius violandae. Nam vel ius princeps ipse dicit, atque ita haud facile ab integritate, ac rectitudine discedit, vel iudices constituit, quos rationis reddendae cura facile in officio continet, nec opprimere reum, nec gratificari agnatis, aut potentibus possunt, cum appellatio ad principem, & sententiae lata examen legum obseruantiam non modo suadeat, sed praeruaricatori etiam poenam praesentem denunciet. Nam improbos iudices facillime plebs tantum principes, quamuis nec ipsi iustitiae amantes sint: cuius rei causa est quia summa gloria sua, in eos tanquam publicos latrones animaduertunt; deinde amore quoque subiectorum sibi conciliant, tanquam praesidium, quos omnes oderunt, sint & ipsi inimici, denique aeterni moribus & con-

Reges facile iudices continent.

confiscationibus pecunioforum magistratuum locupletare antiquum est. Cum igitur a regibus constituti iudices, non ignorent sibi aliquando subeundum iudicium, magnopere cauent, ne sua damnatione famam principis celebrare, & fiscum augere cogantur. Durum est despoticum Ottomannidarum imperium, sed tamen in tam cruda tyrannide, provinciarum atque urbium praefecti, omnem iniustitiae speciem vehementer reformidant, multique in singulos annos ob minimas noxas publicatis bonis trucidantur, quae fauities crudelitatem Tyranni populis facit tolerabiliorem, cum tyrannidis administratos puniri intelligunt.

Quanta vero indignitate, violentiaque inter optimates iustitia, legesque vexentur, nemo facilius aestimavit, quam is qui Romanorum gesta perpenderit, qui gentium iustissimi habebantur. Quid passa sit apud illos terrarum Dominos iustitia ex Romano consule audiamus. Inuenerant, inquit, Orat. 5. in Verrem) iam opinio perniciose reipublica, vobisque periculosa; quae non modo Roma, sed & apud exterarum nationes, omnium sermone percrebuit, his iudiciis, quae nunc sunt, pecuniosum hominem, quamuis sit nocens, neminem posse damnari. Nec sine causa iactabat Verres; illis esse metuendum, qui quod ipsi solis satis esset, surripuisse, se tantum rapuisse, ut id multis satis esse possit: Nihil esse tam sanctum, quod non violari; nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit.

Nec dubitavit ille hoc publice apud Quirites profiteri cum pro lege Manilia disputaret. Difficile est dictum, Quirites, quanto in odio sumus apud exterarum nationes, propter eorum, quos ad eas per hos annos, cum imperio misimus, iniurias, ac libidines. Quod enim sanum putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? Urbem iam locupletes ac copiose requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Et: Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis, an hostium simulatione contra socios, atque amicos? Quae civitas est in Asia, quae non modo Imperatoris aut legati, sed vnius tribuni militum animos, ac Spiritus capere possit. Exclamat idem ille. Nulla in iudiciis severitas, nulla religio, nulla denique iam existimantur esse iudicia. Nihil vero magis iudicia corrupta ostendit, quam quod Cicero Roma pro concione commemorare ausus est. Arbitrari se, fore ut nationes externa legatos ad populum Romanum mitterent, ut lex de pecuniis repetundis, iudiciumque tolleretur. Si enim iudicia nulla sint, tantum vnumquemque ablatum putant, quantum sibi ab liberis suis satis esse arbitretur: nunc quod cuiusmodi iudicia sint, tantum vnumquemque auferre, quantum sibi, patronis, advocatis, praetoribus, iudicibus satis futurum sit. Hoc profecto infinitum esse, se avarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, nocentissima victoria non posse. O commemoranda iudicia, praeclearumque existimationem nostri ordinis, cum socii populi Romani iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quae a maioribus nostris, sociorum causa comparata sunt. Ita consul Romanus de sua Republica.

Causa tantae improbitatis ac turpitudinis fuit forma Reipublicae Aristocratica: Cum enim optimates vel sibi cognatione, vel affinitate iuncti essent, cum iisdem in culpis haerent, aut ab aliis sibi indulgeri desiderarent, cum avari, egentesque, & prodigi viverent, denique cum per flagitia, & adulationes fauorem potentium sibi conciliarent, populum, provincias, Rempublicam, postremo se ipsi perdere. Neque enim orbis terrarum, qui cuiusvis etiam avarissimi cupiditatem explere posset, tot millibus sufficiebat, praefertim cum in singulos annos novi praedones mitterentur, qui effectus patrimonii, ius vexandarum, spoliandarumque provinciarum po-

puli suffragio se obtinuisse arbitrabantur. Difficilis est igitur res in optimatum, & populi imperio iustitia, facilius illa etiam sub iniquo rege custoditur. Vnus etiam vel copia, vel fastidio frenat cupiditatem facilius, quam multi.

§. 14. Sexta ratio. Quanquam vetus sit querela de raritate principum bonorum, & aut malignitate vulgi libenter magistratui obrectantis, aut veritate iactetur: omnes bonos principes vni annulo inscribi posse; plures tamen respublicas a regibus, & Monarchis, quam optimatibus, aut populo recte administratas inuenio. Nam facilius vnus recti honestique tenax inuenitur, quam multi. Catonis imprudentiam Cicero reprehendit, quod tanquam in Platonis republica, ita in faece Romuli sententiam diceret.

Quis ergo in tam vasta curia, in tanto numero fo patrum conscriptorum exercitu vir bonus erat? Egone Catonem quidem ipsum in bonis numerauero, idque facio Tullio contentiente, qui in Epistolis Catonem in se malignum fuisse queritur, at bonus senator non est, qui in patrem patriae malignus est. Cum igitur magna sit bonorum, constantium, prudentium raritas, necesse est, ubi ad magistratus adhibentur multi, ab improbis, leuibus, stolidis ut plurimum eas respublicas administrari. Idque eo magis quod ambitu, largitione, fraude, audacia, violentia, viam sibi mali aperiant, boni sola virtute nituntur, quae tamen crebro calumniis opprimuntur saepe exola est. Quod vero insignium virorum multitudinem hodie videmus in quibusdam Rebuspublicis, id Christianum fidei opus est, non politicae discipline.

§. 15. Septima ratio ducitur ex natura populi, qui timere regem, inuidere optimatibus solet. Rex enim quasi Deus quidem supra inuidiam positus videtur, optimates ciues, & suo modo aequales videntur, liuor autem inter *μονάρχους*, & similes exarscit. Hinc in populum melius animatus esse rex solet, quam optimates, & e contrario populorum mirabiles in suos reges affectus historia tradunt. Quanto eos gaudio excipiunt, quo fletu mortuos prosequuntur? Nempe illis fidunt, optimates suspectos habent. Regis est enim populum tueri, & fere non nisi potentibus formidabilis est. *Βλέπει δὲ* (inquit Aristoteles) *βασιλεὺς τὴν πόλιν, ὅπως αἱ μὲν κερταίνονται τὰς πόλεις, μὴ δὲ ἀδίκον παύσασθαι, ὁ δὲ δὴν μὲν οὐ μὴ δέει ζῆλον μὴδὲν.* Regis officium est, ut curet, ne opulenti iniuriam patiantur, populus vero nulla in re contumelia afficiatur. Hoc ut plurimum faciunt principes, cum in alio Reipublica genere, diuites per tenuiorum vexationes contumeliasque ad immensas opes aspirent, at vero cum firmior, meliorque sit illa ciuitas, in qua rector, & subditi mutua caritate concordiaque iunguntur, quam illa in qua magistratus oderunt subiecti, non est dubitandum, quin Monarchiam ceteris Reipublicae formis praeferi oporteat.

§. 16. Octaua ratio. Nihil turpius, nihil perniciosius est in republica, quam magistratum contemptus, is in regno rarissime, in populari ac magnatum regimine semper locum habet. Princeps si lenis, stolidus, pauper, meticulosus, libidinosus est, contemni solet. haec enim vitia populorum magis dicteria, & despicientiam quam odia excitare solent, quia tamen hisce improborum, & seditiosorum audacia roboratur, facile princeps ille enertitur. Precario enim imperat, cuius viri boni miserentur, quem despiciunt mali. Sed in principe seu Monarcha quanquam haec omnia insunt, non tamen facile agnoscuntur, aut aestimantur.

Multa

Raritas bonorum principum, sed maior optimatum.

Forma senatus Romani.

Rex timeatur, optimatibus inuidetur.

Regem populus amat.

Optimatus inuidet.

Optimates facile contemnantur.

Multa per se, multa per suos animose prudenter, magnifice, caste agere potest, quæ famam honesti, & regni firmitatem conciliant.

Alexander Magnus homo turpissimus Darii coniuge, ac filiabus, pudice asseruatis magnam laudem assecutus est. Claudius levis, stolidus, timidus, magnitudine imperii multo tempore tutus fuit; nam tantam potestatem etiam in contemptissimo homuncione veneratur, ita initio regni sane gratissimum fuit. Quod si in optimatibus ista dedecora deprehensa fuerint, sine metu vulgantur ab æmulis, avidissime accipiuntur à populis, & cum nihil sit, quo auctoritas retineatur, summo apud omnes sunt contemptui, idque adeo etiam magis in Democratia, cum vitia inter domesticas fordes nata, clauum reipublicæ inuadant, & mimos ac scurras potius, quam rectores populis ostentant.

Monarchia vires vnita. §. 17. Non ratio. Monarchia vires vnitas habet, alia reipublicæ genera dissipatas. Themistocles inuidet Aristida, & eius trophæis angitur, Pompeiū vrit Cæsaris gloria, & vel Galliarum amissione locorum perderet, Cato Scipionem allatrat, Hanno Hannibalem, maluntque victoria carere, quam ciuem victoria gloriosum cernere. Hinc nunquam Respublica optimatum, aut popularis sibi *aut ipsius* sufficiensque est, sed cum opus est potentiam exercere, cum tumultu aut bello petitur, Monarchiam designant. Bello ducem vnum præficiunt: in periculo dictatorem consul dicit. Hanc igitur partem concludamus, ac nobiscum statuamus. Vnum in mundo Deum, vnum solem, vnum in vna reipublica ducem esse oportere. Sed nunc tamen eos qui aliter sentiunt audiamus.

CAPVT XXII.

Rationes pro optimatum, & populari regimine infirmas esse.

Tyranni Monarchiā insaniunt, §. 1. **V**T multa contra regum, principumque imperia à viris doctis, & politicis adferantur, faciunt tyrannorum importuni mores, & vitia, quasi ego Mezentios, Phalaridas, Neronas, Veilinos, ac similia humanæ naturæ dehonefamenta defendam, quorum memoriam ne quidem hære in principum animis oportebat. Itaque principem benignum, moderatum, prudentem, & frugum malo, quæ nobilium aut plebis dominatum. Tyrannum detestor, absoluta Scytharum, Persarum, Turcarum imperia, & *παυσανίας* repudio, temperatam legibus, astrictam moribus, fultam optimatum auctoritate, obnoxiam iustis populi boni voluntatibus Monarchiam prædico, obligatam reciproco iureiurando fidem probo. Et vt verbo dicam. Hanc reipublicam probo, in qua quam plurimum boni potest princeps, & quam minimum mali, in qua leges plus possunt, quam potentia, in qua cum rege æquo iure priuatus contendere potest, in qua cadere causa, & possessione priuata deici summa potestas non iudicat sua maiestate indignum. Magna est illa, ac plane regia dignitas Francorum, quod cum de possessionibus lis oritur, æquo iure respondeant subditis, eumque regem qui primus legem tam salutarem tulit, supra regnum fuisse existimo. Hæc si recte perpendimus; pleraque iam argumenta contra Monarchiam concidisse reperiemus.

Sed nunc optimatum & plebis, vt videri volunt, defensores causam dicant.

§. 2. Primo obicitur nobis auctoritas diuina, Deus enim Iudæis regem petentibus grauissime ira-

scitur. Audi, inquit Deus, i. Reg. 8. 7. Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi. Non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Iuxta omnia opera sua quæ fecerunt, à die qua eduxi eos, de Aegypto, vsque ad diem hunc: sicut dereliquerunt me, & seruierunt diis alienis, sic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocem eorum audi. Et cap. 11. 16. Sed & nunc state, & videte rem istam grandem, quam faciurus est dominus in conspectu vestro. Nunquid non mensus triticum est hodie. Inuocabo dominum, & dabit voces, & pluias, & scietis & videbitis, quia grande malum feceritis in conspectu Domini petentes super vos regem. Et populos quoque delictum suum tempestate, & tonitru attonitus agnouit. Ora, inquit, pro seruis tuis ad Dominum Deum tuum, vt non moriamur, addidimus enim vniuersis peccatis malū, vt peteremus nobis regem. Malum igitur est regem petere, & regnum à Deo non est, nisi irato, & puniente. Et sane grauis est, quæ additur ratio. Me abiecerunt, ne regnem super eos. Cum igitur in regnum exaltatur homo mortalis, à regno Dei receditur, & rex immortalis throno suo deturbatur.

§. 3. Haud difficilis est hæc quidem in causa responsio. Diuino enim oraculo constituendi regis conceditur facultas, Deut. 17. 15. Et Gen. 17. 49. Promittitur Abrahamo fore vt ex ipso reges nascerentur, non esset autem promissionis vlla gratia, si omne regnum esset iniustum, & reges instar latronum detestabiles. Denique non iussit Israelitis ad Aristocratiam, vel Democratiam redire, sed regnum esse iussit, multosque reges insigni virtute, regnandique scientia dedit. Quid igitur petendo regem peccarunt? Primo in Samuelem Prophetam, ducemque suum ingrati erant, quem optime de se meritum, optimeque gubernantem Rempublicam, potestate se abdicare coegerunt, & regi subdiderunt. Deinde à Dei voluntate, imperioque recesserunt, cuius iussu atque auctoritate tum Samuel, tum alii iudices dati erant, quorum minor erat, quam regia potestas; nam quæuis Monarchicum hoc esset regimen, valde tamen magna erat optimatum & populilibertas, adeo vt quisque quod sibi rectum esse videbatur, id faceret. Formam Reipublicæ igitur à Deo constitutam importune mutare cupierunt. Tercio causa mutandæ reipublicæ sufficiens non fuit. Quanquam enim filii Samuelis à patre degeneres, non ambulauerunt in viis eius, sed declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium, poterant tamen illi à Samuele & reipublica corrigi, de dignitate deici, iudicesque, quorum esset spectata integritas, sanctitasque, constitui, non autem necesse erat, eam ob causam, nouam Reipublicæ formam inducere. Quasi non possent & reges iudicium pervertere. Quarto, Deo diffidebant, eiusque beneficiis erant ingrati, vano enim timore Ammonitarum regem poposcerunt. Exprobrat hoc illis Samuel i. Reg. c. 12. Nunc ergo state vt iudicio contendam aduersum vos coram Domino de omnibus misericordiis Domini, quas fecit vobiscum, & cum patribus vestris, quomodo Iacob ingressus est in Aegyptum, & clamauerunt patres vestri ad Dominum: & misit Dominus Moysen & Aaron, & eduxit patres vestros de Aegypto: & collocavit eos in loco hoc. Qui obliti sunt Domini Dei sui, & tradidit eos in manu Sisare magistri militiæ Hafor, & in manu Christianorum, & in manu regis Moab, & pugnaverunt aduersum eos. Postea autem clamauerunt ad Dominum & dixerunt, peccauimus, quia dereliquimus Dominum, & seruimus Baalim & Ashtaroth: nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum, & seruimus tibi. Et misit Dominus Ierobaal & Badan & Samson, & Barac, & Iephthæ, & Samuel, & eruit vos de manu inimicorum vestrorum per circuitum, & habitastis confideter. Videntes autem quod Naas rex filiorum Ammon venisset.

Iudæi regē petendo peccarunt.

Ius regni datum est Iudæis.

Iudæi Samuelem ingrati fuerunt.

Deo non diffidebant.

venisset aduersum vos, dixistis mihi; Nequaquam, sed rex imperabit nobis: cum Dominus Deus vester regnaret in nobis. Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis & petistis: ecce dedit vobis Dominus regem. Si timueritis Dominum, & serueritis ei, & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os Domini: eritis & vos, & rex qui imperat vobis, sequentes Dominum Deum vestrum. Si autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus Domini super vos, & super patres vestros.

Denique regem, vt habebant omnes in circuitu nationes, postulabant, vt nempe illo externo splendore oculos pacerent, atque ad insignem potentiam, licentiamque peruenirent. Magnates enim honores sibi & aulicas dignitates, populus opes, & luxum meditabatur, atque ita omnes præsentium fastidiosi, & futuris inhiantes regem petebat. Quasi nullum Gedeonem, aut Sampsonem excitare amplius Deus posset, quare grauius deliquerunt, Deum summum imperatorem suum, qui iudices, & belli duces constituisse solitus erat, reiiciendo, & specialissimam eius, ac beneuolentissimam prouidentiam, qua ipse populum suum gubernabat, & suum imperio sine tributis, exactionibusque moderabatur, contemnendo.

§. 4. Secundo obiiciunt. Prudentia maior est in multis: apud principes summa est penuria veritatis. Præstat igitur multorum consiliis, quã vnus, quantumvis prudentis iudicio populorum salutem fortunalesque committi.

Respondeo id quidem optandum, vt vnus multorum instar, imperet, vt reges prudentia, consilioque valeant, ac diuino imprimis Spiritu ipsi, vt Dauid, & Salomon gubernentur; verum nec semper sceptrum sapientia comitatur, & fastus purpure crebro Spiritum sanctum excludit. Hinc temeraria frequenter consilia, & sine consiliis negotiorum præcipitationes; non regni vitio, sed regum. Non tamen video, cur non & reges prudentia, vsque spectatos consiliarios habere queant, & optimatum magnam sæpe partem rudem constar esse. Nunc profecto in Germania, Italia, ceterisque Europæ regnis sapientum, & fortium virorum copiam esse eximiam videmus. Quamuis igitur principem, vel ingenium, vel eruditio, vel prudentia ex parte deficiat, de consilii tamen sententia salutaria multa decernet, quodque decretum fuerit, quia ab vno pender, celeriter effici potest, in optimatum consultationibus quamuis consensio sit, ob amulationem tamen, fauores, aliæque incommoda, tarde, & non sine altercationibus ad executionem peruenitur. Quod igitur in consiliis posset habere præcipuum multitudo suffragiorum, hoc perdit tarditas, & impedimenta rerum gerendarum.

§. 5. Tertio obiiciunt. Plures difficilius corrumpuntur, in corruptius iudicat, vnum facile est in fraudem illicere.

Respondeo contrarium me capite præcedente docuisse, corruptiora fuisse in Aristocratia, & Politia, quam in regno iudicia, quod exemplo Romanorum patuit. In populari autem Republica documentum nobis dant artium omnium inuentrices, & altrices *μαθηματικὴ καὶ ἀθλητική*, magni-virbes Athenæ, vt monstrum simile videatur, in ea virbe, in qua literarum, artiumque cultus, & Philosophia supremum verticem fixit; in eadem corruptissima, iniquissima, & vere latrocinantia fuisse iudicia. Areopagum non acuto, quamuis, & illius iudicia auctoritatem amiserint, nec iudicium tamen fidei, sed nocti, & tenebris, atque adeo reorum ignorantia integritatem suam

debet. De populi iudiciis loquor, quibus nihil turpius, perniciosius, iniustius. Qui viros bonos, iustos, etiam incognitos ostracismo afflictabant, atque exiliis agitabant. qua in re omnem barbariem cultissima Attica superauit. Causas vt optimatum, & populari iudicia facile corrumpantur, supra attuli. Nunc de munerum corruptione loquar, quæ multo facilius penetrat domos iudicum auarorum, egentium, quã regum, quorum immensæ opes faciunt, vt fordida priuatorum munera spernantur. Si enim, aliquid generositatis vel animo gerat, vel moribus præferat princeps, nemo facile ostendet se eum adeo despiciere, vt precio eum sibi coemere, atque in turpe obsequium prodendæ iustitiæ pertrahere posse gloriatur.

Cū igitur parua & mediocria dona in amplissima regum fortuna, non faciant momentum, cum difficilis sit, & periculosus ad eos aditus, sinceriora ab illis iudicia expectare licet. In ciuium penates etiam pauculi nummi, iuueni, lepusculi, calcoli, & arbuti fructus illati, Themidem, pro nefas, in suo ipsius sacrario, hoc est, Tribunalibus opprimunt. De iudicio Clodiano corrupto, constupratoque probationem ex Cicerone adducerem, nisi me verecundia retraheret. Verum ad respublicas appello. Quis hodie principes aut reges accusat quasi sint munerum captores? de his, qui in minoribus subelliis ius dicunt, hæc querela est: Minor, si principes seueri sint, & rigidi iustitiæ defensores: si iudici corrupto nunquam ignoscant. Maior, si principes indiligentes sint, & lenti. Maxima, cum nullus maior magistratus inquirat, aut si censura illa detur cognatis, affinibus, obnoxiiis, & contra eos qui aliquando præhæciticem censuram gesserunt, aut, tanquam gesturi sint, timentur. Quæ fere in optimatum regimine contingunt: Vnde tot leges in viribus, cum tot fraudibus luctantur. Ne duo fratres, ne pater & filius, socer & gener in eodem iudicio sedeant.

§. 6. Quarta obiectio. Principem errantem nemo monere, multo minus reprehendere, aut docere audeat, quod si vera, & fortia quis audeat, facile assentatorum multitudine victus in alteram partem concedere, aut cedere aula cogitur. Moneri putant idem esse, quod vinci, maiestatem læsam putant, nisi quis & vitia regum laudaret. At vero in alia Reipublicæ forma cū vniciq; optimatum aduersarius è regione immincat, omnia delicta non modo notantur, sed in iudicium etiam trahuntur. In omni Aristocratia sunt partes, & quia multi sunt æquales, omnes ab omnibus obseruantur, & in officio continentur; Themistoclem formidat Aristides, Æschinem Demosthenes, Pompeius Cæsarem, vtrunque Crassus, Cicero Clodium, Catonem Scipio, omnes metuunt multos, nullus periculi exors est. Metus autem ille mutuus auariciam continet, libidines cohibet, iram compescit.

Respondeo miserrimum esse principem, apud quem vera tacentur, miseriorem, cuius & mala laudantur, nec ex hac tamen causa regnum inferius Aristocratia est, aut si principum *ἀνδραγαθία*, & monitionum inscius fastus consilia sæpe respuit, non tamen defunt alia bona, quibus hoc malum compensetur, vt iam dudum explicatum est.

Verum tamen maligne & inuidiose paucorum mores in omnes conferuntur, multos reges nouimus, qui non modo tempestiuos monitores non sunt auerfati, sed eorum sinceram libertatem beneficentia prosequuti sunt, & dignitatibus ornarunt, multi etiam rumores, scommata, & vulgi dicacitatem leni, & ciuili animo tulerunt, satis esse arbitrat, si id consecuti essent, ne male facere quisquam illis posset.

Facili muneribus iudex, rex non nisi ingenti corrumpitur.

Iustitia seruatur, si censuram principis iudex expectat.

Malum ad, quem vera tacentur, miseriorem, cuius & mala laudantur, nec ex hac tamen causa regnum inferius Aristocratia est, aut si principum *ἀνδραγαθία*, & monitionum inscius fastus consilia sæpe respuit, non tamen defunt alia bona, quibus hoc malum compensetur, vt iam dudum explicatum est.

Qua

Principes sæpe sapientia deficiunt.

Consiliarij multi & boni adiumento sunt principibus.

In politia pessima iudicia.

Qua quidem in re vehementer Augusti Caesaris commendanda est moderatio, qui historicum domo prohibere contentus fuit, à quo graniter laesus fuerat. Sed cum de virtutibus agam, de ciuilitatis hac laude tractabo.

Christiano
principi
multi sunt
monitores.

Vana specie
libertatis
multi prin-
cipes offen-
dunt, non
mouent.

Galba tem-
peraria au-
dacia.

Caute mo-
nendus prin-
ceps.

Principes le-
gibus pare-
at.

Nunc id certum est, principum multos esse monitores. Nam & liberos veterum, & viuientium, quauis in illis sua interdum errata legant, sine offensa tenent, & conciones sacras audiunt, & suam ipsi conscientiam examinant, atque rationem à se ipsis exposcunt. Denique nullus principum adeo infelix est, qui non multos habeat, qui libere consulant, quos aduatio, seruitusque indecora offendant. Præcipue si Christiani sint, apud quos deesse non possunt, Hilarii, Ambrosii, Chrysostomi, Gregorii, quorum libertas regnantium peccatis possit oblitescere. Tantum monito publica, acerba, & exprobrationi atque irrisioni non absumilis è medio tollatur, tum quia monitoribus sunt periculosa, tum quia potestates exasperatas ad excusationem, defensionemque erroris, ne victi videantur principes, non ad emendationem, quæ etiam in priuatorum reprehensione finis esse debet, excitant. Importuna enim libertas, stulta temeritas est, nec corrigit errantem, cum semper ipsa egeat venia, raro eam impetret. Doctor autem, & emendator principis esse non potest, quo cum præclare agitur, si supplicium euadat, si alium monendo se ipse non euertat. Laudat populus libere dicta, & principum conuiuiis delectatur. Sed idem de eorum qui sic agunt interitu non miratur, imo in principis læuentis postea laudes effunditur. Merito perisse eum existimat, qui sic locutus est, ut merito illi princeps irasceret. Quis probauit Galbæ temeritatem, cum in foro Iulio dictatori diceret: se de pecunia, cuius pro genere illius Pompeio Magno sponsor esset factus, appellari? Sic enim Cæsari generum occisum, & hasta subiecta bona exprobrabat, non læuit tū Cæsar, sed mirata est tamen Roma hæc Galbæ audaciam vltimam non fuisse. Poterat n. priuatim, poterat per libellum agere. Vulgus obstupescit recòrdem Theodori Cyrenæi asperitatem, cū enim Lysimacho minitanti mortē, respondisset, Magnifica tibi res obigit, quia Cantharidis vim affectus es. Prudentes vero improbant. Quid enim attinebat tyrannum sua sponte crudelem, contumacia in rabiem agere, atque occasionem dare, ut iure læuere videretur? Et sane in crucem actus, didicit interessē, humine, an sublimē putresceret. Hæc peruersitate monendi, principes multi faciunt deteriores, qui cum laudem potius constantie, & libertatis quaerunt, quam bonum Reipublicæ, aut principum emendationem, procul à principibus arcendi iunt, quia eos exasperant, & prauissima, perniciosissimaque eos opinione imbuunt, quasi à subiectis populis non amentur, quos è contrario, & illi odisse incipiunt, multo vero magis inardeſcunt, cum intelligunt, ea quæ in se dicta sunt, iucunde & cum plausu à ciuibz accipi. Sed de monendis principibus, suo loco consilium dabo; hoc enim malo, quam mone-re principes, & n. fallor, tutius est.

§. 7. Quinta obiectio. Leges animæ sunt Reipublicæ, vbi leges vel non sunt, vel à potentioribus vexantur, vitiosa est Respublica: at principem quis legum cancellis includat?

Respondet cum magno imperatore, ad maiestatem imperantis pertinere, ut legibus pareat. Ideoque iam ante παύλας in eam, & absolutum vnius in ceteros dominatum exclusi. Nec tamen est dominatus ille grauior, q̃ sit optimatū in ceteros absolutum imperium. Nam in illo tot sunt tyranni quot capita. Quid enim illos boni ciuibz allaturos censuimus, qui in senatum coopertati irabant, ut ait Aristoteles, οἱ τῶ

δύο κακὸν εἶναι; quod in plebem malo animo simi-
turus. Certe Romani ciues id sentierunt, cum in mon-
tem sacrum secederent, cum consilio Coriolani an-
nona negaretur. Quæ legum erat aequitas Romæ, cū
etiam ipsi tribuni multas ferrent rogationes con-
iunctim: quod Appius Claudius perinde esse ait. Vt
si quis ei, quem famēs vigeat, veneni in ponat cum cibo, & aut
abstinere eo quod vitale sit, iubeat, aut mortiferum vitali ad-
misceat. Collige omnia quæ in Romana republica
laudata sunt, & ostende vnquam senatum, optima-
res, imo ipsos legum scribandarum decemuiros le-
gibus coerceri potuisse.

§. 8. Obiectio sexta. Libertas par omnibus est, ea
frui quisque debet. vbi autem plures participes sunt
libertatis, ibi iustior est respublica. Ita enim sapien-
tissimus Reipublicæ institutor Ari. lib. 2. polit. cap. 2.
ἀλλὰ πῶς τὸ ἴσον, τὸ ἀντιστοιχῶν τὰς αἰτίας τὰς πάλαι. ἐπεὶ δὲ
ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἰσότης ἀνίσταται τῷ ἔθι. Quapropter æ-
qualitas, & reciproca vicissitudo seruat ciuitates, in liberis e-
nim, & equalibus necesse est eam esse. At nusquam minor
æqualitas, quam in Monarchia. Vbi vni omnia pa-
rent.

Respondeo Aristotelem pro nobis dicere senten-
tiam. Δύο, inquit, & τὸς αὐτὸς αἰὶ βέλτιον ὄρεται.
Manifestum est eosdem semper imperare melius esse. Neque
hic iniustitia illa deprehenditur, nam æqualitas non
nisi æqualibus, & inæqualitas inæqualibus conue-
nit; contra ius enim est æqualia tribuere inæquali-
bus. Nec vlla est respublica in qua omnes imperare
possint.

Deinde male æstimatur libertas, cum ea sub prin-
cipe esse denegatur. Quidam enim libertatis extre-
mam licentiam consecantur, quæ est extremæ ser-
uitutis initium, alii se nisi imperent, esse liberos non
arbitrantur. alii ne leges quidem, & magistrum ferre
possunt. Falluntur profecto. Libertas est quidem illa po-
restas viuendi vt velis, sed necessarium tamen est, vt ius-
te, & recte velis. Non est enim libertati aduerſum
iustum imperium neque legum scriptarum coerci-
tio. Nulla autem ratio est, cur populum Romanum
cum patribz suis rixantem liberum dicamus, Iuda-
os sub Dauide, & Salomone seruos appellemus. Nec
idcirco qui sub regibus sunt, seruorum appellatione
censeri debent, quia à malis & iniustis regibus seruilem
in modum premuntur, quia sub optimatibus
nunquam æqua conditione vivere plebes. Nos in
Germania proprie vrbes quasdam liberas, ciuesque
liberos vocamus, quamuis à Cæsare regantur, illi-
que summum caput, ac dominum appellent. Tam
igitur peccant, qui libertatem ἀναρχία, & Noma-
dum vagabunda licentia, quam qui scelerum impu-
nitate meriuntur.

§. 9. Obiectio septima. Principes viros, & claros
è medio tollunt, quia eos timent, prudentes & inte-
gros vitæ tanquam molestos luxuriantis aulæ cen-
sores oderunt, at inter optimates, & in plebe hi soli
ad fastigium euehuntur. Virtutem igitur premit
vnius summa potentia, vbi vero plurimum est regimen,
quia virtuti tanquam merces honor, & magistratus
dantur, probitas, industria, fortitudo acuitur.

Responsio. Neque principes nisi plane tyranni In repub. a-
viros bonos persequi solent, & in Republica pluriū scendit sape
sapius fraus, atq; audacia quam virtus populi fasces pessimus.
obtinet. Quis enim excuset Atheniensium Ostra-
cismos, exiliaque virtutum à populo iussa; cum e-
nim crebro libertatem amisissent, & grauissimā ser-
uitutem ex repentino libertatis occasu experirentur
ideo in omnes in quibus virtus, industria, eloquen-
tia, opes eminere visa sunt insurgebant, nec vitia, sed
vitiū & periculorum suspensiones sustulerunt.
De Romanis locupletem testem T. Quintiū habemus
apud Liuium. Discordia ordinum, est venenum huius
vrbi:

urbis. Patrum & plebis certamina, dum nec nobis imperii, nec vobis libertatis est modus; dum tader vos patriciorum, nos plebeiorum Magistratum, sustulere illi animos. Pro Deum fidem: quid vobis vultis? Tribunos pleb. concupiscitis: concordia causa concessimus. Decemviros desiderastis: creati passi sumus. Decemvirorum vos pertasum est: coegimus abire Magistratum. Manente in eosdem priuatis ira vestra, mori, atque exulari nobilissimos viros, atque honoratissimos passi sumus. Tribunos plebis iterum creare voluistis: creastis. Consules facere vestrarum partium, et si Patribus videbamus iniquum: patricium quoque Magistratum plebi donum fieri, vidimus. Auxilium tribunum, prouocationem ad populum, scita plebis iniuncta Patribus, sub titulo equandarum legum: nostra iura oppressa tulimus, & ferimus. Qui finis erit discordiarum? et quando vnam urbem habere, equando communem hanc patriam esse licebit? Victi nos equiore animo quiescimus, quam vos victores. Satisne est, nobis vos metuendos esse? Aduersus nos Auentinus capitur, aduersus nos sacer occupatur mons. Esquilias quidem ab hoste prope captas, & scandentem in aggerem Volsunum hostem nemo submoit in vos viri, in nos armati essetis. Agite dum, ubi hic curiam circumfuderitis: & senatum infestum feceritis, & carcerem principibus impleueritis: in istis ferocibus animis, egedimini extra portam Esquilinam: aut, si ne hoc quidem audetis, ex muris vstre agros vestros ferro domum regni que vastatos, praedam abigi, sumere incensa passum recta. At n. communis res per hoc loco est peiore: ager vritur: vrbs obfidetur: belli gloria penes hostes est. Quid tandem priuatae res vestrae, quo in statu sunt? iam vnicuique ex agris sua damna nutiabiuntur. Quid est tandem domi, vnde ea expleatis? Tribuni vobis amissa reddent, ac resistent? vocis verborumque quantum vobis, ingerunt, & criminum in principes, & legum aliarum super alius, & concionum. Sane Camillum exulem, Tarquinium Collatinum solo nominis odio ciuitate deiectum, Valerium quod in Velia, loco eminentiore domum exstrueret, suspectum; Scipiones in agro contabefactos alioque ingratae patriae vitio miseris habuisse exitus monumenta tradunt, ut principes moderati censeri debeant, si amulationem, & malignitatem ciuium praua iuventium spectare libeat. Intuidium principatus auxerunt illi, qui vrbem adhuc Spiritus praece libertatis retinentem violenta, & saeva dominatione feruere coegerunt indignis, quin & dominorum aspernitatem, coniuurationes, seditiones, sarcasmata calumniae incendunt. Nunc in Europa alia facies est, quanta est inter reges potentissimos contentio, ut viros fortes, nobiles, prudentes sibi iungant? Vnum Hispaniarum regem tor habere viros visu, ingenio, sapientia praestantes arbitror, ut vel centum nobis Scipiones praebere possent. Duces, equitum magistratos, Tribunos numerate, & tanta Monarchiae stabilimenta admiramini. Reges, inquit, viros fortes oderunt, eos e medio tollunt. Historiam nostris cultu appello, & viros praestantes tyrannide regum trucidatos inquiri. Nego vel vnum dari posse, nisi eos deplorare libeat, qui iniustitia, rapinarum, maiestatis, proditiōis conuicti meritis poenas dedere. Nam de illis quos propter fidem religionemque veterem reges, aut principes nouarum opinionum sectatores excruciatos necauerunt, nunc non agimus: quamuis plures populus, & tyrannisci occiderunt.

§. 10. Obiectio septima. Rempublicam aequè nihil affligit, atque conuellit, quam legum, actionumque varietas, & inconstantia. Nam rectoris auctoritate omnino tollit, & deinde omnes suarum rerum facit incertos, ideoque principi infensos; quemadmodum enim in solo, quod crebris terramotibus quatitur, nemo prudens arcem exstruit, ita a principe, qui in diuersa rapitur, quia sua beneficia facile euertit, amicosque commutat, omnes alienantur atque recedunt, etiam qui beneficia accepe-

runt, timent enim ne quod potius proiecit, quam dedit mox mutata mente retrahat, damnumque ac contumeliam insuper adiciat. In populo vero maiorem esse constantiam probare nititur Nicolaus Machiauellus libr. i. de Rep. comparat autem principem solum legibus cum populo, qui nullis vritur legibus, & principem qui ex legum praescripto Rempublicam administrat, cum populo qui bonis legibus vritur, & utrimque praefert populi administrationem. Nam Romani quadringentos annos regnum insensibilissime oderunt, Populus raro homines manifesto improbos honore afficit. Populus lenius seuit, facilius placatur. Causa vero cur populi inconstantia a scriptoribus tradatur, non est illa, quod populus magis quam principes, peccet, sed quod populi vitia exaggerare tutius est, quam principum. Nullus enim singulatum hic carpitur.

Respondeo primo fateri Machiauellum se contra omnes scriptores loqui, ac docere. Inconstantem, variam, ac mutabilem esse populi multitudinem, cum Lilius multis in locis, tum ceteri scriptores testantur omnes vno fere ore. Quod igitur omnes scriptores, omnes rectores populorum testantur, negare vnus Machiauellus non debuit. Multo minus graui omnes accusatione percellere, quasi populi delicta exaggerent, ad principum vitia conuincant. Maligna est illa, & perpicue falsa calumnia. Nam qui in libero populo vixerunt, id testantur, quibus Monarchiam laudare, populum vituperare periculosum fuit. Plato, Populus ingratus est, leuiter alicuius rei satur, mutabilis, crudelis, inuidus. Sed summum populi patronum, summis a populi acceptis beneficiis contra suum populum detonantè audiamus Tullium. In imperita multitudine est varietas, & inconstantia, & crebra tanquam tempestatum, sic sententiarum commutatio. Pro domo sua, & pro Plancio non comitis iudicat semper populus, sed mouetur populi tanquam plerumque gratia, cedit precibus, facit eos, a quibus est maxime amicitia, ut se ambitus; denique si iudicat, non delectu aliquo, aut sapientia credat illis, ducitur ad indicandum, sed impetu nonnunquam, & quadam non quibus etiam temeritate. Non est consilium in vulgo, non ratio, non fides, sed qui discrimen, non diligentia, semperque sapientes, ea quae populus rogant, fecisset, ferenda, non semper laudanda, duxerunt. Et pro Murena. Nullum fieri, nullus Euripus, tot morus, tantas, tam varias habet agitationes finium, quantas perturbaciones, & quantos estus habet ratio comitiorum. Dies intermissus vnus, aut nox interposita saepe turbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam commutat auramoris, saepe etiam sine vlla aperta causa, aliud atque existimamus, ut nonnunquam ira factum esse, etiam populus adminetur, quasi vero non ipse fecerit.

Hac Cicero de populo gentium Domino, de populo qui oratores, & homines prudentissimos de Republica concertantes quotidie audiebat, atque illis auditis, quod fieri volebat, suprema potestate iubebat. Causa vero tante mutabilitatis ab eodem recte pronuntiatur: Quod ex veritate pauca, ex opinione multa estimat. Pro Roscio Amerino. Quod honestum putant id quod a multis laudatur. Cum igitur imperitia saepe peccet, cum opinione ducatur, cum audiat homines imprudentes, & leues, necesse est saepe mutari, suisque tribunis honori, & quaestui esse.

At constantis fuit populi Romani in affectatores regni, atque acerbum odium. Ita omnino, quia tyrannidem metuebant, id adeo libro de legibus Cicero testatur est; regnaturus enim erat sanguine multo, qui Romae dominatum occupasset. Verum duo in Republica Romana obseruari, quae ciuitati tyrannorum odium ingerebant. Primum exempla Sicularum, & multarum in Graecia urbium, quae barbara, atque immani tyrannide torquebantur, florebant tempore libertatis Romanae Persarum res, in Sicilia Gelo, Dionysii, in Graecia Periander, Thrasylbulus, Alexander

Popularis regiminis commendatio.

Popularis regiminis incommoda.

Populus inconstans est.

Stultitia

Qui opinio ne ducitur, saepe mutare sententiam debet.

Cum Romani regnum oderint.

Phereus, Triginta Tyranni Athenis, & vix eo tempore sine effera crudelitate ciuitas vlla regnabatur; hinc tantum odium regum, & in populo bellicoso prompta manus, & suspectorum vix audita causa, certe lite pendente, representata supplicia. Subleni enim & iusto rege non admodum desideratur extrema libertas, sed quiete, & tutela rerum plerique contenti viuunt, at cum sub icetu tyranni furentis impalescunt, qua occasio libertatis proxima aperitur, ea se, quamuis magno periculo, effundunt.

At populus etiam iratus, lenius sentit. Immo vero nulla belua est populo crudelior. Romana plebi obiciunt legati patrum, eos crudelitatis odio in crudelitatem ruere, prius quam liberi sint, dominari in aduersarios velle. Si populi crudelitatem aduertere animus est, vide Lemnios, Hetruscos, Samios, Athenienses, Lemniorum crudelitas in proverbium abiit, ut quod immanissime factum est, Lemnia manu factum dicatur. Hetrusci viua corpora mortuis iungebant, non enim solius hoc Mezentii facinus fuit. Samii Atheniensium frontibus noctuam, Athenienses Samiorum frontibus Samianam insulpebant, fædo exemplo inter cultissimos populos repensata crudelitate. De Romanis vis dicam: Crudeles fuere, & monstra quædam hominum primi imperatores, nullum excipio, nec Augustum, nec Titum: At illis tamen populis crudelior fuit, totos dies cruciatibus, & mortibus amphiteatri delectatus; & deinde illa ipsa monstra nonne ex ciuibus erant? An optimates Romani mites? Fimbria, Sylla, Tellestinus, Catilina, Pompeius, Pollio, Marius, quique fuere Marianarum, aut Syllanarum partium, id est omnes Romani. Pauci reges procerum Romanorum crudelitatem æquarunt. Sed omnes hos populus Romanus superauit, horrendis in Nerone, Caligula, Galba, aliisque principibus editis exemplis, in puniendâ crudelitate crudelissimis. Excessit medicina modum, perire nocentes, & innocentes. Est igitur & populus incostans, & crudelis. Inconstantie causa est, qui non iudicat, nec nisi leuibus mouetur, ideoque & in alteram partem mouetur, maior est tamen ignorantia populi, cuius maxima pars priuatis rebus occupatur. In populi iudicio nemo suum proprium dedecus metuit, aut laudem sperat, si male cedant consulta, aliis vnusquisque potius, quam sibi imputat. Cur enim sordidissimos hominum tangat reipublicæ fama? At ubi princeps est, ille & veretur statuere, quod continuo sit mutandum, & subitas rerum conuersiones, leges figendi refrigerique libidinem, necessario ut pestem Reipublicæ auersatur.

Populus Romanus crudelior rimperatoribus suis.

In populi iudicio quisque sui securus detrimenta imputat alius.

CAPVT XXIII.

Opinio Machiaueli de Monarchia, & eius rationes refutantur.

Machiauelus sui iudicii est, non prudentis.

§. I. **H**ominis, qui proprii potius, quam prudentis iudicii est, opinionem describam & expendam, ut cunctis pateat, eum non modo rationatione uti infirma, sed contra historiarum fidem etiam peccare, atque ex illis, quæ penitus falsa sunt, conclusiones & consecretaria deducere, libro 2. cap. 2. de Repub. ita scribit. Difficilem arduamque de vicinis & aliis quibusdam populis victoriam populo Romano fecit amor conferuandæ libertatis, qui tunc multis gentibus infidebat. Eam enim tanto studio defendere conabantur, ut non nisi singulari quadam virtute vinci & superari potuerint. Cuius rei argumentum habes tot periculorum exempla, quæ adire eius defendenda ac recuperanda causa voluerunt: tot tamque horrenda supplicia de his sumpta, qui illius amittende causam præ-

buisent. Sed neque obscurum est ex lectione historiari, quanti faciendâ sit libertas, & quantum & quam difficile sit populo iugum seruitutis. Aetate nostra vnica gens supersere videtur, in qua libera ciuitates sint: olim per omnes mundi plagas extrabant populi liberrimi. In Italia certe inter Alpes, quæ Galliam Cisalpinam à Tuscia diuidunt, & extremâ Italia oram, multi liberi populi habitabant, Tusci, Romani, Samnites, & alij: nec mentio sit vllorum Regum, qui tunc imperarint in Italia, præter Reges Romanorum & Porcennam. De cuius stirpis excidio, etsi historia nihil memoria prodiderint: constat tamen Tuscia, cui Porcenna imperauerat, liberam fuisse eo tempore, quo Romani aduersus Veios bellum susceperunt, & libertate quidem tanta cum voluptate vsam, tantoque odio Monarchia appellationem habuisse, ut cum Veni defendendi sui causa Regem creassent, & auxilium à Tuscis contra Romanos petissent, Tusci re diu deliberata, tandem consenserint non ferendas eis esse supplicias, donec regem haberent: neque enim decere, iis auxilium ferre, qui patriâ vnus viri imperio subiecti essent. Sed neque, sine causa insidet populo omni libertatis amor. Testatur enim experientia, nullam ciuitatem suos ciues ditare, nisi tempore libertatis, neque etiam imperium comparare, aut publicas opes quocumque modo augere. Admiratione summa dignum est Athenienses Pisisstrati tyrannide liberatos, centum annorum spatio, vires atque potentiam suam tantopere augere potuisse. Et longe magis stupendum adhuc, Romanorum Rempublicam: expulsi Regibus, ad tantum fastigium peruenire potuisse. Eueniunt autem hæc omnia, quoniam non priuatorum opes, sed quæ publicæ communique sunt, Rempublicam augent: neque habetur ratio boni publici, nisi in liberis ciuitatibus, in quibus id, quod ex æquo prodesse potest omnibus aut quam plurimis, semper decernitur, nec habetur ratio paucorum quorundam, quibus nocere forte possit id, quod vniuersis prodest. Contra quam accidit in his ciuitatibus, quæ principis alicuius imperio parent. Nam in his plerumque fit, ut quod principi prodesse potest, vniuersis ciuibus noceat. Quo fit, ut si libera Respublica sub tyrannidem alicuius redigatur, inter leuissima detrimenta, inde sibi orta, hoc numerare queat, quod iam neque opibus, neque imperio amplius augeri queat: sed decrefcere etiam paulatim incipiat. Nam etsi concedamus Tyrannum hunc, sub cuius imperium redacta est, virum esse industrium & bellica virtute præstantem: tamen id, quod ille comparat, in suum priuatum commodum, non in vsus publicos conuertit: cumque neque ex subditis suis, quibus tyrannice imperat, deligere aufit excellentissimos quosque, ut eos præficiat rebus gerendis, metu mirum vindicta. Quod si quas prætereas vrbes occupabit, non certe huic tributarias faciet: cum tyranni corpore sit, non augere potentiam subditorum: sed subditam sibi conseruari, & vires, quibus aliquando iugum excutere queant, opprimere. Quæ de re multa præcalare apud Xenophontem, in libro de tyrannide leguntur. Quæ cum ita se habeant, nemini mirum videri debet, veteres tanto libertatis studio flagrasse, & tyrannorum nomen tanto in odio habuisse: ut cum nuncius olim ad exercitum peruenisset, de interfecto Hieronymo Hieronis Syracusani nepote, ac milites omnes fremerent aduersus coniuatos: tamen cum paulo post nuntiaretur, proclamari libertatem publice Syracusis: deposita iracundia contra coniuatos, de modo conferuandæ libertatis deliberare ceperunt. Ob easdem causas ingentibus suppliciis per sepe affecti sunt ij, qui amittendæ libertatis autores esse voluerunt. Quorum exempla cum plurima extent, hoc loco vnum tantum, idque horrendum & memorabile adducam, quod in Corcyra accidit, tempore belli Peloponesiaci. Nam cum tunc vniuersa Græcia in binas factiones diuisa esset, quarum vna Atheniensium, altera Spartanorum amicitiam retinere conabatur: & in Corcyra optimates superiores facti, populo libertatem semel eripissent: factum est postea, ut populus Atheniensium auxilio aduersus denuo optimates deuicerit. Itaque, seruutis iugo excusso, optimates omnes in magnum quendam carcerem incluserunt: ex eo denos deinde sigillatim educentes, tanquam illos in exitium mittere vellent, variis suppliciis afficiebant. Cuius rei tandem certiores facti reliqui in carcere, decreuerunt, quocumque modo se à tam fædis suppliciis defendere: facti igitur impetu in

Cupido libertatis a pud veteres.

Vrbes libera dicescunt.

Crudelitate vindicta libertas.

hos, qui carceres ingrediebantur, illos repellabant, & aditu prohibebant. Sed ea re cognita populus, concitato tumultu, tabulatum carceribus impostum aperuit, & ruina murorum vniuersos simul suffocauit. Huiusmodi crudelitatis exempla, pro defensione libertatis tunc plura quoque alia euenerunt: maiori tamen cum impetu solent homines ereptam libertatem vindicare: quam in eos, qui eam eripere voluerunt, ferri. Sed non immerito possit quisquam hoc loco admirari causam cur antiqui illi longe magis laborasse videantur, pro libertate publica, quam id etate nostra fieri videamus. Ego vero ob eandem causam id fieri puto, propter quam iidem illi fortiores viri erant, quam nostri: atque illam maiore ex parte pendere ex ipsa educatione, & religionis illorum nostraeque diuersitate. Nam cum ex religione nostra veritatem rerum intucamur: discimus ex illa statim honores & pompam huius mundi contemnerere. Sed Ethnici hac omnia magni faciebant, & in eis summum bonum situm esse putabant: quapropter promptiores ferocioreque erant huiusmodi rerum defensores. Id ex multis eorum institutis apparet: nam si vel eorum sacrificia cum nostris conferas: in illis magnificentiam quandam horrendam in nostris delicatam quandam molliciem cernes. In illis, Pompe & magnificentia cedens multorum animalium adiungebatur, qui terribilis aspectus homines etiam feroces reddebat, nostra his omnibus caret. Ethnicorum religio non reddebat homines beatos aliis rebus quam gloria & laude virtutis, pro re bene felicitateque in bello aut pace gestis: ex nostre religionis institutione, beatiores putantur humiles, & qui rerum diuinarum contemplationi dediti sunt, quam qui res magnas gesserunt. Summum praeerea bonum statuit in humilitate & contemptu rerum huius mundi. Ethnici omnia contrario modo se habere credebant: nam summum bonum existimabant in magnitudine animi positum esse, & corporis viribus caterisque omnibus, quae a fortissimis viris fieri solent. Hac vita institutio Christianorum orbe imbellem fecisse videtur, ut sceleratis ac perfidis principibus certa praeda esse soleat. Nam plerique mortaliu spe vita beata cogitant potius de tolerandis iniuriis, quam de iisdem vindicandis: tanquam si oporteret eorum sine armis illis solo otio comparare: sed non caret errore ista Religionis nostrae explicatio, & qui illam ita sunt interpretati, abiecti homines fuere, quibus otium potius quam virtus cordi fuit. Nihil enim religioni Christianae aduersatur patriae defensio, imperiumque eius per legitimum modum auctio: permittitur omnibus patriam amare, in honore habere, & ad illius defensionem se preparare. Sed inepta illa educationis ratio efficit, ut si per vniuersum orbem etate nostra percurras, nequaquam tot populos liberos, tot liberas Respub. ut olim erant, inuenire queas, nec homines libertatis amatores, atque eiusdem acres defensores. Equidem Romanum imperium magnitudo non parum etiam ad id fecit, cum per vniuersum orbem liberas Respub. sub suum iugum subiecerit: sed neque destructo imperio Romano, tamen potuere pristinam libertatem recuperare, nisi per pauca quadam. Quo tempore augebatur Romanum imperium, inueniebantur in omnibus regionibus multi liberi populi, multa libera Respub. praecclare instituta: & libertatis defensores acerrimi: nec proinde a populo Romano absque singulari virtute vinci, ac superari potuerunt. Exemplo esse possunt vel soli Samnites: quos Lucretius testatur tam potentes pace ac bello fuisse, & tam acres libertatis defensores, ut quadraginta sex annos bellum cum Romanis gesserint, nec vinci omnino potuerint, ante tempora Consulatus Papirii Cursoris, qui Papirii primi filius fuit, quamuis infinitas strages perpesti fuissent. Quo magis miseratione dignum est: si quis eam regionem etate nostra propemodum desolatam videat, quae olim a tot liberis hominibus incolebatur, tot liberis & praecclare institutis ciuitatibus exornata erat. Quae omnia diuersitatis suae causam habent ex libertate & seruitute. Quaecumque enim ciuitates ac regiones libertate fruuntur, augentur opibus & imperio, & hominum multitudine. Quis enim non libentius proceret homines in iis locis, ubi matrimonia & opes liberae sunt, quam ubi metus est, ne si quid labore tuo ad educandos liberos comparasti id tibi a tyranno aliquo auferatur? ubi libertas est, non modo tibi polliceri potes liberos fore non seruos, quos procreas filios, sed siquidem virtuti operam dant, etiam ad Respub. gubernationem

adhibendos viros. Augentur opes hic, non ex agricultura modo, verum etiam ex omnibus aliis honestis artibus, quod omnes ita affecti simus, ut eo loco libenter acquiramus, quo speremus, rebus partis tuto frui posse: In huiusmodi locis omnes certatim, cum publicorum, tum priuatorum commodorum rationem habent, eaque augere conantur. At ubi seruitutis iugo oppressi sunt homines, contrario modo eueniunt omnia, idque tanto magis quanto durior seruitus fuerit. Durissima videtur seruitus earum ciuitatum atque regionum, quae imperio libere Respub. parent. Primum enim diutissima esse solet, ut nulla spes conquirendae libertatis propostita sit. Deinde solent libere Respub. augendarum suarum virium gratia: subiectarum imperio suo ciuitatum potentiam imminuere, & succum omnem prope modum exugere, secus quam solent principes non omnino barbari quales sunt etate nostra orientales omnis vitae civilis corruptores. Cateri humanis artibus instituti, equiores esse solent, & subditos diligere consueuerunt, permittuntque, non solum, ut consuetis artibus rem faciant: sed statuta antiqua & leges relinquere integras, ut si ob hanc seruitutem incrementum amplius acciperent nequeunt, conseruare tamen possint res prius a se partas. Et hoc quidem loco de principatu loquor, qui ab extero homine occupatur: de tyrannide quem patria ciuis inuadit, supra locuti sumus. Quae omnia si diligenter contempleris, haud mirum videri debet, Samnites eo tempore, quo libertate fruebantur, ad tantam potentiam peruenisse: amissa illa ad extremum fuisse redactos. Quae de re Lucretius in bello Punico inquit, Samnites vnica Romanorum legione apud Nolam, usque adeo oppressos fuisse, ut legatos ad Annibalem impetrandi auxilii causa mittere coacti fuerint: Legatos etiam de sua miseria apud Pannum conquestos, se esse illos, qui propriis viribus cum populo Romano tentum annos gesserint bellum, & saepe binos exercitus consulares sustinuisse: nunc eo miserie redactos, ut vnica legionem sustinere nequeant.

§. 2. Pronunciata Machiauellica sunt. 1. Nostra etate vnica superesse gentem, in qua libere ciuitates sint, olim innumeros fuisse populos liberos. 2. Non aliam Rempublicam suos dicere ciues aut imperium acquirere nisi liberam. 3. In Monarchia fieri ordinatius & commodum sit principibus, noceat ciuibus. 4. Cum aliqua libera Respublica vrbes alias seruitio premit, eam seruitutem esse & diuturnam, & durissimam. 5. Non habere rationem boni publici nisi in liberis ciuitatibus. 6. Christianam religionem efficere ne sint homines libertatis amatores, ad hoc etiam imperium Romanum non parum contulisse.

§. 3. Haec ex ratione atque experientia sunt consideranda. Nam Romanis imperium obtinentibus negat ipse gentes fuisse liberas, nisi paucissimas. Si antiquiora tempora spectemus, docent nos sacrae litterae toto oriente fuisse reges, idque a tempore Abrahami, usque ad Romanum imperium. Italiam habuisse liberos populos tempore regum, & consulum Romanorum satis docet Romana bella, nec omnes tamen liberi, sed multae quoque vrbes reges suos habebant. Gallia & Germania nisi cum spartim habitarent, regibus, & regulis gubernabantur, itemque Hispani, & praeter Carthagenenses, Afri. Nunc vrbes liberae sunt Venetiae, Genua, Rachusa, Heluetiae, Hollandiae, imo & Germaniae, Regnum Poloniae, quamuis regem habeat. Verum libertatis nomine abutuntur multi: cur enim liberae sint Venetiae, quia multae ciuium myriades a paucis nobilibus ita gubernantur, ut dicto audientes esse cogantur, nec tamen vicissim ipsi imperent, non autem libera Vbiotum Colonia, quae a suis ciuibus ita regitur, ut parcedi, & imperandi vicissitudines habeat, moderata magistratuum imperia, & ciuium in obtemperando alacritatem, quamuis summum caput agnoscat imperatorem? Sed imperatorem qui secundum leges, & recepta iura controuersias cognoscat, ac decidat. Haec, si ratio examinabitur, plurimas in Europa liberrimas vrbes reperiemus. Varia est enim libertas, & quae maxima putatur, estque in Democratia, plane

Cur libera
vrbes dicantur.

Pronunciata
Machiauellica.

Plerique populi
reges habuerunt.

Libertas vera
quaerenda.

Varia libertas.

est omnium deterrima. Hanc Romana plebs ad exitium sui libertatem extorsit. Primo quidem leges, deinde Tribunos, tandem communicationem magistratuum, & coniugiorum, donec iam omnia in eius essent potestate, ita Venetum populum liberum negaret populus Romanus. Ille enim contra Patres auxilium Tribunitium quaesivit, tenuitque, Venetus populus manet in potestate nobilium.

Sub regibus
etiam opulenta sunt
urbes:

§. 4. Secundo ait: Nullam rem publicam ditare ciues, nisi qua libera sit. Si de libera Republica loquitur, qualis Romana fuit, vel Atheniensis, ubi summa fuit potestas penes populum, iam nulla igitur Respublica libera est, nulla populum suum ditat, omnes enim à principibus vel optimatibus, nisi Heluetios excipere lubeat, gubernantur; at vero multae sunt, & nobiles a quo nostro ciuitates, atque olim fuere, quas ad magnas opes euasisse sub regū imperio videmus. Intueri insignes Europae ciuitates sub Imperatore, Francia, Hispania, Polonia, Britannia regibus, & ostende mihi olim in Graecia pari cultu, pari felicitate, opibusque liberas ciuitates. In Italia in Samnio, in Campania, in Latio erant liberi populi, at certe ciuitates exiguae, rusticae, pauperes, & ut vere dicam barbarae potius, quam liberae. Florus Romanae historiae compendiariorum suos quites rusticam vitam egisse, rustica spolia, pecora Volscorum, greges Aegnorum duxisse, donec Asiam ingressi opes, luxuriamque domū aduexerint. In Asia vero quae & quales urbes, à regibus conditae, munitae, ornatae, opibus supra modum onustae fuere? Babilonis, Ninive, Ecbatanae, Persepolis, Sidon, Ierusalem, Damascus, Tyrus, Memphis, Sardes, Diuitias Tyri nobis in vrbis felicis exemplum describit Spiritus S. apud Ezechielem. At in Italia Roma tum maxima, deinde Capua. Nam cum de Taranto & Pirro triumphatum est, prima diuitiarum experimenta ceperunt, ante hunc diem (inquit Florus l. 1. c. 28.) nihil, nisi pecora Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma, vidisset: tum si caprimos aspiceres, Molossi, Thessali, Macedones, Bruttii, Apulii, atque Lucani, si Pompeii, aurum, purpura, signa, tabulae, Tarantinaeque deliciae. Sed nihil libentius Populus Romanus aspexit, quam illas, quas tunc erat, cum turribus suis belluas: quae non sine sensu captiuitatis, summissis cernicibus, victores equos sequebantur. Ignaros fuisse diuitiarum Asiaticarum docet nos ipse Romanus consul, cum de vetustis Romanis loquitur. Romanis tres solae urbes, in terris omnibus, Carthagem, Corinthum, Capuam statuerunt posse imperii grauitatem ac nomen sustinere. Falsum igitur est, quod tertio loco Machiavellus refert: In Monarchia omnia ad principis utilitatem referri, nam legitimus princeps populi commodum salutemque spectat, atque hoc sine à Tyranno distinguitur. Quamquam & populos opulentos habere, principis est utilitas, dignitasque. Itaque & Romana ciuitas sub regibus creuit, itemque caeterae Italicae urbes, Corinthiorum res sub civili, & humana tyrannorum administratione creuerunt. Qui igitur principes in suam duntaxat utilitatem intentos esse criminatur, omnes vno calculo tyrannidis damnat, nisi extraordinarie clementes sint, & liberales.

Olim populi
Italiae barbari.

Tres summae urbes in
dicio Romanorum.

Regibus est
cura publici
commodi.

Optimates
Romae suorum
commodorum
studiosi.

§. 5. Cōsecratum itaque est, & illud esse falsum, quod ait, In solis liberis ciuitatibus publici commodi rationem haberi. Itane vero? An qui populos defenderunt, sanguinem non cupiditate imperii, sed ad patriae defensionem profuderunt, tot viribum, templorum, academiarum fundatores, nihil pro publico bono egerunt? Cerdones scilicet, & aliptae dum annuo imperio extolluntur publici boni rationem habent, reges & principes suis tantum rebus student. Contra itaque statuendum est, in regimine optimatum & populi, quemque proprii magis commodi, quam publici studiolum esse. Optimates enim maiestatem imperii commodumque in se vertere conantur, adeoque ut Roma duas esse ciuitates to-

ties inuidiose & vere Tribuni clamitarent. Plebs sua commoda, leges agrarias, nouas tabulas, conciones spectabat, panem & Censentes, donatiua candidatorum petebat, nulla in mentio publici commodi, nisi ubi magnitudo periculi et priuata damna minabatur. Exprobrat hoc suis ciuibus animose T. Quintius capitolinus. At enim communis res per hanc loco est peiore: ager vritur, urbs obsidetur, belli gloria penes hostes est. Quid tandem priuata res vestra, quo in statu sunt? Iam vnicuique, ex agris sua damna nuntiabuntur. Quid est tandem domi, unde ea expleatis Tribuni vobis amissa reddent, ac restituent? Vocis, verborumque, quantum volitis, ingerent, & criminum in principes, & legum aliarum, super alias, & concionum, sed ex illis concionibus nunquam nostrum quisquam re, fortunaque, domum auctior redit. Equis retulit aliquid ad coniuges, & liberos, praeter odia, offensiones, simulatas publicas, priuatasque, à quibus semper non vestra virtute, innocentiaque, sed auxilio alieno tuti sitis. At Hercules cum stipendia nobis confutibus, non Tribuni ducibus, & in castris non in foro faciebatis in acie vestrum clamorem hostes, non in concione patres Romani horrebant.

§. 6. Denique religionem Christianam fatemur efficere ut min⁹ sint homines libertatis amatores, idque non modo, quia res fluxas, & caducas suo precio aestimat, & seruitute n. & ergastulo in libertatem filiorum Dei se afferendos aliquando diuinis oraculis edo cū ipeperat. Credunt & sequuntur Apostoli monitum. Vnusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat: seruus vocatus est non sit tibi cura, sed si potes fieri liber, magis utere. Qui in Domino vocatus est seruus, liberus est Domini: iuniliter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Precio empti estis, nolite fieri serui hominum. 1. Cor. 7. 21. Sed minus horrent principum imperia, imo iis se libeter committunt, quia & illi norunt, seruus se esse Christi, moderateque & clementer tractant conseruos suos, memores in conspectu communis Domini se se consistere. Vbi in. Christianos principes veterum nota, & vilitate feceritis, ac rapina inueniuntur: Nostra vero religio molles facere, non fortes calumniam esse ostendit, cum de fortitudine tractabo. Nunc impiam Pseudopoliticam Tertullianae testimonio, & ratione refutabo. Sin. Christiani tam mortem ac tormenta continent, quod fortes essent in praelio, quibus honesta mortis est tanta cupido? Tot ingenia carnificum ferunt, cum vno se verbo eximere vexationibus valeant, si dicant: Christianus non sum. Certe si velim Christianus sum, tunc ergo me damnabis, si damnari velim, quum vero quod in me potes, nisi velim non potes iam mea voluntatis est, quod potes, non tua potestas. Proinde & vulgus vane de nostra vexatione gaudet, proinde & nostrum est gaudium, quod sibi vendicat, qui malum damnari quam à Deo excidere. Contra illi qui nos oderunt, dolere, non gaudere debebant, consecutis nobis quod elegimus.

Christiana
religio ex
vero aesti-
mat seruitutem.

Vera causa
cur reges non
horreant
Christiani.

Christiani
fortes, quia
voluntate
patiuntur.

Certe qui mori paratus est, qui tormenta videt, non est ille bello inidoneus. Et in Apologetico ca. 5. Ergo, inquit, cur querimus quod vos insequamur, si pati vultis, cum diligere debeatis per quos patimur quod vultis plane volumus pati: verum eo more quo & bellum miles: Nemo quippe libens patitur, cum & trepidare & periclitari sit necesse, tamen & praeliator omnibus viribus, & vincens in praelio gaudet qui de praelio querebatur, quia & gloria consequitur & praeda. Praedium est nobis quod prouocatur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis pro veritate certemus. Victoria est autem pro quo certaueris obtinere. Ea victoria habet & gloria placendi Deo, & praeda viuendi in aeternum. Sed obducimur certe cum obtinuimus ergo vicimus, cum occidimus: denique euadimus, cum obducimur. Licet nunc Sarmenticios & Semaxios appelleris, quia ad stipitem dimidij axis reuincti Sarmentorum ambitu exurimur. Hic est habitus victoriae nostrae, hac palmarum vestis, tali curru triumphamus, merito itaque victi non placemus propterea n. desperati & perdituri existimamur. Sed haec desperatio & perditio penes vos in causa gloriae & fame, vexillum virtutis extollit. Mutius dextram suam libens in ara relinquit. O sublimitas

mitas animi! Empedocles totū se Carbanensium Echneis incenditis donauit, o vigor mentis! Aliqua Carthaginis conditrix rogo se secundum matrimonium dedit, o praeconium castitatis! Regulus, ne vnus pro multis hostibus viveret, toto corpore cruciatus patitur, o virum fortem, & in captiuitate victorem! Anaxarchus quum in exitum Prissane pilo cōtunderetur, Tunde, tunde, aiebat, Anaxarchi follem! Anaxarchum enim nō tūdis, o philosophi magnanimitatem, qui tali de suo exitu etiam iocabatur! Omitto eos qui cum gladio proprio alioque genere mortis mitiore de laude pepererunt. Ecce enim & tormentorū certamina coronantur a vobis. Attica meretrix carnifice iam flagitator, postremo linguam suā comestam in faciem tyranni expulit, vt expueret & vocem, ne coniuratos confiteri posset, si etiam victa voluisset. Zeno Elates consultus a Dionysio, quidnā Philosophia praestaret, quum respondisset, cōtemptum mortis: impassibilis flagellis tyranni obiectis sententiam suā ad mortē vsq; signabat. Certe Laconum flagella sub oculis etiam hortatū propinquorum acerbulā tantum bonorem tolerantiae domui conferunt, quantum sanguinis fuderint. O gloriam licitā, quia humanam, cui nec praesumptio perditā, nec persuasio desperata reputatur, in cōtemptu mortis, & atrocitatis omnimode, curatū pro patria, pro imperio, pro amicitia patipermissum est, quantum pro Deo non licet, & tamen illis omnibus & statuas defenditis, & imagines inscribitis, titulos inciditis in aeternitatem, quantum de monumentis potestis: scilicet praestatis & ipsi quodammodo mortuis resurrectionem hanc, qui veram a Deo sperat, si pro Deo patitur, insanus est?

Non igitur causa cur reges suos ament Christiani, est mollities, sed Dei ordinatio, imperantis moderatio, parentum virtus. Neq; n. Romani reges suos, nisi ob vitia repudiarent. Testis ipse Florus l. i. c. 8. Postremo superbi illius importuna dominatio, non nihil, imo vel plurimum pro fuit. Sic enim effectum est, vt ageratus iniuriis populus cupiditate libertatis incenderetur. Sapientissime itaq; Tertullianus fortes esse Christianos, & ferre imperia, qui martyria ferre possent. Ego paulo aliter concludā. Si Christiana religione facti sunt, tot Martii, tot Anaxarchi, tot Zenones, tot Lacones, & omnes in meliore causa, non enervat hominum robur religio Christiana, sed confirmat. Vtū de his suo loco. Nunc contra Pseudopolitici hoc moneo, me cum iustum iusti principis imperiū laudo, non agere contra libertatem. Inestimabile bonū est, fieri suum: Est aut, vt ait Arist. i. Met. c. 2. liber sui causa, non alterius. Grauius nam omnes iacturam libertatis arbitrantur, & cum plausu cecinit Poeta, ἡ δὲ δούλη τοῦ ἀνδρὸς ἐστὶν ἡ ἐλευθερία. Non emoritur libertatis amor. Recte & Strabo. Ἐλευθερία μὲν ἰσθ. ποιεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ἀγαθὰ. Τὰ δ' ἐν δουλίᾳ τῶν ἀρχόντων οὐκ ἀρετικὰ εἰσι. Soli libertas bona possidentibus propria esse facit, qua vero seruitute sunt, imperantium, non parentum sunt. Sed iam ostendi parere iusto, & secundum leges imperio non esse seruitutem, sed tutissimam libertatem. Quod si a iustitia recedat princeps, & leges rumpat auaritia, ira, libidine, non tamen vnus tyrannis grauior erit, quam multorum dominorum sauities, ac contumelia.

CAPVT XXIV.

Magistratum patriæ obligatum esse.

§. 1. **P**ROponi solet hæc de principe quaestio, sed quia non principem duntaxat, sed senatū etiam populūq; informandum suscepi, de omnibus generatim disputandum mihi fuit. Sic autem accepta quaestio bipertita est. Queritur enim: An magistratus summus plus possit, quam vniuersa Respublica? Deinde in quib' reipublica sit obligat' magistratus? Prima quaestio difficilis est, & forte periculosa: si enim magistratum plus posse dixeris, forte tyrannidem accendes, si Respublica supremam potestatem tribueris, reges in ordinem redigere videberis. Inue-

nienda est igitur ratio, qua & magistratui, qui vt caput, ita pars est Reipublicae, sua auctoritas asseratur, & Reipublicae ius suum conseruetur.

§. 2. Primum igitur respondeo. Omnem rempublicam quae sibi magistratus praeficit, seu regem eligit, vt olim Romani, & nunc Germani, Poloni, seu optimatum curiam, & consilium publicum, vt fecerunt exactis regibus Romani. Siue ex vniuerso populo rectores designent vt etiam Romae factum legimus, communicatis plebi patriciis magistratibus; nunc Heluetii, & federatae Belgii prouinciae in more habent. Hanc, inquam, Rempublicam qualemcunque magistratum eligit. Eum certarum legum praescripto astringere oportere, & nonnullarum rerum potestate priuare, eamque sibi reseruare, aliqui dominatum pene despoticum sibi inducet, vt nunc in Moscovia, Turciaque factum videmus; eā reipublice formam, vt perniciosam iam supra reieciimus. Deinde huiusmodi imperiis nulla prouincia nunc in Europa consistatur, neque eam Christiani principes, aut magistratus videntur affectare. Si tamen talis sit aliqua respublica, vt nunc est Turcarū, dubium non est, quin penes vnum sit summa potestas, neque aliorum quisquam, neque vniuersi sese opponere iure possunt: Non magis, quam serui Domini obistere. Verum illa Respublica est Ergastulariorum, non ciuium.

§. 3. Secundo ita statuo: In republica legibus constituta, ius summum est penes magistratum; cum quia omnibus priuatis eminet, tum quia quibuscumque in rebus plus potest, quam tota respublica. Ideo recte simpliciter eius potestas est maxima; neque ex eo timenda est tyrannis: nam summa potestas esse potest, et si non omnia possit. Sed ea summa dicitur, quae secundum leges non est par, aut maior. Regem itaq; maiorem vniuersa multitudinem appello. Nam nulla respublica regem suum throno deicere potest, & quamuis liberrimis suffragiis eum designarint, non tamen, cum suam in eum potestatem transfulerunt, pro arbitrio reuocare possunt. Deinde iuris regii vsum, functionesque legitimas, ne tota quidem respublica impedire, aut remorari valet, neque enim imaginarium, aut pictum regem instituit, sed gladium illi, & vsum gladii concessit. Tertio, Non potest magistratum suum cogere Respublica, vt etiam in parte iuri suo cedat, sed integrum illi, nec vi, nec fraude imminutum conseruare tenetur. Deniq; in administratione iustitiae, defensione innocentum, condonatione delictorum, etiam si principes, consilium, populusque a rege deserviat, eum tamen sequi, adiuvare, & adesse cogitur. Neque enim principem tota reliqua cogere potest respublica, vt noxiū dimittat, infontis causam deferat, reum, cui alioqui indulgere posset, secundum leges puniat. Egregio & ad imperii firmitatem conspicuo exemplo rem demonstrare animus est. Camillus Consul bello Samnitico dictatorem dixit L. Papyrium Cursorem, ille magistrum equitum dixit Fabium Maximum, profectusque Romam ad repetenda auspicia, mandauit ne se absente Fabius pugnaret, at ille nactus occasionem rei bene gerendae, cum hoste confligit, & insignem victoriam reportat, recenti militum gaudio ac gratulatione venit dictator, Magistro equitum necem intentat, spoliari eum, virgas, ac secures expediti imperat, sed militum fidem implorantem Triarii recipere, ac texere, proque Magistro equitum nunc etiam victore, exercitus orabat. Sed seuerum, & nimis imperiosum dictatorem non mouerunt, altero die adesse iussus, cum intellexisset infestorem se iudicem esse habiturum, Romam profugit, primores patrum appellat, & intercessione senatus a sauitia dictatoris immunem se sperabat; perstat ta-

Electū magistratum leges vinciant, sique aliquid, quod ei non liceat.

Magistratus est summa potestas.

Rex quare maior sit tota republica.

Dictator plus potuit quam tota respub.

Religio Christiana fortissimos facit.

Libertas res preciosa.

Mediatoris finibus.

men in sententia Papyrius, donec tandem Fabii pater ad populum prouocat: sic autem apud Liliu perorat: Quandoquidem apud te nec auctoritas senatus, nec atas mea, qui orbitatem parat, nec virtus nobilitas, que magistrum equitum a te ipso nominati ualeat, nec preces, que sepe hostem mitigauere, qua Deorum iras placant: Tribunos plebis appello & prouoco ad populum, eumque tibi fugienti exercitus tui, fugienti senatus iudicium, iudicem ferro: qui certe vnus plusquam dictatura tua potest, polletque. Videro, cessurusne prouocationi sis, cui rex Romanus Tullius Hostilius cecidit. Quid vero Papyrius post Fabii inuidiosissimam oratione: Adhuc in incepto perseverat, & magistrum equitum ad penam deposcit. Quid hic senatus Romanus, populus Romanus, & ipsi Tribuni plebis? Populus orare cepit, Tribuni plebis item, ut uenia adolescentie Fabii donaretur, ut pena magistrum equitum sibi remitteretur, Pater Fabii in genua prouolutus pro filio deprecabatur. Tum vero Papyrius damnatum populo, & Tribunitia potestate se donare est professus. Verba eius sunt: Bene habet, Quirites: vicit disciplina militaris: vicit imperii maiestas: qua in discrimine fuerunt, an vlla post hunc diem essent. Noxa non eximitur. Q. Fabius qui contra edictum imperatoris pugnavit, sed noxa damnatus, donatur populo Romano, donatur Tribunitia potestate, precantium, non iustum auxilium ferenti. Viue Q. Fabi, felicit hoc consensu ciuitatis ad tuendum te, quam qua paulo ante exultabas victoria. Quis id facinus ausus, cuius tibi ne parens quidem, si eodem loco fuisset, quo fuit L. Papyrius, veniam dedisset. Mecum ut uoles, reuerteris in gratiam: Populo Romano, cui vitam debes, nihil maius praestiteris, quam si hic tibi dies satis documentum dederit, ut bello ac pace pari legitima imperia possis.

Imprudens Papyrii, sed felix audientia.

Princeps in administratione iustitiae a populo non pender.

Germani summum iuris arbitrium Caesaris relinquunt.

Ius uectigalium constringendum.

atione, quae cum singulos attingat, æquum est, consentiente republica potius a volentibus dari, non ab inuitis, cum execrationibus, dirisque in principem, & pauperum gemitu, extorqueri. Merito igitur in hac causa frenum ponitur principali licentia, & ministro rum auditati, qui dum fisco principis atque aerario patrocinaris sese profitentur, sua compendia non inuitatis artibus quaerunt. Multos patronos habet fiscus, & multis ipse patrocinator.

§. 5. Deinde legum condendarum, antiquandarumque auctoritatem penes Rempublicam, non vnus magistratum, siue principatus ille sit, siue senatus optimatum, oportere esse, maxime legibus bonae ciuitatis est consentaneum. Qua de re, cum acturus sim libro de legibus, hic causas adferre superfedeo.

§. 6. Tertio, Nec in potestate principis vnus sit successor deligere, quod quidem in omnibus prouinciis ubi electione, & suffragiis principatus confertur seruari puto; ubi vero ex hereditate succeditur, id legum norma, ac consuetudine, non principis arbitrio faciendum est, & si de hereditibus controuersia oriatur, hanc vniuersa Respublica dirimet. Plus enim posse debet, quam dubius haeres, esse enim res omnium grauissima. Cur vero ubi electione princeps constituitur, nolim principis quamuis moderati, & prudentis valere iudicium, causa est: Quia per simulationem, & fraudem se pessimus quisque insinuabit, amulos, aut in quibus spem regni esse suspicabitur, insidias, calumnias, ferro submouebit: De haerede dubitabat Augustus, & quem instituisset is rerum Dominus futurus erat. Quas clades, quas Tragœdias dedit illa potestas? Germanicus, eiusque stirps per muliebres artes à medio tollitur, & tandem successor ab exilio eligitur, qui regnaturus erat sanguine multo, ipse Augustus dolere se dicebat vicem populi Romani, qui sub tam lentis maxillis futurus esset. Fecit tamen Imperatorem Tiberium, seu necessitate, velut impar illius potentia, seu voluntate, quo successoris immanitate commendatior, ac desiderabilior ipse redderetur. Nec melior Tiberii conditio, quæ oculis vario euentu melioribus Caligula exceptit.

Legum potestas sit penes totam Rempub.

Principis arbitrium non sit in haerede constituendo.

Augusti in successore deligendo peccatum.

Pacis & belli ius sit penes Remp.

§. 7. Quarto de pace & bello etiam ius Republicae potius, quam principis esse mallem, quamuis video id regibus ut plurimum iuris esse, ut bellorum, pacisque arbitri sint. Ratio est, quia tardius sic bella inchoantur, citius finientur. Principes saepe laudis auidi, vindictæ pertinaces, leues ob causas ad arma piliunt, incitant eos Tribuni nobiles, pponunt exempla Alexandrorum, Scipionum, Caesarum, & quasi ignauos increpant, qui domi desideant, nihil gerant. Magno ferocium hominum errore, quasi vero non omnium maximum opus sit, tot hominum millia, tot improborum centurias in pace continere, atque ut sine aliorum iniuria iuuant, auctoritate, & metu cogere. Belluarum illa laus est, eam fortissimam esse, quæ pluribus cadibus oblita sit; princeps hominibus seruandis eligitur, alioqui quæto principe famosis latro gloriosior dicetur. Cum vero plurimi optimi, ditissimique subditorum pacem optent, poscantque, eorumque inter sit quam maxime, vitam fortunamque non committi incertæ bellorum alicui, æquitas postulat, ut eorum etiam consensus exquiratur, idque principis in primis conducit. Nam eos fidos adiutores expectetur, qui iam ante bellum decreuerunt. Cum vero tempore belli maxime principum fama proscindatur, nec id vnquam aliter fieri possit, nā ab hostibus, & ab amico milite quæ dāna accipiunt, omnia principi imputant, studiose curandum est, ut omni iudicio bellum, sumptusque in bellum decernatur, quo quidem facto non omnes quidem obtrectationes, & calumnias princeps effugiet, cōsequetur tamē ne oēs habeat aduersarios, sed quosdam approbatos.

Expedi non solum principem esse arbitrum belli.

§. 8. Quinto,

As alienū suo arbitrio ne contrahat princeps.

§.8. Quinto, Valde probo, quod in multis Germania: provinciis præsertim Ecclesiasticis statutum est, ne as alienum contrahere liceat principi in ciuis, aut inuitis subditis. Nam hoc modo pars regni alienis oppignoratur, vires dissipantur, & alio nomine noui tributi necessitas imponitur, dum aut fors, aut fœnus dissoluendum est. Imo tolerabilius iudico leni aliquo tributo principis necessitatibus succurrere, quam fœneratoribus obnoxiam reddere patriam, & principis maiestatem ludibrio exponere. Hæc præcipua sunt, quæ prudenter Reipublicæ quasi peculia quadam referuntur. Sunt alia peculiariora multis regnis; Licere principum conuentus iniussu regis congregare, Tribunal à rege liberum statuere. Nullum esse ius regis in puniendis principum, aut nobilium delictis, appellationem à rege ad minores magistratus dari. De his suo loco agam, nunc tantum hoc doceo. Omnino vtile esse principum potestatem ita legis septam esse, ne exorbitare, & in tyrannidem facile migrare possit, ita liberam ut coercendis malis, tuendis bonis sufficiat, hostibus sit terrore. Multæ enim provinciæ dum principum auctoritatem nimis acciderunt, euerse sunt; improbi enim homines precaria, & quasi serua potestatis contemptores, sursum deorsum omnia miscunt.

Non nimis accidenda principum potestas.

§.9. Altera magistratus obligatio in officio ipsius præstando cernitur. Præclare Cicero, & ut puto, ex animo dixit; Duo se optare, primum ut moriens populum Romanum liberum relinqueret, alterum, ut quo quis in patriam esset animo, ea quoque fortuna vteretur. Neutrum ille consecutus est, nam captiuam patriam moriturus vidit, & eius defensores amorem patriæ morte, exiliique luerunt; qualem tamen principem esse, qualem ciuem vellent, nobis ostendit; nempe amantissimum patriæ, totius inquam, & singulorum in patria ordinum, singulorum partium, oppidorum, vicorum, hominum. Si enim tantus est amor patriæ etiam in priuatis, ut omnes omnium caritates patria una complexa sit, ut idem Cicero l. i. de off. Si ad eius amorem ostendendum fingunt Vlysem sapientissimum virum patriam immortalitati prætulisse.

ἡμερον τον κατην ἀποδράσκοντα τοῖς αἰσιν

Cupientem videre sumum de patriis focis ascendentem.

Si natura nihil est coniunctius patriæ, ὅθεν γὰρ ἐστὶν οἰκότερον πατρίδα. Si pro patriâ nemo bonus mori dubitat, si ei profuturus sit. Si pro ea mori, & nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus, quanto amore, studio, erga eam affici debet magistratus, princeps, rex, qui non modo patriam amare, cui gratias omnia præstare debet, sed eam patriam à qua habent tot pignora mutæ caritatis, à qua ad honores, opes, gloriam euecti sunt?

Patria magistratui multum præstat, cum illis fidit.

Singularissima enim est, & grauissima principum obligatio. Nam principio eorum caritati, fidei, diligentia, iustitiæ se patria commisit: nemo adeo barbarus est, qui eum non amet, cuius in se tantum amoris, & tam præclarum iudicium expertus est. Deinde magnificentissime ac sumptuosissime principem alit patriâ, inter tot millia pauperum, inter tot myriadas duro labore vitam tolerantium, principi non ad necessitatem duntaxat, sed ostentationem, magnificentiam, recreationem abundantissime omnia suppeditantur. De industria negotiatorum, de vigiliis artificum, de sudore rusticorum, de ærumnis metallicorum aliquid deceditur, quod in deliciis dignitatemque absumat princeps. Non est autem, necesse debet patriæ sensus, aut voluntas, ut has opes in vnum conferat, aut paucos, ut de labore omnium luxurientur magnates, sed ut caritate, prudentia, labore, etiam periculis, & morte vniuersos

& singulos tutos, indemnesque præsent. Militi si munia ea strenua obire nolit, si in acie stare formidet, stipendium Imperator subtrahet; at princeps si religione, & conscientia ducitur facile intelligit, tanto honore, tantis opibus se fultum, ut pro sit patriæ, regium comitatum, purpuram, coronam, honores delatos, splendorem aulae, epularum exquisitissimarum delicias, thesauros, obsequia populorum laboris esse stipendium, auctoramentum vigiliarum, maximarum curarum delinimentum, incitamentum ut patria bona augeat, eius mala in se transferat, grauissimum flagitium existimet in ea curanda negligentiam. Optime Aristoteles l. 5. polit. c. 9. Tria autem debent habere ij, qui magistratus totius ciuitatis amplissimos, & penes quos est summa reipub. potestas, gesturi sunt: primum in reipub. statum benevolentiam: deinde eius magistratus, quem gerunt, munerum obediendorum facultatem maximam. tertio loco virtutem & iusticiam in vnaquaq. reipub. administranda forma, pro cuiusq. reipub. administranda forma.

Officia magistratus.

§.10. De officio quidem magistratum agam singulari libro, Nunc hoc moneo: Summam in principe requiri in omni genere rerum curam, industriam diligentiam. Arbitror autem multos principes alioqui inculpato, & iustos apud regem regum, & dominum dominantium seuerissima quaestione examinandos, tristissima sententia damnandos, quod in officio suo ea qua oportebat diligentia versati non sint; tempus seriis negotiis, & salutis publicæ debitum ludicris dedicarint. Si enim aduocati negligentia, causa cliens cecidit, si vinitoris seculordia auctumnus intercidit, si militis somnolentia oppidum in periculum deductum est, venia negatur in minore delicto; quid si principis incuria tota respublica derimentum patiatur, quis ignoret? Estimare facilius est labores, & milerias principis, quam expone-re, si muneris sui magnitudinem, errorumque discrimina ipse intelligat. *Ærumnosum est, & curarum immensum est, fieri principem, nam cum ad singula singuli teneantur, vniuersa curarum moles principi incumbit.* Moles ponderosa principis etiam gentili, molestior Christiano, qui officii sedulitatem, integritatemque Deo approbare se debere credit. Hoc tanto rerum pondere, pressos, necesse est, aut lassari, viribusque pene deficere, aut obstupuisse, ut oneris grauitatem non sentiant. Laudatus historicis, sed impius, & Christianæ pietatis immanis persecutor fuit Septimius Seuerus, ex milite gregario, per omnes honorum, & laborum gradus ad Augustum fastigium elatus, is moriens, cum vitæ acta omnia relegeret; *Omnia, inquit, fui, & nihil expedit.* Omnium principum eam vocem esse non dubito. Procedat in medium mihi annosus princeps, qui iam in hæredem sepepra transcripsit. Dicatque, quomodo à suis offensus, & contemptus fuerit, quas ministrorum noxas dissimulare coactus sit, quot insidiis inimicorum, quot calumniis maleuolorum appetitus sit. Quoties in fraudem inductus sit, quam importune vexatus, nullus dubito si totum vitæ cursum sine furo recenscat, fore ut ipse admiretur, tanta se perferre potuisse. Quod si etiam princeps sit, cui pietas cordi, qui iustitiam æmuletur, rempublicam diligit, de omnibus rationem Deo reddendam sciat, quo horrore sese examinabit? An omnia quæ Deo, quæ pauperibus, quæ diuitibus præstanda fuerunt, prompte, diligenter, mature, sine damno, sine precio, exhibuerit? Regnum, sceptrum, maiestas Dei beneficia sunt, quæ quanto maiora sunt, tanto grauiora peccantibus iudicia constituta sunt. Quo enim est indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior est largitatis abusus. Dona augentur, & crescunt donorum rationes. Quantum maiestas accedit, tantum seruitutis, & periculossimæ seruitutis exigitur.

Grauis culpa principum negligentia.

Ærumnosiores principatus.

Claudam hanc partem sententia D. Augustini. In hoc seruiunt reges Deo, si in regno suo bonam uideant, mala prohibeant, non solum, quae pertinent ad societatem humanam, sed quae ad religionem diuinam.

CAPVT XXV.

*Præstat principem esse hereditarium,
quam eligi.*

*Varietas
sententiarum
& regnan-
tium.*

§. 1. **D**IFFICILEM non altercationes modo disputantium, sed imperiorum etiam maximorum iudicia, ac usus questionem faciunt. Germani qui Augustum imperium obtinent, Poloni, alique reges eligunt; Hispani, Franci, Angli, ac plerique alii hereditarios habent dominos. Quorum igitur instituta, legesque probandæ sunt? an me decet de antiquis regnorum pactis, ac consuetudinibus iudicare? Decet vero, si reipublicæ consilium dare est propositum, nec ægre ferent heredes regnorum me præferre electos, quia amici sunt electorum, nec electi irascuntur laudanti hereditaria regna, cum & illi multa hereditaria possideant. Si enim vel Imperator, vel Electores Imperatorum malunt omnia liberis suffragiis constitui, ipsi de suis hereditariis ditionibusque cedant, atque electionis arbitrio committant. Meam itaque sententiam perspicue breuiterque paucis propositionibus explicabo.

*Politia electione
constituit mag-
istratum.*

§. 2. **Propositio 1.** Politia seu populare regimen necessario electionem desiderat, cum enim omnibus ciuibus ad honores aditus patere debeat, & pauci possint esse qui imperent, electione faciendum est discrimen.

§. 3. **Propositio 2.** In Aristocratia etiam electio necessaria est; sunt enim plures optimates, quam esse possint in magistratu; si autem nascendi iure nonnulli dignitates obtinerent, ceteri excluderentur, & reipublica delineret in dominatū paucorum.

§. 4. **Propositio 3.** In vniuersum hereditariam successionem electioni præpono:

Rationes quæ me ut ita sentiam inducunt, sunt variae, quas considerandas omnibus in medium profero.

*Pro successione est
antiquitas.*

§. 5. **Prima ratio.** Antiquitus nati sunt, non electi reges, quod autem in reipublica antiquissimum id haud facile migrandum. Regum enim dignitas patriæ potestati similima est; qui enim inter patres prudentiores erant familiam regebant; deinde primogeniti erant domini fratrum suorum, & incuruabantur ante eos filij matris eorum. Iacobo, Isaac oculis caligans, sed diuino oraculo seruicens, dominatum in fratrem dedit, quem exigua nascendi mora supplantator antecesserat. Dominum tuum, inquit, illum constitui, & omnes fratres eius, seruituti illius subiungam, Genes. 27. 37. De Ruben quoque idem ait, Prior in donis, maior in imperio, quia & ille primogenitus erat, sed dignitate per incestum exciderat.

*Prima regna erant
ut nunc
magna familia.*

Capita ergo familiarum erant primogenitura æstimatione, non electione fratrum, & prima regna non erant nisi magnæ familiæ. Imaechi etiam nati sunt duodecim principes tribuum suarum, Genes. 25. 17. Eodem etiam tempore Horæi in monte Seir hereditate ducatum adibant, ut constat ex Genes. 36. 20. Quin & postea illa consuetudo mansit, nam rex Moabitum filium primogenitum arripuit, qui regnatus erat pro eo, & obtulit holocaustum super murum. Regna etiam Assyriorum, Chaldaeorum, Aegyptiorum, Medorum, Persarum erant hereditaria. Diuino etiam munere de stirpe Davidis principes nati sunt, & apud Israelitas in ipso schismate tyrannorum filii patrum fuere successores, nisi cum alio tyranno vigente ante imperium ade-

ptum trucidati sunt. Non tamen fuit ignota electio regum ne illo quidem sæculo. Nam Genes. 36. a versu 31. numerantur Idumæorum reges octo, quorum nemo regnum hereditate obtinuit, nec credibile est omnes adoptione, aut tyrannide regnum gentis bellicose consecutos, itaque electi sunt.

§. 6. Non audiendi igitur viri prudentes, & magni, qui electionem volunt antiquiorem, & heroiis illis temporibus vix aliter factos reges, principatus pace, aut bello, virtutis, aut roboris prærogatiua assignatos. Naturæ enim esse deteriora posterioribus submittere. Hinc Brasilienses ad Carolum nonum Franciæ regem adducti, paruo, & tenello regi validos, & proceros Helucios parere mirantur. Errant viri illi magni, nam Heroicis temporibus videmus eos qui ad Troiam pugnant, reges regum filios fuisse, ad Deos etiam plerique progeniem referebant. Si res fabulis definienda est, & Semidei adducendi sunt, in Aegypto colligam per quindecim dynastias, annis 3317. multos reges, & primos octo continua successionem liberorum heredes, post etiam lege lata ad successionem mulieres admittæ sunt. Sed illa prætereo, Tempore Moysis Troiæ regnavit Dardanus, eius posterii sunt, Ezechthionius, Troillus, Laomedon, Priamus, quis Troiæ imperium negarit esse hereditarium? Reges Tyri Abibahal, Hirom, deinde Astarthus, Asserimus, Pheles. Reges Mycenarum, Pelops, Eurystheus, Atreus, Agamemnon, Orestes, Penthilus vltimus Pelopidarum. Atheniensium reges, Ezechthionius Vulcani filius, cuius familia annos 285. imperium tenuit, ad Melanthum deinde translato imperio quatuordecim reges habuit, ut semper filius patri successerit. In Spartano plus varietum pulsus hereditibus per tyrannos, sed multa docent fuisse & illud ex successionem, nec modo hereditarium sed etiam dotale fuit, Menelaus enim filius Atrei ducta Helena pro dote Spartam accepit. Post vero Heraclidarum regnum diutius non interrupta nepotum serie, quam vllum aliud durauit. Apud Corinthios quoque heroum tempore reges nascebantur; Sisiphus Aoli filius, Ornition, Thoas, Damophon, Propodas, Doridas; annos autem 259. regnarunt Sisiphidae. De Iano, Saturno, Fauno, Pico Latino aboriginum regibus dicere fugio, ne fabulis rem feriam stabilire velle videar; sed euellenda vetus illa opinio quorundam, qui olim electione reges factos affirmant, & regnum fuisse virtutis, aut roboris prærogatiua donatum, certe negarent id ipsi reges, dicerentque filius sapientum ego, filius regum antiquorum. Non tamen omnem electionem tolle, nempe si nouum regnum inchoarent, si regia stirps deficeret, si in idoneus regno hæres iudicaretur.

*Heroicis
temporibus na-
scebantur
reges.*

*Exempla
vetera suc-
cessionum.*

§. 7. **Secunda ratio** ex ipsa electione sumitur, quæ tumultui, & nouis machinationibus seditionum obnoxia est. Transitus enim rerum malis conatibus opportuni sunt. Et cum futurus euentus incertus est, multorum animi eriguntur, multorum spes inflantur, quæ omnia cohibentur, si successor non sit in incerto. Iactationes comitiorum Romanorum cum Consul, imo adilis eligebatur, turbulenta, & cum sanguine fuere, cum tamen annuus esset ille magistratus: quid si pro perpetua dictatura decertassent? Quanto in periculo sint ditiones, nouæ electionis tempore ipsa hominum sollicitudo demonstrat, & tot exempla hæcenus docent. Et miserum sane est non in Politico tantum magistratu, sed Ecclesiasticis etiam officiis, sacrisque hominibus electionem aliquando non sine magno Ecclesiæ ac Reipublicæ vulnere peragi posse. Electio vero in Romano imperio, quas clades mundo intulit.

*Electio tu-
multu &
mctu plena
est.*

do intulerit, nemo gnarus historiae ignorat. Nero Romae bachatur, Galba ex Hispania saevitiam avaritiamque desert, Vitellius ex Gallia, Otho ex urbe proficiscitur, pares erant viribus, & vitiis; interea Vespasianus alia in parte eligitur. Antoninorum, Gallienique tempora si spectes, triginta simul tyranni imperium inuasere. Dum enim fortuna sinat, dum sperare licet, quilibet quod fieri potest, aggreditur, & quod vigilans somniauit, adeptum se putat.

Natis regibus est maior auctoritas.

§. 8. Tertia ratio. Imperii firmamentum, & salus est auctoritas imperantis, extrema perniciēs est contemptus; at maior est dignitas, maior auctoritas eorum, qui a regibus nati sunt. Qui aliorum suffragio, hoc est beneficio, regnum debet, multa tribuere, multa indulgere suae maiestatis auctoribus cogitur, in eorum delictis ne ingratus videatur, dissimulare. Multis etiam pactis, cautionibusque libertati suae electores prospiciunt, ut quam minimam in se potestatem illi tribuant, quem eligere statuerunt, quantum de potestate minuunt, quantum suis privilegiis arrogunt, tantum de auctoritate detrahunt; Instabilis enim est auctoritas, quae solida potestate non fulcitur. Deinde tanti eum non faciunt, quem aliquando parem, aliquando se minorem viderunt. Tiberium contemplare Romanum, quem exulem, & palliolatum Graeculorum ritu viderant, inde ortae suspiciones, calumniae, coniurationes, & nobilium laniena. Galba contemptui fuit, ut qui prius aere alieno obstrictus vix Romae manere potuerit, ideo & illi brevissimum imperium, foedissimus exitus contigit. Alium Pertinacem, Marcinum, Maximinum, Balbinum, Pupienum, Tacitum, Probum, Carum cum filiis, milites quasi per ludibrium occiderunt, quemadmodum creaverunt imperatores; neque erga eos maior quam commilitones, qui fustuarium meruissent, erat reuerentia. Augusti enim insignibus, & nomine detracto, cum nec virtutis, nec generis ullo decore, aut praerogativa antecellerent, velut extremos hominum, nocentissimosque exquiritis plerosque supplicis macularunt. Contemptus igitur ex aequalitate, ex eo, cum durius imperator aliquid, indignatio, dolorisque sui cum aliis communicatio, invidia, & exitium alterius partis, & saepius utriusque.

Cur electi contemnuntur!

Timide imperat qui minor fuit.

Tertio, Necessē est regem, nisi insigni animo robore sit, timide imperare, simulatas, & inimicitias potentium, & audacium hominum non frustra metuentem. Cum enim vitae breuitatem, cum fortunae varietatem perpendit, non facile eos quantumvis merentes offendet, quos aliquando imperaturos suspicatur, familiae suae, filiis, & uxori hostes relinquere multos non putabit esse sapientis. Ex quo sequitur magnatum magna potentia, maior impunitas, inferiorum oppressio, & contumeliae, iudiciorum lentitudo, causarum dilatio, difficilis sententiarum pronuntiatarum, & rei iudicatae executio. Non ignoro regum, qui animo heroico, & intaminata iudicandi aequitate pollent, providentia omnium pravis conatibus obsisti posse, sed quid ex natura electionis consequatur moneo. Quarto, si filios habeat is qui Republicae suffragiis electus est, quis non videt patrem, pro filiis omnes qui ius suffragii habent, prensaturum, omniaque illa facturum quae solent facundi, & humiles candidati? Cicero a suo tempore alienissimum putabat, accusare Verrem, cum magistratum peteret, omnes enim Verreos amicos petitioni suae aduersarios, & principem qui filium sibi successorem suffragiis aliorum destinat, necesse est saepe posita maiestate, subditis suis parem aut inferiorem se gerere. Quod si parum firmato sit animo, magisque patrem se,

Nemo liber ter offendit eum, quem dominum habere possit.

quam regem esse cogitet, multa saepe concedet, multa dissimulabit, ut filio suffragatores pareat, multa etiam per filium candidatum regni a patre postulantur, quae mos, ratio, aequitas praestare prohibebit, nec quicquam facile negabitur illi, a quo regnum petitur. Nec deerunt reges, qui ultra donando, indulgendo, sanguinis sui potiore, quam iustitia rationem habeant.

Dum familiae regnant paratur facile bellum.

§. 9. Quarta ratio. Quid si ne tutus quidem sit eius regni status in quo rex se familiae ultimum fore metuit. Natura ita comparatum est, ut in liberorum honoribus procurandis non minus industrii sint, & acres parentes, quam propriis. Ptolomaeus Aegypti rex cum filium suo loco regem constitueret, inter satellites eius custos affinit, adeo augustius quiddam arbitrabatur patrem regis, quam regem esse. Seuerus omnes quos noui aliquid molituros suspicabatur in filiorum gratiam trucidauit. Gordianus audito filium a Maximinis occisum, more victus, laqueo sese suffocauit. Neronis mater vita sua bene filii imperium emptum iudicabat; cum enim vates praenunciassent, fore ut si imperaret, matrem occideret: *Ocidat, inquit, dum imperet.* Demetrius filio amanti uxorem cessit, trium insigni contumelia. Cum igitur tanta vis sit humanitatis, & sanguinis, vereri certe debent, ne pater vi, dolo, blanditiis, id agat, ut filius arceri regno non possit, nec video cur hoc sit arduum, & si filius se idoneum regno praestet, & pater procerum partem in suam sententiam trahat.

Successionis commoda.

§. 10. Quinta ratio. Vtilitatem regni si spectes, multa commoda habet successio, quibus electio destituitur. Qui haeredes maiestatis suae se relicturum sperat; omnia regni negocia velut propria curat, haeredibus prospicit, avario, armamentariis, inco-lumitati ciuium consulit. David sic omnia pro Salomone accurate disponit. At qui sua morte imperium suae familiae finiturus est; causam magnam non habet, ut regni tutelae, & dignitati in longum provideat, quod mox in aliorum, forte etiam inimicorum manu futurum est. Omnem potius cogitationem eo conferet, ut liberis suis, ac familiae, cui inuidiam, & multorum simultates relinquit, praesidia, securitatemque praestet, ne iam priuati praeter ludibria, & imperia noui regis, etiam rerum necessarium penuria laborent.

Natorum ministri meliores.

§. 11. Sexta ratio. Eorum qui electi sunt, officiales, & ministri minus fidi sunt, & quodammodo rapaces; nam dum cum principis vita suas quoque functiones emolituras esse non ignorant; ad opes, & honores festinanter aspirant. Mutato enim & translatō in aliam familiam principatu, veteres ministri aut dimituntur, aut postponuntur. Quod suos quisque, quos priuatus fidos & amicos habuit, merito iudicet etiam domini sui honoribus frui oportere.

Hereditarius magis amatur.

§. 12. Septima ratio. Maior est in principem hereditarium caritas, ut a quo non solo, sed maioribus quoque & posteris beneficio priuatus quisque expectat. Nouos antequam amare incipiant, fastidire solent, & post omnia beneficia multum consequuntur, si ciuiler successor, & alterius familiae decus expectetur.

Cur non optimi semper eligantur.

§. 13. Octaua ratio. Vnica ratio pro electione datur, quod optimum, prudentissimum, fortitudine, & iustitia spectatissimum liceat e millibus eligere. Sed ea res tam saepe olim fecit, & nunc quoque vireor, ut raro firma sit. Nolo suffragatores culpae, quasi malos elegerint, imbecillitas humana, lubrica felicitas, fastus ex tenuitate insolentior, suspiciones, opinio contemptus, timor successoris mentem etiam probe fundatam de mente deicere potest.

potest. Scelera si nescierunt regnum docuit, adulator instillavit, minister induxit, multos bonos regna fecere malos, in regno pauci facti meliores. Causa cur perperam elegerint, amor, odium, spes; qui affectus in omnia comitia allati sunt, nec in posterum facile exulabunt. Alexius sine hærede moriturus de successore deliberabat; Igitur alij, atque alij varienominabantur, sed omnes, qui sibi opportuni, atque utiles essent, nominabant. De eo autem eligendo, qui optime & ex vñ publico imperaret, nulli cura aut cogitatio erat. Choniari de Alexio.

Neroniana electionis excusatio.

Honestior apud Romanos electionis Neronianæ excusatio, apud Tacitum lib. 13. Contra alij melius euenisse dixerunt, quam si inualidus senecta & ignavia Claudius militaria labores vocaretur, feruilibus iussis obtemperaturus, Burrhum tamen, & Senecam, multarum rerum experientia cognitos: & imperatori quantum ad robur deesse? cum octavo decimo ætatis anno Gn. Pompeius, nono decimo Cæsar Octavianus ciuilia bella sustinuerit. Pleraque in summa fortuna auspiciis, & consiliis, quam telis, & manibus geri. Daturum plane documentum, honestis, an secus amicis vteretur. Si ducem amota inuidia egregium, quam si perniciosum & gratia subnixum per ambitum deligeret. Hæc excusatio de Nerone est modestior, & spe aliqua nititur, alioqui vix vllæ successiones senatus, aut militum calculo designatæ fuere laudabiles. Claudius stipes & monstrum, & tantum, cum duci iuberet inauditos, viuidus; Nero à senatu; Galba, Otho, Vitellius à milite, Titus patri successit, atque adeo inter bonos principes; Nequæ vires, & ætas non malignitas defecit. Traianus & turpissimus & crudelis fuit, sequentia monstra colligere non est animus. Melior fuit Carolus magnus eiusque progenies. Nunquam tot boni imperatores vna in serie, quam ab Alberto secundo ex vna familia ad Matthiam primum, nunc imperii decus sustinentem. Electionem igitur qui probant, magna in Republica certamina concitant. Omnia venalia reddunt cum mores corrupti sunt. Iulianus, non apostata ille, sed qui Sæperum antecessit, propalam prætorianis pecuniam sponndit, si eligeretur, Otho professus est, id se demum habiturum quod milites sibi reliquissent. Seuerus militem coli iussit, cæteros contemnere suasit. Milites non nisi terretimum quemque, & sub quo licentius agerent, ad imperium euexerunt. Scio excipi Probum, quem dixere principem, sed mox probitate offensi interemere. Scelus tamen suum, & imperatoris integritatem Epitaphio signarunt: Hic situs est Probus imperator, vere probus, se improbos igitur ferebantur, qui probum sustulissent. Quid turbatius quam in Italia Gothorum electi reges Athalaricus, Theodazatus, Vitiges, Ildobaldus, Araricus, Totilas, Teias, omnes mali, male electi, male regnarunt, male perierunt, à suis interfecti, à quo dedecore Vitigem captiuitas liberauit. Gothi qui in Hispania fuerunt, reges Italicis longe deteriores habuerunt. Ad exempla igitur prouoco, & electione non optimos semper ad regale solium educi exemplorum multitudo, sæculorumque vetusta docuit.

Electio corruptis moribus est periculosa.

Milites in eligendo imperatore licentiam spectant.

§. 14. Varia mihi obijci non ignoro. Primo. Regum filii inter delicias, & adulationes educati, superbia inflantur, voluptatibus franguntur, subditorum æstimare necessitates nesciunt. Secundo, facile in tyrannidem erumpunt, & regnum quasi patrimonium, subditos velut seruos habent. Tercio, in electione virtuti campus aperitur, & se patriæ probare conabuntur multi, si viris bonis ad summum imperium patere aditum videant. Quarto successio ex adulatione initium duxit, & malis artibus. Quinto, ex successione sæpe princeps habendus puer, tremena, stolidus, auarus, crudelis. Bonus certe eligi po-

test, hoc est in potestate eligentium. Sexto æquum est, vt imperaturus omnibus, eligatur ex omnibus. Septimo. Florentissimum regnum, viris virtutibusque diues, & bellatrix Polonia regem electione creat, & sæpius externum. Augustum imperium Germaniæ electorum suffragio datur, & optimis tamen legibus regitur. Octauo, hæreditaria successiones certa sua, & magna vitia habuerunt, fere enim Heroum filii noxæ, Salomon à pietate Dauidis, Roboam à sapientia Salomonis deficit. Intercedit Iosaphat rex bonus, sed Ioram, Athalia, Ioas, Amasias impii fuere. Ioathan Deum timet, sed Achar à Deo, & religione secessionem fecit. Ezechias rex sanctissimus, Manasse, & Amonem, filium, & nepotem habuit nequissimos. Laudatur Iosia feruens pietas, sed posteritas eius degener scelera sua exitio, & captiuitate luit. Denique nusquam tanto successione absque seditione procurandæ studio laboratur, quam in Monarchia Turcarum, sed nusquam illa est infelicio, vt pauca recenscam. Baiazetes secundus fratris fugientis filios trucidat, Baiazetis filii viuo patre de successione belligerantur, tandem victor Selymus, patrem absentem, fratres & eorum filios supplices in conspectu suo laqueo perimit, nunquam in illam tyrannidem sine consanguineorum cæde peruenitur, præstare igitur successione hæreditaria videtur electio.

Exempla infelicio successione.

§. 15. Ad hæc ex parte responsum est, sed rem clarius exponam.

Propositio quarta. Quibusdam potius conuenit electio, quam successio, non quod huic illa simpliciter præferenda sit, sed vel ratione morum, & regionum, vel ratione partium Reipublicæ iam olim constitutæ, quam mutare non est viri boni, id eo nec politici. Itaque eligi regem vnum aliquem in valde lato regno non est conueniens, neque illa incommoda habet omnia quæ supra memorauimus. Si regnum illud multos principes, & quasi reges minores complectatur, quod in Germania vñ videntur. Etenim cum primum hoc imperium in Germaniam translatum est, non est visum alligare ad vnam aliquam domum, sed beneficium commune esse cunctis. Incommoda tamen electionis plurima hæcenus fuere, discordiæque & bella, sed plurimas dissensiones tollit electorum paucitas; Sex enim sunt, & si par sit suffragiorum numerus arbitet & elector accedit Rex Bohemiæ. Ex his tres sunt Archiepiscopi, qui ad regnum aspirare non possunt, septem electores sæculares, qui & ipsi possunt eligi, semper autem inter eos aliquis est, qui ob ætatem, aut alias causas eligi non possit. Itaque minime turbulenta est electio, nec alij principes, quamquam potentes, excludi se à suffragiis indignantur, sed legibus acquiescunt. Deinde coniuncta est electio Germanorum cum successione, non iure, aut consuetudinis præscripto, quod vim legis obtineat, sed principum electorum prudentia, modestia, & in patriam caritate. Recenscamus antiquitatis monumenta, nullum filium imperatoris quietæ electione præteritum inuenimus, quamuis adolescentes essent; neque facile futurum puto, vt alij in posterum quam imperatoris filio summum imperium deferatur. Olim Augustus, Tiberius, alij, adoptionibus priuignorum aut nepotum in sua familia diadema retinere conati sunt. Imperatorum filii imperarunt, Titus, Domitianus, Commodus, Caracalla, Heliogabalus, Gallienus, Carinus, Numerianus, Constantinus, Constantinus, Constantius, Gratianus, Valentinianus Iun. Arcadius, Honorius, Theodosius Iun. deinde progenies Caroli magni, & Othonum, pauci alij, nunc Austriacorum: itaque in Romano mista est successione electio, sic plerumque abfuerunt quartæ,

In magno regno interdum conueniens electio.

Electio in Germania valde prudenter instituta.

quarta, & quinta rationis incommoda. Imperator enim si filios habeat, imo si sine liberis est, modo fratres habeat dignos imperio, de successione certus esse videtur; ita nec sollicitus imperii vigorem imminuet, nec res imperii quasi alienandas à sua familia negliget.

Germani contempti demum electi.
§. 16. Contemptum etiam imperantis tollunt Germani, nam plerumque principes potentissimos, clarissimique nominis eligunt, ut Maximilianum primum, duem Austriæ &c. Carolum quintum potentissimum totius Europæ Monarcham, Ferdinandum, alterum Maximilianum, Rodolphum, Mattheum, illos enim principes nobilissimos, ac potentissimos esse constat.

Cum igitur electionis ordo accurate seruetur, cum electioni successio, quamvis sine præiudicio liberrimæ electionis, adiungatur, cum magni principis eligantur, multa electionis detrimenta evitant, & multa eius commoda consequuntur. Sed hoc gentis gravitati, sinceritati, amoris pacis, studio patriæ tribuendum est; præcipue, quia Germaniæ principes, quamvis sui iuris ac dignitatis sint retinentissimi, non tamen alieni sunt appetentes, vel ambitiosi. Itaque moribus, non electionis naturæ, aut formæ reipublicæ pacem concordiamque debemus. Turcarum mores intueri, vide mutuas fratrum calumnias, cædes, vide decrepitos patres in conspectu iugulare filios, ab illis veneno hos tolli. Quanta discordiæ, quæ ducum, ac militum corruptiones, si in illos mores incideret electio? Exemplum nobis sit augustissimæ domus Austriæ moderatio. Viuit Imperator Matthias, frater eius Maximilianus, alterque frater Albertus princeps provinciarum Belgicarum, Imperator Ferdinando iam cessit regno Bohemæ, Silesiæ, Moraviæque, reliquis mox cessurus, Maximilianus & Albertus, quorum proximum ius est, ac successio, eam electionem adiuvant. Ipse Carolus quintus, & Philippus Rex Hispaniarum olim eas regiones cesserant Ferdinando. Confer his veterum cupiditates, fraudes, cædes, vide Romulum, & Remum, quorum vnus focus erat regnum, & ciuitatis rusticane spes duntaxat, & tamen

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Quamquam autem ea moderatio, prudentia, gravitasque Germanorum principum sit, non tamen efficiunt, ne inter regni tempore, omnes in magno sint metu, ne bella grauissima patriam aliquando atterant, Henricos, Ludouicos, Fridericos, Albertos memoria recale, videbis

Multa incommoda tulit imperium Romanum ex electione.
Signa, pares aquilas, & pila minantia pili.
Externus de nobis scriptor Nicerus ita iudicat. O quanto deterius est multorum suffragium & electio, quam vnus. Tu in clivum Romanum imperium, & gentibus adoranda maiestas, quos tyrannos pertulisti? quales te amatores petierunt? quibus subtrata tui copia fecisti? quales corona, & diademate, & purpurea veste exornasti? Verum querelæ cessent, pro illis Deo vota pendamus, moresque prestemus tales, qui bonos principes mereantur, & ferant.

Polonorum electio.
Poloni quoque electionem probant, sed reuera, illi quoque ingentia sæpe passi sunt damna, destituti ab Henrico Galliarum rege, & contrariis studiis aliquando duos eligendo. Verum hac etiam in parte Poloni moderate, prudenterque rem gerunt. Primo nunquam heredem excludunt, aut præterierunt, nec regnum in aliam familiam transiuerunt, nisi cum Ladislaum deposuissent, substituto in eius locum Wenceslao Bohemo, Ladislaum tamen post restituerunt. Non minus prudenter etiam, quam humaniter filiarum regiarum rationem duxerunt. Hedwigis ex stirpe familie regie emortuæ in matrimonium collocata est, Jagelloni, qui princeps erat Lituaniæ, ut ea saltem ratione erga reges affectum

suum ostenderent, factum illud anno 1380. à Jagellonica familia non recesserunt, quamdiu ex ea heredes vixerunt, quibus defunctis, id quoque actum, ut Anna quæ reliqua erat è stirpe regia, Stephano infanti Heroi nuberet. Sigismundum tertium illis commendabilem fecit, quod natus esset Catharina Anne sorore. Miscent igitur prudenter electionem successioni, ut quamvis liberrima sint eligentium suffragia, tantus tamen manet affectus in regum suorum liberos, quasi hereditarium regnum esset, quæ vna re pacem, & tranquillitatem, decusque regni, & maiestatem tuentur. Nec incommodis tamen ingentibus carere; cum enim nobilitas sit magnanima, & belatrix, si regem hereditarium, & cuius regnum proprium esset, pari vellent, faciliore negotio, quam vlla gens omnia ad Pontum, Euxinum occupare, & aut Istro transito agrum Constantinopolitanum, aut Ponto transmissio Asiam inuadere possent. Et hoc sane Turca metuit, ideoque damna à Polonis illata, quantum potest, dissimulat, pacem, quocunque modo redimere contentus.

Poloni regiarum filiarum rationem ducunt.

Turca Polonos timet.

§. 17. De electione & successione disserui, nunc respondendum illis est, qui electionis libertatem præferunt. Quos non ita refellam, ut non concedam multa esse electionis emolumenta, quibus successio destituatur, sed ut commodis omnibus, detrimentisque in vnum collatis, ostendam in electione plura detrimenta, in successione plura commoda esse.

Primo sine causa obijciunt saltus, & delicia regum qui nati sunt, & in purpura educati. Eorum qui ex priuata fortuna ad regnum venerunt intolerabilior superbia fuit. Repentina enim, & insueta in altum eductio tumidos facit. Et quemadmodum illis, quibus à fomina surgentibus magna subito lux circumfunditur, hebescent oculi, ita priuati nouo in expertæ maiestatis fulgore attoniti, sui obliuiscuntur, & vero ita natura comparatum est, ut radii solares in obuersam faciem incidentes memoriam excutiant, præcipue vmbra assuetis. Ita nos quoque Aristoteles haud malus regum doctor admonet l. 5. Politic. c. 8. Communis conseruanda omnis Reipublice ratio est, neminem ornare supra modum: sed exiguos potius & diuturnos honores tribuere, quam Celeriter Magnos, his enim talibus deteriores sunt. Et ferre secundam fortunam non omnes possunt. Profecto non omnes, imo vero pauci.

Electorum fuit maior superbia quam naturæ.

Otho optimus seruis ante imperium, pessimus dominus fuit, ut de eo prouerbio iactatum est. Prudenter contra se locutus est ille imperator, qui è duce ad augustum fastigium imperii militum euectus, clamabat: Bonum ducem & commilitones, amissisti, nec bonum tamen imperatorem fecisti. Non inficit in regum liberis esse periculum: Minus cupiditatibus suis pierique imperant inter obsequia fortune. Curt. l. 8. Sed tamen quia facillime tenera concitantur ingenia ad honesti, rectique amorem, eaque est hominis in dolens, ut ab ipsa stirpe bonus non nascatur, nec malus (de ea malitia loquor, quæ extra hereditariam originis noxam est) sed ad vtrumque proclive ingenium adeptus sit, omnes cura, & opera, atque indefesso labore etiam contra naturæ inclinationem meliores effici possunt.

Qui secundæ fortune impar est, quomodo feret regiam.

§. 18. Principum tamen liberi nostro sæculo minimum semper licentiæ habuerunt, olim ratio illa valuit, cum tenella ætas sanguinem non modo in amphitheatro, sed in conuiuio etiam spectare cogebatur, cum infectis in scena omnium morum nocumenta exhiberentur. Nunc tanto fere iudicio principes eligunt, qui liberos instituunt, quanto multa reipublicæ ne principem quidem sibi præficiunt. Docentur interim temperare affectibus, amare iustitiam, misereri supplicum, omnibus benefacere. Sed de educatione alio agendum loco, ad alteram objectionem venio, quæ est de tyrannidis periculo.

Hoc tempore principum liberi solliciti educantur.

Tyranni-

Heredita-
rius minu-
exigit.

Tyrannidem in omni imperii genere timeri su-
pra dixi; etiam hoc addidi: Electum principem
plus causae habere, ut principatum mutet in tyranni-
dem, quam is, qui iure hereditario imperat; alter
enim avidius tondet, & deglubit, iam abiturus, al-
ter sequentis etiam anni prouentum expectat, inse-
ritque pyros nepotibus carpendas.

Virtus non
est sperare
mercedem
recte facto-
rum regni.

§. 19. At tertio, aiunt, Electione virtutibus cam-
pū aperiri. Primò, quot sperare possunt? Ex centum
myriadibus vix vnus imperat, deinde quæ virtus est,
regnum sperare virtutis mercedem? Simulatores,
& purpuræ candidatos, spes illa, non veræ pietatis &
iustitiæ cultores efficiet. Quid vero si bonis præteri-
tis pessimi deligantur? Non loquor de athiopibus
qui ex forma corporum, re fallace & fluxa regem sibi
perficiant; nec alii qui mole, & magnitudine cor-
porū eam dignitatem æstimant; eos enim facile est
ridere, quemadmodum & auruncanos Peruuia po-
pulos, qui pluribus graue lignum humero impone-
bant, qui diutius illud antequam succumberet, baiu-
lasser, rex conclamabatur. Nos tamen barbarorum
irrisores hæc, & scœdiora in cultissimis populis cerni-
mus. Romulum fratricidam elegere Quirites; om-
nes latrones, & qui asylo supplicium euaderent.
Illo mortuo Sabinis Numam magum, atque impo-
storem accersierunt. In Tullo Hostilio species for-
titudinis fuit, facta latronis, cum nullo iure moueret
resides in arma viros. Ancus hominum sui tempo-
ris ambitiosissimus arte regnum accepit Priscus quo-
que Græcis artibus rusticano populo imposuit. Ser-
uius, vere seruus, dolo regnum obtinuit, eum Tar-
quinius interemit. Septem fuere reges, Romul⁹ mu-
tatus est in tyrannum, & à senatu dilaceratus est. Nu-
ma simulatione pietatis occupauit imperium. Tul-
lus tyrannice administravit. Priscus prestigii sese
ingessit, Seruius fraude muliebri, Tarquinius cæde
foceri: Ecce hæc considera, & virtuti fac spem ho-
noris. Vide Claudium vnus militis clamore in ca-
stra sublatum imperare, Othonem paucis nummul-
is mundi imperium emere, Vitellium Ionus deligit,
& militum stupor sequitur. Probus, dum com-
mendatur exercitui, ut fortem, clementem, probum
imperatorem nominent, nominis prærogatiua fit
Augustus. Regillianus ex nomine, Proculus ex lu-
do, orbi imponuntur prædones potius, quam prin-
cipes.

Minima re
multa tene-
re Impera-
tores facti
sunt.

§. 20. Quod loco quarto dicitur ex adulatione
successionem ortam, id supra refutauimus, cum ostendi
antiquissimam eam esse, & in Dei populo etiam ap-
probatam. At sæpe puer tanto oneri impar purpu-
ram induit. Rarum id erit, sed tamen, & Salomon
puer erat, fratres viros habebat, cum eius pruden-
tiam totus Israel miraretur; & pueritia regum, ma-
trum, tutorum, agnatorum prudentia regi potest,
Ioas etiam puer fecit rectum coram domino, cunctis diebus,
quibus docuit eum locada sacerdos. Ipsi Neronis quin-
quennium multos bonos principes, Seneca, & Bur-
rho ductoribus superauit. Imperare possunt & pue-
ri, sed adminiculo & ductu senum. Puer erat Theo-
dosius iunior, sed quis principum pueri gubernatio-
nem æquauit? Periculum ætatis reformido, & Deum
audio dicentem: *veterræ cuius rex puer est.* Sed Bania,
Ioiadas, Senecas, Barrios, Pulcherias fulciendæ in-
firmitati adiungo. Quocirca non simpliciter tene-
ram ætatem rejicit scriptura, sed duabus rebus terræ
infelicitatem metitur, nempe, *si rex puer est & princi-
pes mane comedunt.* Si enim adoleſcentiæ in ludicra, &
delicias procliui, principes voluptarios, illecebra-
rumque artifices apponas, nā illam ipsa salus seruari
non possit.

Puer impe-
rare potest,
sed sapien-
tia senum
regendus
est.

§. 21. Septimum erat, æquum esse, ut omnibus
imperaturus, ab omnibus eligatur. Plebeium hæc

est, & ut loqui solet Aristoteles ἀρχή. Sumptum est
ex declamationibus tribunitiis, nunc legibus, vsu,
ratione, atque ipsa reipublicæ utilitate refutatum.
Nullum esse populum qui principem totus eligat,
nisi forte inter Peruenos, Canibales, aut vagos Æ-
thiopes, certo constat; neque vnquam illi ἀρχή
recte cessit. Atque hæc generatim ita esse pronun-
cio, non enim principes optimos è plebe lectos, Sar-
danapalis, & Porphyrogenitis pestibus postponen-
dos vnquam duxi. Alioquin est nobilitati quadam
indoles ad magna, & si poliatur, honesta. Effigies
maiorum in tabulario vident, ut imitentur. Ma-
gnum ad virtutem est incitamentum, & pater Æneas,
& auunculus Hector. Generose Euryp.

ὅτι τὸς δὲ πατρὶν καλλίον γέγες,
ἢ πατρὸς ἐδὴ καὶ ἀγαθὸν πεποιμέναι.

Nullum pulchrius decus filii, quam bono ac ho-
nesto patre ortos esse. Sed ita tamen, ut non minus
virtutis sit, quam sanguinis progenies; alioqui ma-
gnitudo patris filium non producit, sed obruit. Fal-
sum est, & inuidiosum, sed pronis vulgi auribus ac-
ceptum, quod ait Spartianus: Neminem fere magno-
rum virorum, optimum & vtilem filium reliquisse. Plerosq;
tales, ut melius fuerit sine posteritate discedere. Falsum;
multi bonos, multi mediocres reliquere, multi erro-
re, multi neglectu educationis corruerunt, non-
nulli sponte. Heliogabalus monstrum imperii. Si ha-
buero, inquit, heredem, dabo illi tutorem, qui illum hæc fa-
cere cogat, quæ ipse feci, quæque facturus sum. Culpa ergo
patrum frequenter est, sæpe filiorum prauitas omni-
bus educandi laboribus est contumax.

Multorum
bonorum
parentum
boni filij.

CAPVT XXVI.

Fæminarum imperia, sed raro admittenda.

§. 1. FŒMINAM imperium in viros tenere nisi
singulari in periculo, aut heroica virtute vi-
ris ipsius fœmina exemplo sit, æquum non iudico.
Non tamen iniuria, & contumelia sexus, à Republi-
ca rejiciuntur fœminæ, sed quia infirmiores sunt;
Consilium mulieris est inualidum, pueri imperfectum, ait
Aristoteles lib. 1. polit. In matrem suam sunt iniu-
rioli, qui fœminas omnes malas, omnes in eodem
ludo edoctas ad malitiam clamant. Non mirum in
eum sexum omnes dicere, qui à nullo defenditur.
Politico more rem pensemus, & humano. Acerbum
est enim quod procax fœminarum infector ait:

Τυράννης τις μὲν ἐστὶ ἀνὴρ ἀνὴρ τῆς
κακῶν δὲ πάντων τῶν κακῶν οὐκ ἔστιν.
Mulieres quidem sumus ad bona ineptissima,
Ad mala vero omnia artifices callidissime.

Mulieres si-
ne graui
causa non
regnent.

Irrisores
infirmi se-
xus à politi-
co rejicien-
di.

§. 2. Primo quidem naturalis est fœminarum im-
becillitas; viri, quia fortes & ambidextri sunt, rege-
re possunt, & regi, at fœminæ reguntur duntaxat, vi-
ris enim subditæ sunt. Et verum aiunt, quod Hip-
pocrates aph. sect. 7. c. 44. docet. γυνὴ ἀμειδίξι· οὐ
ζῶνται; Fœmina ambidextra non fit. Id quoque Plin.
lib. 7. c. 17. Hanc naturæ infirmitatem consiliorum
quoque imbecillitas consequitur. Sane legibus Ro-
manis tutor, & curator illis datur, quamuis valde
adultis, imo post mariti mortem. Cicero pro Flac-
co: Non licere mulieribus, sine tutorum, & procurato-
rū consilio quicquam agere. & Pro A. Cæcinnæ, Quod mu-
lier sine tutore auctore promiserit, non deberi. Et pro L.
Murena. Mulieres omnes propter infirmitatem consilij, ma-
iores in tutorum esse potestate voluerunt. Athenis, nego-
ciationis illis modus lege præſcribebatur, is autem
sex hordei modis definiebatur. Hoc quoque ad
Romanos translatus videtur, Maiores nostri (inquit
Cato lib. 4. bell. Maced.) ne priuatam quidem rem agere
fœminas sine auctore voluerunt. Multo magis igitur
ſceptis

Nulla fœ-
mina am-
bidextra.

sceptis arcendæ sunt. Iudicii ille & prudentiæ defectus est, ex quo voluntatis quædam oritur instantia, & in lapsum procliuvas, affectuumque impotentia. Itaque nec auctoritatem habent, nec exequi sine aliis pleraque possunt, loqui etiam in publico non conueniunt.

Τὸν αὐτὸν ἢ τὸν ἄλλο.

Mulieris ornatus est silentium.

Barbari seu in feminas.

§. 3. Has ob causas Parthi, & Thraces mancipiorum instar mulieres tractabant, mitius Lydi, & Numidæ, apud quos domi fœminæ, foris viri imperabant. Mitius, non recte tamen, naturæ ac rationi conuenientius Romulicæ, qua vxor pudica, & marito morigera, erat familiæ domina, æque vt vir. Nam cum fœmina viro sit addita, dictumque sit, sub viri potestate eris, cum vere canat Lucretius lib. 5.

Longe præstat in arte,

Et solertius est multo genus omne virile.

Iniqui barbari in feminas.

Æquitas eiusdem naturæ paria iura desiderat, vt vir more patrisfamilias, non aupertate domini imperet. Ingrati in naturam sunt, qui eas ex quibus cum dolore nati sunt, quarum lacte enutriti in seruorum conditionem deiciunt, quas, ne seruirent, etiam periculo capitis in libertatem asserere oporteret. Quod si ideo, quia ignobilior est earum, quam virorum natura, libertatis locietate priuanda sunt, τὸ γένος δ' ἀνθρώπων νικᾶται ὡς τὸ πρὸς τοῖς θεοῖς, ὡς καὶ γένος ἐστὶν. Nam quod deterius est, vinci ab eo, quod melius est necesse est, vbi melius est. Viros quoque vitiis, viribus, mente debiles capite minuamus, & ergastulis mancipemus. Sunt enim mulieres multæ multis viris ad multa præstantiores, vt Plato l. 5. de Rep. Mulierum igitur est non minus libertas, ius in familiam, & honor defendendus, quam pudicitia, quam fama. Nam etiam lex Christiana, vt vasculis infirmioribus abundantiorum honorem circumdari iubet, 1. Cor. 12. 23. Sed eatenus vt sociæ sint, & administræ, non dominantur. Apud Achæos quidem dominium erat, & negotiorum tractatio penes fœminas residebat, vnde & apud Hom. Iliad. 6. per contumeliam vocantur, Ἀχαιῶν δὲ ἐν ἀρχῇ, Achæides, non amplius Achii. Lycios etiam mulieribus imperiis obnoxios fuisse historie tradunt. Et quod doleam, de Germanis inuictis Tacitus. Fœmina dominatur: in tantum non modo à libertate, sed etiam à seruitute degenerant. Romæ summa contumeliæ erat viuere vitam Achæicam, verissime enim Plutarchus: ἡ πόλις ἀρχομένη τῶν γυναικῶν ἐκείνη, Naturæ præuaricatio est, à muliere gubernari.

Fœmina nec seruiat, nec regnet.

§. 4. Medium itaque viam probō. Fœmina & serui eodem loco ne habeantur, vt sit apud Barbaros teste Aristotele. Nec in eos ius necis habeat maritus, vt apud Gallos, vt docet Cæsar l. 6. multo minus vendantur vetulæ, vel laboribus opprimantur, aut viuæ etiam sepeliantur, vt fieri solebat apud Barbarorum immanissimos, Parthos, & Thraces. E contrario nollem ad illas imperium humana lege deferri, nisi magna ratio id exigat, si enim maritus parere fœminam honestam oportet, qui conuenit, vt exercitibus, & regnis imperet? Vir famosus redditur, si vxori pareat, vxor infamis, si viro imperat.

Non omne dominium fœminæ negandum.

§. 5. Magnū hoc est contra fœminarum sceptra præiudicium, non tamen iudicium, quo omnis illis gubernandi potestas, ac ius abdicetur. Quamquam enim maritus parere leges iubeant, familie tamen, hoc est ancillarum, & seruorum domina est, & in vrbes ac ditiones suas ius retinent fœminæ illustres.

Iusta & vtilis gubernatio matris pro filiis heredibus.

§. 6. Legitimum igitur fœminæ imperium esse consensio, & vile Republicæ, cum marito defuncto hæredes sunt liberi, minore ætate, quam vt imperium administrare possint, tum cum tutoribus matre in non ad consortium tantum regni, sed etiam præ tutoribus cum præcipua auctoritate educandi filii, &

gubernandi admittendam existimo. Est enim materfamilias, & cura prolis negari illi non debet, illa vero annexam habet curam hæreditatis, hoc est regni, nec sufficit materna auctoritas regendo filio, filique ministris, nisi etiam illi constet iusta in regno potestas. Deinde magna pericula infantem regem circumstant, & eius ætate multi ad iniuriam vtuntur, multi res nouas moliuntur, qua in necessitate nemo, matre sagacior, nemo filio fidelior, præsertim cum filii periculum matrem quoque tracturum sit. Atque hoc vltus habet nobilissimorum regnorum. Gallia fœminas regni hæredes esse non sinit, nec fere vlla pars Germaniæ, Regina tamen matres, & principes matronæ in Germania filiorum amantissimæ tutrices, & adiutrices præcipuo semper in honore habentur, & de publicis negotiis consuluntur, idque prudentissime fieri multas ob causas arbitror. Nam primo diuinæ legis scitum est, filius vt matrem honoret, adire igitur, consilium querere, in rerum communicationem admittere consentaneū est conjunctioni, & obligationi naturali, cui enim princeps fides, si matri, cuius dolore natus est, cuius ab vberibus pependit, cuius salus filii incolumitate nititur, non fides? Deinde nulli administratorum vtile est, matrem à rerum administratione separari, iam princeps adolefcet, auctores alienationis agnoscat, ministros vel fastidiet, vel certe in aliquo errore deprehensos abijciat, nec deerunt inter multos errata, & si illa desint, non tamen delationes effugient, interim mater filio reconciliabitur, ipsi inconsulte temeritatis pœnas dabunt. Quod si matrem principis consciam, & auctorem negotiorum habeant, non erit difficilis tali commendatrice ratio, nec in delicto, tali deprecatrice venia. Omnibus igitur expedit, matribus principum auctoritatem manere.

Cui fides, si non matri.

Matrem honorare præcipue debet princeps.

Periculosum est ministris principis matrem offendere.

§. 7. Secundo, Fœminæ imperium probō, cum secundum regni leges ipsa hæres est. Si enim fœminæ villa, si castrum eripi non debet, quia fœmina est; nec igitur regnum, nisi regni legibus à sceptro sexus inferior arceatur. Hac tamen lege, vt patria consentiente, aut non obfistente in leges, domumque mariti veniat; interea ipsa Rempublicam gerat. In quo duo seruanda, patriæ utilitas, & religionis integritas ostendunt. Primo, ne ipsa sponsum patriæ ingratum, aut suspectum amet; deinde ne patriæ odium hæredi obtudat, sed mutuo consensu, & bonum maritum, & bonum principem deligant. Hac ratione Hispaniæ, in tantam magnitudinem creuerunt, & optimus poeta Romanam maiestatem à dotali regno inchoat, cum sola tantus serualet filia sedes. Sed hoc fœminæ regnum breue esse oportet, nam multi solent esse competitores, cum vxor tantam dotem trahit, nonnulli etiam eo impudentiæ progrediuntur, vt bello, & sanguine nuptias adornent. Pleraque enim bella, quæ cum Carolo Geldriæ duce Franciscus Galliarum rex gessit, quanquam alia cause prætexerentur, eo tendebant, vt Carolus sibi à Gallie principibus generum adscisceret, adeo vt interdum rex ipse, & Carolus veram, & intimam belli causam ignorarent, vt Comminæus prudentissimus regum consiliarius scriptum reliquit.

Cum fœminæ hæres est, sponsum vtilem patriæ deligat.

§. 8. Tertio, si spectata constantia, pietate prudentia sit matrona, regio genere, habens studia vulgi, & procerum, præsertim, si alioqui seditiones, & indignorum promotiones timeantur. Pulcheria sane viuo fratre Rempublicam seruauit, & mortuo egregie vindicauit, vocato in consortium Marciano viro forti æque, & iusto.

Fœminarū heroica virtus interdiu vires vincit.

§. 9. Quæ scelera fœminarum in administrandis imperiis politici enumerant, minus causæ habent, vt omnibus Republica interdiciamus. Impia fuit Iesabel, Athalia crudelis. Laodice Cappadocis coniux

*Femina
scelerata.*

sex filiorum ex se natorum interfecit, multo quam Medea facior. Cleopatra luxuriosa, & in fratrem immanis. Messalina, & Faustina, & Fredegundis monstra scortorum, hæc enim regie femina adducuntur. Sed eo si argumeto vitur, ne viros quidem imperare ius ducemus, plures & plura illi peccarunt. Pro vna lezabele oppono cum omnibus regibus Israel apostatis Achabum, pro Athalia Abimelec qui omnes fratres suos viros septuaginta occidit super lapidem vnum. Indignantur Laodice in filios faciam fuisse, faciunt id Turca quotidie, non enim ignorant legem, & consuetudinem, qua vni imperium, aliis mortem decernunt. Messalinam, Faustinam, Fredegundem imperasse negamus, scorta potentia, & venefice fure, & viris administris vsa sunt haud se melioribus. Messalinam Nero, Faustinam Commodus filius superauit. Nos certe egregias heroínas recensere possumus, & supra virile robur constantes in medium producere.

*Exempla
Heroinarum.*

Prima est Iahel vxor Haber Cinsai, benedicta in tabernaculo suo, aquam petenti lac dedit, & in phiala principum obtulit buryum. Sinistram manum misit ad clauum, & dexteram ad fabrorum malleos, percussitque Siseram, quærens in capite vulneri locum. Altera Debora quæ iudicabat populum, nam ascendebat ad eam omnis Israel in omne iudicium. Iud. 4. 5. Surge, surge Debora, surge, surge & loquere canticum, saluata sunt reliquia populi, dominus in fortibus dimicauit. Duces Issachar fure cum Debora, & Barac vestigia sunt secuti, qui quasi in præceptis ac barathrum se discrimini dedit. Ego ne quidem mulierem illam sapientem à regno excluderem, quæ grauissimam seditionem eloquio suo composuit, 2. Reg. 20. Egressa est enim ad populum, & locuta est eis sapienter, qui abscissum caput Sebs filij Bochri proiecerunt ad Ioab. Plus illa præstitit, quam victoria ipsa, quam fortissimus exercitus Davidis. Iudith quoque & Hestheris historia notæ sunt, ad alias propero, Alexandri matrem Mameam, Placidiam, Pulcheriam, denique Mathildem quæ quanquam impari potentia, summa tamen constantia, fide, pietate, prudentia contra reges potentissimos Italiam, Ecclesiamque defendit. Addo illis Isabellam Ferdinandi vxorem, Irenem Augustam. Inprimis Libussa Bohemorum regina, cuius imperium quietum, iustum, forte. Deinde non socordia aut tyrannide, sed rectum iudicium populo faciens regnum amisit, vt refert Aeneas Syluius. Contendebant coram eo duo ex optimatibus de possessione agrorum: sententia ex bono & aequo dicta: potentior humiliori damnatur. Ille tanquam iniuria esset, potentior in iudicio succumbere, populares appellans, inducorum esse indignumque ait, tantum populum, tot proceres, tantum imperium, vnius femina subesse arbitrio. Ad cuius vocem excitata multitudo, muliebri regimen accusare, vicinarum gentium mores in medium adducere, virum qui sibi dominetur expetere. Libussa, indito silentio, desiderium se populi animaduertisse dicit, neque se illos eo frustraturam, imperium subditis, non sibi, post patris obitum tenuisse. Iubet ad diem posterum redeant. Obtemperatum est, itum atque reuentum. Libussa in concione vbi adesse multitudinem vidit, Ego vobis, inquit, Bohemi in hanc vsque diem, placide, molliterque, vt mulieribus mos est, imperavi: nullum quod suum esset eripui: nullum læsi. Matrem experti estis, non dominam. At vobis mei regimen in-

*Libussa
mater sub-
ditorum non
domina.*

gratum. More humani ingenij mecum agit. Nihil diu placet homini. Pium, iustumque principem desiderant populi magis, quam ferunt. Estote ergo iudicatu meo liberi: virum qui vobis præsit, quique suo arbitratu capita vestra iudicet, sicut optastis dabo. Ite, albicantem equum meum sternite, atque in campo late patentem, adducite, liberum effrenemque ibi dimitte: sequentes eum quocunque ierit. Currat equus aliquam diu, denique ante virum subsistet, in mensa ferrea comedentem: ille mihi coniunx erit, vobis princeps. Gratus sermo concioni fuit. Emissus equus decem millia passuum percurrit. Postremo ad flumen Bieli ante aratorem consistit, nomine Primislaus. Secuti proceres popularesque postquam stantem equum, & aratori blandientem adulantemque viderunt, accedentes propius, salue, inquirunt, bone vir, quem nobis superi dederunt principem, solite boues, atque ascenso equo nobiscum venito. Libussa te virum, Bohemia ducem poscit. Primislaus, quamuis agrestis, nuncios benigne excipit, facturumque postulata respondit. Ita breuissime ex Syluius vir doctissimus.

Quod si non dum placet eorum ratio, qui feminas quoque in spem regni, hæreditatemque admittunt, sane audiant, alia multa haud penitenda regna. Semiramis Babylonem auxit, Themyris imperii fines late propagauit, & quod insigne est decus, Cyrum occisum sanguine exaltauit. Rhodogune patriam vindicauit, & eius virtute delectati Persarum reges, Rhodogunes imagine, disiectis capillis ac ventitantibus attonitæ signabant. Audita enim suorum defectione, cum lauaret, non abstergis capillis contra rebelles profecta, iurando etiam se obstrinxit, non loturam capillos, nisi victoria de hostibus reportata. Zarina Sacarum regina prudentia, clementia, gentem suam ad mitiorem, ac humaniorem cultum adduxit, multas vrbes condidit, tantaque fuit inter suos gloria vt à Medis ad eam Parthi defecerint, insigni muliebris imperii commendatione; nam eius iustitiam, humanitatemque præferebant Medorum insolentia, & tantas in femina esse vires putabant, vt ab ea contra veteres dominos defendi se posse non dubitarent. Quanta virtute Blanca Francia regina, Diui Ludouici mater, & regnum administravit, & filium educavit? Margarita Angliæ Regina, vxor Henrici sexti, marito quietis studio, animum ab Republica abducente, pace & bello par magnis regibus omnia administravit; Henricum ab coniuratis captum, bello in libertatem restituit, eiecta regno animo indefatigato ter illud classe repetiuit. Poloni fortissimi populorum Vende heroînæ imperium detulere; illa cum diceret: Malle se principem, quam principis vxorem esse, cælebs vixit, de Marcomannis triumphauit. Quis ferocior, quis fastuosior populus, quam Longobardi? illi tamen mortuo Anthari cum de successore, vt fit, in factiones iretur, seditioque & intestinum bellum glisceret, imperium Theodelindæ Bauaræ Antharis vxori detulere, ea lege, vt quem maritum illa coopasser, illum quoque regem gens vniuersa veneraretur, ita factum Agilulfum nominauit, & ab eius imperio gens illa cultior ac humanior esse cepit. Atque hæc de primis Reipublicæ causis, efficiente, materia forma, nunc de fine aga-

mans.

POLI-